

İçindekiler/Table of Contents

F. Schleiermacher'in Diyalektik Yaklaşımının Çeviri Yaklaşımına Etkisi.....1-19
The Influence of F. Schleiermacher's Dialectic Approach on his Translation Approach

Ayla AKIN

Araştırma/Research

İkilik Dışı Cinsel Kimliklerin Görsel-İşitsel Çeviride Yansıtımına İlişkin Sorun Odaklı bir Yaklaşım.....20-41

A Problem-Oriented Approach to the Representation of Non-Binary Sexual Identities in Audiovisual Translation

Cihan ALAN, A. Şirin OKYAYUZ

Araştırma/Research

"Griye İsyan": Grafiti yazarını çevirmen olarak konumlandırmak ve grafitinin kent mekanının dönüşümündeki etkisi.....42-59

"Revolt against Gray": Positioning the graffiti writer as a translator and the transformative effect of graffiti in the urban space

Ayşe AYHAN

Araştırma/Research

From Theory to Practice, From Theory to Analysis in Translation: An Analysis of the Novel *Disgrace*60-77

Çeviride Kuramdan Uygulamaya, Kuramdan İncelemeye: *Disgrace* Romanının Bir İncelemesi

Seyhan BOZKURT JOBANPUTRA

Research/Araştırma

"Interpreter of Maladies" Öyküsünü Türkiye'de Sağlık Çevirmenlerine İlişkin Olarak Oluşturulan Söylemin Merceğinden Okumak: Çevirmen mi, Dert Yorumcusu mu?.....78-98

Reading the Short Story "Interpreter of Maladies" through the Lens of the Discourse on Healthcare Interpreters in Turkey: Interpreter or Trouble Shooter?

Hilal ERKAZANCI DURMUŞ

Araştırma/Research

'Kaplan Gözü Maceraları' Çeviri Çocuk Kitaplarında Çevirmen Kararları.....99-118
Translator Decisions in Translating Children's Books '*Tiger Eye Adventures*'

Recep ÖZBAY

Araştırma/Research

From Page to Stage, Linguistic to Multimodal: Stage Adaptations from Literary Texts.....119-134

Sayfadan Sahneye, Dilden Çok-modluluğa: Edebi Metinlerden Sahne Uyarlamaları

Naciye SAĞLAM

Research/Araştırma

Uluslararası Sağlık Örgütlerinin Türkçeye Çevirisi ve Kısaltmasının İncelenmesi.....135-168
Study of the Turkish Translation and Abbreviation of International Health Organizations

İlhami SİĞIRCI, Simge YENİOĞLU

Araştırma/Research

Zooming in: Interpreters' perspective towards remote simultaneous interpreting (RSI)

ergonomics.....169-190

Uzaktan Sözlü Çeviride (USÇ) ergonomi: Zoom kullanımına çevirmen bakış açısı

Zeynep ŞENGEL

Research/Araştırma

Franz Kafka'nın *Briefe An Milena* Adlı Eserinin Türkçeye Çevirileri Üzerine Karşılaştırmalı

Bir İnceleme.....191-215

Comparative Analysis on Turkish Translations of Franz Kafka's *Briefe An Milena*

Nesrin ŞEVİK, Ayla AKIN

Araştırma/Research

Kültür Çevirisi Kavramına Felsefi bir Yaklaşım.....216-232

A Philosophical Take on Cultural Translation

Duygu TEKGÜL AKIN

Araştırma/Research

Mazzei, Cristiano & Jay-Rayon Ibrahim Aibo, Laurence. (2022). The Routledge Guide to Teaching Translation and Interpreting Online. Routledge, pp. 153. ISBN: 978-0-367-71103-0

.....233-236

Volga YILMAZ GÜMÜŞ

Book review/Kitap tartımı

Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi 33. Sayısında (2022 Güz) hakemliklerine başvurduğumuz, aşağıda adları geçen akademisyenlere teşekkür ederiz.

Dergi Yayın Kurulu

Prof. Dr. Füsun ATASEVEN	Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Alev BULUT	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Asalet ERTEN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Mümtaz KAYA	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Necdet NEYDİM	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Aslı Özlem TARAKCIOĞLU	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Esra BİRKAN BAYDAN	Kırklareli Üniversitesi
Doç. Dr. Alize CAN RENÇBERLER	Trakya Üniversitesi
Doç. Dr. Hilal ERKAZANCI DURMUŞ	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Gökçen HASTÜRKOĞLU	Atılım Üniversitesi
Doç. Dr. A. Şirin OKYAYUZ	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. A.Zeynep ORAL	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Lale ARSLAN ÖZCAN	Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Sinem SANCAKTAROĞLU BOZKURT	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Dilek TURAN	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Duygu ÇURUM DUMAN	Bilkent Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Şerife DALBUDAK	Çankaya Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Yeşim DİNÇKAN	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Elif ERSÖZLÜ	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Korkut Uluç İŞİSAĞ	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Rana KAHRAMAN DURU	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Susanne KLINGER	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Alper KUMCU	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Derya DUMAN	İzmir Ekonomi Üniversitesi
Dr. Sezen ERGİN ZENGİN	Hacettepe Üniversitesi

We thank all the undermentioned academics who kindly participated in the peer review process of the *Journal of Translation Studies*, Issue 33 (2022 Fall).

Editorial Board

Prof. Dr. Füsün ATASEVEN	Bilkent University
Prof. Dr. Alev BULUT	İstanbul University
Prof. Dr. Asalet ERTEN	Hacettepe University
Prof. Dr. Mümtaz KAYA	Hacettepe University
Prof. Dr. Necdet NEYDİM	İstanbul University
Prof. Dr. Aslı Özlem TARAKCIOĞLU	Ankara Hacı Bayram Veli University
Doç. Dr. Esra BİRKAN BAYDAN	Kırklareli University
Doç. Dr. Alize CAN RENÇBERLER	Trakya University
Doç. Dr. Hilal ERKAZANCI DURMUŞ	Hacettepe University
Doç. Dr. Gökçen HASTÜRKOĞLU	Atılım University
Doç. Dr. A. Şirin OKYAYUZ	Hacettepe University
Doç. Dr. A.Zeynep ORAL	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Lale ARSLAN ÖZCAN	Yıldız Technical University
Doç. Dr. Sinem SANCAKTAROĞLU BOZKURT	Hacettepe University
Doç. Dr. Dilek TURAN	Hacettepe University
Dr. Öğretim Üyesi Duygu ÇURUM DUMAN	Bilkent University
Dr. Öğretim Üyesi Şerife DALBUDAK	Çankaya University
Dr. Öğretim Üyesi Yeşim DİNÇKAN	Hacettepe University
Dr. Öğretim Üyesi Elif ERSÖZLÜ	Hacettepe University
Dr. Öğretim Üyesi Korkut Uluç İŞİSAĞ	Ankara Hacı Bayram Veli University
Dr. Öğretim Üyesi Rana KAHRAMAN DURU	Fatih Sultan Mehmet Vakıf University
Dr. Öğretim Üyesi Susanne KLINGER	Hacettepe University
Dr. Öğretim Üyesi Alper KUMCU	Hacettepe University
Dr. Derya DUMAN	İzmir University of Economics
Dr. Sezen ERGİN ZENGİN	Hacettepe University

F. Schleiermacher'ın Diyalektik Yaklaşımının Çeviri Yaklaşımına Etkisi¹

The Influence of F. Schleiermacher's Dialectic Approach on his Translation Approach

Araştırma/Research

Ayla AKIN

Dr. Öğr. Üyesi, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, ayla.akin@ege.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-9376-3386

ÖZET

Schleiermacher'ın "Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens" (1813) başlıklı makalesini kaleme almasının üzerinden 200 yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen çeviribilim alanında güncelliğini yitirmemiştir. Hemen her çeviri kuramcısı kuramsal ve yöntemsel görüşüne dayanak sağlamak amacıyla ya onaylayıcı ya da reddedici tavırla Schleiermacher'ın çeviri yaklaşımına başvurmaktadır. Son birkaç yıla kadar birçok çalışmada Schleiermacher'ın çeviri görüşleri diğer alanlara ait görüşlerinden soyutlanarak değerlendirilmekteydi. Oysa Schleiermacher'ın yorumbilim, eleştiri, diyalektik ve çeviri yaklaşımları birbiriyle sıkı sıkıya ilişkilidir. Sıralanan bu alanlardan birine ait yazılarında bir diğer alana yönelik düşüncelerini tamamlayacak açıklamalarla karşılaşmak mümkündür. Örneğin yorumbilim görüşlerini dile getirdiği yazılarında arada kaybolacak kadar az da olsa çeviri düşünceleriyle de karşılaşılabilir. Bu açıklamalar kendisinin çeviri makalesindeki görüşlerini tamamlayacak niteliktedir. Nitekim son çalışmalara bakıldığında Schleiermacher'ın çeviri yaklaşımına dair daha bütüncül değerlendirmelerin yapılmaya çalışıldığı görülmektedir. Birçok çalışmada çeviri görüşleri kendisinin çevirmen kimliği ve özellikle yorumbilim yaklaşımıyla birlikte ele alınıp değerlendirilmektedir. Yorumbilimsel yaklaşımında olduğu gibi diyalektik yaklaşımında da çeviri görüşlerinin daha anlaşılır olmasını sağlayacak değerlendirmeler bulunmaktadır. Hatta Schleiermacher'ın çeviri makalesinde ticari, sanatsal ve bilimsel metinler olarak ayırdığı çeviri metin türleri ve bunlara yüklediği değer ölçüsü, temelini kendisinin diyalektik yaklaşımında bulduğu söylenebilir. Bu çalışmada Schleiermacher'ın "Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens" adlı yazısında ele aldığı çeviri metin türleri

¹ Bu makale yazarın "Çeviri Sürecine Yorumbilimsel Yaklaşımlar: Çeviribilimde Yeni Yorumbilimsel Paradigma." (2016) adlı doktora tez çalışmasının bir bölümünden üretilmiştir.

ve dile getirdiği çeviri görüşleri yine kendisinin diyalektik düşünceleri bağlamında incelenmiş ve iki çalışma alanı arasındaki paralellikler gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: çeviri metin türleri, diyalektik, F. Schleiermacher, düşünce türleri

ABSTRACT

Even though more than 200 years have passed over the time F. Schleiermacher wrote his article entitled "Über die verschiedenen Methoden de Übersetzens" (1813) it has not lost its currency in translation studies. Nearly every translation theorist applies to Schleiermacher's translation approach either approvingly or rejectingly in order to provide basis on his/her theoretical or methodical idea. Until the last few years in many studies, Schleiermacher's ideas on translation have been evaluated by getting isolated from his ideas on the other fields. When as Schleiermacher's approaches on hermeneutics, criticism, dialectic and translation are all related to each other strictly. In his writings about one of these listed fields it is possible to come across the explanations that may complete his ideas on the other field as well. For example, in his writings in which he expresses his opinions about hermeneutics, his ideas on translation are also found out even a little. These explanations can complete his ideas in his article about translation. Thus, looking over the last studies, it is seen that more integrated evaluations are tried to be made on Schleiermacher's translation approach. In most of the studies his ideas on translation are evaluated by being contextualized with his translator identity and especially his hermeneutics approach together. Like in his hermeneutics approach there are assessments in his dialectic approach providing his translation comments to be more understandable as well. The reasons of Schleiermacher's dividing the text types into three; and the values and importance he ascribes them show up in his dialectic approach. Schleiermacher divides the text types into three as trade, scientific, artistic texts. He attributes divergent values to these text types. In this study, the translation text types which Schleiermacher discusses and his ideas on translation that he expresses in his essay entitled "Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens" are examined with regards to his own dialectic opinions and the parallelisms between these two fields are tried to be presented.

Keywords: text types, dialectic, F. Schleiermacher, thought types

1. Giriş

Bugün çeviribilimde en bilindik çalışmalardan biri olan "Über die verschieden Methoden des Übersetzens" başlıklı makale F. Schleiermacher'in 24 Haziran 1813 yılında Berlin'de bulunan Prusya Kraliyet Bilim Akademisinde vermiş olduğu bir seminere ait metindir (bkz. Snell-Hornby, 2015, s. 13). Schleiermacher bu çalışmasında çevirinin genel hatlarına değinmekte, çevirinin genel iki yöntemini ele almakta ve çevirinin hangi durumlarda 'gerçek' çeviri olarak kabul edilmek durumunda olduğunu açıklamaya çalışmaktadır:

[...] amacım, bu konu hakkında tartışılmış her bir soruyu bir kenara koyarak her iki yöntemin kendilerine özgü özelliklerinin ve zorluklarının nerelerde bulunduğu, bundan dolayı iki yöntemden hangisinin hangi açıdan çevirinin amacını gerçekleştirebilmek açısından daha elverişli olduğuna, ve her birinin uygulanabilirlik

sınırlarının ne olduğuna yönelik anlayışa bir ön hazırlık oluşturmak için, söz konusu iki yöntemin sadece genel hatlarını incelemektir². (Schleiermacher, 1963, s. 49)

Schleiermacher'e göre çevirinin amacı erek okuru bilgi yönünden zenginleştirmek, ancak aynı zamanda yabancı dilin ve kültürün etkisinden korumaktır. Çalışmasının odak noktasını bu iki durumu aynı anda sunabilecek yöntemin belirlenmesi ve bu yöntemlerin uygulanabilirliği oluşturmaktadır. Çeviriye yönelik dile getirdiği düşüncelerin ve benimsediği çeviri yönteminin geçerliliğinin sınanmasını ise başka çalışmalarla yapılabileceğini de ayrıca ifade etmektedir:

Böyle bir genel bakış açısından yola çıkıldığında yapılacak iki şey kalmaktadır ve bu çalışma [bu yönde bir inceleme için] sadece giriş niteliğindedir. Konuşmanın çeşitli türlerini dikkate alarak her iki yöntem için birer kılavuz [Anweisung] oluşturabilir ve her iki yaklaşıma uygun olarak yapılmış en başarılı denemeler karşılaştırılabilir, değerlendirilebilir ve böylece konu daha da açıklığa kavuşturulabilir. Her iki [incelemeyi] de başkalarına bırakmak ya da en azından başka bir çalışmada ele almak zorundayım. (Schleiermacher, 1963, s. 49)

Schleiermacher akademideki konuşmasına diliçi ve dillerarası anlama süreçleri arasında karşılaştırma yaparak başlar. Genel hatları itibariyle diliçi ve dillerarası anlama süreçlerinde herhangi bir farkın bulunmadığını ve bu iki sürecin temelde bir çeviri süreci olduğunu öne sürer (Schleiermacher, 1963, s. 38). Ona göre farklı bir kültüre ait yabancı bir dildeki konuşmayı anlama ile aynı dilin farklı lehçelerinde yapılan konuşmayı anlama, birer çeviri örnekleridir. Tarihi veya çağdaş metinlerin alımlanması ve hatta kişinin daha önce kendi sarf ettiği sözleri yeniden alımlaması ve bunları yeniden içselleştirebilmesi bir anlama sürecini (bkz. Schleiermacher, 1963, s. 39, Akin, 2016a, s. 322), dolayısıyla bir çeviri sürecini içermektedir. Schleiermacher'in çalışmasının başında anlama ve çeviri edimlerini ele alması ve bunların benzer ve hatta aynı süreçler olduğunu dile getirmesi aslında bu çalışmada kendi yorumbilimsel yaklaşımına gönderimde bulunduğu açık bir işaretidir (Akin, 2016b, s. 68). Çeviri makalesindeki odak noktasının çeviri ve anlama arasındaki ilişkiyi göstermek olmadığı, tamamen farklı bir ilgi doğrultusunda çeviriye yöneldiği dikkate alındığında, bu konuyu daha detaylı ele almaması anlaşılır olmaktadır. Schleiermacher çalışmada yabancı bir metnin çevirmen ya da okur tarafından nasıl anlaşıldığından çok, ne türde bir anlamının ve dolayısıyla oluşturulacak ne türdeki bir erek metnin erek okura bilgi ve kültür birikimi açısından fayda sağlayacağına eğilmekte ve yabancı kültür ve onun ürünü olan yabancı metnin ruhunu erek dünyaya kendi yabancılığı içinde nasıl yansıtılabileceğini sorgulamaktadır. Belirtilen bakış açısı Schleiermacher'in çeviri makalesini baştan sona şekillendiren temel konudur (bkz. Akin, 2015, ss. 12-14).

Schleiermacher'in kendi çalışmasını bu şekilde kısıtlaması, çalışmada çeviri yöntemleri dışında çeviri olgusu hakkında yapmış olduğu diğer tespitleri incelemeye engel değildir. Çünkü çeviri çalışmasındaki her bir detay farklı bir çalışma konusu oluşturacak niteliğe sahiptir. Schleiermacher'in makalesini çözümleyebilmek için Berner'in (2015, ss. 43-44) de belirttiği birçok koşulu dikkate almak gerekmektedir. Berner yorumbilim, etik ve diyalektik yaklaşımları dışında siyasi görüşleri ve çevirmen

² Çalışmada yer alan çeviriler aksi belirtilmediği sürece yazara aittir.

kimliğini de gözden kaçırmamak gerektiğini dile getirir. Yukarıda da dikkat çekildiği gibi çeviri edimini anlama süreciyle eş görmesi onun çeviri süreci fakat özellikle çevirmenin ve erek okurun anlaması hakkındaki görüşlerini anlayabilmek için kendisinin yorumbilim yaklaşımına da vakıf olmayı gerekli kılar. Diğer yönden çeviri metin türlerine yönelik yapmış olduğu ayrımı netleştirebilmek için kendisinin diyalektik görüşlerini incelemek gerekmektedir. Çünkü bu ayrımın ardında bulunan düşünceler, kendisinin diyalektik yazılarında bulunmaktadır. Dolayısıyla çeviri hakkında dile getirdiklerinin bütüncül bir çözümlenmesi ancak yorumbilim, diyalektik ve etik çalışmalarının çözümlenmesiyle mümkün olacaktır.

2. Yöntem

Schleiermacher'in diyalektik yaklaşımı ile çeviri metin türleri ayrımı arasındaki ilgiyi gösterebilmek amacıyla çalışmada öncelikle kendisinin diyalektik yaklaşımı, daha sonra çeviri makalesindeki çeviri metin türleri ayrımı ele alınmış, son olarak diyalektik yazılarında saptadığı düşünce ve konuşma türleri ile çeviri metin türleri arasındaki ilişki gösterilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ilgi alanı Schleiermacher'in çeviri metin türleri arasında yapmış olduğu ayrımın ne denli isabetli olduğunu tartışmak değildir. Bu çalışmayla amaçlanan, kendisinin çeviri alanında yapmış olduğu metin türü ayrımının yine kendisinin diyalektik çalışmalarında dile getirdiği düşünce ve konuşma türleri ile ne derece ilintili ve tutarlı olduğunu saptamaktır.

3. F. Schleiermacher'in Diyalektik Yaklaşımı

Bugün diyalektik adı altında tek bir yaklaşımdan bahsetmek mümkün değildir. Geçmişten bugüne diyalektik gelenek içinde çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Dolayısıyla öncelikle Schleiermacher'in bu çeşitli diyalektik yaklaşımlardan hangi geleneğe izlediğini saptamak gerekir. Birbirlerinden tamamen kopuk yaklaşımlar olmadığı belirtilmekle birlikte, *Metzler Lexikon Philosophie* (2008) adlı felsefe sözlüğünde Antik dönemden bugüne geliştirilen diyalektik yaklaşımlar genel itibariyle beş ana başlığa ayrılmaktadır. İlk grup Platon ve Aristoteles'in öne çıktığı fakat tüm Antik dönemi kapsayan diyalektik yaklaşımlardan oluşur. Bu dönemin diyalektik anlayışı, diyalektiğin bir tartışma ve kanıt sunma sanatı olduğu yönündedir. İkinci anlayış Kant ve Fichte'nin transandantal idealist felsefelerindeki diyalektik yaklaşımdır. *Metzler Lexikon Philosophie* adlı felsefe sözlüğünde üçüncü diyalektik yaklaşım olarak Hegel'in nesnel idealizminin temel yapısı ve yöntemi olan diyalektik yaklaşım belirlenirken, dördüncü olarak Hegel diyalektiğinin Marx tarafından bir toplum eleştirisi yöntemine ve tarihsel gelişim ilkesine dönüştürülmesi kabul edilmektedir. Beşinci diyalektik yönelim ise günümüzde diyalektiğin yeniden yapılandırılması yönünde girilen çalışmaları kapsamaktadır (Precht/Burkard, 2008, ss. 109-112).

Schleiermacher'in diyalektik yaklaşımı Platoncu diyalektik anlayışa dönüş ya da bu anlayışın devamı olarak kabul edilebilir (krş. Holz, 1997, s. 1). Schleiermacher'e göre yorumbilim anlama sanatıyken, diyalektik hakikate ve bilgiye ulaşma aracıdır. Arndt'a göre Schleiermacher'in diyalektik yaklaşımındaki asıl amacı "sadece düşünümsel [reflektierende] ve dolayimsız olan özbilincinde [Selbstbewusstsein] verili olan ve hakiki

bilgiye ulaşmak için zorunlu olan koşulların hangileri olduğunu açıklamak[tır]" (Arndt, 2003, s. 145). Schleiermacher için diyalektik, bir konuşma sanatıdır. Bu konuşma sanatında birey, diyalog temelinde 'salt bilgiye' ulaşma çabası gösterir (Berner, 2015, s. 55). Berner (2015, s. 55) diyalektik düşüncenin 1811'den itibaren Schleiermacher'ın felsefi düşüncesinin temelini oluşturduğunu bildirir. Dolayısıyla denilebilir ki savunduğu çeviri görüşleri de bu felsefi düşüncede temelini bulmaktadır. Diyalektik ile bir konuşmada ya da bir metinde bulunan düşünce yeniden kurulmaya çalışılır. Düşüncenin temeli ve gelişim süreçleri çözümlenmek istenir. Bir başkasının düşüncelerinin tam anlamıyla çözümlenemeyeceği bilinse de anlamaya ve çözümlenmeye yönelik bir çaba söz konusudur.

Schleiermacher'ın diyalektik notlarında, birbiriyle ilintili olmaları bakımından belli başlı konular üzerinde durduğu görülür. Bunlar konuşma, düşünme ve dildir. Tüm bunları dil, daha doğru bir deyişle ulusal dil bağlamında inceler. Rohls'e (2003, s. 181) göre Schleiermacher'ın dili diyalektik düşünceye dâhil etmesi ve dilin önemini vurgulaması, onun yaklaşımını önceki ve çağdaşı olan diğer diyalektik çalışmalardan ayıran en belirgin özelliktir. Rohls özellikle Kant, Fichte ve Hegel gibi filozofların düşüncelerinde dilin hiçbir öneminin bulunmadığını belirtirken, Schleiermacher'ın dilin ve dolayısıyla ulusal dilin düşüncedeki önemine dikkat çekerek, hem çağdaşı Humboldt ile olan düşünce yakınlığını hem de Schleiermacher'ın daha büyük bir adım atarak düşünce ve konuşma, kavram ve dil arasındaki ilişkileri ele alarak metafiziğin mirasını devam ettirdiğini belirtir.

Diyalektik, düşünce alanında sanatsal konuşmayı sağlayan ilkelerin belirlenmesidir (Schleiermacher, 1977, s. 412). Düşünceyle kastedilen ise, sadece akla ve mantığa dayalı dilsel bir düşünce değil, duyguları, tasarımları, hayalleri kapsayan daha geniş bir düşünce kavramıdır. Schleiermacher yorumbilimde sadece akla değil, aynı zamanda duygulara da dikkat çeker. Aynı yolu izleyerek diyalektiğin salt akıl aracılığıyla düşünsel bir faaliyet olmadığını, akıl yürütmede de duyguların işbaşında olduğunu göstermeye çalışır. Thouard (2003, s. 151), Schleiermacher'ın felsefi yaklaşımlarında duyguları dikkate almasının özellikle Hegel tarafından filozofluğunun sorgulanmasına ve duygu filozofu (*Gefühlsphilosoph*) olarak nitelendirilmesine yol açmış olduğunu belirtir. Ancak tüm bu eleştirilere karşın Schleiermacher felsefi görüşlerinde duygunun önemine dikkat çekmeye devam etmiş ve aklın iş başında olduğu bilgiye erişim, doğru düşünme ve konuşma biçimi olarak kabul ettiği diyalektik görüşlerinde duyguları dışlamamıştır. Schleiermacher'e göre bu sürece akıl kadar duygular da müdahildir. Thouard'a göre Schleiermacher'ın duygulara dair düşünceleri, "ne (hegelvari) kötü bir sonsuzluğun özelliği olarak[,] ne de (nietzschevari) "fazlasıyla beşeri" bir öznellik olarak düşünülmelidir, daha ziyade sistem içindeki sonlu özneliliğin konulaştırılması olarak anlaşılmalıdır" (2003, s. 150).

Schleiermacher'ın diyalektik bağlamında dili sorunsallaştırmasının altında yatan neden her bir bilginin, düşüncenin, tasarımın, duygunun dille veya onun muadilleriyle açığa vurulması ve bunların yine dil aracılığıyla anlaşılabilir ve ulaşılabilir olduğunu düşünmesidir. Dolayısıyla konuşma sanatı için değişmez koşul, dildir (Schleiermacher, 1977, s. 458-459). Ancak ne var ki Schleiermacher'e göre diyalektik için kaçınılmaz olan

dilin özünün sıkıntılı bir yanı vardır. Dil, karşılıklı konuşma ve anlaşmada birtakım sıkıntılara yol açmaktadır. Sanatsal konuşmada dilin oluşturmuş olduğu sıkıntı, her bir dilin kendine özgü olmasıdır. Dilin kendine özgü oluşu, düşünceye de yansımaktadır. Her bireyin belirli bir olguya yönelik zihninde farklı tasarımlar, aynı zamanda buna karşı farklı duygular oluşmaktadır. Schleiermacher'e göre (1977, s. 410) söz konusu olan böyle bir irrasyonallite, ancak dil birliği ile giderilebilir. Dillerin irrasyonallitesi ise aklın birliğiyle giderilebilir. Schleiermacher, aynı toplumdaki bireyler arasında dil birliğinin oluşmasıyla ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirir:

Bireyin kendi oluşturduğu dil çevresi, kendi kişiliğinin bir ifadesidir. Bir başka ifadeyle, bir düşünür olarak kendine özgü olduğudur. Eğer ki kişi her şeyi bu dil çevresine dahil etmeye çalışıyorsa, bu durumda [bunları değerlendirirken] kendi düşüncesini ölçüt olarak kabul eder [...]; ve bu durum farklı ve yabancı düşünce için sınırlı bir anlamlılığın [Sinn] işaretidir. Ancak buna karşın kişi ne kadar çok saf düşünceye yönelik bir isteklilik [allgemeine Freude] ile hareket ederse, farklılıklar [içerisinde] o denli ortak olanı ve tartışmalı olandaysa dengeli [Ausgleichende] olanı arayacak ve kabul edecektir.[.] [B]ununla birlikte, farklı dil çevrelerine yönelmiştir[...] ve bu durumda da [bu farklı dil çevreleri için] kendininkini geliştirirken, neredeyse [söz konusu olan diğer dil çevreleri] için kendi cazibesini yitirir ve böylece kendine özgü düşünce biçimini geçersiz kılar. (Schleiermacher, 1977, ss. 424-426)

Schleiermacher'e göre dönemsel ve durumsal şartlara bağlı olarak söz konusu bu iki durumdan biri daha ağır basar (Schleiermacher, 1977, s. 426). Yorumbilimindeki dogmatizmden uzak tutumunu diyalektik yaklaşımına da taşıyarak, diyalektiği belirli bir tekniğe hapsedmez. Diyalektiğin uygulanma biçimi, her dil çevresi/toplumu için değişecek bir durumdur. Schleiermacher, dil çevresi kavramını hem geniş hem de dar anlamda ele alır. Ona göre diyalektiğin bir toplumdan diğer topluma değişiklik göstereceği gibi, aynı toplum içerisinde yaşayan ancak farklı konu bağlamı doğrultusunda düşünümsel eylemlerde bulunan gruplar arasında da farklı diyalektik yöntemler gelişmekte ve uygulanmaktadır (bkz. 1977, ss. 420-422).

Schleiermacher diyalektiği belirli tek bir düşünce alanına yönelik konuşma sanatı olarak tanımlar. Ancak bu alana geçmeden önce genel itibarıyla düşünce ve bunun türlerine yönelik geliştirdiği yaklaşıma değinmek gerekir. Schleiermacher düşünceyi üç farklı alana ayırır. Bu düşünce alanları sırasıyla şu şekildedir:

- Saf düşünce (*reines Denken*),
- Ticari düşünce (*geschäftliches Denken*)
- Sanatsal düşünce (*künstlerisches Denken*)

Schleiermacher'e göre bu düşünce alanları dışında bir başka temel düşünce alanı bulunmaz. Ancak bunların özelliklerinin iç içe geçtiği metinler kaçınılmaz olarak vardır. Schleiermacher, belirlemiş olduğu üç düşünce alanından diyalektiğin gerekli olduğu alan olarak saf düşünce alanını işaret eder. Ancak aynı zamanda bununla da sınırlamaz, çünkü hiçbir düşünce alanı kendi içerisinde kapalı, diğerlerinden arınmış bir yapıya sahip değildir. Sıralanan bu üç düşünce türüne karşılık, üç tür konuşma

bulunmaktadır (Schleiermacher, 1977, s. 414). Düşünce alanları ayırımından yola çıkarak Schleiermacher, bu üç alanda yapılan konuşma türlerinin özelliklerini de irdeler.

4. F. Schleiermacher'in Çeviri Yaklaşımı

Schleiermacher 1813 yılındaki Akademi konuşmasında çeviri ve anlamının benzer doğalarına dikkat çektikten hemen sonra çevirinin uygulandığı alanları saptama girişiminde bulunur. Diliçi çeviriye anlama olgusu üzerinden değinen Schleiermacher sonrasında konuşmasını dillerarası çeviriyle sınırlandırır ve dillerarası çeviriye iki alana ayırır. Schleiermacher'e göre çeviri sadece bir 'dilin' bilim ve sanat (*redende Künste*) alanında ürettiklerini 'yabancı topraklara' nakledip, onun etkisini daha da geniş çevrelere ulaştırmak için yapılmaz. Çeviri aynı zamanda çeşitli ticari alanlarda ve diplomaside kullanılan bir iletişim aracıdır. Bahsettiği bu son alanda yani diplomatik iletişimde ilgili ülkeler arasında karşılıklı denge kurulmaya çalışıldığından her ülke yönetimi kendi ulus dilinde iletişim kurmaya özellikle önem verir (Schleiermacher, 1963, s. 39). Dillerarası çeviri faaliyetindeki alanları, yani metin türlerini ayırırken, aynı zamanda bu alanların birbirlerinden tamamen soyutlanamayacağına ve bu alanların ancak "silik sınırlar"a (Schleiermacher, 1963, s. 39) sahip olabileceğine de ayrıca dikkat çeker.

Schleiermacher'e göre çevirinin söz konusu olduğu metinler genel anlamda ticari (*geschäftliche*) ve sanatsal/bilimsel metinler olmak üzere ikiye ayrılır. Metinler sahip oldukları özelliklere göre bu iki üst başlıktan birinin altında yer alır ve taşıdıkları önem ve gerektirdikleri beceri bakımından bu metinlerin çevirileri de iki türe ayrılır. Schleiermacher bilindik çeviri ayırımını izlemeyerek 'ticari metin çevirileri' olarak sınıflandırdığı çeviri faaliyetlerini '*Dolmetschen*' (sözlü çeviri), sanatsal ve bilimsel metin türlerinin çevirilerini ise '*Übersetzen*' (yazılı çeviri) olarak adlandırır: "*Dolmetscher [sözlü çevirmen] işini ticari alanda, eigentliche Uebersetzer [gerçek çevirmen] daha ziyade bilim ve sanat alanlarında sürdürmektedir*" (Schleiermacher, 1963, s. 39).

Schleiermacher, çeviri alanlarının ve metin türlerinin genel çerçevesini çizdikten sonra asıl ilgilendiği konuya geçer: Alman halkının bilgi ve kültürel açıdan doyuma ulaşmasını mümkün kılacak çeviri yöntem(ler)inin belirlenmesi. Tıpkı metin türlerini ana hatlarıyla belirlediği gibi çeviride izlenecek olan yöntemleri de ana hatlarıyla belirler ve bu yöntemleri uygulamaya taşıyacak teknikler, bir başka ifadeyle mikro stratejiler sunmaz. Yabancı dilden yapılacak çeviri için iki yöntem bulunduğunu öne sürer. Çevirmenin görevi ya okuru yazara götürmek (yabancılaştırıcı çeviri yöntemi/*verfremdendes Übersetzen*) ya da yazarı okura götürmektir (yerlileştirici çeviri yöntemi/*eindeutschendes Übersetzen*) (Schleiermacher, 1963, s. 47). Her iki çeviri yöntemini de sanatsal birer icra olarak kabul eden Schleiermacher'in çeviri yaklaşımında uygulama bakımından bir yöntemin diğerine göre herhangi bir üstünlüğü bulunmaz. Daha önce belirtildiği gibi, onun için önemli olan çeviri yöntemlerinden hangisinin kendisinin belirlemiş olduğu amaca ulaşmak için elverişli olduğudur.

Schleiermacher'e göre 'gerçek' bir çevirinin amacı her zaman erek okuru yeni ve kendi dilinde henüz bulunmayan farklı olgularla tanıştırmaktır. Çeviri yöntemleri bu amaç bakımından değerlendirildiğinde yazarı okura götürme, diğer bir ifadeyle yerlileştirme yöntemi bu imkânı sağlamamaktadır. Çünkü bu yöntem okura yabancı olan

her olguyu kaldırmakta ve kaynak metnin yabancı unsurları erek okura kendi kültürü olan erek kültür olgularıyla sunmaktadır. Oysa 'gerçek' çeviri sonucu oluşmuş olan erek metin, kaynak dilin düşüncesini ve yazarın üslubunu yansıtmalıdır. Yerlileştirici çevri yönteminin aksine yabancılaştırıcı çeviri yöntemi kendisinin gözettiği amaca ulaşmak için en elverişli yöntemdir. Erek okurun bilgi seviyesini arttırmak için yerlileştirici çeviri yönteminden neden yabancılaştırıcı çeviri yönteminin tercih edilmek durumunda olduğunu Schleiermacher şu sözleri ile açıklık getirir:

[...] gerçekte diller sadece kulaklara farklı gelecek biçimde her iki dilde de her kelimeye bir kelime karşılık gelseydi, aynı kavram aynı kapsamda ifade edilebilseydi; [kavramların] kullanımları aynı ilişkileri canlandırsaydı ve [kavramların] bağıntı türleri birbirleriyle örtüşseydi: bu durumda sanat ve bilim alanlarında da gerçekleştirilen her türlü çeviri [...] tıpkı ticari çevirilerde olduğu gibi mekanik bir hal alırdı [...]. (Schleiermacher, 1963, s. 42)

Schleiermacher'in bu sözleri dilin irrasyonel olduğu görüşünü yansıtmaktadır. Dilin irrasyonelliğini diyalektik çalışmalarında konu edinen Schleiermacher, her toplum farklı tecrübeler ve dünya görüşüne sahip olduğundan algı ve anlamlandırma dünyalarının da toplumdaki farklılıklarla gösterileceği düşüncesindedir. Dil ve düşünce birdir (Schleiermacher, 1963, s. 43). Dil genel yönüyle bir toplumdaki bireyleri birbirine bağladığı gibi, bireysel kullanım yönüyle de anlama ve anlaşılma konusunda engeller oluşturmaktadır. Aynı dilin konuşulduğu bir toplumda dahi anlaşmak güçken, dil ve düşünce birliğinin bulunmadığı toplumlar arasında çeviri yapılırken kaynak metnin düşünce ve üslup farklılığını erek dil ve anlatım imkânlarıyla yansıtmak mümkün değildir. Diğer yönden yabancılaştırıcı çeviri yöntemiyle oluşturulacak erek metin erek okur tarafından bir kaynak metin okuru tarafından alınıldığı şekliyle değil, bir kaynak metnin farklı bir anadile sahip olan fakat kaynak kültür hakkında birtakım önbilgilere sahip okurun alınıldığı şekliyle alınacaktır (bkz. Akin, 2016b, ss. 73-75).

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere Schleiermacher'e göre aynı ya da benzer alımlamanın mümkün olabilmesi için diller arasında irrasyonelitenin bulunmaması ya da en iyi ihtimalle asgari seviyede olması gerekir. Şayet iletişimde ve dilde böyle bir durum söz konusu olsa bilimsel ve sanatsal metinlerin çevirileri tıpkı ticari metinlerin çevirileri gibi mekanik bir niteliğe sahip olacaktır. Ancak bilimsel ve sanatsal metinlerde bireysel yaratıcılık ön planda olduğu için böyle bir durum mümkün değildir. Schleiermacher'in *Übersetzen* ve *Dolmetschen* arasında yapmış olduğu bu ayrımın şüphesiz bir yandan yorumbilim yaklaşımında bahsettiği dilin bireysel ve genel yönüyle (*individuelle Allgemeine*) ilgili görüşlerine, diğer yandan diyalektik yaklaşımındaki düşünce ve konuşma türleri arasında yapmış olduğu ayrıma dayandığı söylenebilir.

5. F. Schleiermacher'in Diyalektik Yaklaşımı Bağlamında Çeviri Metin Türlerinin Değerlendirilmesi

Schleiermacher metinleri (ticari-sanatsal/bilimsel) ve bu metinlerin çevirilerini (*Dolmetschen/Übersetzen*) türlere ayırır, fakat belirlediği türler arasında kesin sınırların bulunmadığına dikkat çeker. Belirli bir türe ait bir metnin hangi durumlarda diğer metin türü altında değerlendirileceğiyle ilgili birkaç örnek veren Schleiermacher'e göre bu konuda belirleyici olan kaynak metin yazarının kendi birey dilini metne yansıtmaya

oranıdır. Yazar kendi düşünsel ve sanatsal yönünü metne yansıtması durumunda metin sanatsal veya bilimsel nitelik taşıyacak, fakat yazarın kendi bireyselliğini metne yansıtmaktan mümkün olduğunca sakınması durumunda metin ticari metin niteliğini taşıyacaktır. Böylece çevirinin ticari metin çevirisi (*Dolmetschen*) veya bilimsel/sanatsal metin çevirisi (*Übersetzen*) niteliklerinden hangisine sahip olacağı da değişecektir (Schleiermacher, 1963, ss. 40-41).

Diyalektik yaklaşımında düşünce türleri arasında ayırmda bulunan Schleiermacher bu düşünce türlerini çevirideki yaklaşımına benzer şekilde ticari düşünce, sanatsal düşünce ve saf düşünce olmak üzere üçe ayırdığı görülür. Schleiermacher'e göre ticari düşünce (*geschäftliches Denken*), başkaları için yapılan ve bir dönüşüme veya değişime yol açacak düşünce türüdür. Ticari düşünce bireyin, kendisi haricindekilerin yine kendisine karşı olan tutumlarında değişiklik meydana getirmeyi amaçlayan her türlü eylem ve düşünceyi kapsar.

Öyle ki bizim dışımızda-kalanlara, içimizde ve bize ilişik, ancak düşünce etkinliğinin dışında olanları dâhil edebiliriz. Dürtüsel [animalisch] yaşama eşlik ettiğimiz ve hazırladığımız bilinçten, doğa ve diğer insanlar üzerindeki hâkimiyetimizi sağlamaştırdığımız ve geliştirdiğimiz, kendi davranışlarımızı yönetmemize varıncaya kadar her şey ticari düşünceye dâhildir. (Schleiermacher, 1977, s. 413)

Bu anlamda Schleiermacher ticari düşünceyi geniş çerçevede ele alıp, her türlü hükmetme arzusu doğrultusunda gerçekleşen düşünceleri de bu alana dâhil eder. Schleiermacher bir insan dürtüsü olarak gördüğü hâkim olma ve çıkar sağlama durumlarını ticari düşünceye dâhil etmektedir. Ticari düşüncenin, sanatsal ve saf düşünceyle ayırdığı nokta, buradaki düşüncelerin diğer bireylerin eylem ve tutumlarına yönelik olmasıdır. Ticari düşüncenin tek başına gerçekleştirilen bireysel düşünme biçiminden çıkartılıp kişilerarası alana yansımaysa ticari konuşmadır.

Ticari konuşmanın yapılabilmesi için, ikinci bir kişi olmak durumundadır. Çünkü konuşmacının buradaki amacı, kendi düşüncelerini gerçekleştirebilmek için bir başkasını ya kendi tarafına çekmek ya da amacını gerçekleştirmekte engel olmasını önlemektir. Her iki durumda da konuşmacı diğerinin isteğini, duygularını, düşüncelerini belirleyip etkilemeye çalışır. Bu etki ve yönlendirme için ikna etme sanatını uygular. Schleiermacher bu tür konuşmalara sözleşme, müzakere ve danışmanlık vb. durumları örnek gösterse de ikna etme ve yönlendirme isteğinin bulunduğu her türlü konuşmayı buna dâhil etmez. Ticari konuşmayı benzerlerinden ayıran en önemli özellik, diğerini baskıyla veya hileyle ikna etmeye çalışmamasıdır. İkna etme girişiminde baskı ve hilenin bulunuyor olması, bunun bir konuşma olmadığını gösterir. Ticari konuşmada taraflardan sadece biri memnun olmamalıdır. Bu türdeki konuşma doğrudan bir ikna sanatı olarak alınıldığında bu sakıncalı bir duruma dönüşebilir ve bundan dolayı da bundan itinayla kaçınılmalıdır. Schleiermacher'e göre (1977, ss. 415-416) ticari konuşmada gerçekleşen diğerini yönlendirme, mümkün olduğunca asgari bir zahmetle (*Aufwand*) ve bu asgari zahmete karşın her iki tarafın da mümkün olduğunca konuşmadan hoşnut kalmasıyla sonuçlanmalıdır. Bir başka ifadeyle, konuşmacı amacını gerçekleştirebildiği veya gerçekleştirebileceği için konuşmadan memnun ayrılmalı, yönlendirilen kişi ise,

konusmacının yönlendirmesinin herhangi bir baskı ve zarar vermeden, gerçekten kendi rızasıyla gerçekleşmesinden memnun olmalıdır.

Schleiermacher'in diyalektik görüşlerinde ticari düşünce ve konuşma alanına yönelik yaptığı tespitler ile çeviri makalesindeki ticari metinlerin çevirileri hakkında dile getirdikleri arasında paralellikler göze çarpar. Ticari düşünce ve konuşma diyalektik düşünceye, diğer bir ifadeyle saf düşünce alanına dâhil değildir. Dolayısıyla bu alanda yapılan çeviriler Schleiermacher'in gözettiği çeviri amacına ulaşmayı sağlayacak metin türleri değildir. Ticari konuşmalar insanların düşüncelerini etkilemektedir. Fakat düşüncelerin etkilenmesi bilgiye erişim yönünden değil, konuşmacının kendisine yönelik bir tutum değişikliğine yol açacak türdedir. Ticaret ile uğraşan birinin mallarını pazarlaması, iş ortaklarına karşı kendi haklarını koruması, siyasetçinin seçmen nezdinde seçimleri kendi lehine çevirecek girişimlerde bulunması, diplomaside bir bürokratin kendi ülke ve halkının çıkarlarını koruması vb. birçok düşünce ve konuşma diğerlerinin düşünce ve tutumlarını değişime ve dönüşüme uğratmak amacıyla gerçekleştirilir. Ticari metin çevirileri de bahsedilen bu değişim ve dönüşümü sağlamak ya da taraflardan birinin çıkarını korumak amacıyla yapılan konuşmaların çevirileridir. Schleiermacher'in çeviri makalesinde sözlü çeviriye (*Dolmetschen*) örnek gösterdiği metin türleri ticari sözleşmeler ve anlaşmalar, gazete yazıları/kupürleri, reklamcılık, bürokrasi ve benzeri alanlardan oluşmaktadır. Elbette bu türdeki metinlerin 'gerçek' bir çeviri (*Übersetzen*) olarak değerlendirilmesi yazarının birey dilini metne yansıtma oranıyla eşgüdümlüdür. Ancak Schleiermacher'e göre bu metinlerde genellikle yazarın bireyselliği metne yansıtılmadığından çevirileri de '*Dolmetschen*' türünde bir çeviri olacaktır. Daha önce belirtildiği gibi Schleiermacher'e göre '*Dolmetschen*' mekanik bir aktarım sürecidir:

[...] bu nedenle bu alanda yapılan aktarım, her iki dile belirli ölçüde hâkim olan herkes tarafından yapılabildiği için neredeyse sadece mekanik bir iştir, daha iyi ve daha kötü [çeviri] arasında önemli bir fark bulunmaz, önemli olan bariz hataların önüne geçilmesidir. [...] (Schleiermacher, 1963, s. 42)

Schleiermacher'e göre her iki dili belirli bir seviyede bilen biri bu tür çevirileri yapabilir. Bu alandaki çevirilerde daha iyi veya daha kötü çeviri söz konusu değildir, daha doğrusu bunlar arasında önemli bir fark bulunmamaktadır. Önemli olan çevirmenin hatalı bir çeviri yapmamasıdır (1963, ss. 41-42). Fakat zaten Schleiermacher'e göre ticari metin çevirilerinde hata yapılma olasılığı oldukça düşüktür. Çünkü ticari hayatta dolayısıyla metinlerde söz konusu olan genellikle apaçık, belirgin ve hatta mümkün olduğunca taraflarca tüm yönleriyle belirlenmiş nesnelere veya olaylardır. Bu alandaki "tüm görüşmeler bir anlamda aritmetik ve geometrik karaktere sahiptirler, rakam ve ölçüler her noktada yardımcı olur[...]" (Schleiermacher, 1963, s. 41).

Schleiermacher'e göre ticari alan çevirilerinde daha az zorlukla karşı karşıya kalınmasının bir diğer nedeni, konunun ve ilişkilerin taraflar arasında bilindik olmasıdır. Çünkü ona göre "aktarım sadece bu ilişkilere aşına olan katılımcılara yapılmaktadır" ve aynı zamanda konuya dair "ifadeler her iki dilde de ya kanunlarla ya da gelenek ve karşılıklı açıklamalarla belirlenmiştir" (Schleiermacher, 1963, ss. 40-41). Yine Schleiermacher'e göre anlamı ve kullanımı belirsiz kavram ve sözcüklerle karşı karşıya kalındığında çok vakit geçmeden bu sözcükler "kanun ve alışkanlıkla yerleşik kullanım"

(1963, s. 41) kazanırlar. Alan terminolojisi her iki dilde de mevcuttur ve ortak ifadeler gelişmiş olduğundan kişiler ortak bir dile (*Sprachgemeinschaft*) sahiptir. Tüm bunlar iletişimin sağlıklı bir zemin üzerinde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Anlaşılacağı üzere Schleiermacher'e göre hem konuşmacı hem dinleyiciler nezdinde ticari metinlerde düşünsel ve kültürel açıdan yabancı olgular ya hiçbir şekilde bulunmamaktadır ya da konuşmayı etkileyecek yoğunlukta değildir. Bu sebepten çeviri yöntemi tartışmasına ticari metinleri dâhil etmez. Çeviri yöntemlerini belirlerken bilimsel ve sanatsal metin türlerini dikkate alır. Ticari metinleri bu tartışmanın dışında tutar. Böylece sözlü iletişimi ve çeviriyi ticari alana uygun gören Schleiermacher yazıyı, bilim ve sanat alanı için uygun görür. Çünkü ona göre sanatsal ve bilimsel yaratıları sözlü olarak aktarmak güç ve gereksizdir: "Sanat ve bilim alanına uygun olan yazıdır, bu yolla eserler kalıcı olur; ve bilimsel ve sanatsal yapıtları sözlü olarak çevirmek, gereksiz olacağı gibi görüldüğünden de imkansız olacaktır" (Schleiermacher, 1963, ss. 39-40).

Schleiermacher'ın sanatsal ve bilimsel metin çevirilerini '*Übersetzen*' olarak sınıflandırmasının nedenleri de diyalektik yaklaşımında daha net ortaya çıkmaktadır. Schleiermacher çeviri makalesinde öncelikli olarak yazılı çevirinin hedef kitesinin belirlenmek durumunda olduğunu belirtir. Bilim ve sanat alanlarında yapılan 'gerçek' yazılı çeviri, kaynak dünyaya ne tamamen yabancı olan okur için ne de kaynak dünya değerlerini içselleştirmiş ve farklı bir dil çevresinden olsa dahi kendini kaynak dünyaya ait hissedene okur için yapılmalıdır. 'Gerçek' çeviri tam olarak bu iki kutbun ortasında bulunan okur kitlesi için yapılmalıdır. Schleiermacher orta noktada bulunan bu okurları kaynak dünyayı ve dilini seven, ona ilgi duyan (*Liebhaber*) ve onu tanıyan (*Kenner*) olarak isimlendirir (Schleiermacher, 1963, s. 51).

Schleiermacher bilimsel ve sanatsal metinleri ayrı ayrı değerlendirmez, bunları birlikte tahlil eder. Schleiermacher 'gerçek' çeviri faaliyetinde bulunmak için bu iki alana yönelik ayrı ayrı farklı yöntem önerisinde bulunmaz, her iki alan için de izlenmesi gereken yol yabancılaştırıcı çeviri yöntemidir. Buna karşın 'dil birliği'nin bulunmuyor olmasından dolayı 'gerçek' çevirinin mümkün olmadığı durumlarda bilimsel metinlerin *Paraphrase* (açıklama), sanatsal metinlerinse *Nachbildung* (taklit) biçiminde aktarılmasının uygun olacağını ifade eder (bkz. Schleiermacher, 1963, s. 47). İki aktarım türü ileride yapılması olası olan 'gerçek' çeviri için sadece birer ön hazırlıktır (Schleiermacher, 1963, s. 50). Denilebilir ki bu iki aktarım türüyle Schleiermacher iki farklı dile sahip toplumlar arasında bir dil birliği oluşturulmasını hedeflemektedir.

Bilimsel ve felsefi metinlerin aktarım yöntemi olarak *Paraphrase* gelecekte yapılacak 'gerçek' çevirilerin anlam ve içerik yönünden anlaşılabilirliği için yapılmalıdır. Schleiermacher'e göre *Paraphrase*, açıklama ve betimlemelerle kaynak dünyada olan fakat erek dünyada bulunmayan kavramları erek okura tanıtır. Dilin irrasyonel yönü bir nebze olsun aşılmaya çalışır ve bu sayede içerik, yazarın üslubundan bağımsız olarak erek okura sunulmuş olur. Kaynak eserin kaynak okur üzerindeki etkisinden (*Eindruck*) feragat edilir ve sonuç olarak erek metinde anlatım yönünden herhangi bir canlılık bulunmaz (Schleiermacher, 1963, ss. 45-46).

Taklit (*Nachbildung*) ise yabancı olana karşı ilgi uyandırmak ve bu ilgiyi güçlendirmek için yapılmalıdır. Dilin irrasyonelliğinden yola çıkılarak bir sanat eserinin

hiçbir bölümünün erek dilde eşdeğer bir şekilde karşılanamayacağı düşüncesi sonucunda aktarım türü olarak *Nachbildung* tercih edilir. Bu aktarım türünde önemli olan kaynak eser etkisinin bir bütün olarak erek dünyaya yansıtılmasıdır. Burada kaynak dil ruhu erek metne taşınmaya çalışılmaz. Estetik etkinin bir bütün içinde erek dünyaya yansıtılabilmesi uğruna, eserin 'kimliği' (*Identität*) gözden çıkarılır. Yazar ve okur buluşturulmaya çalışılmaz, burada amaçlanan şey erek okurda kaynak okurdakine benzer bir etki uyandırmaktır (Schleiermacher, 1963, ss. 46-47).

Schleiermacher, çeviri makalesinde sanatsal ve bilimsel metinlerin özellikleri, çevirileri ve çevirmenleriyle ilgili önemli analizlerde bulunur. Ticari metinlerin aksine bu metinlerde yazarın bireyselliği öne çıkar. Sanatsal ve bilimsel metinler ya düşünsel ya da biçimsel yönden yazarın bireyselliğini ve yaratıcılığını yansıtmaktadırlar. Bireyselliğin ortaya çıkartılabilmesi için 'çevirmen' (*Uebersetzer*) 'sözlü çevirmen'den (*Dolmetscher*) farklı güç ve hünere sahip olmak durumundadır (Schleiermacher, 1963, s. 40, ayrıca bkz. Akın, 2015; Akın, 2016b). Çevirmen metinlerin bireysel yönünü çözümlmek ve erek okura ulaştırmak durumundadır. Çevirmen bunu yapabilmek için Schleiermacher'in yorumbilim yaklaşımında sunmuş olduğu yorum yöntemlerine vakıf olmalıdır. Kaynak dili, kaynak kültürü ve tarihini, kaynak dilde üretilen eserleri ve onların yazarlarını yakından tanımalıdır (Schleiermacher, 1963, ss. 44-45). Tüm bu bilgiler temelinde anlama sanatını tatbik eden bir çevirmen kaynak dünyaya ait metinlerin bilimsel ve sanatsal yönünü erek okura sunabilir. Sanatsal ve bilimsel metinlerin ikinci özelliği birincisine bağlı olarak okura yeni bilgi, düşünce ya da estetik etki sunuyor olmalarıdır. Çevirmen, yazarın düşünsel ya da sanatsal yönden kaynak dünyaya dolayısıyla diline getirdiği yenilikler erek okura sunacaktır. Schleiermacher diyalektik çalışmalarında bu tür metinlerin özellikleri ve birbirilerinden hangi noktalarda ayrıştıklarına dair ek bilgilere yer verir.

Ticari düşüncenin ve konuşmanın kişinin kendisi için değil, başkalarına yönelik olduğunu bildiren Schleiermacher'e göre sanatsal ve saf düşüncenin ortak noktası, bunların başkaları için gerçekleştirilmemesidir. Sanatsal ve bilimsel düşünce kişinin kendisi için yaptığı düşünümse bir eylemdir. İnsan kendi estetik anlayışını doyuma ulaştırmak, bilginin kendisine erişmek ve bilimsel/felsefi bilgisini geliştirmek amacıyla bu iki türdeki düşünsel eylemde bulunur.

Bir düşüncenin sanatsal niteliğe sahip olabilmesi, uyandırdığı haz duygusuna bağlıdır. Sanatsal düşünce dışarıdan alımlanan bir gösterge üzerinden oluşmak durumunda değildir, her türlü zihinsel tasarım sanatsal düşünce niteliğine sahip olabilmektedir. Bunlar "rüyadan başlayıp, sanatsal eserlerin ilk örneklerine kadar" uzanabilmektedir.

[...] sanatsal olan, daha az ya da daha çok haz arasında ayrımını yapıldığı ve özellikle mükemmel hazzın için bulunduğu, gerçek düşünce ya da tasavvur ile içten gelenin, bir ileti ve yazıya döküldüğü ve [böylece içsellikten] dışsallığı dönüştüğü her düşünce dâhildir. (Schleiermacher, 1977, s. 413)

Sanatsal düşünce, düşünen öznenin anlık eylemiyle sınırlıdır ve dışa yansıyan da bu düşüncenin sadece en canlı ve beğenilen halidir. Bu düşüncenin iletişim hali, bir diğer

deyişle konuşma türü serbest konuşmadır (özgür konuşma). Serbest konuşmayı özgür bir eylem olarak kabul eden Schleiermacher, bu konuşma türüyle diğerinin düşüncelerinin tetiklendiği, söz konusu olan konu hakkında hâlihazırda bir düşüncesinin bulunması durumunda ise, bunun değişime uğratıldığı görüşündedir. Bu haliyle serbest konuşma tarafların karşılıklı olarak birbirini etkilediği ve geliştirdiği konuşma biçimidir. Ancak serbest konuşmada konuşmanın içeriği değil, etkisi önemlidir. Diğer kişi üzerinde yarattığı etki, uyandırdığı duygu, verdiği estetik haz ölçüt olarak kabul edilmektedir. Bu türdeki bir konuşma, karşılıklı etkiler tükeninceye kadar devam eder ve etkileşim son bulduğu an, konuşma da son bulur. Ancak her an diğer konuşma türleriyle (ticari ve sanatsal konuşma) keşşebileceğinden, konuşmanın türünün değişmesiyle devam ettirilmesi mümkündür. Böyle bir durumda konuşmanın etkisinden çok, içeriği öne çıkmaktadır. Diğer konuşma türlerine bir dönüşüm gerçekleşmediği ve sanatsal konuşma olarak devam ettiği müddetçe, dikkate alınmak durumunda olan şey, hangi etkenlerin ve özelliklerin haz duygusuna (*Wohlgefallen*) yol açtığıdır. (Schleiermacher, 1977, ss. 414-415)

Schleiermacher'e göre çevirmene zorluk yaşatan etkenler estetik duyguyu oluşturan bu sanatsal özelliklerdir. Bir metnin sanatsal niteliğe sahip olmasını sağlayan etkenler "kendisini ritim ve ton değişimiyle açığa vuran dilin müziksel yönüdür" (Schleiermacher, 1963, s. 53). Çevirmenin sanatsal metnin ahengini ve tınısını dikkate almaması ya da tahrip etmesi erek okur tarafından hissedilecektir. Schleiermacher'e göre sanatsal metin çevirisinde birbirine taban tabana zıt iki sadakat anlayışı bulunur. Bunlardan biri ritim ve ahenk sadakati, diğeri diyalektik ve gramatik sadakattir. Çevirmenin iki sadakat anlayışını birbiriyle uyumlu bir şekilde erek metne yansıtması mümkün değildir. Bunun birinci nedeni dillerin ve söylem imkânlarının birebir örtüşmemesidir (İrrasyonel). İkinci neden çevirmenin kendi öznelliğinden kaynaklanır. Çünkü çevirmen kendi öznelliğinden dolayı bu sadakat anlayışına konu olan etkenlerden birine eğilim gösterir ve bu eğiliminden uzaklaşamaz. Yukarıda da dikkat çekildiği gibi, Schleiermacher diyalektik yaklaşımında sanatsal düşünce ve serbest konuşmada asli olan konuşmanın içeriği değil, etkisi olduğunu belirtir. Dolayısıyla işinin ehli olan "çevirmen konuşmanın mimetik ve müziksel yönünü" (Schleiermacher, 1963, s. 53) erek metnine yansıtmak durumundadır. Schleiermacher'in çeviri yaklaşımını çelişkili kılan durum da tam olarak yabancılaştırıcı yöntem ile estetik etkiyi yan yana getirmesidir.

Yabancılaştırıcı yöntem ile estetik haz uyandırma fikri Schleiermacher'in çeviri görüşlerinde en çok şüpheyle karşılanan ve tartışılan konudur. Çünkü Schleiermacher için ister felsefi/bilimsel metin olsun ister edebi metin çevirisi olsun çeviri bir bilgi edinme, erek okuru yabancıyla tanıştırma etkinliğidir. Çeviriye yüklediği bu genel görevden yola çıkıldığında sanatsal metindeki yeni yaratım ne ise, bu metinlerin çevirisinde de yabancılaştırıcı çeviri yöntemi aracılığıyla erek okura tanıtılacak olan söz konusu olan yeni yaratım olacaktır. Fakat Schleiermacher serbest konuşmanın estetik etkisinden çeviri söz konusu olduğunda vazgeçmez. Bu durumda edebi metin çevirilerinin amacı erek okuru yabancıncın bu sanatsal yaratımlarıyla tanıştırmak olduğu kadar, erek okura estetik etkiyi de sunmaktır. Nitekim 'gerçek' çevirinin yapılamayacağı durumlar için önerdiği '*Nachbildung*' aktarım türünde de önemli olanın sanatsal etki olduğunu belirtir. Bu tür metinlerin çevirisinde bu iki amacın da gözetilmek durumunda

olduğunu unutmada, Schleiermacher'in önceliği estetik etkiye verdiği söylenebilir. Ancak bu estetik etkinin erek okura sunulması yabancı olanın tamamıyla asimile edilip kaldırılması anlamına gelmemektedir. Çevirmen bu estetik etkiyi kendi dilinin ona sunduğu imkânları zorlayarak da olsa yabancılaştırıcı yöntem ile aktarmalıdır. Schleiermacher'in bu tür metinlerin sözcüğü sözcüğüne çevrilmesine karşı olduğu ve sözcüğü sözcüğüne yapılacak çevirilerin metni anlamada sıkıntı yaratacağı yönündeki düşünceleri çeviri makalesinin farklı noktalarında yaptığı açıklamalarda görülmektedir (Schleiermacher, 1963, ss. 50-51, 55-56). Schleiermacher'in çeviri makalesinde ne yerleştirici ne de yabancılaştırıcı yöntem için herhangi bir teknik önermediği daha önce belirtildi. Bahsedilen her iki yöntem genel yöntem olma özelliklerine sahiptir ve bunların uygulama biçimlerinin geniş bir yelpazeden oluştuğu söylenebilir (Akın, 2015, s. 13; Bernofsky, 1997, s. 177).

S. Bernofski 1997 yılında yayımlanmış olduğu 'Schleiermacher's Translation Theory and Varieties of Foreignization. August Wilhelm Schlegel vs. Johann Heinrich Voss' adlı çalışmasında Schleiermacher'in yabancılaştırıcı yöntem ile ne türde bir çeviri uygulaması kastettiğini çözümlenmeye çalışmaktadır. Çalışmada Schleiermacher'in çağdaşları olan A. W. Schlegel'in ve J. Heinrich Voss'un Shakespeare çevirilerini karşılaştırmaktadır, her iki isim de çevirilerini yabancılaştırıcı yöntem ile gerçekleştirmiştir. Karşılaştırma için bu iki ismi seçmesinin ardında yatan neden ise Schleiermacher'in Voss'un çevirilerine karşı olumsuz tutum alması, Schlegel'in yapmış olduğu çevirileri ise benimsemesidir. Böylece Bernofsky Schleiermacher'in çeviri makalesinde yabancılaştırma yöntemine yönelik soyut teorik açıklamalarını somut örnekler üzerinden göstermeye çalışmaktadır. Bernofsky'nin yaptığı karşılaştırmada bu iki ismin yaptığı çeviriler hakkında vardığı sonuç; Voss'un yabancılaştırıcı yöntem uygulamasının kaynak eserin sentaks yapısını neredeyse sözcüğü sözcüğüne yansıttığı ve dolayısıyla estetik etkiyi erek okura sunmadığıdır (1997, s. 179). Buna karşın çevirisinde yine ağırlıklı olarak yabancılaştırıcı yöntemi tercih eden Schlegel estetik etkiyi koruyabilmek için Shakespeare'in dil kullanımı ve üslubundan birçok noktada oldukça uzaklaşmıştır (Bernofsky, 1997, ss. 180-181). Fakat kaynak metnin ve yazarın dilinden ve üslubundan uzaklaşmasına rağmen Bernofsky'ye (1997, ss. 187-188) göre kaynak metnin erek okurdaki yabancılaştırıcı etkisini korumuştur. İki ismin çeviri tutumları arasındaki en önemli fark Voss'un sentaks yapıyı dikkate alması, Schlegel'in ise "dikkatini edebi eserin kendisine" (Bernofsky, 1997, s. 188), dolayısıyla eserin oluşturduğu estetik etkiye yöneltmesidir.

Elbette edebi eser çevirilerinin bir diğer amacı olan erek okuru yabancı olanla tanıştırmaya, söz konusu estetik etkinin sağlanması için feda edilmemektedir. Schlegel'in Shakespeare çevirisindeki amacı aynı zamanda bu çeviri eserle yeni nesil yazarların yaratıcılığını artırmak ve bu sayede öncüllerinden ayrışarak yeni anlatım türleri geliştirmelerini sağlamaktır (Bernofsky, 1997, s. 188). Sanatsal düşüncenin dışı vurumu olan serbest konuşma karşılıklı etkileşimin son bulduğu noktaya kadar devam edeceği için çeviri aracılığıyla sürdürülen sanatsal etkileşim ve iletişim kaynak dile ait olan ilgili sanatsal özellikler erek dilin ifade gücünü arttırıp üslupsal özellikleriyle birleşmesi sonucunda yeni yaratım imkânlarının son bulmasına kadar devam edeceği şeklinde yorumlanabilir.

Bilimsel metin çevirilerinde durum biraz farklıdır. Schleiermacher'ın *Paraphrase* ve *Nachbildung* ayrımında da görüldüğü üzere bu metinlerde içerik önem taşır. Ancak bilimsel metinlerde önemli olan sadece metnin konusu ve içeriği değildir, Schleiermacher'e göre yazarın metnin konusunu ele alış biçimi de önem taşır. Yazarın konuyu ele alış ve anlatım biçimi aynı zamanda onun düşünce yapısını yansıtmakta, vardığı sonuçlara ulaşırken geçtiği düşünce süreçlerini göstermektedir. Bu yüzden Schleiermacher *Paraphrase*'yi 'gerçek' ve 'amaçlanan' çeviri olarak kabul etmez. Çünkü *Paraphrase* yazarın izlemiş olduğu bu düşünsel adımları yansıtmaz. Yazarın konu hakkında sunmuş olduğu farklı bakış açıları, geliştirdiği yeni düşünceler, kavramlar ve dolayısıyla izlediği düşünsel yollar önemlidir. Bilimsel metin çevirileri bilgiye yönelik olduğundan Schleiermacher'ın diyalektik yaklaşımı temelinde saf düşünce alanına dolayısıyla sanatsal konuşma alanına aittir.

Saf düşünce, ticari düşünce gibi başkaları için değil, bilginin kendisi, yani düşüncenin bilgi halini alması, kısaca bilgiye ulaşmak için yapılır. Saf düşünceye, bilme isteğine sahip her türlü düşünme dâhildir. Diğer yandan, sanatsal düşünce gibi, düşünen öznenin anlık eylemiyle de sınırlı değildir ve haz duygusuyla ölçülmemektedir. Bir düşüncenin saf düşünce olarak kabul edilmesinin ölçüsü bu düşünce türünün, aynı öznenin tüm düşünsel eylemlerine her zaman eşlik etmesi ve aynı zamanda bu öznedeki kendi düşünceleriyle diğerlerinin düşüncelerinin birlikte bulunmasıdır (Schleiermacher, 1977, s. 413). Kişi kabullendiği ve savunduğu görüşlerin bilgisi kadar karşıt görüşlerin bilgisine de sahiptir. Bu türdeki düşünme ve konuşma etkinliği isteğe bağlı olduğundan aynı zamanda bilinçli yapılan zihinsel bir faaliyettir. Schleiermacher saf düşünceyi, her durumda ve herkeste aynı olan, aynı zamanda da "farklı düşüncelerle bir olan ya da aynı düşüncenin tüm farklı düşüncelerini de kapsayan bir düşünce" (1977, s. 414) türü olarak kabul eder. Schleiermacher saf düşünceyi, diğer iki düşünce türünden aşağıdaki karşılaştırmasıyla ayırır:

[...] saf düşünce, kendi içinde kalan [in sich selbst bleibende] ve bizi değişmez ve genel bilgiye ulaştırıcı düşüncedir; ticari düşünce, bir şeyi değiştiren ya da amaca ulaşılması sonucunda son bulan düşünce; sanatsal düşünce, haz anında dinginleşmeye yol açan düşüncedir. Bu üçlü ayrımı yaptığımızda, saf düşünce konusunda bir yanlışlığa düşeceğimize yönelik kaygıdan uzaklaşmış oluruz [...]. (Schleiermacher, 1977, s. 414)

Sanatsal konuşma olarak adlandırdığı bu türdeki konuşma Schleiermacher'e göre, iki kişi arasında gerçekleşen gerçek bir iletişim durumunu, aynı zamanda bireyin kendi kendisiyle yaptığı konuşmayı (*Selbstgespräch*) kapsar. Schleiermacher'e göre karşıt görüşlerin bulunması durumunda kişinin kendi kendisiyle yapmış olduğu konuşma da dilsel bir düşünme biçimidir. Bir düşüncenin saf düşünce olarak kabul edilmesi için bilme isteğinin bulunması gerektiği gibi, içsel bir engel veya çekinceyle (*Hemmung*) de karşı karşıya kalınması söz konusu olmalıdır (Schleiermacher, 1977, ss. 416-417). Bir düşünceye yönelik herhangi bir çekincenin ortaya çıkmasıyla birlikte, gerçek manada konuşma imkânı doğar. Schleiermacher'e göre sorunsuz bir biçimde akıp giden bir konuşma, gerçek bir konuşma özelliğine sahip değildir. Çünkü kişi bu tür bir konuşmada sahip olduğu bilgelere şüpheyle yaklaşmaz, bu bilgilerin kesinliğinden emindir. Alımlayıcının karşı tarafın dile getirdiklerini sorgulamaması durumunda da sorunsuz bir konuşma söz konusudur. Burada gerçek anlamda karşılıklı fikir alışverişinin bulunduğu

ve bilginin ortaya çıkarılmaya çalışıldığı bir konuşma söz konusu değildir. Bu iki durum, yani iki iletişim biçimi arasındaki farkı vurgulayabilmek için Schleiermacher, *Gespräch* ve *Rede* arasında ayırım yapar ve saf düşünce alanında gerçekleştirilecek olan konuşmanın *Gespräch* olduğunu savunur. Bir konuşmanın diyalektik niteliğini taşıyabilmesi için önemli olan, farklı görüşlerin dile getirilmesidir. Karşıt görüşlerin dile getirilmediği herhangi bir konuşma ne düşünme ve dolayısıyla ne de gerçek bir konuşma olmaktadır. Sanatsal konuşmaya şüphe (*Zweifel*) eşlik etmelidir. Bu konuşma türünün bir diğer özelliği de tarafların konuşma konusundan sapmamalarıdır. Diyalektikte en önemli olan nokta; taraflar arasında konunun aynılığıdır (*Selbigkeit*). Konuya yüklenen değerler ve anlamlar her bireyde farklılaşsa da konuşmada konu edilen olgu aynı olmalıdır. Schleiermacher her bir kişinin bir olguya yüklediği değer ve anlamın ve her bir kişide oluşturduğu duygunun farklı olduğunu belirtir. Karşıt görüşlerin yer aldığı bir konuşmanın devam etmesini ve konuşmanın tutarlığını sağlayan konu birliğidir (bkz. Akın, 2015, ss. 9-10).

Aynı kültüre mensup kişiler arasında gerçekleşen iletişimde konunun aynılığının belirlenmesi ne denli önemliyse, farklı kültürlere mensup okurlar arasında konunun aynılığının belirlenebilmesi de iletişimin 'sanatsal' yönde sürdürülebilmesi için oldukça önemli, fakat güçtür. Çünkü kaynak ve erek dilin ifade imkânı ve gücü aynı değildir, toplumların gerçeklikleri aynı değildir. Schleiermacher için çeviride önemli olan kaynak ve erek okurda aynı duygu ve anlamının oluşması değildir. Ona göre böyle bir şey zaten mümkün değildir. Schleiermacher için önemli olan yazarın kaynak metne yansıyan hem ulusal hem bireysel dilinin düşünsel-tinsel düşünce yapısını ve anlatım biçimini erek okura sunmaktır.

Schleiermacher'e (1963, s. 52) göre diller icat edilen birer obje değildir ve bundan dolayı onlar üzerinde herhangi bir keyfi çalışma mümkün değildir. Ona göre dil, bilim ve sanatla keşfedilir. Bu keşif ise tarihsel süreç boyunca gerçekleşir. Dil, bir toplumun tarihsel deneyimlerini içerir ve bu ulusal dil ile oluşturulan metne toplumun tarihsel deneyimleri yansır. Dil çift özelliğe sahip bir olgudur. Yazarın yaratıcılığı hem biçimsel hem kavramsal yönden dili geliştirdiği gibi, dil de yazarın biçimsel ve kavramsal yaratıcılığını mümkün kılar. Kaynak dünyada var olan olguların henüz erek dünyada olmaması ve kaynak metnin konusunun tamamıyla böyle bir olgu etrafında şekillenmesi bilimsel metinlerde çevirmene zorluk yaşatan temel etkindir. Kaynak dilin kaynak metne yansıttığı bu tarihsel ve kültürel gelişimi, yerlileştirici çeviri yöntemi ile aktarmak imkânsızdır. Çünkü toplumların tarihsel ve kültürel gelişimi birbirinden farklılık gösterir. Örneğin demokrasi fikrinin henüz gelişmemiş olduğu bir topluma bu konuyu ya da kavramı içeren bir metin yerlileştirici yöntemle aktarılamaz. Yazarın ulus dili ve bireysel dilinin ortak bir yansıması olan kaynak metni, tüm tinsel bağlarından koparmadan yerlileştirici bir yöntem ile çevirmek mümkün değildir. Böyle bir çeviri yazarın düşüncelerini şekillendiren kendi kültürünün düşünce sistemini ve bunun tarihsel gelişimini erek okura sunmayacaktır. Bu topluma öncelikle demokrasinin ne olduğu açıklanmalıdır ki sonrasında bir düşünürün demokrasiye dair felsefi sorgulamalarının yer aldığı metin erek dünyaya 'gerçek' çeviri yolu ile sunulabilsin.

6. Sonuç

F. Schleiermacher'ın çeviri yaklaşımı yıllarca salt yabancılaştırıcı ve yerlileştirici çeviri karşıtlığı üzerinden yüzeysel bir biçimde ele alınmıştır. Elbette kendisinin çeviri yaklaşımının temelini oluşturan bu iki çeviri yöntemidir. Fakat Schleiermacher'ın dile getirdiği yerlileştirici ve yabancılaştırıcı çeviri yöntemlerinin kapsamının ne olduğu, tercihini neden yabancılaştırıcı yöntemden yana kullandığı, bu tercihinin altında yatan düşünce sisteminin ne olduğu gibi sorulara derinlemesine ve kapsayıcı yanıt aranması oldukça gecikmiştir. Bugün birçok çeviribilimci benzer sorulara yanıt aramaktadır ve bunun için özellikle kendisinin yorumbilimsel görüşlerine başvurmaktadır.

Schleiermacher çeviri makalesine yorumbilimsel görüşlerini temel alarak başlar. Dillerarası ve diliçi çeviriyi benzer süreçler olarak değerlendirmesiyle ve bunları anlama edimiyle eşit tutmasıyla yorumbilim yaklaşımına gönderimde bulunur. Dolayısıyla Schleiermacher'ın gerek çevirmenin gerekse erek okurun anlama süreci hakkındaki görüşlerini çözümlmek, ancak onun yorumbilim yaklaşımına başvurmakla mümkündür. Böylece yabancılaştırıcı yöntem ile oluşturulmuş erek metnin erek okur tarafından alımlanması hakkındaki görüşleri de netlik kazanabilir.

Makalenin ilerleyen bölümlerinde Schleiermacher ticari, edebi, felsefi/bilimsel metin türleri arasında ayırma bulunur. Schleiermacher'ın çeviri makalesinde yapmış olduğu bu ayırım, temelini kendisinin *diyalektik* yaklaşımında bulmaktadır. Diyalektik çalışmalarında asıl amacı, bir konuşma sanatı olan diyalektiğin hangi düşünce alanında uygulanmak durumunda olduğunu tespit etmektir. Fakat bu tespiti yapabilmek için öncelikle üç düşünce türü belirler (saf düşünce, ticari düşünce, sanatsal düşünce) ve bunun üzerine ilgili düşünce türlerine uygun konuşma türleri (sanatsal konuşma, ticari konuşma, serbest konuşma) arasında ayırma bulunur. Sonuç itibarıyla diyalektiği saf düşünce alanında sürdürülen sanatsal konuşma olarak nitelendirir. Sanatsal konuşma bilgiye erişimi amaç edinir. Schleiermacher'e göre çeviri de yabancı ve yeni olana erişimi mümkün kılmalıdır. Bu açıdan bakıldığında Schleiermacher'ın çeviriyi de sanatsal bir konuşma olan diyalektiğin bir uzantısı olarak kabul ettiği söylenebilir.

Schleiermacher diyalektik yaklaşımında düşünce ve konuşma türlerinin alanlarını irdelerken çeviri makalesinde metinlerin kullanım alanlarını irdeler ve hangi metin türü çevirisinin erek topluma ne gibi bir katkısının olacağını ve hangi çeviri yönteminin topluma sanatsal ve felsefi yönden katkı sağlayacağını tartışır. Schleiermacher'ın çeviriden beklentisi, erek dilin ve kültürün kaynak dil ve kültür tarafından asimilasyona uğratılmamasıdır. Çevirinin görevi ise çeviri aracılığıyla erek okura kendi kültürüne yabancı olanı tanıtmak ve bu yeni olanı erek dil ve düşünce dünyasına taşımaktır.

Schleiermacher'ın çeviriye yüklediği görevden yola çıkarak denilebilir ki, Schleiermacher için sanatsal metinlerin çevirilerinde öncelikli amaç sanatsal haz duygusunu oluşturan yenilikleri ve yabancılığı ve bir anlamda yabancı dünyaya ait sanatsal metnin biçimsel özelliklerini erek okura tanıtmaktır. Ne var ki Schleiermacher diyalektik yaklaşımında serbest konuşmaya yüklediği estetik etki işlevinden yine bu metinlerin çevirisinde sırf çevirinin eğitici, yeni ve farklı olanı gösterme yönünü

savunuyor olmasından dolayı vazgeçmez. Aksine bu tür metinlerin çevirisinde estetik etkiyi *birinci* sıraya yerleştirir.

Bilimsel ve felsefi metinlerin çevirilerine ise diyalektik yaklaşımındaki 'dil birliği' düşüncesi temelinde yaklaştığı görülür. Talep ettiği 'dil birliği' oluşmadığı, dil ve dolayısıyla düşünce sistemleri birbirine yakın imkânla sahip olmadığı müddetçe yapılacak aktarım türü açıklama (Paraphrase) biçiminde olmalıdır. Çünkü saf düşüncenin dışı vurumu olan sanatsal konuşmada önemli olan konunun aynılığıdır. Konunun aynı olabilmesi için her iki toplumun hem düşünsel hem de dilsel bakımdan, eşit olmasa dahi, birbirine yakın şartlara ve imkânlara sahip olmalarını bekler.

Schleiermacher'in ticari metin çevirisini mekanik bir sürece benzetiyor olması aslında saf düşünce alanındaki sanatsal konuşma için gerekli gördüğü 'dil birliği' düşüncesinin bu alanda bulunduğunu düşünüyor olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Schleiermacher'e göre bu alanda gerçekleşen görüşmelerde ve çevirilerde bilinmeyen ya da yeni olan bir durum yoktur. İletişim, bilinen 'konu' üzerinden gerçekleşir, yeni bir kavramın oluşması durumundaysa bunun sınırları derhal belirlenir ve böylece iletişim karmaşası ortadan kalkar.

Şüphesiz Schleiermacher'in çeviri yaklaşımı gelecekte de birçok çeviribilimsel tartışmaya konu edilecektir. Ancak bu çalışmayla kendisinin çeviri makalesinin yorumbilim yaklaşımıyla olduğu kadar diyalektik görüşleriyle de birlikte değerlendirilmek durumunda olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Schleiermacher'in yabancılaştırıcı yöntemi tercih etmesinde zamanın siyasal dengeleri olduğu kadar Schleiermacher'in kendi felsefi düşünce sistemi de etkili olmuştur.

Kaynakça

- Akın, A. (2015). Çeviride yeni yorumbilimsel paradigmanın çeviri sürecine bakışı ve yabancılaştırma yönteminin yeniden yorumlanması. *Journal of International Social Research*, 8(37), 7-15.
- Akın, A. (2016a). Çeviri sürecine yorumbilimsel yaklaşımlar: çeviribilimde yeni yorumbilimsel paradigma [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akın, A. (2016b). The paradoxical relationship between Schleiermacher's approach and the functional translation theory. T. Seruya & J. Justo (Ed.). *Rereading Schleiermacher: Translation, Cognition and Culture. New Frontiers in Translation Studies* içinde (ss. 67-77). Springer Verlag.
- Arndt, A. (2003). Die Metaphysik der Dialektik. C. Helmer, C. Kranich & B. Rehme-Iffert (Ed.). *Schleiermachers Dialektik. Die Liebe zum Wissen in der Philosophie* içinde (ss. 125-149). Mohr Siebeck.
- Berner, C. (2015). Das Übersetzen verstehen. Zu den philosophischen Grundlagen von Schleiermachers Vortrag "Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens". L. Cercel & A. Şerban (Ed.). *Friedrich Schleiermacher and the Question of Translation* içinde (ss. 43-58). Walter de Gruyter.

- Bernofsky, S. (1997). Schleiermacher's translation theory and varieties of foreignization. *The Translator*, 3(2), 175-192.
- Holz, H. H. (1997). Einheit und Widerspruch. Problemgeschichte der Dialektik in der Neuzeit. Band I. Verlag J.B. Metzler.
- Prechtel, P., & F.-P. Burkard. (2008). Metzler Lexikon: Philosophie. Verlag J.B. Metzler.
- Rohls, J. (2003). Wahrheit, Dialog und Sprache in Schleiermachers Dialektik. C. Helmer, C. Kranich & B. Rehme-Iffert (ed.). *Schleiermachers Dialektik. Die Liebe zum Wissen in der Philosophie* içinde (ss. 181-206). Mohr Siebeck.
- Schleiermacher, F. (1963). Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens (1813). H. J. Störig (ed.) *Das Problem des Übersetzens* içinde (ss. 38-70). Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Schleiermacher, F. (1977). Hermeneutik und Kritik. M. Frank (ed.). Suhrkamp Verlag.
- Snell-Hornby, M (2015). Verstehen und Verständlichkeit: Schleiermachers Akademierede aus der Sicht einer Leserschaft von heute. L. Cercel & A. Şerban (Ed.). *Friedrich Schleiermacher and the Question of Translation* içinde (ss. 11-22). Walter de Gruyter.
- Thouard, D. (2003). Gefühl und Urteil in Schleiermachers Dialektik. C. Helmer, C. Kranich ve B. Rehme-Iffert (Ed.) *Schleiermachers Dialektik. Die Liebe zum Wissen in der Philosophie* içinde (ss. 150-161). Mohr Siebeck.

İkilik Dışı Cinsel Kimliklerin Görsel-İşitsel Çeviride Yansıtımına İlişkin Sorun Odaklı Bir Yaklaşım

A Problem-Oriented Approach to the Representation of Non-Binary Sexual Identities in Audiovisual Translation

Araştırma/Research

Cihan ALAN*, Ayşe Şirin OKYAYUZ**

*Arş. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, cihanalan@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-5220-3473

**Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, sirinokyayuz@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-7512-2764

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, görsel-ışitsel çeviri özelinde kuir kimliklerin yansıtılmasında çevirmenin karşılaşılabileceği yapısal ve söylemsel zorluklara dikkati çekmektir. Bu doğrultuda, İngilizcede var olan ikili cinsiyet belirten adılar iki yönlü sorunsallaştırılmıştır: (1) İkili cinsiyet rejiminin sunduğu kadın ve erkek kategorilerinin içinde kendini tanımlamayan kuirin dilsel yansıtımı, (2) cinsiyet ayırımı gözetken bir dilden (İngilizce she/her, he/him vb.) cinsiyet ayırımı gözetmeyen bir dil olan Türkçeye çeviride karşılaşılan sorunlar. Araştırmada ele alınan çeviri örnekleri düşünüldüğünde, ikili cinsiyet dışı adıların Türkçede bulunmaması, sözcüğü sözcüğüne çeviri yönteminin kullanıldığı birçok durumda özgün kuir belirtiselliğinin ortadan kalkmasına veya anlam karmaşasına neden olabilmektedir. Yaratıcılık unsuru olarak kullanılan belli sözcükler ve neo-adılar (yeni zamir) da Türkçe kuir söylemde bulunmayan ifadelerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Soruna son yıllarda incelemelere konu olan kuir çeviri gözlüğüyle bakıldığında, söz konusu çevirmen tercihlerinin, kuir kimliklerin erek dilde yansıtılmamasına veya yetersiz yansıtılmasına sebep olduğu gözlemlenmektedir. Çalışmada ikili cinsiyet rejimi dışındaki cinsel kimlikleri belirtecek işlevsel çeviri örneklerine de yer verilmiştir. Çalışma boyunca yürütülen tartışmanın, kuir kimliklerin/ikilik dışı cinsel kimliklerin belirtiselliğinin görsel-ışitsel çeviride sağlanması ve beraberinde çeviri eyleminin kuirleştirilmesi konusunda, gelecek çalışmalara bir örnek oluşturacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: görsel-ışitsel çeviri, kuir çeviri, ikilik dışı cinsel kimlikler, adıl, neo-adıl

ABSTRACT

The aim of this study is to draw attention to the structural and discursive difficulties that translators may face in reflecting queer identities in audiovisual translation. To this end, binary pronouns in English have been problematized in two ways: (1) the linguistic representation of the queer, who does not define themselves in women and men categories offered by the binary gender regime, (2) problems encountered in translating from a language that categorizes gender into distinct categories (in English, she/her, he/him, etc.) into the gender-neutral Turkish. The analyzed translation examples show that the absence of non-binary pronouns in Turkish may lead to the disappearance of queer markedness or ambiguity in many cases where the word-for-word translation method is adopted. Translators' word choices and use of neopronouns as a creative effort can also lead to nonfunctional expressions that are inconvenient to the Turkish queer discourse. From the perspective of queer translation, a well-known translatorial framework in recent years, queer identities are prone to disappearance or under-representation as a result of translators' preferences in the target language. The study also illustrates functional translations that foregrounding the markedness of non-binary sexual identities in the target language. The discussion on the cases exemplified is thought to set an example for future studies on reproducing the markedness of queer identities/non-binary sexual identities in audiovisual translation as well as on queering translation.

Keywords: audiovisual translation, queer translation, non-binary sexual identities, pronoun, neopronoun

1. Giriş

Çeviri çalışmaları kapsamında kuir kuram ve toplumsal cinsiyet edimliliği (von Flotow, 2010) odaklanılması gereken bir konu olarak görülmektedir. Kültürel dönemeç sonrası çeviri anlayışının, post-yapısalcı ve post-modern dönemin en gözde düşünsel çerçevelerinden kuir kuram ile ortaklığı pek çok kuramcı tarafından son dönemlerde ele alınan bir konudur. Kuir metinlerin çevirisinin incelenmesi kuir çeviri kuramlarına ve bu kuramın içinde kuramsal, betimleyici ve uygulamalı (çeviri süreci ile ilgili) konulara ışık tutabilir. Ayrıca, bu tür betimlemeli çalışmalar kuir dilin, söylemin ve konularının nasıl ötekileştirildiğini veya ötekileştirilmediğini ve toplumsal cinsiyet konularının katılmayan bir şekilde nasıl aktarılabilceğinin de altını çizecektir.

Benshoff ve Griffin, görsel-işitsel ürün söz konusu olduğunda bunun dil haricinde sinematografi, editörlük, ses tasarımı, görsel tasarım, kostümler, makyaj ve saç gibi unsurlarla desteklendiğinin altını çizerler (2011, s. 213); bu da aslında konusu kuir olan filmlerin 'tüm düzgü ve söylemlerinin' toplumsal cinsiyetlerin aktarımında ne kadar zengin platformlar olabileceğini vurgulayan bir görüştür. Kuirin medyada yansıtımı günümüzde daha önce görülmeyen bir oranda artmış (Cavalante, 2017) ve ekonomik olarak pazar payı da yükselmiştir (David, 2017). Dolayısıyla günümüzde bu yansıtım/temsil maddi olarak da kazanç getirmektedir.

Medya söyleminin izleyicilerin anlamı yapılandırmak için kullandıkları sürecin bir parçası olduğunu vurgulayan araştırmacılar (Gamson & Modigliani, 1998, s. 2) genelde bu yansıtımın 'indirgemeci' bir unsur da içerdiğinin altını çizerler. Medya ürünlerinin

gerçeği yansıtan ve oluşturan bir söylem bütünü olduğu ve karmaşık bir ağlar sistemi üzerinden kültürel yaratım ve yeniden yaratımı sağladığı söylenebilir. Medya, egemen normların yayılımı için bir araç olarak görülebilir ve böylece bireyler bu tür üzerinden uygun/uygun olmayan davranışları gerçek hayatın ve kurgusal yansıtımların bir karışımıyla edinebilirler. Bu konuda özellikle toplumsal cinsiyet üzerine yapılmış çalışmalarda da benzer bulgular elde edilmiştir (bkz. Mocarski vd., 2013). Marx (2015, s. 2) medyadaki bu yeni sayılabilecek açılıma 'politika sonrası dönemde hassasiyetler' (İng. *post-politics sensibility*) adını verir ve kuirin yansıtımını komedi bağlamında inceleyerek bu yenilikçi ürünlerde bir kimliğin diğerine üstün olarak yansıtılmadığını ortaya koyar. Yazarın bu çalışmasında 'politika' olarak adlandırdığı olgu ise çağdaş kültürel kimliklerin inşası ve yayılımını etkileyen tüm söylemlere bir göndermedir. Bu söylemler sayesinde çağdaş medya kanallarının daha dar bir azınlığa gönderim yaparak kuir karakterlerin yansıtımını yoluyla ticari bir başarı yakalayabildiği ortaya konmuştur (Lotz, 2014, s. 32). Price ve Skolnik (2017, s. 664) toplumsal cinsiyet kimliği ile ilgili ansiklopedi girişinde toplumsal cinsiyetin yansıtımının, toplumsal cinsiyet rolünün ve toplumsal cinsiyet sunumunun kişinin toplumsal cinsiyetini kendi dışındaki sosyal dünyaya yansıtımını olarak açıklarlar. Yazarlara göre, aynen diğer kimliklerde olduğu gibi toplumsal cinsiyet ne ikilidir ne de kadın ve erkeğin iki ucunda yer aldığı bir spektrumdur; bu kavram içinde kişilerin kendilerini tanımlayabilecekleri sayısız alternatifin olduğu bir çoklu evren olarak görülmelidir. Ayrıca, kişinin öz belirlemesine göre değişmektedir (Price & Skolnik, 2017, s. 664).

Bazı araştırmacılar kuirin cinsel, kavramsal ve ideolojik olarak çevirisini incelerken (bkz. Assab, 2017; Donato, 2017; Nossem, 2017), Spurlin (2017) gibi araştırmacılar ise bunun bir kültürel gönderme olarak incelenmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır. Epstein (2017) kuir metinlerle çalışan çevirmenlerin bu unsuru ön plana çıkarmak ve altını çizerek aktarmak ve dolayısıyla seks ve toplumsal cinsiyet konularını vurgulamak üzere bir yaklaşım benimseyebileceklerinden söz eder. Çeviri çalışmalarında, özellikle de yazın çevirisinde, kuirin temsili konusunda çalışmalar uzun süredir yapılmaktadır (bkz: Harvey, 2003; Bachner, 2017; Angles, 2017). Ancak görsel-ışitsel çeviri ürünler konusunda yapılan araştırmalar görece olarak daha yenidir. Turek (2012) bu çalışmaların bazılarının ve çevirilerin özellikle biyolojik ve toplumsal cinsiyetin stereotip yaratımlarına da neden olduğunun altını çizer. Ranzato (2012) bu görüşü destekler nitelikte, özellikle İtalyancaya dublaj çevirisinde eşcinselliğin tektipleştirilmiş bir şekilde yansıtımından ve hatta içeriğin değiştirildiğinden söz eder. Bachner (2017), konunun kültürlerarası aktarımda terminoloji ve politika açısından hassas bir konu olduğunu vurgular. Baker (2015, s. 247) konuyu 'anlatılar' çerçevesinde ele alır ve görsel-ışitsel ürünlerde dört kategori altında anlatının varlığına (kişisel, özel, disipliner ve üst anlatı) değinir. Üst anlatı dediği olgu toplumsal ve hatta evrensel bir düzeyde gerçekleşir. Kuirin görsel-ışitsel ürünlerde artan yansıtımını ile birlikte oluşturulan bu üst anlatının da aslında bu kimliğe aidiyet hissedilenler tarafından sosyal farkındalık uyandırmak için özellikle de zamir kullanımında çeviri bağlamında belirgin bir unsur olduğunun altını çizen çalışmalar da yapılmıştır (Baron, 2020; Zimman, 2019).

Dolayısıyla, kuirin çevirisi bir özel alan çevirisi olarak düşünülebilir ve çeviride söz konusu olan iki alt kültürün dillerine (kuir söylemlerine) hakimiyet gerektirir.

Ranzato (2012, s. 369), kuirin çeviride aktarımında çevirmenin edimini zorlaştıran unsurlar arasında kaynak ve erek dilin söz varlığı ve kullanımı arasında bir örtüşümün olmamasından söz eder. Kaynak dilde yerleşik bir sözcük veya ifadenin erek dilde yerleşik ve kabul görmüş bir karşılığı yoksa çevirmenin ‘yaratıcı çözümler’ bulması, ancak bunu yaparken de söz konusu toplumun hassasiyetlerini ve kültürünü çok yakından bilmesi gerekir. Bu da söz konusu dile hakimiyet gerektirdiği gibi kimi zaman da söz konusu iki kültür arasındaki sosyo-kültürel farklılıklar ve sansür gibi unsurların da dikkate alınmasını gerektirebilir.

Saussure (2009, s. 92) bir dilsel topluluğun kendi içinde kullandığı topluluk dili/birey dil (İng. *idiolect*) kavramını sosyodilbilim içinde ortaya koyan başlıca araştırmacıdır. Bu kavram Labov (1972, s. 120) tarafından açıklanırken araştırmacı bir dilsel topluluğun birey dilinin özünde, dilsel öğelerin nasıl kullanıldığı ile ilgili bir oydaşımdan daha çok ortak normlar çerçevesinde bir katılımdan söz etmenin doğru olacağını altını çizer. Mesthrie vd. (2004, s. 37) ortak normlar çerçevesinde oluşan bu dilin söz konusu topluluğun bağdaşımını sağladığını vurgularken, Hayes (2006, s. 71) yine de bunun ortak bir sözcük dağarcığına işaret ettiğinin altını çizer. Ancak bu söz dağarcığı ve söylem çeviride söz konusu olacak iki dil arasında örtüşmekte midir, hatta var mıdır gibi sorulara verilecek olumsuz yanıtlar çeviri sürecini zorlaştırır. Bu bağlamda, bu çalışma İngilizceden Türkçeye çeviride kuir kimliklerin yansıtımında karşılaşılan dilsel ve söylemsel zorlukları ortaya koymayı ve çevirmen tercihlerini kuir bir okumayla tartışmayı amaçlamaktadır. Özellikle son dönemde LGBTİQ+ karakterlerin görsel-işitsel ürünlerde yansıtımının günden güne arttığı da gözetilerek, çalışmanın bütüncesi *Star Trek: Discovery* (Bryan Fuller & Alex Kurtzman, 2017-), *One Day at a Time* (Gloria Calderón Kellett & Mike Royce, 2017-2020), *Grey’s Anatomy* (Yaratıcı: Shonda Rhimes, 2005- devam ediyor) ve *Atypical* (Robia Rashid, 2017-2021) dizilerinde kuir karakterlerin bulunduğu konuşma kesitlerinden oluşturulmuştur. Çalışmanın yöntem ve analiz bölümlerinden önce sırasıyla çevirinin kuir kavramıyla ilişkisine, görsel-işitsel ürünlerde kuir kimliklerin görünürlüğüne ve ilgili çeviri türü bağlamında sansür konularına değinilecektir.

2. Çeviri ve Kuir İlişkisi

Kuir kuram ve çevirinin düşünsel ortaklığı nispeten yeni bir olgudur. Tarihsel olarak bakıldığında, bu birlikteliğin temellerinin, Bassnett ve Lefevere’nin (1990) “kültürel dönemeç” olarak tanımladığı çalışmalar bütünüünün oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Alandaki bu dönüşüm, anlamların çeviri yoluyla erek kültürlerin toplumsal ve ideolojik koşullarına göre şekillendiği fikrini ön plana çıkarmış ve çevirinin sömürgecilik sonrası kuram, post-yapısalcı kuram, toplumsal inşacılık gibi çerçeveler ve toplumsal cinsiyet çalışmaları gibi alanlarla daha sıkı ortaklıklar kurmasını da beraberinde getirmiştir.

Kuir ve çeviri kavramlarının ortaklığı, her iki kavramın de benzer bir dönüşüm geçirmesine dayanmaktadır. Eve Kosofsky Sedgwick’e (1993) göre kuir, bireyin cinsiyet

ve cinselliğini oluşturan unsurların monolitik bir şekilde anlamlandırıl(a)madığı, olasılıklar, boşluklar, örtüşmeler, uyumsuzluklar ve yankılanmalar, sapmalar ve aşırılıklar ağıdır (s. 8). Kuirin cinsiyet ve cinselliği istikrarsızlaştıran bu tanıma kavuşmasının temeli cinsiyeti kimliksizleştirme çabalarına dayanmaktadır. ABD’de, Stonewall ayaklanması sonrası yeşeren küresel eşcinsel özgürlük hareketi, kadın erkek temelli toplumsal cinsiyete karşı çıkma amacıyla modellenmiş gay ve lezbiyen kimliklerinin zamanla kapsayıcılıktan uzak tertiplenmiş cinsel kimlik kategorileri haline gelmesinin yolunu açmıştır (Jagose, 2015, ss. 79-80). Bu durum sonucunda, farklılıklara dayanan, kimlik temelli cinsiyet kategorilerini birleştirici ve aynı zamanda bu kategorileri istikrarsızlaştıran bir terime ihtiyaç doğmuştur. Kuir, tam da bu görevi yerine getiren bir terim olarak sahne almıştır. Ancak, kuirin yalnızca cinsel kimlikler bağlamında uzlaştırıcı bir rol üstlendiğini söylemek günümüzde yetersiz kalmaktadır. Felsefi altyapısı itibarıyla kuir, “normal” olarak görülen her türlü kavramsal, akılcı, dizgesel, yapısal, normatif ve hatta ilerlemeci, özgürlükçü, devrimci tertibi toplumsal değişim bağlamında altüst edici bir rol oynamaktadır (Morton, 1995, s. 370). Bu anlamıyla, kuir, çeviri de dahil olmak üzere, birçok toplumsal pratik ve olgu söz konusu olduğunda anlamların oluşma biçimlerini görmek için elverişli bir düşünme zemini sunmaktadır.

Kültürel dönemeç sonrası, çeviri kavramının da benzer bir dönüşüm geçirdiği görülebilir. 20. Yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla, çevrilebilirlik-çevrilemezlik tartışmaları bağlamında, Saussure’cü anlamlandırma sürecini temel alan eşdeğerlik kavramı ön planda tutularak, çevirinin dillerarası sabit ve değişmez anlamların aktarımı olduğu anlayışı uzun süre çeviribilimin yegâne inceleme konusu olmuştur. Ancak, özellikle post-yapısalcılığın etkisiyle, anlamların birer öz halinde bir yazar tarafından yaratılmış metnin içinde gizli olduğu görüşü terk edilmiş ve anlamlandırmanın asıl çeviriler ve çevirmen tarafından gerçekleştiği fikri hakim olmuştur (Arrojo, 2010). Dolayısıyla, tıpkı cinsiyet kavramının özcü ikili cinsiyet rejimleri ve cinsel kimlik kategorileri temelinde incelenmesinin dışlayıcılık sorunu yaratması gibi, sözde aşkın özler temelinde birbirinden ayırt edilebilir anlamlar ve çeşitli kategoriler (örn. eşdeğerlik türleri) üzerinden bir çeviri pratiğinin günümüzde geçerliliği sorgulanır hale gelmektedir. Anamlara kolayca aktarılabilen ya da zorluk yaşandığı noktada sabit yöntemlerle aktarımı kolaylaştırılabilir birimler gözüyle bakan bir çeviri anlayışından daha belirsiz ve değişken olana geçiş kuir kavramıyla benzerlikler göstermektedir.

Çeviriyi kuirleştiren bir diğer kavram da performativitedir. Spurlin’e (2017) göre, çeviri dillerarası iletişimi kolaylaştıran bir eylem olmaktan ziyade, anlamın üretildiği ve karmaşılaştırıldığı bir mücadele alanıdır. Bu özelliğiyle çeviri sürekli bir karşı çeviri üretme olasılığı sunar (s. 176). Bu düşünce, temelini Butler’ın (1990) performatif cinsiyet kuramından alır. Ona göre, söylem ve pratiklerin dışında bir cinsiyet kimliğinden söz etmek mümkün değildir; cinsiyet doğrudan performatif olarak bu eylem ve ifadelerden oluşur (s. 34). Butler’ın cinsiyetin kültürel ve politik unsurlardan bağımsız bir şekilde bedende yer almadığı fikri, çeviride kendini metinlerle bedenleşmiş anlamların var olmadığı anlayışıyla göstermektedir. Buna göre, anlamlar çeviri yoluyla kültürel ve kültürler-aşırı bir şekilde daima performatif olarak yeniden üretilmektedir

(Spurlin, 2017, s. 176). Bu nedenle, çevirinin kalıplara sığmayan, sürekli değişime açık, yapısökücü, diğer bir deyişle kuir bir eylem olduğunu söylemek mümkündür.

Günümüzde 'kuir çeviri' olarak bilinen paradigma, geleneksel çeviri kuram ve uygulamalarının kuir kuram çerçevesinde sorgulanması olarak tarif edilir (Baer & Kaindl, 2018, s. 2). Bu yeni alanın birbirini tamamlayan iki temel odak noktası bulunmaktadır. Birincisi, cinsel kimliklerin çeviri yoluyla sorunsallaştırılması, yani ikili cinsiyet rejimi dışında alternatif ve altüst edici kimliklerin çeviride yansıtımı. İkincisi ise, çevirinin kuirleştirilmesi; yani önceki aşamanın devamı olarak, çeviriyi insanların beden, arzu ve hazlarına odaklı bir kuir politika üretim aracı haline getirmek (Santaemilia, 2018, s. 18). Çeviriye bu iki yönlü bakışla oluşan yeni metnin kuirsellığı sağlayıp sağlayamaması da bir başka tartışma unsurudur. Epstein'in (2017) sınıflandırmasına göre, kuir çevirmenler ya da kuir metinlerin çevirmenleri bir karakterin ya da durumun kuirliğini ön plana çıkarabilir; okuru bir kuir karaktere yönelik bir başka karakter veya yazarın tutumunun nasıl şekillendiğini görmeye yönlendirebilir; hatta okurun dikkatini cinsel kimlik veya toplumsal cinsiyet kimliği konusunu öne çıkararak alıkoyabilir (p. 121). Kuirleştirme (İng: *acqueering*) olarak tarif edilebilecek bu yöntemlerin tersine çevirmenler (kimi zaman editör ya da yayıncı kuruluş müdahalesiyle), kuir cinselliği, cinsel pratikleri, cinsiyet kimlikleri önemsizleştirebilir, erek metinden çıkarabilir ya da kuirliği cis-heteronormatif normları gözeterek kaybettirebilir (İng. *eradicalization*) (p. 121). Görsel-işitsel çeviride kuir karakterlerin yansıtımına sorun odaklı yaklaşan bu çalışmada da kuir çevirinin bu iki yönü, geleneksel çeviri anlayışında sorgulanan kavram ve yöntemlerin yeniden sorgulanmasına bir ışık tutabilir.

3. LGBTİQ+ karakterlere yer verilen çağdaş görsel-işitsel ürünler

Toplumsal cinsiyet konuları ve medya endüstrisi açısından geleneksel stereotiplerin ötesine geçmenin ve farklı kimlik ve kişiliklerin filmlerde ve televizyonda yansıtılmasının önemi iki alan açısından da yadsınmaz. 2000'li yıllarla birlikte kuir karakterlerin görünürlüğü görsel-işitsel ürünler aracılığıyla artmıştır. Günümüz çağdaş ürünlerinde, özellikle Netflix, Disney Plus, Amazon Prime gibi dizi ve film platformlarının küresel yaygınlaşmasıyla, kuir karakterlerin görsel-işitsel ürünlerde yansıtımının artmış olduğu da görülmektedir. Örneğin, *Heartstopper* (Yaratıcı: Alice Oseman, 2002-devam ediyor), *Never Have I Ever* (Yaratıcı: Lang Fisher, Mindy Kaling, 2020-2023), *Trinkets* (Yaratıcı: Amy Andelson, Emily Meyer, Kirsten Smith, 2019-2020), *Greys Anatomy* (Yaratıcı: Shonda Rhimes, 2005-devam ediyor), *Ranked* (Yönetmen: Gina Glickman, 2008- devam ediyor), *Gentefied* (Yaratıcı: Linda Yvette Chávez, Marvin Lemus, 2020-2021), *Ginny and Georgia* (Yaratıcı: Sarah Lampert, 2021), *Brooklyn Nine-Nine* (Yaratıcı: Dan Goor, Michael Schur, 2013-2021), *Schitts Creek* (Yaratıcı: Dan Levy, Eugene Levy, 2015-2020), *Modern Family* (Yaratıcı: Steven Levitan, Christopher Lloyd, 2009-2020) gibi çağdaş ve popüler televizyon dizilerinde kuir karakterler merkezi kasta yer almaktadır.

Kuir film yapımının en yoğun olduğu türlerden biri de gençlik aşklarının ele alındığı romantik filmler olarak görülebilir. Bu tür filmlerde toplumsal cinsiyet kimliğini benimseyen gey ve lezbiyen karakterlerin aşkları anlatılır. Bu ürünler özellikle söz konusu yaş grubunda kendilerinin çok az temsil edildiğini gören LGBTİQ+ bireyler için

önemlidir — bu filmlere örnek olarak *Eban and Charley* (Yönetmen: James Bolton, 2000), *All over the Guy* (Yönetmen: Julie Davis, 2001), *Latter Days* (Yönetmen: C. Jay Cox, 2003) verilebilir.

Bununla bağlantılı olarak ‘Queering’ terimini açıklarken Dawson ve Loist (2018, s. 2) bunun hem LGBTIQ+ kimlikler için bir şemsiye terim olarak kullanılabilirdiğinden hem de bunun ana akım medyada bugüne kadar yer verilmemiş ve dışarıda tutulmuş kurgusal görsel-ışitsel karakterleri özellikle yansıtmak amacıyla bir yaklaşım benimsenmesi olarak düşünülebileceğinden söz ederler. Araştırmacılar (2018, s. 4) en yaygın olarak LGBTIQ+ karakterlerin (kimi zaman olumlu, kimi zaman olumsuz) yansıtımına da (Hollywood ile kısıtlı olmayacak şekilde) Kuzey Amerika film endüstrisinde yer verildiğini ifade etmektedirler.

Dilbilim ve çeviribilimin kesişiminde konuya bakıldığında Andersen (1989) bir nesne veya bireyin doğasında olan bir şeyin varlığı (belirtiselliği) ve bunun tam tersi olan belirtiselliği olmamasından söz eder. Belirtiselliği olan bir unsur özel bir anlam ve önem taşıırken belirtiselliği olmayan unsur etkisizdir (Waugh, 1976). Yukarıda verilen örnekler ve anlatıdan da anlaşılacağı üzere, sözü edilen karakterler eserin yaratıcısı tarafından belirtiselliği olacak şekilde yansıtılmıştır. Çevirmenin görevi kapsamında, görsel-ışitsel çeviride eserin yaratım amacına uygun çeviri yapma düşüncesi yattığı için, bu konuları dikkatle incelemek ve çevirmenler ve çeviribilimciler olarak çözümler örneklemek veya düşündürmek gibi bir sorumluluğumuz vardır.

Munday (2016) genelde kaynak eserde belirtiselliği olan bir unsurun erek eserde de aynı belirtisellik ile yansıtılmasını savunurken bunun yapılmadığı durumlar olduğunu vurgular. Bu gibi durumlarda da çevirmenin nesnelliği, alıcı kitle normları, medya ve medyaya getirilen kısıtlar, politik ve sosyal bağlar gibi faktörlerin etkileşiminin devreye girmiş olabileceğinden söz eder. Katan ve Straniero-Sergio (2014, s. 135), çevirinin ideolojilerle ve ‘konfor alanı’ (izleyicilerin eğlendirildikleri alan) ile ilgili normlarla da bağlantılı olduğunu söyleyerek bu görüşü destekler. Bu bağlamda erek kültürün ve normlarının bir unsurun dahil edilmesi ya da silinmesi konusunda etkin olduğu Hermans (1999) tarafından da vurgulanmış bir konudur.

Chaume Varela (2004, s. 35) ise dublaj çevirisi kısıtlarının ve altyazı çevirisi kısıtlarının da devreye girebileceğini ve kararların hangi çeviri türünün uygulandığına göre bile değişebileceğini ekler. Pavesi (2015, s. 7) görsel-ışitsel ürünlerde yansıtılan dilin özünde doğal bir konuşma dili değil de bu doğal konuşma dilinin belirli özelliklerini kullanarak doğal konuşmaya benzetilmiş özünde spontane olmayan ve önceden tasarlanmış bir dil olduğunun altını çizer. Bu nedenle de bir amaçsallık barındırmaktadır. Bu amaçsallığı çözmek ve aktarmak da gerek dublaj çevirisinde gerekse altyazı çevirisinde çevirmenin görevidir.

De Marco (2009, 2016), Lewis (2010), Ranzato (2012, 2015), Villanueva (2015) gibi araştırmacılar kuir çalışmaları ve görsel-ışitsel çeviri çalışmalarının kesişiminde yapılan araştırmaların iki alana da hizmet edeceği konusunu vurgulamışlardır. Bauer (2015, ss. 1-14) de bu doğrultuda cinselliğin kültürel sınırları nasıl aştığını ve bu sürecin

politikasının vurgulandığını görebileceğimizi ve bunun ötesinde kültürel arabuluculuk yapan çevirmenin çeviri gibi dinamik bir sürecin içinde değişik bağlamlarda fikirleri nasıl ürettiğinin ve aktardığının toplumsal cinsiyete dair bilgilerin/düşüncelerin nasıl yayıldığına dair bir anlayışı güçlendireceğini vurgular.

4. Görsel-işitsel Çeviri Türleri ve Sansür

Görsel-işitsel çevirinin birçok farklı alt türü vardır. Ancak, en yaygın olarak kullanılan türleri altyazı çevirisi (ve türevleri) ve dublaj çevirisi (ve türevleri)dir. Bu iki türe odaklanan çalışmada bu iki türü kısaca açıklamak gerekir zira diğer çeviri türlerinden (yazın, teknik vb.) farklı olarak bu iki türün kendine özgü kısıtları ve gelenekleri de vardır. Konu kısaca aşağıda özetlenmiştir. Görsel-işitsel ürünler bazında dublaj ve altyazı türlerinin kısıtlarını (zamansal kısıtlar, ağız eşlemesi, görüntü ile eşleme, uzamsal kısıtlar, vs.) ele alan birçok çeviribilimci olmuştur (bkz. Zabaleascoa, 2012; Minutella, 2012). Bu alanda, özellikle dil, kültür ve görselin, görsel-işitsel ürünlerde iç içe geçişini vurgulayan kitaplar da yayımlanmıştır (bkz. Beseghi, 2017). Dublaj çevirisi söz konusu olduğunda yabancı diyalogları dillendiren sanatçının repliklerinin çevirisinde ağız eşlemesi (dudak eşlemesi) unsuruna, repliğin aynı anda başlayıp bitmesine ve görselde beden diliyle ifade edilen bir unsur varsa bunun replikle eşlenmesine dikkat edilir. Dublaj çevirisi alıcısı için 'inandırıcı' olmalıdır; aktörler sanki erek dilde (çeviri yapılan, duydukları dilde) konuşuyormuş gibi bir izlenim yaratılmalıdır ki, bu inandırıcılık unsuru izleyiciler için geçerli olsun.

Altyazı çevirisi söz konusu olduğunda da bu sefer devreye yine süre eşlemesi, repliğin konuşma süresince ekranda görünmesi, belli yer ve karakter kısıtlarına (örneğin bir satırları karakter sayısı, satır sayısı, vb.) eşlenmesi gerekir (De Linde ve Key, 1999). Kısacası, görsel-işitsel ürünlerin çok göstergeli doğası gereği kuir yansıtımının yapımda nasıl yer alacağı, nasıl bir işlev göreceği ve alıcı tarafından nasıl algılanacağı gibi birçok unsur devreye girecektir. Tek bir çözümün olması ya da bu konuda bir kılavuzun olması ise pek de olası değildir. Çalışmamızda da böyle bir amaç güdülmemiş sadece bu kuir yansıtımında çevirmene zorluk teşkil edebilecek örneklerle ve açıklamalarına yer verilmiştir.

Bu iki çeviri türünün gerçekleri ve kısıtlarına ek olarak sansürden de söz etmek gerekir. Wood (2013, s. 44) sansür mekanizmasının birçok ülkede geçerliliğini koruduğundan ve bunun bir amacının daha geniş (örneğin gençlerin de dahil olduğu) bir izleyici kitlesine ulaşan metinleri denetlemek olduğundan, bir diğer amacın ise geniş toplumun sosyo-politik olarak kuir kültürüne karşı koyuşundan kaynaklandığını ifade eder. Örneğin, Price & Skolnik (2017, s. 664) kültürlerarası çalışmalara bakıldığında sosyoekonomik gelişimi görece düşük olan tutucu toplumlarda toplumsal cinsiyet kimliklerinin ikilikliğe (İng. *binary*) dayalı ve katı olduğunun altını çizerler. *Karar Defterleri Üzerinden Bir İnceleme: Türkiye'de Sinema Sansürünün Tarihi 1932-1988* (Karadoğan & Öztürk, 2022) başlıklı üç ciltlik eserde yazarlar 1952-1954, 1962, 1963, 1966, 1969, 1971-1972, 1973, 1974-1977, 1978-1980, 1981-1983, 1984-1985, 1986-1987 yılları arasında özgün ve çeviri görsel-işitsel ürünlerde cinsel kimliklerin defalarca sansürlendiğini belgelerle ortaya koymuşlardır. Ancak, günümüzde denetim altındaki

ana akım karasal medyaya ek olarak dijital medyanın yaygınlaşması ve izinli ve izinsiz birçok çevirinin yapılması Türkiye’de bazı durumlarda özellikle sansürü desteklemeyen ortamların da doğmasına neden olmuştur. Resmi sansüre alışmış olan Türkçeci çevirmenin günümüzde başka bir gerçeklikle de (sansürsüz yansıtımla) başa çıkması gerekir. O zaman da alışkanlıklarını değiştirmesinin ötesinde belli bir dile, kültüre ve söyleme hakimiyeti olan genç çevirmenlere ihtiyaç doğmaktadır.

Ng (2020, ss. 622-623) günümüzde ayrıca resmi sansürün ötesinde iptal kültürü (İng. *cancel culture*) diye bir olgunun varlığından da söz ederken kabul edilmeyen, genelde sosyal adalet kavramı kapsamında cinsiyetçi, homofobik, ırkçı ve benzeri söylemlerin kınandığı bir ortam oluşumundan söz eder.

Sansürlenmeden yayımlanan görsel-ışitsel ürünlerin kuirin yansıtımının bireylere görünürlük sağlamak ve heteronormatif hegemonyaya karşı koyabilmek için bir platform sağlamak adına eşsiz birer fırsat olduğu birçok araştırmacı tarafından (bkz. Harvey, 2000, s. 139; Santaemilia, 2008, s. 225) vurgulanmaktadır. Larkosh (2007), çeviri ve çevirmenin toplumsal cinsiyet kimliklerini ve cinsel kimlikleri kültürler aşırı aktarımda ortaya koymayı sağlayan veya gizleyen unsurlar olduğunu vurgular. Bunun için de çevirmenler çeşitli yöntem, yaklaşım ve stratejilere başvururlar.

5. Yöntem

Araştırmanın analiz bölümünde sunduğumuz örnekler, konular ve açıklamalar seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılarak derlenmiştir. Çalışmanın amacı özellikle altyazı çevirisine veya dublaj çevirisine odaklanmaktan ziyade, görsel-ışitsel çeviride toplumsal cinsiyet kimliğinin yansıtımında çağdaş ürünlerde çevirmenlerin karşılaşabileceği sorunlara odaklanmak ve bu sorunları örnekleme ve farkındalık yaratmaktır. Türkçe çevirileri olan örneklerin hangi sürümleri (altyazı veya dublaj çevirisi) varsa bunlar da örneklere dahil edilmiştir. Bu örneklerin kuirine ne ölçüde yansıttığı veya Türkçe söylemde karşılığı olup olmadığı konusunda belli bağlamlarda bir görüş bildirilse de, bu çevirilerin ‘doğruluğu’ veya ‘kalitesi’ konusunda nihai kararın Türkçe kuir söyleminden gelmesi gerektiğinin bilinciyle hareket etmeye özen gösterilmiştir.

Çalışmanın temel amacı, İngilizceden Türkçeye görsel-ışitsel çeviri yapıldığında kuir kimliklerin yansıtılmasına ilişkin olarak, gerek bu tür çevirinin kendi doğası, gerekse artık sansürsüz ve politik doğruculuk adına gelişen sansürsüz (öz sansürsüz) uygulamalarda çevirmenin karşılaşabileceği zorluklara dikkat çekmektir. Görsel-ışitsel çeviride çevirmen görsel düzğüye müdahale edemediği için görsel düzğüden ancak işitsel düzğü ile bütünleşik olarak anlamlandırılabilirdiği durumlarda söz edilmiş, odak ise dilsel düzğünün aktarımında olmuştur.

Kaynak üründe dilsel düzğüde aktarılan bilgiye ve bunun Türkçeye çevirisine de iki farklı açıdan değinilmiştir. Birincisi, ikili cinsiyet rejiminin sunduğu kadın ve erkek kategorilerinin içinde kendini tanımlamayan kuirin dilsel yansıtımı, ikincisi ise cinsiyet ayırımı gözetilen bir dilden (İngilizce she/her, he/him vb.) cinsiyet ayırımı gözetmeyen bir dil olan Türkçeye çeviride karşılaşılan sorunlar olarak özetlenebilir.

6. Çeviri Örnekleri ve Analiz

Cinsiyet kimliği ile atanmış (biyolojik) cinsiyeti aynı olan kişilerin (İng. *cisgender*) (Ansara & Hegarty, 2014) görsel-işitsel çeviride aktarımında büyük çeviri zorlukları yaşanmazken, ikili cinsiyet rejiminin sunduğu kadın ve erkek kategorilerinin içinde kendini tanımlamayan kişiler (İng. *non-binary*), Frohard-Dourlent ve diğerlerine göre, (2017) kimi zaman dillerin söz varlığı kısıtları ya da bakış açısı yüzünden gerekli ölçüde ve şekilde yansıtılmamakta, bu da özünde etik bir soruna işaret etmektedir. Ayrıca ikili cinsiyet rejimi içinde kendini tanımlamayan kişileri kimi zaman ‘transbirey’ olarak tanımlama eğilimi de görülmekte ama bu kişiler kendilerini ‘trans birey’ olarak da tanımlamamaktadırlar (Thanem, 2011). Gerçek hayatta ‘Diğer’ başlığı altında bu kişilere kendilerini tanımlama fırsatı vermek bir olasılıken (Reisner vd., 2015) görsel-işitsel çeviride bu ancak kaynak metinden öğrenilebilecek bir bilgidir. Kişinin kendini nasıl tanımladığı kaynak metinde yansıtıldığında (Tate vd., 2013), çevirmen için bunun erek metinde de yansıtılması etik bir zorunluluk haline gelmektedir.

İngilizcede ikili cinsiyet kimliğinin dışında kendini tanımlayan kişiler için ‘they’ (onlar) adının kullanımı resmi olarak tanınır hale gelmişken¹ Türkçede ikili cinsiyet rejimi dışındalığını belirtecek bir yerleşik kullanımdan söz edilememektedir. İngilizcede ‘they’ adının tarihsel gelişimi o dile özgülük taşımaktadır. Bu nedenle, ‘they’ adının Türkçede doğrudan karşılığı olan üçüncü çoğul şahıs adlı ‘onlar’ın benzer bağlamda kullanımının henüz bir işlevsellik kazandığını söylemek güçtür. Buna rağmen, son yıllarda yapılan alan araştırmalarına² göre, bireyler “o/onlar” ifadesini cinsel kimliklerinin kadın ve erkek kategorileri dışında olduğunu belirtmek amacıyla kullanabilmektedir. Ayrıca, kendilerini neo-adıllarla³ (İng. *neopronouns*) tanımlayan karakterlerden de söz etmek gerekir. Neo-adıl denilen dilsel sözyapımı ‘ad-öz adlı’ olarak açıklanabilir ve bu gibi durumlarda daha önceden var olmayan bir adıl var olan bir sözcükle bütünleştirilerek yeni bir söz üretilmiş olur. Yine, Türkçede bir benzerine rastlanmayan İngilizce ‘ze/zir/zirself’ adıları buna örnek olarak gösterilebilir.

Bu noktada belirtmek gerekir ki, Türkçede kuir kimliklerin yansıtımında kullanılabilecek neo-adılların olmaması ikili cinsiyet ayrımı belirten (İngilizcedeki he/she gibi) adılların olmayışından kaynaklanmaktadır. Ancak bundan yola çıkarak çeviri sonucu ortaya çıkacak Türkçe erek metnin veya görsel-işitsel ürünün heteronormatif olmayacağını düşünmek sorunu dilsel (yapısal) bağlama indirger ve yanıltıcı olur. Türkçede “o” üçüncü tekil şahıs adının varlığı her ne kadar kuir bir kimliğin yansıtımı

¹ Merriam-Webster, 2019 yılında “they” (onlar) adını ikili cinsiyet kimliği dışında kendini tanımlayan bireyleri ifade etme anlamıyla sözlüğe dahil etmiştir (Merriam-Webster, 2020, para. 18). Bundan bir yıl önce de tekillik çoğulluk hakkında yaşanan tartışmalar üzerine, Oxford English Dictionary ve Dictionary.com İngilizcede ilgili çoğul adılın tekil bireyler için kullanılabileceğine dair tarihsel verilerin bulunduğunu belirten makaleler yayımlamıştır (bkz. Oxford English Dictionary, 2018; Dictionary.com, 2018).

² Kaos GL ve Kadir Has Üniversitesi tarafından hazırlanan “Türkiye’de Özel Sektör Çalışanı Lezbilyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks ve Artıların Durumu 2020 Yılı Araştırması” adlı raporda araştırma kapsamında katılımcılara sorulan “Cinsiyet kimliğinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusuna cevaben birkaç katılımcı (384 kişiden 3’ü) cinsel kimliklerini “o onlar” şeklinde belirtmeyi tercih etmiştir (O’Neil vd., 2020, s. 20).

³ Yeni zamir

için eşitlikçi bir durum oluşturuyor gibi görünse de çeviride bu adılın kullanımının özgün metinde yer alan kuir belirtselliğın ortadan kaldırılarak bir anlamda heteronormatif bir metin yaratımına neden olabileceğı unutulmamalıdır. Türkçenin dışında başka dillerde de ikili cinsiyet kimliğinin dışında kendini tanımlayan kişilere ayrımcı olmayan kapsayıcı bir dil ve söylemle nasıl hitap edileceğı yerleşmiş değildir. Konu halen ilgili ülke ve dillerin LGBTİQ+ toplumları, yanı sıra sözlükbilimciler ve dilbilimciler arasında tartışılrsa da, eskiye oranla özellikle de görsel-ışitsel ürünlerin çevirisinde konunun hassasiyeti hakkında daha geniş bir farkındalık olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu farkındalıkla birlikte de çevirmenlerin söz konusu görsel-ışitsel ürünün içeriğine, karakter yansıtımına ve yaratım amacına uygun çözümler getirmesi beklenmektedir. Ancak, Türkçede ikili cinsiyet farkını belirten adil yapısının olmaması ve buna bağılı olarak ikilik-dışı cinsel kimliklerin belirtselliğının, “o” adılı haricinde bir başka neo-adıl yoluyla sağlanamaması, kimi zaman İngilizce kaynak üründe geçen cinsel kimliğe dayalı belirtselliğın sözcüğü sözcüğüne çeviriler yoluyla anlamsızlaşmasına ve yukarıda bahsedildiğı gibi kaybına neden olabilmektedir.

Örneğın, *Star Trek: Discovery* (Bryan Fuller & Alex Kurtzman, 2017-) dizisinden alınan bir kesitin kaynak metni aşağıdaki gibidir. Sahnedeki Adira karakteri kendini ikili cinsiyet kimliğinin dışında tanımladığını babalarından birine açıklamaktadır.

- SARU:** A distress signal must include an encoded message of some kind.
- STAMETS:** Adira can write an algorithm that can find and decode it.
- SARU:** How long would that take?
- STAMETS:** No more than a few hours. **She’s pretty fast.**
- SARU:** Update me the moment you have something, Commander.
- STAMETS:** Of course.
- ADIRA:** **They’re fast.**
- STAMETS:** Hmm?
- ADIRA:** **Um, “they.” Not... not “she.” I’ve never felt like a “she” or... or a “her,” so... I would prefer “they” or “them” from now on.**
- STAMETS:** Okay.
- BRYCE:** Burning the midnight oil?
- STAMETS:** Yeah. Just... wrapping up. There’s nothing more to do **until their algorithm finishes.**
- BRYCE:** No, no, no, no, no. **Let them sleep. At that age, whatever they can get is golden.**
- STAMETS:** **Gray stopped speaking to them.**
- BRYCE:** Ouch.

STAMETS: Yeah. But... even so, **their work's been nothing short of stellar. They're... really something.**

ADIRA: **They're also awake.**

STAMETS: I'm sorry.

ADIRA: No. It's okay. When I sleep like this, my back kills.

Söz konusu kesitin çevirisi ise aşağıdaki gibidir:

SARU: İmdat sinyali içinde bir türlü şifreli mesaj da içermelidir.

STAMETS: Adira mesajı bulup çözebilen bir algoritma yazabilir.

SARU: Ne kadar sürer?

STAMETS: Birkaç saatten fazla değil. **O** oldukça hızlıdır.

SARU: Bir şey bulduğunda bana haber ver Yarbay.

STAMETS: Elbette.

ADIRA: **Onlar hızlı.**

STAMETS: Hmm?

ADIRA: **Aa, "onlar." "O" değil. Kendimi hiç "kendim" ya da "o" gibi hissetmedim. Yani bana "onlar" denmesini tercih ederim bundan sonra.**

STAMETS: Tamam.

BRYCE: Sabaha kadar çalışacak mısın?

STAMETS: Hayır. Sadece toparlıyordum. Algoritmalar bitene kadar yapacak başka bir şey yok.

BRYCE: Hayır, hayır, hayır. **Bırak uyunun. O yaşta ne kadar uyursa altın değerinde.**

STAMETS: **Gray onlarla konuşmayı kesti.**

BRYCE: Çok acı.

STAMETS: Evet. Ama böyleyken bile **çalışmaları mükemmelden başka bir şey değildi. Onlar gerçekten çok özel.**

ADIRA: **Ve de çok uyanık.**

STAMETS: Gerçekten üzgünüm

ADIRA: Sorun değil. Böyle uyuduğumda sırtım öldürüyor.

Kesitin çevirmeni Türkçeye çevirisinde tüm 'they' sözcüklerini 'onlar' karşılığı ile vermiş. Adira'nın "Aa, 'onlar.' 'O' değil. Kendimi hiç 'kendim' ya da 'o' gibi hissetmedim. Yani bana "onlar" denmesini tercih ederim bundan sonra" repliğinde ise konunun tam olarak anlaşılmamasına neden olabilecek bir çeviri yaklaşımı benimsemiştir.

Bu örnekten yola çıkarak önerilebilecek alternatif çözümler bulunmaktadır: Örneğin, 'Gray onlarla konuşmayı kesti' repliği 'Gray Adira ile konuşmayı kesti' olarak aktarılabilir veya 'Aa, "onlar." "O" değil. Kendimi hiç "kendim" ya da "o" gibi hissetmedim. Yani bana "onlar" denmesini tercih ederim bundan sonra' repliği için 'kendimi hiç kız ya da erkek gibi hissetmedim. Bundan sonra benden söz ederken ikili cinsiyet kimliğinin dışında hitap edilmek isterim' gibi konuyu ve kaynak metindeki yaratım amacını daha açıkça ortaya koyan seçimler yapılabilir.

Bu konuda dikkat edilmesi gereken bir başka çeviri zorluğu (veya hatası) daha örneklenebilir. İyelik işlevli 'their' (onların) adının ikilik-dışı cinsel kimliğe göndermede bulunduğunu kavrayamamaktan kaynaklı olarak, çeviride aynı dilsel bağlam içinde bulunan adların hangi ad yerine kullanıldığıyla ilgili bir belirsizlik de ortaya çıkabilmektedir. *One Day at a Time* (Gloria Calderón Kellett & Mike Royce, 2017-2020) dizisinde kendini ikili cinsiyetin dışında tanımlayan Syd karakteri hakkında konuşulurken aşağıdaki replik geçmektedir:

I don't know but I think Syd is wearing their grandpa's outfit too.

Bu bağlamda çeviri yapacak çevirmenin Syd karakterinin kendini ikili cinsiyetin dışında tanımladığını bilmesi ve iyelik adlı 'their' (onların) sözcüğünü, yanlış bir anlam aktarmamak için çevirmemesi gerekir: Örneğin, 'Bilmem ama galiba Syd de dedelerinin (their grandpa's) kıyafetini giymiş' yanlış bir çeviriyken, çevirmenin bu bağlamda 'dedesinin' ifadesini kullanması anlamın aktarımı açısından daha doğru olabilecektir. Bunun için de çevirmenin hem söylem, hem ürün, hem de karakter hakkında bilgi sahibi olması merkezi önemdedir. Yukarıda söz ettiğimiz belirtisellik unsurunun vurgulanması için kaynağa sadık çeviri yapmak sözü edilen örnekte yanlış bir dil kullanımı ve hatta yanlış anlamaya neden olacaktır. Çevirmenin bu seçimleri çok dikkatle tartması gerekir.

Bazı durumlarda da çevirmenin çevirisinde bu unsurları yansıtmak için yaratıcılığını kullanması ve kaynak metne farklı bir açıdan bakarak konuyu aktarması gerekebilmektedir. *Grey's Anatomy* (Yaratıcı: Shonda Rhimes, 2005- devam ediyor) dizisinden bir örnekle konuyu açıklamak yerinde olacaktır.

DOKTOR: We should get a CT angio to determine the location of her vascular injuries

TOBY (HASTA): Their

DOKTOR: Excuse me?

TOBY: Their injury not her. I am a they. I'm gender queer. Non binary.

Bu örnekteki zorluk Türkçede cinsiyet ayırımı gözetilmediği için sadık bir çeviride ilk replikteki 'her' (dışı kişi) adının zaten nötr (o) olarak çevrilmesidir. Üstelik eğer görüntüde hasta da varsa ve konu da belliyse bu adıl kullanımı çeviride tamamen atlanabilir, örn. "Vasküler yaraların yerini belirlemek için BT çekmemiz gerekir". Ancak, böyle bir yaklaşım benimsendiği taktirde konuşmanın geri kalanını anlamlandırmak ve çevirmek zorlaşacaktır. Dolayısıyla ilk replikte doktorun hastayı 'yanlış bir ifadeyle tanımlaması' gerekir. Çeviri de buna göre yapılmalıdır. Örneğin, "Genç hanımın vasküler yaralarının yerini...". Ancak bu cinsiyet belirtilen eklemeye geri kalan replikler anlanabilir. Örneğin, "'hanım' değil 'hasta'. Affedersiniz? Ben kuirim. Cinsiyetim ikiliğin dışında."

Hem adılların (erek metin içinde 'zamir' diye geçmiştir) hem neo-adılların kullanımı ve hatta ikili cinsiyetin dışında kendini tanımlayan karakterlerin bir arada geçtiği bir sahneyle bazı çağdaş görsel-işitsel ürünlerde durumun çevirmen açısından çok zorlayıcı olduğunu örneklemek de yerinde olacaktır. *One Day at a Time* (Gloria Calderón Kellett & Mike Royce, 2017-2020) dizisinde kendini they/their, ze/zir, she/her vb. adlarıyla tanımlayan bir genç grubunun kendi aralarında konuşmasının geçtiği bir sahneden alınan örnekte, kuir kültürüne aşina olmayan anne ve büyükanne karakterleri için kavramlar yenidir ve yanlış anlamaya neden olur; kuir karakterler için ise durum gayet açıktır.

- MOM:** Welcome! What's everybody's name?
- DANI:** I'm Dani. My pronouns are "she" and "her".
- SYD:** Syd. My pronouns are "they" and "them".
- MARGAUX:** I'm Margaux. Pronouns "ze" and "zir".
[...]
- GRANDMA:** Don't worry, I'll be watching "them".
- ELENA:** Why would you be watching Syd?
- GRANDMA:** I meant you.
- ELENA:** My pronoun is "her".
- GRANDMA:** I thought she was "her".
- ELENA:** We're both "her".
- MOM:** When you say "her" you mean "them"?
- ELENA:** No, "they" is "them". Stop making this confusing.
[...]

ELENA: OK, everybody. When we get there, “she” takes “her” team to the stairs, “ze” takes “zir” team to the parking lot and “they” take “their” team to the corner. “He”, “she”, “they” and “ze” will “all” meet up at the fair-trade coffee shop between the two Starbucks. Got it?

Sözü edilen kesitin çevirisi aşağıdaki şekilde yapılmıştır:

MOM: Hoş geldiniz! İsimleriniz nedir?

DANI: Ben Dani. Zamirlerim "o" ve "onlar".

SYD: S-y-d. Zamirlerim "o" ve "onun".

MARGAUX: Ben Margo. Zamirlerim "ze" e "zenin".

[...]

GRANDMA: Merak etme "onlara" ben bakacağım.

ELENA: Neden Syd’e bakmak zorundasın?

GRANDMA: Ben "seni" kastetmiştim.

ELENA: Benim zamirim "kız".

GRANDMA: Onun "kız" olduğunu düşündüm.

ELENA: Her ikimiz "kızız".

MOM: "Kız" derken "bunları" mı diyorsun?

ELENA: Hayır, "onlar onların". Kafa karıştırmayı kesin.

[...]

ELENA: Pekala millet. Oraya gittiğimizde "kız" ekibini merdivenlere, "ze" ekibini park alanına, "onlar" ekibini köşeye götüreceğiz. "Erkek, kız, onlar ve ze" herkesle iki Starbucks arasındaki adil ticaret kahvecisinde buluşacak. Tamam mı?

Çevirmen bu durumda İngilizcede “ze/zir” (kuir o/onu[n]) neo-adıllarından yola çıkarak Türkçe için yeni kabul edilebilecek neo-adıllar üretmiş (ze/zenin), tüm ‘her/she’ adıllarını ‘kız’ olarak çevirmiş ve ‘they’ kullanımını ‘onlar’ olarak koruyarak sahnedeki karmaşa ve yanlış anlaşılmanın çeviride aktarımını sağlamıştır. Ancak, bu çevirinin işlevselliği ikili cinsiyet dışı veya kuir izleyiciler tarafından kabul görüp görmemesine bağlıdır. Bu nedenle, bu tercihlere alternatif başka çözümler getirilebileceği de tartışılması gereken bir konudur. Çevirmen cinsel kimlik gibi nazik bir konuda bir unsuru yansıtmak için yaratıcılığı kullanırken aslında ikili cinsiyet dışı veya kuir bir birey adına karar verdiği için de farkında olmalıdır.

Tabii ki, yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere, Türkçenin cinsiyet ayırımı gözetmeyen bir dil olması özellikle de kuir bağlamında adillerin kendini tanımlama için bu kadar merkezi olduğu belli metinlerde çevirmenler için zorluklar çıkarmakta ve yaratıcı çözümler gerektirmektedir. *Atypical* (Robia Rashid, 2017-2021) dizisinde Casey Gardner ve Izzie Taylor LGBTQIA+ karakterleri yansıtmaktadırlar. İki kız arkadaşın birlikte gittiği bir organizasyonda Erika adlı karakter onları içeri davet etmek için yanlarına gelir ve aşağıdaki diyalog gerçekleşir.

ERIKA: Hey, you're new. Welcome. I'm Erika. She/her.

CASEY: Casey Gardner.

IZZIE: Those are her pronouns.

CASEY: Oh, sorry, I'm dumb.

ERIKA: No worries. I'm glad you're here. Come on, grab a seat and make yourselves comfortable.

IZZIE: She's nice.

CASEY: You mean "her" nice. Pronouns thing, okay.

Çevirisinde yine Türkçede olmayan cinsiyet ayırımı sorun yaratmış ama çevirmen şöyle bir çözüm getirmeyi uygun görmüştür:

ERIKA: Merhaba. Siz yenisiniz. Hoşgeldiniz. Ben Erika, ben bir kadını.

CASEY: Casey... Gardner.

IZZIE: Cinsiyetini söylemişti.

CASEY: Oh, affedersiniz ne aptalım!

ERIKA: Dert etme. Geçin oturun. Rahat etmeye çalışın.

IZZIE: Tatlı bir kız.

CASEY: Tatlı bir "kadın". Cinsiyet ..malum..neyse..

Yukarıda verilen çeviride 'cinsiyetini' ifadesi, Erika'nın kendini 'kadın' olarak tanımlaması ve benzeri unsurlar gözetildiğinde çeviride kaynak metnin yaratım amacını yansıtmak için bir çabası olduğu açıktır. Karakterin adını "she/her" şeklinde belirtmesi salt bir toplumsal cinsiyet ifadesi değildir. 'Kadın' sözcüğü kullanılarak İngilizcede bulunan ikili cinsiyet ayırımının belirtiselliği yansıtılmış gibi görünse de, ilgili sözcüğün kullanımı karakterin cinsel kimliğini açıklamada indirgemeci kalmaktadır. Erika karakteri bir cis kadın eşcinseldir; yani sahip olduğu cinsiyet kimliği doğumda kendisine atanan cinsiyetle örtüşmektedir (Gedizlioğlu, 2020, s. 17) ve cinsel yönelim bakımından heteroseksüel değildir. Dolayısıyla, söz konusu konuşma bağlamı düşünüldüğünde, Türkçede ikili toplumsal cinsiyet ifadesi olan 'kadın' sözcüğü söz konusu karakterin cinsel kimliğini açıklamakta eksik kalmaktadır. Bu bağlamda Türkçede kullanımı yaygınlaşan "cis kadın" ifadesinin tercih edilmesi hem ikili cinsiyet adlı sorununu çözmüş olacak, hem de ilgili karakterin cinsel kimliğini daha net açıklamaya yarayacaktır. Dünya dillerinde günden güne artmakta olan cinsel kimlik farkındalığının, özellikle son dönemde sayıca artan LGBTQ+ görsel-ışitsel ürünler bağlamında, çevirmenler nezdinde de dikkate değer bir konu olduğu aşikardır.

7. Tartışma ve Sonuç

Çalışmanın ilk bölümünde kuir ve toplumsal cinsiyet konularına ve bunların çağdaş çeviri kuramı içindeki önemine değinilmiş ve bu bağlamda özellikle de araştırmanın örnekleme gereği görsel-ışitsel çeviri konusu odakta tutulmuştur. Ardından kuirin ve genel anlamda çevirinin düşünsel altyapılarına ve iki kavramın hangi noktalarda kesiştiğine değinilmiştir. Görsel-ışitsel ürünlerdeki kuir yansıtımı ayrıntısı ile anlatıldıktan sonra özellikle görsel-ışitsel çeviride ve iki farklı dil yapısı olan İngilizce ve Türkçe arasındaki çevirilerde karşılaşılan sorunlara dikkat çekilmiştir. Ana amaç iki dil (İngilizce ve Türkçe) arasında görsel-ışitsel çeviri yapıldığında gerek bu tür çevirinin kendi doğası, gerekse artık sansürsüz ve politik doğruculuk adına gelişen (öz)sansürsüz uygulamalarda çevirmenin karşılaşılabileceği sorunları örnekleme. Görsel-ışitsel çeviride çevirmen görsel düzgüne müdahale edemediği için görsel düzğünden ancak işitsel düzğü ile bütünlük olarak anlamlandırılabilirdiği durumlarda söz edilmiş, bu nedenle odak daha çok dilsel düzğünün aktarımında olmuştur. Araştırma kısmında ikili cinsiyet kimliğinin dışında kendini tanımlayan karakterlerin replikleri ve/veya onlarla ilgili repliklerin çevirisi örnek olarak verilmiştir. Bunun ardından neo-adılar konusu ele alınarak çeviride yarattığı zorluklar örneklenmiş ve açıklanmış; son olarak da cinsiyet ayırımı yaratan adil yapısına sahip olmayan Türkçeye İngilizceden kuir belirtiselliğin ön planda olduğu aktarım durumunda çevirmenin yaratıcı çözümler bulması konusuna değinilmiştir.

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, bu tür zorlukları içeren metinlerin çevirmenlerinin, bir yandan kaynak metne ve kaynak anlatıya sadık kalırken, Türkçede olmayan veya ilgilileri tarafından daha kabul görmemiş bir çeviri sunmaları ve bunun da ötesinde yaratım amacı kuir vurgulamak olan ürün, diyalog ve repliklerde bu unsuru sansürlemeden veya yok saymadan seçimler yapmaları günümüz çağdaş ürünleri göz önünde bulundurulduğunda üzerinde çalışılması ve daha çok araştırılması gereken bir konudur. Ayrıca, yurtdışında bu alanda yapılan çalışmalar her ne kadar yol gösterici nitelikte olsa da veya kuramsal bir çerçeve sunulmasına yardımcı olsa da İngilizce-Türkçe dil çiftine özgü örneklemlerli çalışmaların Türkiye’de alanın gelişimine katkı sağlayacağı yadsınamaz. Bu çalışma kapsamında görsel-ışitsel çeviri bağlamında geleneksel olarak incelenen kısıtlar (örn. dublajda dudak eşleme, altyazıda zaman ve uzam sınırlılıkları) odak noktası olarak ele alınmamıştır. Ancak, kuir karakterlerin dil ve söylemlerinin belirli bir belirtisellikte çeviride sunulma gayesi beraberinde bu sınırlılıkları da düşünmeyi gerektirecektir.

Bu çalışmaların bir önemi de şu şekilde açıklanabilir. Bir insanın bir diğerini öteki olarak gördüğü durumlarda, aslında bunun temelinde ‘öteki’ hakkında bilgisizliğin yattığı düşüncesinden yola çıkarak, toplumda ötekinin yansıtılma biçimlerine yönelmek gerekir. Popüler kültürün dolaşımında önemli rolü olan görsel-ışitsel ürünler sayesinde insanların birbirlerini daha iyi anlayacakları ve benimseyecekleri düşüncesi önemlidir. Bilgi sahibi olmak, görmek, deneyimlemek insanın bakış açısını değiştirebilir. Popüler kültürün de hem günümüz değer yargılarını yansıtma ve hem de bunları ‘öğretme/yayma’ gibi bir işlevi olduğu savunulabilir. Walters (2001, s. 24) kuirin

çeşitliliğinin popüler ürünlerde temsil edilmesinin önemine vurgu yaparken bunun farklı bir tür heteroseksüellik olarak da yansıtılmamasının önemini altını çizer. Hiç kuşkusuz, bu noktada çevirinin ve çevirmenin söz konusu anlamları nasıl oluşturduğu, erek kültür için farklı görünebilecek anlatımları hangi erek dil normlarını gözeterek aktardığı önemli hale gelmektedir.

Çalışmanın özelinde seçilen çeviri örnekleri dilsel, yapısal farklılıklardan ibaret gibi görünse de, söz konusu farklılık beraberinde erek metinde kuir karakterlerin görünürlüğü ya da görünmezliğini de belirlemektedir. Konuya kuir çeviri gözlüğüyle bakıldığında, İngilizcede ikili cinsiyet dışı adılların Türkçede bulunmaması nedeniyle çevirmenler tarafından çoğu kez tercih edilen sözcüğü sözcüğüne karşılıklar kuir belirtiselliğinin ortadan kalkmasına veya anlam karmaşasının doğmasına ve dolayısıyla karakterlerin kuir kimliklerinin kaybettirilmesine sebep olmaktadır. Benzer şekilde neo-adılların Türkçeleştirilmesi gibi tercihler, beraberinde Türkçe kuir söylemde bulunmayan ifadelerin ortaya çıkmasına ve çevirmenin, kuirleştirme gayesi güdüyor olsa dahi, işlevsiz bir ürün ortaya koymasına neden olabilir. Yine de, ikili cinsiyet rejimi dışındaki cinsel kimlikleri belirten adılları benzer işlevi görececek Türkçe sözcük gruplarıyla karşılamaya çalışmak çevirmenlerin kuirleştirme amaçsallığının bulunduğunu göstermektedir. Çevirmenlerin bu niyetlerini sekteye uğratabilecek yapısal sorunlara yaratıcı çözümler geliştirmeleri salt metinsel bir olgu değildir; bu sayede kendini heteronormatif düzenin dışında konumlandıran bireylerin ve toplumların varlık söylemlerini farklı kültürlerde yeniden inşa etme görevini de yerine getirmektedir. Bu anlamda, kuir karakterlerin cis-heteronormatif kimlikler dışında olduğunu çeviri yoluyla belirtmek aslında çeviri eylemini de beraberinde kuirleştirdikleri sonucunu da ortaya çıkarmaktadır.

Popüler medyanın en yaygın örneklerinden biri olan görsel-işitsel ürünler, Hartley'e (1999, ss. 31-32) göre, demografiler arası öğretici niteliği çok yüksek olan birer araçtır. Toplumların yakınlaşmayan kesitlerinin birbirleri hakkında bilgi sahibi olmalarını ve dolayısıyla iletişimi sağlayan ürünlerdir. Bu misyonu görsel işitsel ürünler, toplumların farklılıklara saygılı ve adil yaklaşmasına, dolayısıyla da bireylerin bir kültüre ait hissetmesine ve 'kültürel vatandaşlığı' benimsemesine aracı olur (Hartley, 1999, s. 164). Sözde etik veya toplumsal değerlerin ortaya koyduğu kısıtlar ortadan kalkar; bu sayede 'eski öteki', ana akım kültür içinde yerini bulur. Kimlik inşası ve politikası odağından konuya bakıldığında ise, yanlış yansıtılan veya yansıtılmayanlardan dolayı oluşan toplumsal düşünce ve yargıların, insanları tek bir boyutta bir kalıba sokmak gibi aslında politik olarak mümkün olmayı gerçekleştirmeye çalıştığı da ortadadır.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Cihan Alan %50 (Kuramsal Çerçeve, Tartışma)

İkinci Yazar: A. Şirin Okyayuz %50 (Litreratür Taraması, Veri Toplama ve Analizi, Tartışma)

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Andersen, H. (1989). Markedness theory—The first 150 years. O. M. Tomić (Ed.), *Markedness in synchrony and diachrony* içinde (ss. 11–46). Mouton de Gruyter.
- Angles, J. (2017). Queer translation/translating queer during the ‘gay boom’ in Japan. B. J. Epstein, and R. Gillett (Ed.), *Queer in translation* içinde (ss. 87–103). Routledge.
- Ansara, Y. G., & Hegarty, P. (2013). Misgendering in English language contexts: Applying non-cisgenderist methods to feminist research. *International Journal of Multiple Research Approaches*, 7(2), 160–177.
- Arrojo, R. (2010). Philosophy and translation. Y. Gambier & L. van Doorslaer (Ed.), *Handbook of translation studies (Cilt 1)* içinde (ss. 247–251). John Benjamins Publishing Company.
- Assab, N. A. (2017). Queering narratives and narrating queer: Colonial queer subjects in the Arab world. B. J. Epstein & R. Gillett (Ed.), *Queer in translation* içinde (ss. 25–36). Routledge.
- Bachner, A. (2017). Globally Queer? Taiwanese Homotexualities in Translation. B. J. Epstein & R. Gillett (Ed.), *Queer in translation* içinde (ss. 77–86). Routledge.
- Baker, M. (2015). Narrative analysis. Researching, translation, and interpreting. C. V. Angelelli & B. J. Baer (Ed.), *Queering translation, translating the queer: Theory, practice, activism* içinde (ss. 247–56). Routledge.
- Baron, D. (2020). *What's your pronoun? Beyond he & she*. Penguin Random House.
- Bassnett, S., & Lefevere, A. (1990). *Translation, history and culture*. Printer Publishers.
- Bauer, H. (2015). *Sexology and translation. Cultural and scientific encounters across the modern world*. Temple University Press.
- Benshoff, H. M., & Griffin, S. (2011). *America on film: Representing race, class, gender and sexuality at the movies*. John Wiley & Sons
- Beseghi, M. (2017). *A sociolinguistic and intercultural study of diasporic films*. Peter Lang.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Cavalante, A. (2017). Breaking into transgender life: Transgender audiences’ experiences with “first of its kind” visibility in popular media. *Culture & Critique: Communication*, 10(3), 538–555. <https://doi.org/10.1111/cccr.12165>
- Chaume Varela, F. (2004). Synchronization in dubbing: A translational approach. P. Orero (Ed.), *Topics in audiovisual translation* içinde (ss. 21–34). John Benjamins.
- David, E. (2017). Capital T: Trans visibility, corporate capitalism, and commodity culture. *TSQ: Transgender Studies Quarterly*, 4(1), 28–44. <https://doi.org/10.1215/23289252-3711517>
- Dawson, L., & Loist, S. (2018). Queer/ing film festivals: History, theory, impact. *Studies in European Cinema*, 15(1), 1-24, <http://10.1080/17411548.2018.1442901>
- De Marco, M. (2009). Gender portrayal in dubbed and subtitled comedies. J. D. Cintas (Ed.), *New trends in audiovisual translation* içinde (ss. 176-196). Multilingual Matters.

- De Marco, M. (2016). The 'engendering' approach in audiovisual translation. *Target*, 28(6), 314-325. <https://doi.org/10.1075/bct.95.11dem>
- De Linde, Z., & Neil, K. (1999). *The semiotics of subtitling*. St. Jerome Publishing.
- Dictionary.com. (2018, Mart 1). *Gender-neutral pronouns*. <https://www.dictionary.com/e/gender-sexuality/gender-neutral-pronouns/>
- Donato, C. (2017). Translation's queerness: Giovanni Bianchi and John Cleland writing same-sex desire in the eighteenth century. B. J. Baer & K. Kaindl (Ed.), *Queering translation, translating the queer: Theory, practice, activism* içinde (ss. 130-143). Routledge.
- Epstein, B. J. (2017). Eradicalization: Eradicating the Queer in Children's Literature. B. J. Epstein & R. Gillett (Ed.), *Queer in translation* içinde (ss. 118-128). Routledge.
- Frohard-Dourlent, H., Dobson, S., Clark, B. A., Doull, M., & Saewyc, E. M. (2017). "I would have preferred more options": Accounting for non-binary youth in health research. *Nursing Inquiry*, 24(1), 1-9. <https://doi.org/10.1111/nin.12150>
- Gamson, W. A., & Modigliani, A. (1989). Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach. *American Journal of Sociology*, 95(1), 1-37. <https://doi.org/10.1086/229213>
- Gedizlioğlu, D. (2020). *LGBTİ+ alanında çeviri sözlüğü*. Kaos GL Derneği.
- Jagose, A. (2015). *Queer teori: Bir giriş* (Çev. A. Toprak). NotaBene & Kaos GL.
- Hartley, J. (1999). *Uses of television*. Routledge.
- Harvey, K. (2000). Gay community, gay identity and the translated text. *TTR: Traduction / Terminologie, Redaction*, 13(1), 137-165. <https://doi.org/10.7202/037397ar>
- Harvey, K. (2003). *Intercultural movements: American gay in French translation*. St. Jerome Publishing.
- Hayes, J. J. (1976/2006). Gayspeak. D. Cameron & D. Kulick (Ed.), *The language and sexuality reader* içinde (ss. 68-77). Routledge.
- Hermans, T. (1999). *Translation in systems: Descriptive and systemic approaches explained*. St. Jerome Publishing.
- Katan, D., & F. Straniero-Sergio. (2014). Submerged ideologies in media interpreting. M. Calzada Pérez (Ed.). *Apropos of ideology: Translation studies on ideology* içinde (ss. 132-144). Routledge.
- Karadoğan, A., & Öztürk, S. (2022). *Karar defterleri üzerinden bir inceleme: Türkiye'de sinema sansürünün tarihi 1932-1988*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Labov, W. (1972). *Sociolinguistic patterns*. University of Pennsylvania Press.
- Larkosh, C. (2007). The translator's closet: Editing sexualities in Argentine literary culture. *TTR: Traduction Terminologie Redaction*, XX(2), 63-88. <https://doi.org/10.7202/018822ar>
- Lewis, E. S. (2010). 'This is my girlfriend, Linda.' Translating queer relationships in film: A case study of the subtitles for *gja* and a proposal for developing the field of queer translation studies. *In Other Words: The Journal for Literary Translators*, 36, 3-22.

- Lotz, A. (2014). *Cable guys: Television and masculinities in the 21st century*. New York University Press.
- Marx, N. (2015). Expanding the brand: Race, gender and the post-politics of representation on comedy central. *Television and New Media*, 17(3), 1-16. <https://doi.org/10.1177/1527476415577212>
- Merriam-Webster. (2020, Nisan 29). *We added new words to the dictionary in September 2019*. <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/new-words-in-the-dictionary-september-2019>
- Mesthrie, R., Swann, J., Deumert, A., & W. L. Leap . (2005). *Introducing sociolinguistics*. Edinburgh University Press.
- Minutella, V. (2012). You fancying your gora coach is okay with me: Translating multilingual films for an Italian audience. A. Remael, P. Orero, & M. Carroll (Ed.) *Audiovisual translation and media accessibility at the crossroads* içinde (ss. 313–334). Rodopi.
- Mocarski, R., Butler, S., Emmons, B., & Smallwood, R. (2013). A different kind of man.” Mediated transgendered subjectivity, Chaz Bono on Dancing with the stars. *Journal of Communication Inquiry*, 37(3), 249–264. <https://doi.org/10.1177%2F0196859913489572>
- Morton, D. (1995). Birth of the cyberqueer. *PMLA*, 110(3), 369– 381.
- Munday, J. (2016). *Introducing translation studies: Theories and applications* (4. Baskı). Routledge.
- Ng, E. (2020). No grand pronouncement here...: Reflections on cancel culture and digital media participation. *Television & New Media*, 21(6), 621-627. <http://10.1177/1527476415577212>
- O’Neil, M. L, Ergün, R., Değirmenci, S., Turanlı, K. & Erkengel, D. (2020). *Türkiye’de özel sektör çalışanı lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks ve artıların durumu 2020 yılı araştırması*. Kaos GL Derneği.
- Oxford English Dictionary. (2018, Eylül 4). *The brief history of singular ‘they’*. <https://public.oed.com/blog/a-brief-history-of-singular-they/>
- Pavesi, M., Maicol F., & Elisa G. (2015). *The language of dubbing: Mainstream audiovisual translation in Italy*. Peter Lang.
- Price, M., & Skolnik, A. (2017). Gender identity. Kevin Nadal (Ed.), *The SAGE encyclopedia of psychology and gender* içinde (ss. 663-667). Sage Publications Inc.
- Ranzato, I. (2012). Gayspeak and gay subjects in audiovisual translation: Strategies in Italian dubbing. *Meta*, 57(2), 369–384. <https://doi.org/10.7202/1013951ar>
- Ranzato, I. (2015). *Translating culture specific references on television*. Routledge.
- Reisner, S. L., Conron, K. J., Scout, Baker, K., Herman, J. L., Lombardi, E., Greytak, E. A., Gill, A. M., & Matthews, A. K. (2015). “Counting” transgender and gender-nonconforming adults in health research: Recommendations from the gender identity in US surveillance group. *Transgender Studies Quarterly*, 2(1), 34–57. <https://doi.org/10.1215/23289252-2848877>

- Santaemilia, J. (2008) The translation of sex-related language: The danger(s) of self-censorship(s). *TTR: Traduction Terminologie Redaction*, XX.1,(2), 221-251. <http://10.7202/037497ar>
- Saussure, F. de (1986/2009). *Course in general linguistics*. A. S. C. Bally (Ed.), R. Harris (Çev.). Open Court.
- Sedgwick, E. K. (1993). *Tendencies*. Duke University Press.
- Spurlin, J. 2017. Queering Translation: Rethinking Gender and Sexual Politics in the Spaces between Languages and Cultures. B.J. Epstein, & R. Gillett (Ed.), *Queer in translation* içinde (ss. 172–183). Routledge.
- Tate, C. C., Ledbetter, J. N., & Youssef, C. P. (2013). A two-question method for assessing gender categories in the social and medical sciences. *Journal of Sex Research*, 50(8), 767–776.
- Thanem, T. (2011). Embodying transgender in studies of gender, work and organization. J. Knights & P. Y. Martin (Ed.), *Handbook of gender, work and organization* içinde (ss. 191–204). Wiley.
- Turek, S. 2012. Gay characters in the margins: Gender-based stereotypes in subtitled French film. *Journal of Popular Culture* 45(5), 1020-1040.
- Villanueva J, I. (2015). You better work. Camp representation of *RuPaul's Drag Race* in Spanish subtitles. *Meta*, 60(2), 376.
- Von Flotow, L. (2010). Gender in Translation. Y. Gambier, and L. van Doorslaer (Ed.), *Handbook of Translation Studies* (Cilt 1) içinde (ss. 129–133). John Benjamins.
- Walters, S. D. (2001). *All the rage: The story of gay visibility in America*. The University of Chicago Press.
- Waugh, L. R. (1976). The semantics and paradigmatics of word order. *Language* 52(1), 82–107.
- Wood, A. (2013). Boys' love anime and queer desires in convergence culture: transnational fandom, censorship and resistance, *Journal of Graphic Novels and Comics*, 4(1), 44-63. <http://10.1080/21504857.2013.784201>
- Zabalbeascoa, P. (2012). Translating heterolingual audiovisual humor: Beyond the blinkers of traditional thinking. J. Muñoz-Basols, C. Fouto, L. Soler González, & T. Fisher (Ed.), *The limits of literary translation: Expanding frontier in Iberian langua* içinde (ss. 317-338). Reichenberger.
- Zimman, L. (2019). Trans self-identification and the language of neoliberal selfhood: Agency, power, and the limits of monologic discourse, *International Journal of the Sociology of Language*, 2019(256), 147–175. <https://doi.org/10.1515/ijsl-2018-2016>

“Griye İsyan”: Grafiti Yazarını Çevirmen Olarak Konumlandırmak ve Grafitinin Kent Mekanının Dönüşümündeki Etkisi

“Revolt against Gray”: Positioning the Graffiti Writer as a Translator and the Transformative Effect of Graffiti in the Urban Space

Araştırma/Research

Ayşe AYHAN*

*Öğretim Görevlisi Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, ayseyhan@yahoo.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-5997-5385

ÖZET

Söylemsel ve söylemsel olmayan müdahalelerin, kamusal alanda ve kent mekânında toplumsal, kültürel, siyasi bir etki yaratmak, bir protesto başlatmak, bir iletişim kanalı oluşturmak gibi amaçlar doğrultusunda çok çeşitli çeviri etkinlikleri yoluyla aktarılması (Bkz. Baker, 2015) çeviri çalışmalarının da başlıca konularından biri haline almıştır. Sokak sanatı, kentsel müdahalenin çeviri etkinliği olarak kavramsallaştırılması bağlamında, kentsel deneyimi dönüştüren ve yeniden tanımlayan somut, fiziksel müdahaleler ortaya çıkartan (Suchet & Mekdjian, 2016) çok biçimli bir çeviri etkinliği olarak ele alınmıştır (Ayhan, 2021). Bu çalışma, çokkipli *multimodal* çeviri yaklaşımıyla grafiti yazarlarının çevirmen olarak konumlan(dırıl)masına odaklanacak ve grafitinin kent mekanında ortaya çıkardığı somut dönüşüm etkisinin dinamiklerini Karaköy örneği üzerinden tartışacaktır. Grafiti yazarının çevirmen olarak konumlan(dırıl)ması ve grafiti ile gelen değişimin kent mekanındaki somut etkileri, grafiti yazarlarının “Griye İsyan” belgesindeki kendi anlatımları ve İnternet ortamında incelenen haber ve röportajlarda okunmaktadır. Üç bölümden oluşan “Griye İsyan” belgeseli ile birlikte İnternet ortamında incelenen kaynaklar hem belgesel hem de Mr. Hure, Olihe ve Luckypunch’un bir araya geldiği grafiti üçlüsü B.O.K – Bad of Kings hakkındaki haber ve röportajlardan oluşmaktadır. Bu çalışma, grafiti yazarlarının konu edilen belgesel, haber ve röportajlarda çevirmen olarak ne şekilde tanımlandığını betimleyerek belgeselin söylemsel çözümlemesi ve ilgili kaynakların incelenmesiyle ortaya çıkarılan kavram ve ifadelerle sanatçıların çevirmen olarak konumlan(dırıl)masındaki yaklaşımı ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın bir diğer amacı da sanat- sanat eseri-izleyici ilişkisi çerçevesinde kent mekânında ortaya çıkan somut dönüşüm etkisini incelemektir. Bir tür konuşma, yazma ve dünyayı yorumlama biçiminden

diğerine doğru gerçekleşen bir yer değiştirme (Cronin, 2006) yaklaşımı, sokak sanatçıların müdahalelerinin çokkipli çeviri biçimleri olarak incelenmesine olanak tanımıştı. Sokak sanatı, kültürel çeviri bağlamında da dünyaya ait nesnelerin her birimizin meşgul olabildiği ve olması gereken kaynak metinler olarak yorumlanması ve bu yorumun nihai bir alıcıya iletilmesi (Maitland, 2017) çerçevesinde tartışılabilir.

Anahtar Sözcükler: Griye İsyan, grafiti, çokkipli çeviri, göstergelerarası çeviri, kentsel müdahale

ABSTRACT

Translating discursive and non-discursive interventions through various translation practices aiming at creating a social, cultural, and political effect in the public and urban space, starting a protest, and/or creating a passage for communication (see Baker, 2015) has become one of the significant research areas in translation studies. Street art has been discussed within the context of urban intervention (Ayhan, 2021) as a polymorphous translational activity, which “enacts concrete, physical interventions that transform and redefine the urban experience” (Suchet & Mekdjian, 2016). With a multimodal translation approach, this paper focuses on positioning graffiti writers as translators and discusses the dynamics of the transformative effect of graffiti in urban space. Hence the documentary “Revolt Against Gray” is analyzed to contextualize the graffiti writers' narratives. Internet sources on the documentary and the graffiti trio B.O.K – Bad of Kings, including Mr. Hure, Olihe, and Luckypunch are also analyzed. By describing how graffiti writers are defined as translators in the documentary, and on other related Internet sources, this study aims to reveal the approach to positioning artists as translators. The study also seeks to examine the transformation effect in the urban space within the framework of the art-artwork-audience relationship. The approach of a “shift from one way of speaking, writing about and interpreting the world to another” (Cronin, 2006) enabled the interventions of street artists to be examined as multimodal forms of translation. In the context of street art and cultural translation, it can be discussed within the framework of “interpreting the objects of the world as ‘source texts’ with which we each can and should engage as it is with the communication of this interpretation towards an eventual audience” (Maitland, 2017).

Keywords: Revolt against Gray, graffiti, multimodal translation, intersemiotic translation, urban intervention

1. Giriş

Graffiti; görsel sanatların rock and roll’udur.

Irak crew

Sokak sanatı kentsel müdahalenin çeviri merceğinden kavramsallaştırılması bağlamında, kentsel deneyimi dönüştüren ve yeniden tanımlayan somut, fiziksel müdahaleler ortaya çıkartan (Suchet & Mekdjian, 2016) çok biçimli bir çeviri etkinliği olarak ele alınmaktadır (Ayhan, 2021). Bu bakış açısıyla, sokak sanatının kent dil manzarasında önemli bir yer edindiği ve “kültürel müzakerelerde bir dil olarak ne derece güçlü bir dönüşüm etkisine sahip olabileceği” (s. 105) de öne sürülmüştür. Sokak sanatının bir çeviri biçimi olarak anlaşılması yine bu yaklaşım çerçevesinde sokak sanatçısının dilsel aktarımın ötesine geçen çeşitli biçimlerdeki aktarımları kapsayan iletişimlerin eyleyicisi olarak çeviri merceğinden tartışılabilmesine de olanak tanımaktadır. İstanbul’da özellikle Beyoğlu,

Kadıköy, Karaköy gibi semtlerde görülen örneklerinden yola çıkarak, sokak sanatçılarının müdahalelerinin kamusal alanda alışılmışın dışında ve yeni ve hatta neredeyse yabancı olarak adlandırılabilir boyut ve katmanlar oluşturduğu ve kent mekanının üretimine farklı biçimlerdeki iletişim kanalları yoluyla katkı sağladığı görülmektedir. Söz konusu boyut ve katmanları ve sokak sanatının mekânın üretimindeki katkısını adı geçen semtlerdeki kent dokusunda görülen sosyal, kültürel ve dilsel değişim ve dönüşümlerde okumak da mümkündür. Sokak sanatçısının kent mekanındaki müdahalesinin ortaya çıkardığı somut dönüşüm etkisi de bu şekilde görünür hale gelmiş olmaktadır. Kamusal alanda ve kent mekânında ortaya çıkan söylemsel ya da söylemsel olmayan müdahalelerin, toplumsal, kültürel, siyasi bir etki yaratmak, toplumsal bir hareket ya da protesto başlatmak, çeşitli iletişim kanalları kurmak gibi amaçlar doğrultusunda çok çeşitli çeviri eylemleri yoluyla aktarılması (Bkz. Baker, 2015) çeviri araştırmaları çerçevesinde incelenen bir konu haline almıştır. Bu çalışma da sokak sanatı ve özellikle grafitiyi, kent mekanına yapılan bir müdahale olarak ele almakta ve söz konusu müdahalenin eyleyicisi olan grafiti yazarını çevirmen olarak tartışmayı amaçlamaktadır.

Sokak sanatı, Rus biçimcilerinin önde gelen isimlerinden Roman Jakobson’un çeviri sınıflandırması çerçevesinde ortaya koymuş olduğu göstergelerarası çeviri (1971) bağlamında “sıradan bir düşüncenin... gündelik gerçeklik ve sanatsal gerçeklik arasında kalmış olan sanatçı tarafından sanatın diline¹” (Biedarieva, 2016, s. 9) çevrilmesi olarak kentte sokak sanatı örneği üzerinden incelenmiştir. Kent mekânı, anlamlı uzamsal parçaların genel yapı içerisinde bazen geçici bazen kalıcı unsurları içinde barındıran bir çerçeve meydana getirdiği bir oluşum olarak anlaşılabilir. Kent mekanındaki söz konusu uzamsal parçaların farklı metin katmanlarına ve biçimlerine ait olan ve sokaktan gelip geçenlerle sanat eseri arasında bir etkileşim yaratan parçalar olduğu da düşünülebilir. Sokak sanatçısı da bu etkileşimi mümkün kılan kişi olarak sokak bağlamında sanat eseri ve izleyici arasındaki bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Biedarieva, “Yaşayan bir kent ile etkileşim halinde olmak mekâna içkin formların anlamlı iletilere dönüşmesi yoluyla gerçekleşmektedir” (2016, s. 5) ifadesiyle sanat eseri – sanatçı – izleyici üçlüsündeki ilişkiyi vurgulamaktadır. Böylece, izleyici, sanatçı ve sanat eseri arasındaki etkileşimin yorumlanmasını kent mekânında üretilen farklı tür ve biçimlerdeki dil arasında gerçekleşen bir çeviri süreci olarak okumak da mümkündür. Bu çalışmada konu edilen sokak sanatı ve özellikle grafiti bir çeviri olarak öncelikle göstergelerarası bir aktarım ve çokkipli *multimodal* çeviri yaklaşımıyla kavramsallaştırılmaktadır. Buna ek olarak kültürel çeviri ve son olarak da kentsel müdahale bağlamında yaratılmış olan somut dönüşüm etkisinin açığa çıkması yaklaşımıyla grafiti – çeviri, grafiti yazarı – çevirmen konumlanması ele alınmıştır.

Sokak sanatının kent mekânında ortaya çıkardığı somut aktarım, iletişim ve dönüşüm etkisini grafiti özelinde çokkipli *multimodal* çeviri ve göstergelerarası çeviri kavramları çerçevesinde ele alarak grafiti yazarının çevirmen olarak nasıl konumlan(dırıl)abileceği tartışmayı amaçlayan bu çalışmada, grafiti yazarının çevirmen

¹ Aksi belirtilmediği sürece bu çalışmadaki tüm çeviriler yazara aittir.

olarak konumlan(dırıl)ması ve grafiti ile gelen değişimin kent mekanındaki somut etkileri, grafiti yazarlarının “Griye İsyan” başlıklı belgeseldeki kendi anlatımları ve Internet ortamında bulunan haber ve röportajlarda incelenmektedir. Grafiti yazarlarının süreçteki aracılık rolleri, grafiti üçlüsünün dolaştığı sokaklar, boyadıkları duvarlar, kepenklerin; yaptıkları grafitiler ve işleri hakkındaki görüşlerinin, grafiti ve sokak sanatına karşı olan bakış açıları ve bununla birlikte grafiti yaptıkları semt olan Karaköy’de yaşanan dönüşümü ilişkin yorumlarının aktarıldığı üç bölümden oluşan “Griye İsyan” belgeseli, Mr. Hure, Olihe ve Luckypunch olarak tanınan grafiti yazarlarının kişisel hikayelerine, bir araya gelerek oluşturdukları grafiti üçlüsü B.O.K – Bad of Kings’e ve grafitinin Karaköy kent mekânında yaşanan sosyal, kültürel ve sanatsal dönüşümdeki etkisine odaklanmaktadır. Internet ortamında incelenen çeşitli gazetelere ait web sayfalarından oluşan kaynaklar da “Griye İsyan” belgeseli hakkındaki haber ve yorumlarla birlikte, grafiti yazarları Mr. Hure, Olihe ve Luckypunch hakkındaki haberleri ve kendileriyle yapılan röportajları kapsamaktadır. Bu çalışma, grafiti yazarlarının konu edildiği belgesel, haber ve röportajların söylemsel çözümlemesiyle ortaya çıkarılan kavram ve ifadelerin betimlenmesi ve böylece sanatçıların çevirmen olarak konumlan(dırıl)ması bağlamındaki yaklaşımı ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın bir diğer amacı da sanat – sanat eseri – izleyici ilişkisi çerçevesinde kent mekânında ortaya çıkan somut dönüşüm etkisini incelemektir. Çalışma, sokak sanatı bağlamında grafiti yazarı ya da sokak sanatçısının dünyaya ait nesnelerin her birimizin meşgul olabildiği ve olması gereken kaynak metinler olarak yorumlanması ve bu yorumun nihai bir alıcıya iletilmesindeki (Maitland, 2017) kültürler ve sanatlararası aracılık rolleri çerçevesinde çevirmen olarak tartışılabilirliğini ve bir tür konuşma, yazma ve dünyayı yorumlama biçiminden diğerine doğru yaşanan yer değiştirmeyle (Cronin, 2006) sokak sanatçılarının müdahalelerinin çokkipli çeviri biçimleri olarak incelenebileceğini öne sürmektedir. Göstergelerarası ve çokkipli çeviri etkinliklerinin iletişimcisi olan sokak sanatçısının yaptığı işe ve yaşanan dönüşümdeki etkisine karşı geliştirdiği bakış açısını tartışan çalışma, sokak sanatının bir çeviri etkinliği olarak kavramsallaştırılması kent dokusundaki dönüşüme etkisi yoluyla kent mekânında alışılmışın dışında, yeni bir tür üretimin ortaya konması ve kent mekânı ve kültürünü yeni bir anlayışa yönlendirmesi bağlamında ele alınmaktadır. Bu yaklaşımı genel bir çerçeve olarak kabul eden bu çalışmada öne çıkan başlıca tartışma, grafiti yazarlarının belgeselde doğrudan çevirmen olarak tanımlanmaları üzerinden yürütülecektir.

2. Kamusal Alan, Kamusal Sanat ve Grafiti

Kamusal alan, fiziksel niteliği olması gerekmeyen ancak fikir ortaya konulan, bir tartışma, bir iletişim ortamı olarak biraz daha geniş bir bağlama sahip kabul edilebileceği için temelde iletişim odaklı herhangi bir platform gibi anlaşılabilir. Bu çerçevede yeni kamusal alanlardan söz etmek mümkün olabildiği gibi yeni kamusal mekânlar da bulmak mümkündür. Kamusal mekân özelinde “yeni” yaklaşımı aynı zamanda “mekân yaratmak” üzerinden de değerlendirilebilir. Kamusal mekân yaratmak yeri geldiğinde fiziksel müdahalelerle ortaya çıkarılan, yeri geldiğinde de çeşitli bireylerin ve/veya toplulukların psikolojik, sosyolojik, ekonomik, ideolojik, kültürel vb. neden ve gereksinimlerle yarattığı alanlar olabilir. Kamusal alanda üretilen kent dili de kent mekânının üretiminde kullanılan kent kültürüne ait tüm unsurlar, etkinlik ve üretimler

olabilir. Kentin devinim içerisindeki repertuarında yaşayan bir olgu halinde ortaya çıkan kentin dili de sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisindedir. Kentin dili aynı zamanda çok biçimli olabilir. Kent mekânında üretim çok biçimli birçok farklı dil kullanılarak meydana getirilebilir ve kent kültürünün üretiminde kullanılan yazılı, sözlü, görsel, dijital, sanatsal her türlü iletişim aracı kentin dilini oluşturan unsurlardır (Ayhan, 2021).

Kamusal sanat, açık alan ya da kamusal olarak girilebilen yapılarda, kamusal alanda teşhir edilen sanattır. Kamusal sanat eseri bulunduğu doğayı veya yapıyı çevreyi bütünlük kazanmıştır. Kamusal sanat ürünleri zaman zaman metro istasyonları, opera binası önleri gibi çok sayıda izleyicinin kullandığı alanlara bilinçli olarak yerleştirilir. Bazı durumlarda da politik grupların veya sanatçıların izleyici ile aralarında sansüresiz ve özgür bir temas kurabilmek amaçlarını gerçekleştirebildikleri bir türdür. Çoğu zaman bu tür kamusal sanat ürünleri kentsel alanlarda grafiti ve duvar resimleri şeklinde otoritelerin izinleri dışında bir araç olarak kullanılmaktadır.

Günümüzde kamusal sanat, sanatçı ile izleyici arasında kurulan diyalogun artması, izleyicinin pasif olmaktan çıkarak sanatın ortaya çıkma sürecine katılması anlamında, geleneksel kamusal sanattan farklılaşır. Bunun en güzel örneği sokak sanatıdır ve sanat eserlerini yaratmak ve halka sergilemek amacıyla kent mekanını kullanan sanatçıyla birlikte sanatçının ürettiği sanat uygulamaları anlamına gelmektedir (Blanché, 2015). Sokak sanatını, çeşitli form ve stillerde görülen grafiti, heykel, mural resim ve kentsel alanda yapılan her türde performans ve yerleştirmeyi kapsayan bir sanat hareketi olarak da tanımlayabiliriz. Bununla birlikte, yaklaşık olarak 1980 ve 1990'larda grafitinin kural ve normlarını farklı estetik anlayışlarla genişleten grafiti yazarlarıyla başladığı yaygın olarak kabul gören bir görüştür (bkz. Ganz & Manco, 2004; Nguyen & Mackenzie, 2010). Martin Irvine de sokak sanatını şöyle tanımlar:

Küresel görsel kültürde bir melezlik paradigması, birleşik bir kuram, hareket ya da mesajdan çok gerçek zamanlı pratiklerle tanımlanan postmodern bir tür, bir biçimdir. “Kentsel sanat hareketi” ile ilişkili birçok sanatçı, kendilerini “sokak” ya da “grafiti” sanatçısı olarak görmez, bunun yerine kenti gerekli çalışma ortamı olarak kabul eden sanatçılar olarak görürler kendilerini (2012, s. 235).

Çalışma ortamı kent olan sokak sanatının özü ve çıkış noktası yalnızca eserleri sergilemek değil kamusal ilgi çekmek amacını da gütmektedir. Bununla birlikte ve özellikle grafiti örneğinde kent mekânında tartışma ve tepki oluşturmaya çalışan bir ileti olarak da anlaşılabilir. Sokak sanatının, kent mekânında bir çeviri biçimi olarak kavramsallaştırılması bağlamında “[t]artışma ve tepki oluşturmak, yalnızca sosyal bir çekişmeye neden olmak olarak anlaşılmalıdır, bunun yerine tartışma ve tepki kent mekanına taşınmış olan söz konusu iletişim aracının ortaya koyduğu yeniliğin anlamlanmasıyla ilgili ortaya çıkan süreçler olarak da ele alınabilir” (Ayhan, 2021, s. 103). Bu çalışmanın konusunu oluşturan ve sokak sanatının başlangıç noktası olarak kabul edilen grafiti ise duvara ve benzer yüzeylere çeşitli malzemeler ile yapılan her türlü yazıya ve kodlamaya genel olarak verilen addır. “Graffiti” kelimesi, ilk kez 1564 yılında Rönesans döneminde evlerin cephelerindeki çizik desenlere ilgili olan Sgraffito tekniğine atıfta bulunan İtalyan mimar, yazar ve ressam Giorgio Vasari tarafından bahsedilen

“sgraffito” teriminden gelmektedir (Blanché, 2015, s. 32). Grafiti, bir alt kültür ürünü olarak 1970’lerde ABD’de ortaya çıktı. Ganz ve Manco’nun ifadelerine göre “Bugünün grafitisi 1970’lerin sonuna doğru, Taki 183, Julio 204, Cat 161 ve Cornbread gibi sanatçıların Manhattan civarındaki duvar ve metro istasyonlarına isimlerini boyadıkları New York ve Philadelphia’da gelişti (2004, s. 8). New York’lu sanatçıların seyahatleriyle birlikte Amerika’nın geneline ve Avrupa’ya yayılan grafiti, 1980’nin ilk yıllarında neredeyse her Avrupa kentinde görülmeye başlanır ve özellikle hip hop kültürünün etkisiyle birlikte grafiti, Batı ülkelerine ya da Batı’dan etkilenen ülkelere girmiş olur (s. 9). Türkiye’de grafitinin ilk örnekleri 1980’lerde görülmeye başlansa da tamamen yayılması 1990’ların sonlarını bulmuştur. Sarıyıldız’ın aktardığına göre Türkiye’de grafitinin başlangıç noktası “Turbo olarak da bilinen Rez’in 1984 yılında tek başına kenti grafitilerle doldurmaya başlamasıdır” (2007, s. 95).

2.1 Göstergelerarası ve Çokkipli Bir İletişim Olarak Grafiti

Dünyaya ait nesnelerin kaynak metinler olarak anlaşılabilir bir alıcıya aktarılması (Maitland, 2017) ve sanatlararası aktarım (Meylaerts & Gonne, 2014) bağlamında ele aldığımız ve sanatın dilinin kullanıldığı bu göstergelerarası çeviri (Jakobson, 1971) yaklaşımında grafiti aynı zamanda çokkipli bir iletişim olarak da çeviri edimi ile ilişkilendirilebilmektedir. Boria ve Tomalin, çokkiplilik ve çeviri üzerine yaptıkları çalışmalarında, “Anlamın hangi türlerde yeniden-iletmesinin meşru biçimde çeviri örnekleri olarak sınıflandırabileceğine ilişkin henüz bir fikir birliği bulunmadığını” (2020, s. 3) belirtiyor ancak gelecekte bu iki alanın daha fazla etkileşim halinde olacağı öngörüsüyle çeviri ve çokkiplilik ilişkisinin geniş bir çerçevede ele alınmasının önemini vurguluyor.

Temel olarak anlam yaratımında, çizim, resim, müzik, grafik, emoji ve sözlerle görselleri birlikte kullanan İnternet memleri gibi göstergesel kiplerin kullanımına işaret eden çokkiplilik, “İfade ve iletişimin dilden daha fazlası olduğunu tartışan disiplinlerarası bir yaklaşım olarak ortaya çıkmış...son on yıl içerisinde, örneğin yeni medya ve teknolojilerle ilgili olarak toplumdaki değişimler hakkında çok tartışılan soruları sistematik olarak ele almak için geliştirilmiştir” (Jewitt, 2009). Çokkiplilik bağlamında geliştirilen kuramsal yaklaşımlar, “Konuşma, yazma, jest, imge ve ses gibi farklı kiplerin, anlamın ifade edilmesi ve iletilmesine olanak sunmak amacıyla göstergesel kaynaklar olarak nasıl bir işleve sahip olduğunun anlaşılması için sosyal göstergesel bir yaklaşım” ortaya koymaktadır (Boria & Tomalin, 2020, s. 5). Yalnızca dili içeren iletişim biçimlerinden çok daha fazlasını, dilselin ötesinde çokkipli çeşitli iletişimleri kapsayan bir yaklaşım olan Çokkiplilik, Boria ve Tomalin’in ifadeleriyle “Sanat, beşerî bilimler, sosyal bilimler aynı zamanda mühendislik ve yapay zekayla birlikte birçok farklı kuramsal çerçevede sunulan çok çeşitli yaklaşımları kapsamaktadır (s. 11).

Grafiti 1970’li yıllarda New York’ta ortaya çıkışından bu yana çeşitli kapsam, amaç, tür, biçim ve stil değiştirmiş; zaman zaman saldırgan ve şiddeti üreten bir hal almış, zaman zaman da eyleycileriyle birlikte şiddetin mağduru olmuştur. Grafitinin göstergelerarası ve çokkipli bir iletişim aracı olarak algılanması ise “kente yeni bir müdahale biçimidir çünkü bu kez müdahale edenler kenti ekonomik ve politik bir iktidar alanı olarak değil, iletişim araçlarına, göstergelere ve egemen kültüre ait iktidarın

‘zaman/mekan’ı olarak algılamaktadırlar” (Baudrillard, 2002, s. 123). Bu bakış açısıyla grafiti yeni bir söylem üretmek, yeni iletişimler oluşturmak amacıyla geçitler açmak için kullanılan bir araç haline de gelmiş olur. Grafiti yazarlarının kent mekanını nasıl gördükleri ve algıladıkları, o mekânda olmayı seçme nedenleri, kent mekânında yaşanan dönüşümü betimleme biçimleri de çokkipli bir aktarım olarak algılanan grafiti yoluyla okunabilmektedir. Bu çalışma “Griye İsyân” belgesinde konu edilen grafiti yazarlarının Karaköy sokaklarındaki grafitilerinin özelliklerine ve içeriklerine değinmemektedir ancak grafiti yazarlarının çeşitli grafitileri, iletişimin kendisinin içerdiği ve aktarmayı amaçladığı anlam bağlamında bir anlam yaratma yöntemi olarak çokkiplik çerçevesinden okunabilir.

3. Grafiti yazarının çevirmen olarak konumlan(dırıl)ması

Çeviriye getirilen kültürel ve sosyolojik yaklaşımlarla birlikte çeviri araştırmalarında çeviri eylemini çevreleyen koşulların da göz önünde bulundurulmaya başlanması, çeviri eylemindeki birincil eyleyici olan çevirmenin de merkeze taşınması ve araştırmalarda çeviri-odaklı yaklaşımlara ‘çevirmen-odaklı’ (Kaindl, 2021, s. 2) yaklaşımların da eklenmesi görünür hale gelmiştir. Toplumsal alan ve dizgelerde meydana gelen çeviri edimlerini gerçekleştiren ve çeviri süreçlerine katılan eyleyicileri çevreleyen koşullar ve değişkenler çeviri sosyolojisi bağlamında kavramsallaştırılmaktadır (bkz. Simeoni, 1998; Heilbron & Sapiro, 2002; Inghilleri, 2003, 2009; Wolf, 2007). Çevirinin toplumsal olgular tarafından düzenlenen bir pratik olarak kavramsallaştırıldığı bu çerçevede hem çeviri ediminin toplumsal dizgeye ait eyleyiciler tarafından meydana getirildiği hem de çeviri olgusunun kaçınılmaz biçimde toplumsal kurumlarla ilişkide olduğu vurgulanmaktadır (Wolf, 2007, s. 1). Çeviri sosyolojisiyle birlikte merkeze taşınan çevirmen, öznenin görünürlüğü, eylemliliği, sosyal ve kültürel bütünleşme gibi yaklaşımların odağında gelişen bir araştırma alanı olan çevirmen araştırmalarıyla da ön plana taşınmış olur. Klaus Kaindl, çevirmen araştırmalarının ayrı bir araştırma alanı olarak konumlanmasını tartışırken “çevirmenleri sosyal varlıklar olarak incelemenin yanında, onların diğer eyleyicilerle etkileşimlerine ve kurdukları ilişkilere, toplumsal konumlarına, statülerine, profesyonel iletişim ağlarına, toplumdaki rol ve imgelerine de odaklanan araştırma projeleri[nin] çevirmen sosyolojisinin gelişen bir araştırma alanı olduğunu” gösterdiğini ifade etmektedir (Kaindl, 2021, s. 14). Çevirmenler, kültürel ve sosyal alanlarda; farklı diller aracılığıyla ve uzamsal sınırlarda hareket eden ve iletişim kanalları açan araçlardır. Bu çalışmanın bağlamında incelenen grafiti yazarlarının çevirmen olarak konumlan(dırıl)ması da öncelikle kent mekanında, kentin dilini oluşturan unsurlardan biri ve kentin dil manzarasının önemli bir parçası olan sanat aracılığıyla “dünyaya ait nesnelerin kaynak metinler olarak yorumlanması ve bu yorumun nihai bir alıcıya iletilmesi” (Maitland, 2017) bakış açısıyla kültür çevirisi bağlamında tartışılmaktadır.

Sokak sanatının çeviri merceğinden ele alınması ve sokak sanatçısının da bir çevirmen olarak değerlendirilmesi, çeviri araştırmalarında disiplinlerarası yaklaşımlarla çeviri kavramının farklı bakış açılarıyla sorgulanmasına ve çok biçimli çeviri edimleri, çoklu çevirmen kimlikleri gibi yeni kavramların tartışılmasına olanak sağlamaktadır. Sokak sanatı, çeviri kent bağlamında kenti bilinmeyen, yeni bir üretimle tanıştıran kent

mekânını ve kent kültürünü yeni bir anlayış ve deneyime yönlendirerek, kent mekânında somut dönüşüm etkisi ortaya çıkaran bir eylem olarak çeviri merceğinden incelemiştir (Ayhan, 2021). Çağdaş sokak sanatının farklı çeviri biçimlerini inceleyen bir diğer çalışma, kent mekânında sanatsal bir biçimde ortaya çıkan çeviri edimlerini ve çeviri kent bağlamında çevirinin yeniden tanımlanmasını tartışmaktadır (Suchet & Mekdjian, 2016). Sokak sanatını çeviri bağlamında irdeleyen bir başka çalışma ise, çokkiplilik yaklaşımı çerçevesinde mural resimlerin farklı tarihi ve toplumsal işlevlerine odaklanarak anlamın nasıl çevrildiğine ve süreçteki eyleyicilerin anlatıları nasıl yorumlayıp aktardığını araştırmaktadır. Çalışmanın bağlamsal çıkarımları ise göstergelerarası çeviriyle ilişkisi bağlamında ve çeviri kavramının yeniden sorgulanması çerçevesinde değerlendirilmektedir (Gambier vd., 2021). Sokak sanatçısını çevirmen olarak değerlendiren bir çalışma da sokak sanatçısını çevirmen olarak Juri Lotman'ın göstergebilimsel alan *semiosphere* kavramı çerçevesinde bir telefon kulübesinin farklı uyarlamalarını ortaya katan sanat eserlerini inceleyerek çeviriyi kent mekânına ait bir objenin sanat eserlerindeki anlatımları bağlamında tartışmaktadır (Biedarieva, 2016).

Bu çalışma da yine çok biçimli çeviri edimleri ve çoklu çevirmen kimliklerinin sorgulanması çerçevesinde çeviri kavramının farklı bakış açılarıyla tartışılmasına katkı sunmak amacıyla grafiti yazarının çevirmen olarak konumlan(dırıl)masını ve grafitinin kent mekânında ortaya çıkardığı somut dönüşümü “Griye İsyân” belgesinde incelemektedir. Bu amaçla belgesel ve İnternet ortamında belgesel ve grafiti yazarlarını konu eden haber ve röportajlar söylemsel çözümleme yöntemiyle incelenmektedir. Söylem çözümlemesi, dilin nasıl kullanıldığını incelemek amacıyla bağlamları, bağlamlar arasındaki ilişkileri ve metni çözümleme yollarını ortaya koyar. Dilsel ve dilsel olmayan biçimlerde anlam yaratma, harekete geçme ve bireyin kendisini ve çevreyi ifade etme biçimleri olarak görülen söylemler, bireylerin deneyimlerinin merkezinde yer almaktadır (Johnstone, 2008). Van Dijk'ın ortaya koyduğu eleştirel söylem çözümlemesi modeline göre sözcük seçimlerindeki farklılıklar sosyal katılımcılar ve sosyal aktörler hakkındaki temel inanç ve ideolojileri ortaya koyabilir (van Dijk, 1993). Belgeselin söylemsel çözümlemesi ve ilgili kaynakların incelenmesiyle ortaya çıkarılan kavram ve ifadeler, bu yaklaşımlar çerçevesinde sanatçıların çevirmen olarak konumlan(dırıl)masındaki bağlam ve anlayışları ortaya çıkarmaktadır.

3.1 “Griye İsyân”

“Griye İsyân”, sokaktaki adları Mr. Hure, Olihe ve Luckypunch olan grafiti yazarlarından oluşan grafiti üçlüsü B.O.K – Bad of Kings'in Karaköy'de boyadığı sokakları, sokaktaki işlerini ve bu işlerle ilgili görüşlerini; bununla birlikte sokak sanatı ve grafitinin semtte yaşanan dönüşüm ve kent dokusundaki etkisini aktardıkları bir belgesel olarak karşımıza çıkmaktadır. 2017 yılında hazırlanmış olan “Griye İsyân”, yaklaşık olarak on dakikalık üç bölümden oluşmaktadır. Belgesel, grafiti üçlüsünün Karaköy'de sokakları, duvarları ve dükkân kepenklerini grafitiyle boyama hikayelerini anlatırken, grafiti özelinde sokak sanatının semtte yaşanan dönüşümdeki ve kent dokusunun yeniden şekillenmesindeki etkisini de sanatçıların gözünden aktarmaktadır. Hürriyet'te yer alan bir haber belgeseli şöyle tanımlıyor:

“Griye İsyân”: Grafiti Yazarını Çevirmen Olarak Konumlandırmak ve Grafitinin Kent Mekanının Dönüşümündeki Etkisi

RedBull.com, sık sık kısa belgeseller hazırlayıp yayımlıyor. ‘Griye İsyân’, işte o belgesellerin en yenisi ve bize, sabahları başka meslekte çalışan ama akşamları duvarlara, kepenklere grafiti çizerek şehri güzelleştirmeye çalışan bu üç arkadaşın hayatını anlatıyor: İlyas², Lucky Punch ve Olihe (İzci, 2017).

Belgeselin incelenmesinde, grafiti yazarlarının kendi haklarındaki anlatımları, kenti nasıl tanımladıkları, grafiti için neden Karaköy’ü seçtikleri, süreçte yaşananlar, kendilerini süreç içerisinde nasıl konumlandıkları ve kent mekanının dönüşümündeki etkileri gibi noktalar, yazarların çevirmen olarak tartışılması ve kent mekânında ortaya çıkan somut dönüşüm etkisindeki rollerinin incelenmesi bağlamında bakış açısı oluşturması bakımından önemlidir.

Öncelikle Mr. Hure, Olihe ve Luckypunch *tag*³leriyle tanınan grafiti yazarlarından oluşan grafiti üçlüsü B.O.K – Bad of Kings’i ve grafiti yazarlarını tanıtarak başlayalım. Sanatçıların belgeselde belirttikleri kimliklerine dair şunlar söylenebilir. Mr. Hure, on altı, on yedi yıldır sokak boyuyor. Son beş yıldır başka sokak sanatçılarıyla da birlikte çeşitli etkinliklerde büyük markalarla birlikte grafiti işleri yaparak para kazandığını ifade ediyor. LuckyPunch, avize parçaları üreten bir yerde çalışıyor ve metalin de çalıştığı malzemelerden biri olduğunu belirtiyor. Metale şekil vermeyi de grafitiyle ilişkilendirebiliyor. Olihe, on beş yıldır grafiti yapıyor aynı zamanda bir bankada çalışıyor. Grafiti yazarlarının kimliklerine ilişkin İnternet kaynaklarından edinilen bilgiler ise şöyle aktarılabilir. Star web sayfasında yayınlanan “Sokağın gizemli grafiticilerin” başlıklı bir söyleşide üçlüye “Grafitiye merakınız nasıl başladı?” sorusu sorulduğunda sırasıyla verdikleri yanıtlar şöyle:

Mr. Hure: 13-14 yaşında büyüdüğüm semtte yaşitlarımın grafitiye başlamasıyla tanıştım. Önce mahalleyi sonra semtimizi sonra da şehri boyamaya başladık. 1999’dan bu yana boyuyorum.

Olihe: İzlediğim filmler, diziler, genç yaşlarda takip etmeye başladığım hip-hop kültürü graffitiyi tanımamı ve anlamamı sağladı.

Luckypunch: Grafitiye merakım aslında büyüdüğüm semtte başladı. O zamanlar Mr. Hure sokakları karalamaya başlamıştı. Nasıl yapıyorlar acaba derken Mr. Hure ile tanıştım ve hikâyem başladı. (Erdoğan, 2017)

Hürriyet’in “Biz renkleri mutlu etmek için varız” başlıklı haberde Mr. Hure adıyla bilinen İlyas’ın grafiti hikayesinin 1999 yılında henüz 13 yaşındayken mahallede duvarlara kendi lakaplarını çizen arkadaşlarına heveslenmesiyle başladığı belirtilmiş. Aynı haberde konuya ilişkin ifadeler şöyle devam ediyor: “İlyas, artık duvarlara ‘Mr. Hure’ imzasını atıyor. Kurduğu şirketle dört yıldır grafitiden para kazanıyor, markalara, mekânlara grafiti çiziyor. Lucky Punch, avize parçası yapan bir fabrikada çalışıyor. Olihe ise bir finans kuruluşunda çalışıyor” (İzci, 2017).

Milliyet Cadde’nin haberinde grafiti üçlüsü şöyle tanımlanıyor:

² Mr. Hure.

³ Grafiti yazarının takma adıdır.

Mr. Hure aslında bir muhasebeci. Olihe avizeci işletiyor ve Luckypunch gündüzleri bir finans kuruluşunda çalışıyor. Gece olduğundaysa üç arkadaş İstanbul'un gri sokaklarına renk getirmek için spreyle boyalarını, fırçalarını ve boyalarını toparlayarak dışarı çıkıyor. Beyoğlu'ndan, Karaköy'e bu üçlünün graffiti çalışmalarını görmek mümkün. Mr. Hure'un Beyoğlu İstiklal'deki 'This is my World' çalışması 2015'ten bugüne sosyal medyada binlerce beğeni topladı. Hatta öyle ki çalışmayı yerinde görmek isteyenler sırf bu sebeple Beyoğlu'na gidip, grafitinin önünde selfie çekti. (Milliyet Cadde, 2017)

Bu haberde belirtilen Mr. Hure'nin Beyoğlu'daki "This is my World" çalışmasının ne kadar çok ilgi çektiği ifadesinden hem işin hem de grafiti yazarının tanınırlık ve görünürlüğünün artmış olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

Graffiti yazarları Olihe, Punch ve Mr. Hure, 1999 yılından beri arkadaş olduklarını, aynı mahallelerde oturduklarını belirtiyor. Belgeselde belirttiklerine göre, üç yazar da Güngören'de büyümüş ve orada birlikte grafiti yapmaya başlamış. Benzer toplumsal, kültürel ve sanatsal yapılar ve bakış açılarıyla şekillenen grafiti yolculukları B.O.K. – Bad of Kings olarak birlikte çalışmalarını devam ettirmiş.

3.1.1 Aracılık rolü ve çevirmen olarak konumlanma

Sokak sanatının çok biçimli bir çeviri uygulaması olarak ele alınması ve çevirinin kültürel bir üretim olarak tanımlanması bağlamında sokak sanatçıları, kültürel araçlar olarak değerlendirilmektedir (Ayhan, 2021; Ayhan & Bogenç-Demirel, 2018). Kültürel araçlar, gerçek anlamıyla çevirinin ötesine geçen çeşitli etkinlikleri de kapsayan değişik hareketleriyle ilgilendirilir (Cronin & Simon, 2014, s. 123) ve "farklı kültürel alanlar (edebiyat, resim, müzik), farklı diller ve uzamsal sınırlar yoluyla" (Meylaerts & Gonne, 2014) kültürlerarası aktarım etkinliklerinde bulunan bireysel ve kurumsal eyleyicilerdir. Kültürel araçlar, çokdilli bağlamlarda söylemsel ve/ya söylemsel olmayan aktarım hareketleri gerçekleştiren "az ya da çok kurumsallaşmış çeşitli kültürlerarası ve sanatlararası ağlar" da hareket eden eyleyicilerdir (s. 136). Graffiti yazarlarının çevirmen olarak konumlanmasını tartışırken, aracılık rollerine odaklanarak gerçekleştirdikleri kültürler ve sanatlararası aktarımın dinamiklerini incelemek önemlidir.

Mr. Hure belgeselde, "Eğer Güngören'de değil de başka bir semtte büyümüş olsaydım bence grafitiyle tanışmazdım" şeklinde bir açıklama yapıyor. Bu ifadeyi LuckyPunch, "Olayın çıkış yeri zaten varoş. Dünyanın neresine giderseniz gidin bu iş varoştan çıkmıştır" (Griye İsyen, 2017) sözleriyle destekliyor. Her iki ifade de kent mekanının çeperinde konumlanmış bir mahallede grafitinin kendileri için bir iletişim aracı haline geldiğini vurgular niteliktedir. Kamusal alanda üretilen kentin dilinin çok biçimli olabileceğinden söz etmiştik. Aktarım, "büyük ölçüde yorumlayıcı olan her türlü algılama biçiminin ve yaratılan anlamın" (Maitland, 2017, s. 6) kent kültürünün üretiminde kullanılan yazılı, sözlü, görsel, dijital ve sanatsal çokkiple araçlar yoluyla "bir alıcıya yönelik iletişimi" (s. 10) olarak gerçekleşmektedir. Graffiti de Mr. Hure ve Luckypunch'ın ifadelerinde kendi kaynak metinlerini yorumladıkları ve bu yorumları alıcıya aktardıkları, izleyici ile aralarında sansüresiz ve özgür bir temas kurabilmeleri amacıyla açtıkları geçitler olarak anlaşılabilir.

Belgeselde, Luckypunch grafitinin çıkış noktasının varoş kültürü olduğunu belirtiyor. Aracılık rolleri bağlamında LuckyPunch’ın vurguladığı en önemli nokta ise, varoş kültürünü çevirerek insanlara sunmayı başardıklarını ifade etmesidir: “Bir de o kültürü alıp o kültürü başka bir şeye çevirip insanlara sunmak diye bir durum var. Biz onu başarabildik” (Griye İsyân, 2017).

Luckypunch’ın sözlerinde “varoş kültürünü çevirerek” ifadesini kullanması grafiti yazarlarının kendilerini doğrudan çevirmen olarak konumlandıklarını işaret etmektedir. Bu ifade ve konumlandırma, anlam yaratma, dünyaya ait nesnelere kaynak metinler olarak yorumlama ve bu yorumlamayı bir alıcıya aktarma bağlamında çerçevelenen kültürel çeviri yaklaşımı (Maitland 2017) bağlamında kültürel bir üretim biçimi, kültürel karşılaşmaları tanımlamada kullanılan bir iletişim ve dünyayı anlamlandırmada kullanılan bir araç olarak tanımlanan çeviri etkinliğinin eyleyicisini de aracılık rolü bağlamında daha geniş bir bakış açısıyla ele almaya olanak tanımaktadır.

LuckyPunch’a ek olarak Mr. Hure de Güngören kültürünü aslında Bakırköy’e Taksim’e taşıdıklarını, Güngörenli olmalarıyla birlikte Taksim’de de Nişantaşı’nda da Kadıköy’de de varız demek istediklerini aktarıyor. Grafiti yazarları, aracı oldukları bu sanatsal aktarım hareketini, tamamen iç dünyanın dışı vurulması biçiminde tanımlıyor. Yaşanılan dünyaya kayıtsız kalamama hali sokak sanatçıları söz konusu etkileşimli ve somut dönüşüm etkisi yaratan bir iletişimi kullanarak kendi dünyayı algılama biçimlerini aktarmaya yöneltmiş olarak tanımlanabilir. Grafiti yazarlarının çevirmen olarak konumlanması çerçevesinde bir diğer ifade de BirGün web sayfasında yer alan “Karaköy’de grafiti ile gelen değişim Griye İsyân’da başlıklı haberde grafiti yazarlarının amaçlarına ilişkin yapılan tanımlamada okunabilmektedir: “Amaçları, “İlk başta diğer grafiticilere “Ben bu şehirde varım” demek. Çünkü ne kadar çok yere yazı yazarlarsa isimleri o kadar çok bilinir. İkincisi, kentlilere “Ben varım” demek, yani bilmeyenlere grafitiyi anlatmak, tanıtmak; bunu yaparken de kente neşe katmak” (BirGün, 2017).

3.1.2 Grafiti yazarlarının kent mekânında ortaya çıkardığı somut dönüşüm etkisi

“Griye İsyân” belgeselinde, grafiti yazarlarından Mr. Hure, İstanbul’un geceleri başka bir yere dönüştüğünü ve özellikle Karaköy’de olmak üzere her sokağında farklı bir hikâyeye olduğunu belirtiyor. Mr. Hure, “Tinerçisi, şarapçısı, hırlısı hırsız, gece bunlarla paylaşıyoruz biz sokakları. İnsanlar burada dükkanlarını kapattıklarında biz devreye giriyoruz. Gerçekten büyük ve sert bir şehir İstanbul” (Griye İsyân, 2017). Sanatçının kent tanımı, üzerine kendi anlatılarını oluşturdukları kentsel metni betimler nitelikte. Mr. Hure, İstanbul’u; kalabalık, trafiğin yoğun olduğu, çirkin binalar, sürekli sağa sola koşturan, acelesi olan insanlarla dolu çok büyük bir şehir olarak tanımlıyor. Sonraki ifadesinde bunların hepsinin hayatın renklerini solduran nitelikte olduğunu ve bu nedenle her yeri rengarenk boyadıklarını veya kendi isimlerini yazdıklarını ifade ediyor. Grafiti üçlüsü Mr. Hure, Olih ve LuckyPunch’ın vurgulayarak belirttiği bir nokta da Karaköy’de gri duvarları nasıl renklendirdikleriyle birlikte böylece bölgede yaşanan dönüşüme nasıl hizmet ettikleridir. Sanatçılar, sokak sanatının, önceleri daha çok gündüz yaşayan bir ticari merkez olan Karaköy’ün semtin renklenmesiyle birlikte yeni tür bir yaşam, buluşma ve eğlence mekânı haline gelmesini özellikle de mahalle sakinleri ve

esnafı kurdukları ilişki üzerinden anlatıyor. Luckypunch'ın BirGün web sayfasında yer alan haberdeki ifadesi de bu anlatımı destekler nitelikte: “‘Büyük konuşmak istemem’ diyerek söze başlayan Luckypunch, ‘Biz graffitiler aslında gittiğimiz yere ışık götürüyoruz. Daha önce gece sokaklarında yürüyemediğiniz Karaköy artık insan dolu’ diyerek değişimi anlatıyor” (BirGün, 2017).

Karaköy, sokak sanatıyla birlikte kent mekanına yapılan müdahalenin toplumsal ve kültürel bir dönüşümü meydana getirdiği semtlerden biri olarak kabul edilebilir. Ermeni, Rum Ortodoks ve Rus kiliseleriyle, St. Benoit Fransız Lisesi, Bankalar (Voyvoda) Caddesi üzerinde iki taraflı inşa edilmiş 19. yüzyıla ait binaları, hanları, camileri ve liman bölgesiyle çeşitli dil ve kültürler için temas alanı yaratmış, kuruluşundan bu yana çoğunlukla bir ticaret ve finans merkezi olmuş bir semt olarak tanımlanabilir Karaköy. Zaman içerisinde finans merkezi olarak ağırlığı azalmış olsa da ticaretin, irili ufaklı dükkanlarında küçük ölçekte de olsa devam ettiği ve bu nedenden dolayı da daha çok gündüz yaşayan ve son yıllara kadar gece sakinlerinin çok görülmediği bir semt olarak da anlatılabilir. Sanatın kent mekanına müdahalesiyle bir dönüşüm yaşayan semt, günümüzde sanatın hem üretildiği hem de tüketildiği bir mekân halini almıştır. Artful Living web sayfasında yer alan “Gündüz çalışıp gece grafiti yapıyorduk” başlıklı söyleşide Karaköy’de yaşanan değişim şöyle ifade ediliyor: “Onların işlerini yeni açılan kafeler, barlar, eğlence merkezleri takip etti. B.O.K yani Bad Of Kings (Kralların Kötüleri), yıllardır sokakları, dükkanların kepenklerini kısaca neresi müsaitse orayı boyuyor. Mr. Hure’a göre Karaköy’ün çehresini grafitiler değiştirdi, yeni mekânlar tüketti” (Artful Living, 2017).

BirGün’deki haber de Karaköy’deki değişimi, semtin renklenmesi vurgusuyla şöyle ifade ediyor: “İstanbul’un 80 yıllık değişimi Karaköy’ü pek etkilemedi, ithal ürünlerle dolu dükkanlara ev sahipliği yapan bu eski semt değişmek için biraz renk istiyordu ve renklerine grafitilerle kavuştu” (BirGün, 2017).

Milliyet Cadde’nin haberinde de değişim yine renk üzerinden anlatılmış: “Bu gizemli üçlü griye açtıkları savaşı Karaköy’e de taşıdı. Ve Karaköy’de 3 yıl önce başlayan dönüşümün temelleri bu graffitilerle atılmış oldu. Böylece Karaköy gri bir esnaf mahallesinden, sanat çalışmalarının yürütüldüğü, kafelerin açıldığı rengârenk bir alana dönüştü” (Milliyet Cadde, 2017).

Mr. Hure, Olihe ve LuckyPunch, Karaköy’de grafiti yapmaya ilk olarak duvar boyayarak başlayan ancak boyanacak daha fazla duvar kalmayınca dükkan kepenklerini boyamaya geçiyorlar. İşte bu noktada aktarımın etkileşim kısmı dükkan sahiplerinden gelen tepkilerle birlikte çok daha hızlı bir biçimde ortaya çıkıyor. Önceleri kepenklerinin boyanmasını istemeyerek tepki gösteren, sanatçılara zor zamanlar da yaşatan esnaf, daha sonra grafitilerin semtte yarattığı somut dönüşüm etkisine tanık oldukça daha olumlu tepkiler vermeye başlayarak sokakları ve kepenklerindeki grafitiler ve yazarlarıyla barışıyor. Kepenkleri hala boyanmamış olan dükkan sahipleri zaman içerisinde kendi kepenklerinin de boyanmasını isteyerek söz konusu somut dönüşüm aracının bir parçası olmayı talep ediyor. Karaköy esnafının grafitiye karşı tepkisini Daily Sabah web sayfasında yayınlanan “İnsanların grafitiye karşı aldıkları tavrı daha iyiye çevrilmesiyle birlikte artık dükkan sahipleri kepenklerinin boyanmasını istiyor” (Daily Sabah, 2017)

haberinden de anlamak mümkündür. BirGün web sayfasındaki haberde de konu Mr. Hure'nin sözleriyle birlikte şöyle aktarılmış: “Esnafın başta ‘Boyarken bize mi sordunuz’ diyerek kızdığı üç arkadaş bugün esnaf tarafından el üstünde tutuluyor.” Mr. Hure bu durumu “Esnaf bizi sevdi ve kabullendi. Onlarda değişimi gördü ve beğendiler” sözleriyle dile getiriyor” (BirGün, 2017).

Belgeselde Olihe, İstanbul'daki sanatçıların sokak sanatına, grafitiye, duvar resmine karşı olan olumsuz algı, tavır ve yaklaşımları kışkırdığını belirtiyor. Semt esnafının grafitiyi anlamaya, kendilerini çalışırken gördükten sonra yaptıkları işi sanat olarak değerlendirmeye başladıklarını ve böylece hem işlerine hem de emeklerine saygı gösterdiklerini belirtiyor. Bu bağlamda sanatsal aktarım etkinliği taraflar arasında bir etkileşim yaratmış, önceleri bir çatışma daha sonraları ise bir uzlaşma ortamı sağlayarak somut bir dönüşüm ortaya çıkarmış olmaktadır. Bu durum aynı zamanda, başka koşullar altında aralarında yoğun temas alanı kurulması olasılığı düşük eyleyicilerin söz konusu iletişimle bir ortak alan yaratması sonucunu da doğurmaktadır.

LuckyPunch, kendilerinden sonra başka grafiti yazarlarının de semte gelerek duvar ve kepenk boyamaya başladığını ve bunun bir dolaşım ve yayılım ortaya çıkardığını vurguluyor. Sokak sanatı ya da grafitiye ilgi duymayan kişilerin de dikkatini çekmeye başladıklarını ve semte sadece grafitiler için bile gelenlerin sayısının ciddi olarak arttığını belirtiyor. Zamanla daha çok kişi semte gelip, grafitilerin fotoğraflarını çekiyor ve bu eski semtte yeni bir tür hareket ve dolaşım başlıyor. Bu da daha sonraları sosyal ve kültürel bir dönüşüm olarak semtteki hırdavatçı, elektrikçi, boyacı dükkanlarının grafitilerin etkisiyle popüler kültürün en uğrak yerlerinden olmasıyla sonuçlanıyor. Suchet ve Mekdjan çeviri edimlerinin kentsel mekânı dönüştürdüğünü ve böylece daha önceden görünür olmayan, fark edilmeyen alanların potansiyelini ortaya çıkardığını belirtiyor (2016, s. 2). Karaköy örneğinde de grafiti yazarlarının kent mekanına yapmış olduğu somut dönüşüm etkisi mekânı başka türde yeni bir çekim alanı haline getirerek, mekânın kullanım işlevini de yeniden kurguluyor. Bunun bir sonucu da söz konusu kent mekanındaki yaşam biçimlerinin değişimde gözlemlenmektedir. Önceleri daha çok bir ticaret merkezi olarak gündüz hareketin ticari dolaşım odağında yüksek olduğu bir semt iken, grafiti yazarları ve grafitinin dönüştürücü etkisiyle birlikte gece hayatının da yoğunlaştığı bir semt halini aldı. BirGün web sayfasındaki haberde ifade edildiği haliyle: “Osmanlı İmparatorluğu'nun son günlerinden neredeyse bugüne kadar çok da fazla değişmeyen Karaköy son 6-7 senedir kafelerin ve sanat galerilerinin açıldığı, yüksek sesli eğlence mekânlarından elektronik müziğin yükseldiği, kentin “kültür, sanat ve eğlence” merkezi haline gelmeye başladı” (BirGün, 2017).

Yaşam biçimlerinin değişmesi ve/ya yoğunluklarının yer değiştirmesine ve semte eğlence, sanat ve tasarım etrafında şekillenen üretim ve tüketimlerin yarattığı bir çekimle birlikte daha da çok yeni mekanlar yaratarak benzer yaşam biçimlerine sahip kişiler için de bir çekim noktası haline almaktadır.

Star web sayfasında yayınlanan röportajda grafiti üçlüsüne “Siz Karaköy’ü resmen baştan oluşturdunuz. Neden Karaköy?” sorusu yöneltildiğinde Luckypunch şöyle yanıt veriyor:

Karaköy’ü seçmemizdeki asıl amacımız boş kepenklerin, güzel dokuları olan duvarların olmasıydı. Ayrıca Perşembe Pazarı tarafı bu işi yapmak için gerekli tüm materyallerin bulunduğu bir yerdi ve özellikle hafta içinde hava karardıktan sonra bomboş oluyordu ve biz de rahat rahat çalışabiliyorduk. (Erdoğan, 2017)

Luckypunch’ın yanıtı kent mekânında müsaitlik kavramı etrafında değerlendirilebilecek niteliktedir. Grafiti üçlüsünün neden Karaköy’ü seçtiklerine ilişkin ifadelerinde de İnternet ortamında yer alan konuya ilişkin kaynaklarda da Karaköy’ün grafiti için müsait bir ortam olduğu vurgulanmaktadır. “Sosyal ve kültürel anlamda çöküş, görünürlüğüne kaybetme, marjinalleşme ve kimliksizleşme gibi nedenler dolayısıyla bir kent mekânının çeşitli kentsel müdahalelere açık, bir diğer anlamda ‘müsait’ olması” (Ayhan, 2021, s. 102), Karaköy bağlamında da kent mekânında tarihi, sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlerin ardından sıra dışı etkinlikleri davet eden bir aralık/ara boşluk (Suchet & Mekdjian, 2016) oluşması olarak anlaşılabilir. Söz konusu aralıklar kentte müsait olanı şekillendirerek kent mekânında yaşanan somut dönüşüm etkisini ortaya çıkarmaktadır.

Müsaitlik vurgusu Hürriyet’in haberinde de dikkat çekmekte:

Oraya ilk boya vurdukları tarih, 2007. Lucky Punch’a göre onları Karaköy’ün boş sokakları ve insansızlığı cezbettiler. Mr. Hure ise İstiklal Caddesi’nde grafiti yaparken 10 dakikaları olduğunu, iş uzarsa hemen bir sivil polisin kollarına girdiğini anlatıyor. Yani o boş Karaköy’de, 4-5 saat çalışacak fırsatları oluyordu, bu da daha renkli ve daha ayrıntılı işler yapabilmek demektir. (Izci, 2017)

Belgesel ve diğer kaynaklar, grafiti ve grafiti yazarlarının kent mekanına yapmış olduğu müdahalenin yarattığı dönüşümü betimlemektedir. Star’ın röportajında grafiti üçlüsüne sorulan “Siz Karaköy’ü resmen baştan oluşturdunuz. Neden Karaköy?” sorusuna Mr. Hure, ortaya çıkan somut dönüşüm etkisinin zaman içerisinde biçim değiştirerek olumsuz bir hale geldiğini vurgulayarak şöyle yanıtıyor: “Mr. Hure: Biz boyayacağımız yerler aradık sonra insanlar gelmeye başladı. Karaköy sevdiğim bir yerdi şimdi ise sevmiyorum. Her şeyi çabuk tüketiyoruz” (Erdoğan, 2017).

Mr. Hure’nin Artful Living web sayfasındaki ifade de Karaköy’deki değişimin olumsuz olarak algıladıkları bir yönüne işaret eder nitelikte: “Mr. Hure’a göre Karaköy’ün çehresini grafitiler değiştirdi, yeni mekânlar tüketti” (Artful Living, 2017).

BirGün web sayfasında aktarılan ifade de aynı olumsuzluğa gönderme yapıyor: “Karaköy’ün değişimini anlatan Mr. Hure, “İnsanlar yaptığımız işleri (graffitileri) görmek için geldi ve onları kafeler takip etti” diyor ve ekliyor: “Çok hızlı tüketiyoruz. Saat 7’den sonra boşalan sokaklar, bomboş gri duvarlar yüzünden geldiğimiz Karaköy bakın nasıl değişti” (BirGün, 2017).

Mr. Hure, Olihe ve Luckypunch, Karaköy sokaklarında grafiti yapmaya başlamasının ardından geceleri boyadıkları duvarların zamanla semtin gündüz yaşamını

hareketlendirdiği ve sokaklara bir canlılık getirdiği görülmektedir. Kent mekanının sunduğu müsaitlik (Ayhan, 2021) alanıyla duvar boyayan grafiti yazarları, zamanla gece kapanan dükkân kepenklerine de grafiti yapmaya başlayınca ilk olarak esnaftan sert ve olumsuz tepkiler aldıklarını ifade ediyor. Esnafın olumsuz tepkisini, alışık olunmayan bir kültürel üretimin kendi bağlamlarına taşınmasından kaynaklanan bir yabancılaşma ve bu yabancılaşma sonucu kendi konumunu korumaya ilişkin bir reaksiyon olarak yorumlamak mümkündür. Tanıdık olmayan yeni bir dil yoluyla yapılan bu üretim, birbirine yabancı olan kişi ve toplulukları karşı karşıya getirerek bir çekişme ve mücadele alanı yaratmış olur. Bununla birlikte grafitiyle birlikte yeni bir iletişim için açılan bu geçit farklı söylemler için bir temas alanı da yaratarak söz konusu temas alanında yeni bir söylemin üretilmesine de olanak tanımış olmaktadır.

Mr. Hure, Olihe ve Luckpunch’un ifadelerinden anlaşıldığı üzere Karaköy’deki günlük yaşamın canlanıp hareketlenmesiyle birlikte başlayan değişime daha olumlu yaklaşan semt esnafı, söz konusu yeni sanatsal üretimle ve sanatçılarla uzlaşmaya başlar. Sanatçılar, bir süre sonra dükkân kepenkleri boyanmayan esnafın kendilerine sitem ettiğini de belirtmektedir. Karaköy esnafından bir dükkân sahibi, belgeselde grafiti yazarlarının niyetlerinin sadece duvar boyamak olmadığını anladığını, onların sosyal, kültürel ya da siyasi yansımaları sanatın dilini kullanarak aktaran sanatçılar olduklarını ifade ediyor. Yazarların sanatçı olduklarının altını çiziyor. Yazar – esnaf ilişkisinin yanı sıra grafiti yazarlarının diğer sanatçılarla olan ilişkilerine dair söyleminde Olihe’e, İstanbul’daki sanat ortamının da bir süre sonra grafitiye karşı olan olumsuz tavırlarından vazgeçtiğini, “Grafitiyi anlamaya başlayarak, yaptığımız işi sanat olarak görmeye başladılar. En azından duvarlarda çalışırken harcadığımız çaba ve emeği görünce işlerimize saygı göstermeye başladılar” sözleriyle ifade etmektedir. Bu ifade de grafiti yazarlarının diğer sanat dallarıyla uğraşan sanatçılar tarafından da zaman içerisinde kabul görerek grafiti ve sokak sanatını bir uzlaşma alanında konumlandıklarını düşündürmektedir. Bu ifadeler ışığında, değişimin yarattığı olumlu sosyal, kültürel ve ekonomik sonuçların grafiti yazarlarıyla esnaf ve sanatçılar arasındaki çekişmeli mücadele alanını bir müzakere ve uzlaşma alanına dönüştürdüğü görülmektedir. Yazarların Karaköy’deki dönüşümün, eğlence mekânı ve kafe yoğunluğuyla birlikte artarak kent mekanını da bir anlamda tükettiğine ilişkin ifadeleri de kentlerde meydana gelen mücadele ve müzakere alanlarının birbirleriyle büyük olasılıkla ilişkili olan çeşitli sosyal, kültürel, dilsel, ekonomik ve siyasi dönüşümlerden sürekli olarak etkileneceği ve tekrar bozulup yeniden yapılandırılacağı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Eyleyicilerin rekabet ve çekişme içerisinde olduğu söz konusu mücadele/müzakere alanı çokkipli kültürel ve sanatsal aktarımın toplumsal dokuya etki ettiği ve izleyici, sanatçı ve sanat eseri arasındaki etkileşimin yorumlanmasını birkaç farklı dil arasında gerçekleştiği bir çeviri süreci ve çeviri alanı olarak okunabilmektedir.

4. Sonuç

Bu çalışma, sokak sanatının kentsel müdahalenin çeviri etkinliği olarak kavramsallaştırılması bağlamında, kentsel deneyimi dönüştüren ve yeniden tanımlayan somut, fiziksel müdahaleler ortaya çıkartan (Suchet & Mekdjian, 2016) çok biçimli bir çeviri etkinliği olarak ele alınması bakış açısı ve çokkipli çeviri yaklaşımıyla grafiti yazarlarının çevirmen olarak konumlan(dırıl)masına odaklanmış ve grafitinin kent mekanında ortaya çıkardığı somut dönüşüm etkisinin dinamiklerini Karaköy örneği üzerinden tartışmıştır. Grafiti yazarının çevirmen olarak konumlan(dırıl)ması ve grafiti ile gelen değişimin kent mekanındaki somut etkileri, grafiti yazarlarının “Griye İsyan” belgeselindeki kendi anlatımları ve İnternet ortamında incelenen haber ve röportajlarda incelenmiştir.

Grafiti yazarlarının aracılık rolleri ve çevirmen olarak konumlan(dırıl)ması noktasında elde edilen sonuçlar, öncelikle grafitinin kent mekanının çeperinde konumlanmış bir mahallede büyümüş kişiler olarak grafiti yazarları için önemli bir iletişim aracı olduğunu göstermektedir. Grafiti yazarlarının ifadelerinden grafitiyi kendi kaynak metinlerini yorumladıkları ve bu yorumları alıcılara aktardıkları bir iletişim aracı olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte grafiti, onlar için izleyici ile aralarında sansürsüz ve özgür temas alanları kurmak amacıyla açtıkları geçitler olarak da anlaşılabilir. Bu bağlamdaki en önemli sonuç, söylem analizinde grafiti yazarlarından bir tanesinin varoş kültürünü çevirerek insanlara sunmayı başardıklarını ifade etmesidir. Grafiti yazarının “çevirmek” ifadesiyle birlikte kendilerini birer çevirmen ve kültürel – sanatsal aktarımın araçları olarak ifade ettikleri sonucuna varılabilir.

Çalışmanın, grafiti yazarlarının kent mekânında ortaya çıkardığı somut dönüşüm etkisi bağlamında ortaya koyduğu sonuçlardan ilki, çevirmen olarak tanımlanan grafiti yazarının kent mekanına müdahalesinde müsaitlik kavramının önemli bir rol oynuyor olmasıdır. Karaköy’ün, grafiti yazarları için cazip bir müdahale alanı olması, kent mekânında tarihi, sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlerin ardından sıra dışı etkinlikleri davet eden bir aralık oluşması bakımından müsaitlik kavramı çerçevesinde gerçekleşmiştir. Söz konusu aralıklar kentte müsait olanı şekillendirerek kent mekânında yaşanan somut dönüşüm etkisini ortaya çıkarmaktadır. Kent mekanındaki dönüşüm etkisindeki bir diğer önemli sonuç da grafiti yazarlarının, sanat-sanat eseri- izleyici çerçevesinde kurulan çekişmeli alanda önce semt sakinleri ve özellikle de esnafı ile bir mücadele içerisinde kalması ancak ardından yaşanan dönüşüm etkisinin sonucu olarak bir uzlaşma süreciyle birlikte bir müzakere alanının oluşturmalarıdır.

Sonuç olarak, çevirmen olarak konumlandırılan grafiti yazarlarının müdahaleleriyle şekillenen Karaköy bağlamında grafiti örnekleriyle ortaya çıkan sokak sanatının, kent mekânında yarattığı mücadele/müzakere alanında gözlemlenen somut dönüşüm etkisi ve grafiti aracılığıyla gerçekleşen iletişimin Karaköy’ü bir çeviri alanı haline getirdiği sonucuna da varılabilmektedir.

Kaynakça

- Artful Living. (2017, Şubat 10). Gündüz Çalışıp Gece Grafiti Yapıyorduk. <https://www.artfulliving.com.tr/sanat/gunduz-calisip-gece-grafiti-yapiyorduk-i-10561>
- Ayhan, A. (2021). Kent mekânında bir çeviri biçimi olarak sokak sanatı. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 31, 91-107. <http://10.37599/ceviri.1018156>
- Ayhan, A., & Bogenç-Demirel, E. (2018). Understanding urban intervention as a translational activity: A case of the Yeldeğirmeni neighborhood. *Translation Spaces*. 7(2), 202-219. <https://doi.org/10.1075/ts.18004.ayh>
- Baker, M. (2015). *Translating dissent: Voices from and with the Egyptian revolution*. Routledge.
- Baudrillard, J. (2002). *Simgesel değiş tokuş ve ölüm* (Çev. O. Adanır). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Biedarjeva, S. (2016). The street artist as translator. *Space and Culture*. 19(1), 4-14. <https://doi.org/10.1177/1206331215579752>.
- BirGün. (2017, Şubat 21). Karaköy'e grafiti ile gelen değişim Griye İsyan'da. <https://www.birgun.net/haber/karakoy-e-grafitti-ile-gelen-degisim-griye-isyan-da-147731>
- Blanché, U. (2015). Street Art and related terms. *SAUC- Street Art and Urban Creativity*, 1(1), 32-39. <https://doi.org/10.25765/sauc.v1i1.14>
- Boria, M., & Tomalin, M. (2020). Introduction. M. Boria, A. Carreres, M. Noriega- Sánchez & M. Tomalin (Ed.), *Translation and multimodality: Beyond words* içinde (ss. 1-24). Routledge.
- Cronin, M. (2006). *Translation and identity*. Routledge.
- Daily Sabah. (2017, Şubat 23). Graffiti artists enliven grey walls of Karaköy. <https://www.dailysabah.com/life/2017/02/23/graffiti-artists-enliven-grey-walls-of-karakoy>
- Erdoğan, B. (2017, Nisan 2). Sokağın gizemli grafiticileri. *Star*. <https://www.star.com.tr/pazar/sokagin-gizemli-grafiticileri-8200-3b-haber-1202936/>
- Gambier, Y., Juzelèniènè, S., & Petroniènè, S. (2021). Traduction et pratiques pluri-sémiotiques: exemples de peintures murals. *JoSTrans: The Journal of specialized Translation*. 35, 96-121.
- Ganz, N., & Manco, T. (2004). *Graffiti world: Street art from five continents*. Harry N. Abrams Inc. Publishers.
- Griye İsyan*. (2017, Mayıs 5). RedBull. Erişim: 25 Aralık 2022. <https://www.redbull.com/tr-tr/griye-isyan>
- Heilbron, J., & Sapiro, G. (2002). Traduction: Les échanges littéraires internationaux. *Special Issue of Actes de Recherche en Sciences sociales*, 144. Éditions du Seuil.
- Inghilleri, M. (2003). Habitus, field and discourse: Interpreting as a socially situated activity. *Target*. 15(2), 243-68. <https://doi.org/10.1075/target.15.2.03ing>
- Inghilleri, M. (2009). Sociological approaches. M. Baker & G. Saldanha (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* içinde (ss. 279-282). Routledge.

- Irvine, M. (2012). The work on the street: Street art and visual culture. H. Ian, B. Sandwell, M. Gardiner, G. Nadarajan & C. M. Soussloff (Ed.), *The Handbook of Visual Culture* içinde (ss. 235-278). Berg London.
- İzci, İ. (30 Ocak 2017). Biz renkleri mutlu etmek için varız. *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/keyif/biz-renkleri-mutlu-etmek-icin-variz-40348950>
- Jakobson, R. (1971). On linguistic aspects of translation. *Selected Writings II: Word and Language*, 260–66. Mouton.
- Johnstone, B. (2008). *Discourse analysis*. Blackwell Publishing.
- Kaindl, K. (2021). (Literary) Translator Studies: Shaping the field. K. Kaindl, W. Kolb & D. Schlager (Ed.), *Literary Translator Studies* içinde (ss. 1-40). John Benjamins.
- Klanten R., Ehmann S., Hellige H., & Alonzo P. (2008). *The upset: Young contemporary art*. Die Gestalten Verlag.
- Maitland, S. (2017). *What is cultural translation?* Bloomsbury.
- McCormick, C., Schiller M., & Schiller S. (2010). *Trespass: A history of uncommissioned urban art*. Taschen.
- Meylaerts, R. & Gonne M. (2014). Transferring the city – transgressing borders: Cultural mediators in Antwerp (1850–1930). *Translation Studies* 7(2), 133-151. <https://doi.org/10.1080/14781700.2013.869184>
- Milliyet Cadde. (10 Şubat 2017). İstanbul'un Batman'leri griyle savaşıyor!. <https://www.milliyet.com.tr/cadde/istanbul-un-batman-leri-griyle-savasiyor-2393879>
- Milliyet Sanat. (13 Şubat 2017). Gri'ye İsyan'ın belgeseli çekildi. <http://www.milliyetsanat.com/haberler/plastik-sanatlar/-gri-ye-isyan-in-belgeseli-cekildi/7506>
- Nguyen, P., & Mackenzie S. (2010). *Beyond the street: With the 100 most important players in urban art*. Die Gestalten Verlag.
- Sarıyıldız, H. Ö. (2007). *Graffiti and urban space in İstanbul* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Simeoni, D. (1998). The pivotal status of the translator's habitus. *Target*. 10(1), 1-39. <https://doi.org/10.1075/target.10.1.02sim>.
- Simon, S. (2012). *Cities in translation: Intersections of language and memory*. Routledge.
- Suchet, M., & Sarah Mekdjian. (2016). Artivism as a form of urban translation: An interdisciplinary hypothesis. S. Simon (Ed.), *Speaking Memory: How Translation Shapes City Life* içinde (ss. 220-248). McGill-Queen's University Press.
- Van Dijk, T. A. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse and Society*. 4(2), 249-283.
- Wolf, M. (2007). Introduction: The emergence of a sociology of translation. M. Wolf & A. Fukari (Ed.), *Constructing A Sociology of Translation* içinde (ss. 1-38). John Benjamins.

From Theory to Practice, From Theory to Analysis in Translation: An Analysis of the Novel *Disgrace*

Çeviride Kuramdan Uygulamaya, Kuramdan İncelemeye: *Disgrace* Romanının Bir İncelemesi

Research/Araştırma

Seyhan BOZKURT JOBANPUTRA

Assist. Prof. Dr., Yeditepe University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Translation and Interpreting Studies, seyhan.bozkurt@yeditepe.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6897-5830>

ABSTRACT

This paper will present an analysis of İlknur Özdemir's translation of J. M. Coetzee's *Disgrace* (1999) into Turkish as *Utancı* (2005) in the light of stylistic approaches to translation as expounded by Jean Boase-Beier in her invaluable book *Stylistic Approaches to Translation* (2006, and the revised and expanded version *Translation and Style*, 2019). It aims to demonstrate that translation theory, thanks to the cognitive turn in stylistics and translation studies, has come a long way from expressing shifts in translation with everyday expressions, such as loss of "voice", "rhythm of thought" and "rhythm of speech" that J. M. Coetzee used to criticize the first German translation of his work *Waiting for the Barbarians*. Resorting to Fowler's concept of "mind style" (1977), Boase-Beier regards the translator both as a reader who should attend to the "weakly implied meanings" that make it possible to reflect how people see the world differently and that this is also expressed in linguistic choices that may be revealed in stylistic subtleties such as metaphor, iconicity, ambiguity and foregrounding. In this paper, I will analyze J. M. Coetzee's *Disgrace* (2000) and its translation *Utancı*, translated by İlknur Özdemir and published by Can Yayınları in 2005, and demonstrate how foregrounding through repetitions of the word *disgrace* enables the author to depict his way of looking. The paper will also examine how Özdemir strives to preserve this in Turkish.

Keywords: stylistic approaches to translation, translation theory, literary translation

ÖZET

Bu makale, J. M. Coetzee'nin İlkur Özdemir tarafından *Utanç* başlığıyla Türkçeye çevrilen *Disgrace* romanının Jean Boase Beier'in *Stylistic Approaches to Translation* (2006) ve yeni baskısı *Translation and Style* (2019) kitaplarında sunduğu "çeviriye biçimsel yaklaşımlar" tartışması ışığında bir incelemesini sunacak. Yazıda, aynı zamanda çeviri kuramının, hem biçembilim hem de çeviribilimdeki bilişsel dönüşüm sayesinde, çevirideki deyiş kaydırmalarının J. M. Coetzee'nin *Barbarları Beklerken* romanının ilk Almanca çevirisini eleştirmek için kullandığı "ses", "düşüncede ahenk", "konuşmada ahenk" yitimi gibi günlük konuşma ifadeleriyle tartışılmasından çok öteye gittiğini göstermeyi amaçlanmaktadır. Boase-Beier, Fowler'ın "zihin biçemi" kavramından faydalanır ve çevirmeni metnin bir okuru olarak görür. Bu bağlamda çevirmen, "önceleme"lere dikkat kesilmelidir çünkü öncelemeler, çevirmenin, insanların dünyayı farklı şekillerde gördüklerini yansıtmalarını mümkün kılar ve metafor, gösterim, belirsizlik, önceleme gibi biçimsel özelliklerde ifade bulur. Bu incelemede, Coetzee'nin *Disgrace* (1999) romanı ve 2005 yılında Can Yayınlar'ından çıkan ve İlkur Özdemir tarafından yapılan çevirisi *Utanç* ele alınacak, yazarın "disgrace" sözcüğünün yinelenmesi aracılığıyla yarattığı zihinsel biçemi ve Özdemir'in bunu koruma çabası betimlenecektir.

Anahtar Sözcükler: çeviriye biçimsel yaklaşımlar, çeviri kuramı, edebiyat çevirisi

1. Introduction

At the end of his article "Roads to Translation" in which he discusses the translations of his several novels into different languages, the 2003 Nobel Prize recipient J. M. Coetzee states that

There is a legitimate branch of aesthetics called the theory of literature. But I doubt very much that there is or can be such a thing as a theory of translation- not one, at any rate, from which practitioners of translation will have much to learn. Translation seems to me a craft in a way that cabinet-making is a craft (Coetzee, 2005a, p. 151).

According to Coetzee, since translation is a craft like cabinet-making, he doubts whether it has a theory like the theory of literature. He expands on his comparison and adds that "there is no substantial theory of cabinet-making, and no philosophy of cabinet-making except the ideal of being a good cabinetmaker, plus a few precepts relating to tools and to types of wood" (2005a, p. 151). As he points out, the rest can only be learned through practice and observation and "the only book on cabinet-making" he can imagine "that might be of use to the practitioner would be a humble handbook" (p. 151). These words I find very upsetting as a researcher of translation studies since there is "such a thing as theory of translation", as well as a robust philosophical tradition behind it. In "Roads to Translation", Coetzee also discusses two different translations of *Waiting for the Barbarians* into German. Since the first translation was considered a failure by common consent, a second translation followed. While explaining why the first one failed, Coetzee states:

The translator could read my English perfectly competently, word by word and sentence by sentence, and turn it into adequate German prose. Yet as I read the text she produced, I felt more and more disquieted: the world that her pages evoked was, in subtle and not so subtle respects, not the world I had imagined; the narrator whose voice I was hearing was not the narrator I had conceived (2005a, p. 149).

Continuing his discussion, Coetzee explains, as follows, why the world constructed by the translator did not match the one he had imagined and why he was not hearing the voice of the narrator he had conceived:

In this part this was a matter of word choice: given a choice between two valid options, the translator seemed more often than not to choose the one I would not have chosen. But in the main it was a matter of rhythm- rhythm of speech but also rhythm of thought. The sensibility behind the German text, a sensibility embodied in particular in the speech of the narrator, felt alien to me (p. 149).

The key words that should catch our attention in the above quotes are “voice”, “the world”, “rhythm of speech”, “rhythm of thought” and “sensibility”, which find different expressions in the stylistic approaches to translation as I will explore below. There is no doubt that theories of translation do not preach practicing translators what to do but provide them with a “tool kit” (Boase-Beier, 2006, p. 6) that can help them in the process of translation, such as when they have to decide which word to choose when they have different alternatives. As Jean Boase-Beier (2006, p. 6) argues:

...knowledge of theories and approaches can and should be part of a translator’s toolkit... This is not to say that a translation will (or should) be undertaken in accordance with a theoretical view. And it is certainly not to say that theory is under any obligation to offer guidelines for practice. The most we can expect, as Toury (1985: 34-35) says, is that a description of process might allow us to draw tentative conclusions for practice.

However, it is not only practicing translators that theory can assist. Those that analyze these translations can also benefit from this tool kit, one that may help them explain why, for instance, in the German translation of *Waiting for the Barbarians*, “a sensibility embodied in particular in the speech of the narrator” made Coetzee feel alien to his own novel (2005b, p. 149). Below I will analyze *Utanç*, the translation by İlknur Özdemir of J. M. Coetzee’s *Disgrace*, in the light of the methodology Jean Boase-Beier outlines in *Stylistic Approaches to Translation* (2006) and its second edition *Translation and Style* (2019). The novel *Disgrace*, by South African born novelist, essayist and translator J.M. Coetzee, was the winner of the Booker Prize for Fiction and may be considered his most famous work. Firstly, I would like to outline the framework of my analysis and explain how I will approach the translated text, and will then proceed with the analysis of the translation.

2. Methodology

Boase-Beier points out that “literary translation is, in a very basic and important sense, the translation of style, because, because style is the expression of mind, and literature is a reflection of mind” (2006, p. 112). This is actually what Coetzee wants to tell us when he is talking about the “rhythm of speech”, which he then immediately links to the “rhythm of thought”. Indeed, the connection between “rhythm of speech” and “rhythm of thought” explains the relation between language and mind, which together constitute “style” as Jean Boase-Beier sets out to explore in her invaluable work *Stylistic Approaches to Translation* (2006) and *Translation and Style* (2019).

Boase-Beier defines style in language as “those aspects of language assumed by the hearer, reader or translator, and indeed by the speaker, original writer, or writer of translations, to be the result of choice” (2006, p. 53). Following from the definitions provided by Boase-Beier (style is the expression of mind and the result of choice), we can assert that words chosen by Coetzee in *Waiting for the Barbarian* build up a rhythm of thought which is the expression of [his] mind. In other words, we can say that [his] mind finds expression in his linguistic choices, which together constitute his style or the style of the book. Boase-Beier states that style “has always, since the earliest discussions of Aristotle, been seen as a manifestation of mental processes or properties, or mental states. There is no other way to explain that style represents choice” (2006, p. 109).

As Boase-Beier points out, style consists of choices first by the authors in the original and then by the translator, who is considered the writer of translation:

We can consider style in translation from at least four potential viewpoints: i) the style of the source text as an expression of its author’s choices, ii) the style of the source text in its effects on the reader (and on the translator as reader), iii) the style of the target text as an expression of choices made by its author (who is the translator), iv) the style of the target text in its effects on the reader. (2006, p. 5)

Actually the analysis of translation provides us with clues about how the style of the source text is perceived by the translator and how it is conveyed in the translation via the choices of the translator, the writer of the target text. The emphasis in this paper will be on discussing the choices made by a translator, İlknur Özdemir, which then will take us to the choices made by Coetzee. But more importantly, I will focus on how “mind” finds expression in the choices or to put it another way how choices lead us to the analysis of mind as I will explain below.

As Boase-Beier (2006, 2019) points out, there is a cognitive turn in translation studies. And it is possible to associate the development of Cognitive Translation Studies with new findings in other branches of humanities such as cognitive linguistics, cognitive literary studies, cognitive media theory etc. (Boase-Beier 2019). “Cognitive” in the context of Translation Studies, according to Boase-Beier, could be interpreted in two ways: firstly

studies using evidence from eye-tracking studies or think aloud protocols or studies such as those which explore translators' thoughts about translation could be called "cognitive", secondly, studies which "incorporate insights from cognitive linguistics, cognitive stylistics or poetics, from cognitive narratology or cognitive literary studies more generally" could be called "cognitive" (Boase-Beier, 2019).

According to Semino and Culpeper, "Cognitive stylistics combines the kind of explicit, rigorous and detailed linguistic analysis of literary texts that is typical of the stylistics tradition with a systematic and theoretically informed consideration of the cognitive structures and processes that underlie the production and reception of language" (2002, p. ix). Here the notion of "mind style" developed by Roger Fowler (1977, 1986, 1996) gains significance. Boase-Beier, based on Fowler's definition of mind style as "the 'distinctive linguistic presentation of an individual mental self'" (1977, p. 103) but not satisfied with the use of "mental self" in the definition as it implies a permanent state, redefines the term as "the linguistic style that reflects a cognitive state" (Boase-Beier, 2003, p. 254) and argues that "it is a linguistic style characterized by distinctive and striking textual patterns" (p. 254). Thus, according to Boase-Beier, "reading a literary text is seen as giving access, not just to whatever meaning is attachable to the linguistic structures, but also to a state of mind" (2006, p. 19).

But how does the translator arrive at this state of mind? Before answering this question, it should be noted that "literary translation works not merely as a literary text, but as a special type of literary text, one whose relation to a source text plays a role in its interpretation" (2006, p. 28). It is the 'weakly implied meanings' "which may or may not be intended by the author" and which are "are open-ended, tend to be implied by stylistic nuances of the text, and embody the facility of texts to involve the reader" that takes translators, who are also readers of the source text, to the mind style (2006, p. 36).

What is significant in the cognitive approaches to translation is the fact that the translator is regarded also as a reader. As Boase-Beier points out, the act of reading is "a cognitive process; the translator as reader of the source text plays an active role in constructing a reading, which involves the construction and modification of contexts" (2006, p. 112). Boase-Beier explains that there are two levels of meaning which in turn "splits the task of the translator effectively into two" (2006, p. 37). Firstly, translators should be able to discern "determinate meaning" which is "embedded in the linguistics of the text, which demands background cultural and linguistic knowledge of the source language, probably augmented by the use of a dictionary or other tools" (p. 37). But most importantly, translators should attend to the second order meanings that I referred to above as 'weakly implied meanings' which are found mainly in the style.

As Boase-Beier points out, "perception of these weakly implied meanings, including their effects upon the reader, can hardly be separated from the act of recreation, and it is in the realm of such meanings that much of what stylistics has to say

is of special relevance for translation” (2006, p. 37). As I have already pointed out, style represents choices. Boase-Beier writes, “This is not to say that these choices represent different ways of saying the same thing but different ways of saying which reflect different ways of seeing; what is said also varies according to how it is said” (2006, p. 112). Weakly implied meanings are a way of reflecting such choices in the style, which are the reflection of a state of mind, which in turn is a different way of seeing.

‘Weakly implied meanings’ are called “weakly implicated meanings” (implicatures) in relevance theory, which “are a way of formalizing the notion of meaning which goes beyond “primary” lexical or syntactic meaning” (2006, p. 45). As Boase-Beier explains:

If such implicatures, with the openness that their description as “weak” entails, serve to provide clues to a state of mind, then the elements of style and in particular those aspects which are consistent enough to constitute a “mind style” ... will be a starting point for creating a reading which captures something what writers like Pope and Denham must have meant by the “spirit” of the original text (p. 45).

As Boase-Beier points out, the weak implicatures provide communicative clues which are clues “to the communicative intention ... of the speaker, provided by stylistic features” (2006, p. 41). But what are these stylistic features or the elements of style and in particular those aspects which are consistent enough to constitute a “mind style”? Boase-Beier explains that stylistic subtleties or features like metaphor, iconicity, ambiguity, foregrounding and the like are not merely in the text but have cognitive correlates. All these elements in the text together provide communicative clues to a cognitive state. So the translator must pay close attention to these aspects of the text in order to be able to discern the mind in the text which possibly carries an ideology, attitude and feelings (2006, pp. 80-81-113). Below I will try to explain what stylistic subtleties or features draw attention in *Utancı* and then will compare them with those in *Disgrace*.

2.1 Foregrounding- Repetitions

Foregrounding can be defined as a strategy used by the author to “force us to look” (Boase-Beier, 2006, p. 89). There are different strategies of foregrounding, one of which is repetition. Through repetition, the author creates a pattern that draws attention to itself and these repetitions may lead us to “weakly implied meanings” or “implicatures”, which in turn lead us to the mind style.

The translator, as the writer of the translated text, is responsible for its style because it is the style of the translated text to which the target readers responds and from which they create meaning (2006, p. 51). Boase-Beier (p. 51) points out that “it is the translator in her or his role as writer who ‘triggers discovery in the reader’

(MacKenzie, 2002, p. 24)". There is no doubt that translators trigger discovery in readers through their choices. But how do translators arrive at these choices?

It seems like translators are free to construct weakly implied meanings but it is partly true because "the text while leaving the translator free to construct weakly implied meanings according to her or his own pragmatic context, nevertheless exert some sort of cognitive manipulation" (2006, p. 40) through "communicative clues" provided by stylistic features of the text. Drawing on Relevance Theory, Boase-Beier summarizes this aspect of style as follows: "the gap between the actual utterances in a text and the thought behind it "is filled by the hearer's inferential recognition of a speaker's intention, guided by contextual clues" (2006, p. 41). In implicatures, what is central is the inference by the reader. As relevance theory makes clear, there is a difference between implications and implicatures: "Implication is in the text, but an implicature is attributed to a speaker: it is taken to involve an intention to suggest something. Relevance theory thus takes for granted that we assume there is a speaker who has intentions" (2006, p. 40). This speaker should not necessarily be the author. As Boase-Beier points out, it is more plausible to speak of an inferred author defined as "a figure constructed (rather than reconstructed) by the reader, but with direct reference to the style of the text, especially using such notions as mind style and cognitive state" (2006, p. 38). The translator assumes that "stylistic features in the source text reflect the inferred author's choices" (2006, p. 50). Boase-Beier explains that "the point about a stylistic reading of the source text is that it aims to reach a full and detailed picture of the inferred author's choices, not that it can or wishes to reach facts about an actual author's choices" (2006, pp. 50-51). So the translator is not free to construct "weakly implied meanings" but constrained by the choices of the inferred author which is the reflection of her/his mental state (2006, p. 40). Henceforth, when I speak of an author, I will not refer to J. M. Coetzee but to an inferred author whose mind style I will endeavor to pursue.

In the light of all these information we can come back to the notion of mind style and revise its definition. Boase-Beier explains:

Fowler pursued the notion of the individual social-cognitive nature of style in his term "mind style", "the world-view of an author, or a narrator, or a character" (1996: 214; see also 1977a: 103), as evidenced in textual structures, especially those which embody the speaker's experience of the socially-embedded phenomena of the real world. In Boase-Beier (2003a) I distinguished between the world-view of the speaker or narrator or inferred author and its linguistic expression. Only the latter was referred to as "mind style." (2006, p. 54)

This is how I will use the term "mind style" in this paper – as the linguistic expression of the speaker's, narrator's, inferred author's or character's world-view. I will focus on the choices of the translator first, what kind of "mind style" it creates. As Boase-Beier points out, "what makes a rendering of a text in another language a translation is

the similarity of cognitive effect it makes possible, as judged by the translator” (2006, p. 63). She explains

If stylistic effects are seen as “characteristic mental representations and mental processes” (Pilkington 2000: 499), then an attempt to recreate effects would be an attempt to encourage the reader to go through particular cognitive processes. These would, by virtue of being literary, not be fixed and would differ according to the reader’s cognitive context, that is her or his beliefs, knowledge and attitudes, but it might be possible to expect similar effects in source text and target text if the readers go through similar processes. (p. 63)

In this paper, I consider myself as a reader of both the target and source text who is trying to explain why the cognitive effects she has gone through in relation to the mind style of the inferred author has not been the same. I will first explain what kind of cognitive effect I have been through while reading the target text and how it has been caused by the repetition of the word *utanç*. I will then move on with its comparison with the source text. Although the analysis seems two-fold, it is not. I will deal with both the target and the source text at the same time.

3. Repetition: *Utanç* – ‘Disgrace’

Disgrace begins with the following sentence “For a man of his age, fifty-two, divorced, to his mind, solved the problem of sex rather well” (Coetzee, 2000, p. 1). David Lurie, once a professor of modern languages, now works as an adjunct professor of communications at the Cape Technical University. On Thursday afternoons, he visits a prostitute called Soraya who is the solution to his problem of sex. However, their relationship ends when he discovers that she has another life as a wife and mother. David Lurie, so much under the influence of Eros, searches for other options and that is when he notices Melanie Isaacs, one of his undergraduate students from a rural part of South Africa. The problems begin when Melanie lodges a complaint against Lurie accusing him of abusing her. David loses his job after the inquiry held by the university committee. In order to get away from his troubles, he decides to spend some time with his daughter Lucy and sets off for her farm in the Eastern Cape. However, another trouble awaits him there. Three young African men invade Lucy’s house and rape her.

As I have already pointed out, “disgrace”, the title of the novel, is translated into Turkish as *utanç*, a word which is repeated several times in the target text. Since it is the title and is repeated throughout the book, it draws attention to itself, which we might consider as foregrounding, a stylistic choice by the translator, a choice weakly implying a meaning.

I would like to start my discussion with comparing the connotations of *utanç* and “disgrace”. The word “disgrace” is defined in *Merriam-Webster* (n.d.) online dictionary as “1 a: the condition of one fallen from grace or honor b: loss of grace, favor, or honor

2: a source of shame” and its Turkish equivalents are given in *Redhouse* (Avery, R. et al, 1997, p. 270) dictionary as “1. gözden düşme, itibardan düşme (“to fall from grace”, “fall from honour”) 2. rezalet, yüz karası” (“disgrace(d)”, “black sheep”) (Redhouse). “Utanmak”, the verb form of “utanç” is defined in *Türk Dil Kurumu Sözlüğü* as “onursuz sayılacak, veya gülünç olacak bir duruma düşmekten üzüntü duymak, korkmak, mahçup olmak” (“to feel sorrow, fear or embarrassment at being in a position considered disreputable or demeaning”) and the noun form “utanç” is defined as “utanma duygusu, hicap” (“the feeling of shame or embarrassment”). From the definition of *Türk Dil Kurumu Sözlüğü* we can conclude that *utanç* in Turkish is mostly attributed to the feelings experienced by the person herself/himself. We can say that the word “disgrace”, which is falling from grace or honor, has more social connotations rather than describing the feelings experienced by the person herself/himself.

David describes his encounter with Melanie as the beginning of a love story under the spell of Eros. During the inquiry, he refuses to say more and admit that he was wrong, and he offers no apology. The committee requires him to show a spirit of repentance, to which he disagrees and says: “Repentance is neither here nor there. Repentance belongs to another world, to another universe of discourse” (2000, p. 58). In his dialogue with Bev Shaw, the owner of the clinic David works at after she moves in with her daughter, he says:

David susuyor. Sonra, “Kızımın beni sana neden yolladığını biliyor musun?” diyor.

“Başının dertte olduğunu söyledi.”

“Yalnızca dertte değil. Bence **utanç** denilecek bir durumdayım.” (Coetzee 2005b, p. 109, emphasis mine)

He is silent. Then: ‘Do you know why my daughter sent me to you?’

‘She told me you were in trouble.’

‘Not just in trouble. In what I suppose one would call **disgrace**.’ (Coetzee 2000, p. 85, emphasis mine)

When we compare “Bence utanç denilecek bir durumdayım” and “In what I suppose one would call disgrace”, the feeling we get is different. It is not David who calls the situation he is in as “disgrace” but the others. That’s why he says “one would call disgrace”. Besides, David never admits his wrongdoing in the case of Melanie, nor he does feel ashamed or guilty of what he did. He finds Melanie beautiful and she excites him. He says, “Because a woman’s beauty does not belong to her alone. It is part of the bounty she brings into the world. She has a duty to share it” (Coetzee, 2000, p. 16). So it may be asked here whether it is appropriate to translate “disgrace” into Turkish as *utanç*, especially when it is David Lurie himself who utters the word. As Williams (1999) points out:

It is with most of the author's words; chosen with deliberate care to create maximum impact and the author certainly mines a rich seam of emotional intensity, embracing lust, brutality, guilt, vengeance and regret. These emotions and images are seared into David Lurie's soul. (p. 42)

It is true that the words are chosen to create maximum impact but it is certainly difficult to find a trace of regret or guilt in David's soul as the meticulous use of the word "disgrace" implies, as I will explore below.

The repetition of *utanç* from the mouth of David Lurie, such as "Bence utanç denilecek bir durumdayım" ("In what I suppose one would call disgrace"), creates confusion in the target text because, as I have already pointed out, he seems not to regret what he has done. Before moving on with the part where David utters the word "disgrace" in his conversation with Melanie's father, I would like to quote how he explains his interest in Melanie with the fire-flame story:

'In Melanie's case, however, something unexpected happened. I think of it as a fire. She struck up a fire in me.'

'A fire: what is remarkable about that? If a fire goes out, you strike a match and start another one. That is how I used to think. Yet in the olden days people worshipped fire. They thought twice before letting a flame die, a flame-god. It was that kind of flame your daughter kindled in me. Not hot enough to burn me up, but real: real fire.' (Coetzee, 2000, p. 166)

He is reckless enough to explain what happened between him and Melanie in such an erotic manner. After having super with the family, he says to the father:

"Benim inancıma göre, kızınızla aramda geçenlerden dolayı cezalandırılıyorum. Öyle bir **utanca** bulandım ki, bundan kendimi kurtarmam pek kolay olmayacak. Benim yadsıdığım bir ceza değil bu. Verilmesin diye sızlanmıyorum. Tam tersine, her gün yaşıyorum bunu, **utancı** varoluş konumum olarak kabul etmeye çalışıyorum. Belli bir süreyle sınırlanmadan **utanç** içinde yaşamam Tanrı için yeterli mi sizce?" (Coetzee, 2005b, p. 215)

In my own terms, I am being punished for what happened between myself and your daughter. I am sunk into a state of **disgrace** from which it will not be easy to lift myself. It is not a punishment I have refused. I do not murmur against it. On the contrary, I am living it out from day to day, trying to accept **disgrace** as my state of being. Is it enough for God, do you think, that I live in **disgrace** without term? (Coetzee, 2000, p. 172).

When his discourse is carefully analysed, "being punished", "a state of disgrace", "accept disgrace as my state of being" all imply that he is going through something that is forced upon him, not something experienced by him. He has lost his reputation and his job and has had to move in with his daughter because of the disgrace and because society has judged that what he experienced with Melanie was wrong. But in the target

text, what I feel as a reader is a trace of regret which comes from within because of the word *utanç*.

There are also other communicative clues, which lead one to think of “disgrace” as more than *utanç* in the case of David Lurie; for instance, the meticulous use of the word “shame”, which is usually translated into Turkish as *utanç* and its adjective form “ashamed”:

Yeni yaşamına gömülmüş bir kadın. İyi! Arkasında bırakacağı buysa- bu evlat, bu kadın- o zaman David’in **utanacağı** bir şey yok demektir (Coetzee, 2005b, p. 81).

A solid woman, embedded in her new life. Good! If this is to be what he leaves behind- this daughter, this woman- then he does not have to be **ashamed** (Coetzee, 2000, p. 62)

There is a third-person narrator in the story, who mostly tells not only what happens but also who recounts David Lurie’s feelings. Actually Lucy, David’s daughter, makes him feel proud when David arrives and sees how she manages her farm and her life. “If this is to be what he leaves behind” leads one to think of what happened with another woman David has a relationship with, namely Melanie. Two women in his life, two women he will leave behind; one is abused by him, one is raped by three black men. But he seems to think that his daughter, the solid woman embedded in her new life, would make him forget what happened with the other one. If this is what he leaves behind, “then he doesn’t have to feel ashamed”. So he lives in disgrace but not in shame. The cover of the target text, which is completely different from the source text’s, also seems to support my argument about how two different David Lurie exist in the source and target texts. In the cover of the target text we see a picture of an old man with his head down sitting on a coach, one of his hands is on his knee and the other is on the arm of the coach in a dark dusty room with big windows which lets the sun shine in but only the head of the professor is benefitting from it. The man seems isolated, exhausted and contemplative. Most probably it represents David Lurie, although it is compatible with David Lurie presented in the target text, it is far from David Lurie pictured in the source text because he is going on his life feeling no shame, as I will go on to explore below.

The choice of the word “disgrace” and also the use of the adjective “ashamed” and the word “shame” and their meticulous repetition in the text can actually be considered as a stylistic feature, as I will try to analyse in more detail below; a communicative clue which helps the inferred author construct a certain cognitive effect on the reader regarding David’s Lurie’s character. It may thus be regarded as part of the mind style that the inferred author reflects in the novel. I will now move on to the use of the words “disgrace” and “shame” in the target and source texts.

After three men attack Lucy’s house and rape her, we often come across the word *utanç*. When I compared them with the source text, what I noticed was that most of them were the translation of either “shame” or “disgrace”. I observed that there is a

distinction in the contexts where the inferred author chooses “disgrace” over “shame”. Below are some examples:

Kızı kullanılırken kendisi banyoya kilitlemişti. Çocukluğundan kalma bu şarkı parmağını alaylı alaylı sallıyor: *Aman Tanrım, ne olmuştur acaba?* Lucy'nin sırrı; kendisinin **utancı** (Coetzee, 2005b, p. 137).

Locked in the lavatory while his daughter was used. A chant from his childhood come back to point a jeering finger. *Oh, dear, what can the matter be?* Lucy's secret; his **disgrace** (Coetzee, 2000, p. 109).

In the above quote, the narrator tells us how David feels about the rape and here what attracts attention is the word *utanç*, which is the translation of “disgrace”. However, as I will try to demonstrate below; there is no distinction in the target text between the uses of *utanç* when it is the translation of “disgrace” and when it is the translation of “shame”.

The state of being ashamed and the feeling of shame are attributed to Lucy. After the rape, Lucy does not report the rape to the police. She merely recounts the event as an attack on her house, as a simple robbery. In the passage below, the narrator tells how the rapists may interpret Lucy's silence about the rape.

Kadının bedeninin üzerine suskunluğun bir örtü gibi çekildiğini anlayacaklar. **Çok utanıyor**, diye düşünecekler, **anlatmaya utanıyor** ve yaşadıkları serüveni hatırlayıp keyifle gülecekler. Lucy bu zaferi onlara tattırmaya razı mı? (Coetzee, 2005b, p. 139).

It will dawn on them that over the body of the woman silence is being drawn like a blanket. **Too ashamed**, they will say to each other, **too ashamed to tell**, and they will chuckle luxuriously, recollecting their exploit. Is Lucy prepared to concede them that victory? (Coetzee, 2000, p. 110)

This is how they may interpret Lucy's silence; they may think that Lucy is “ashamed”. In the passage below, we see how David Lurie interprets his daughter's silence and how he thinks it is wrong.

Olabildiğince tatlı bir sesle sorusunu yineliyor David: “Lucy, canım, neden anlatmak istemiyorsun? Bu bir suçtu. Bir suça konu olmanın **utanılacak** bir yanı yok ki. Sen suçun nesnesi olmayı kendin seçmedin ki. Sen masun olan tarafsın.” (Coetzee, 2005b, p. 140).

As gently as he can, he offers his question again. ‘Lucy, my dearest, why don't you want to tell? It was a crime. There is no **shame** in being the object of a crime. You didn't choose to be the object. You are an innocent party.’ (Coetzee, 2000, p. 111)

David thinks that there is no reason for Lucy to feel ashamed. She is the object of a crime, the innocent party. This was actually how he felt when he was accused of abusing Melanie Isaacs. The narrator tells us about this in a sarcastic tone as the passage below demonstrates (David Lurie has written a work on William Wordsworth):

William Wordsworth (1770-1850), doğa şairi. David Lurie (1945-?), William Wordsworth yorumcusu ve onun **utanç verici** durumdaki müridi. Piç bebek kutsansın. Toplum dışı değil. Bebek kutsansın.

William Wordsworth (1770-1850), nature-poet. David Lurie (1945- ?), commentator upon, and **disgraced disciple** of, William Wordsworth. Blest be the infant babe. No outcast he. Bless be the babe" (Coetzee, 2000, 46).

The narrator tells us in a sarcastic tone how David Lurie regards himself as innocent as a baby, although the translator misses it here, translating "infant babe" as *piç bebek*. "Infant babe" here symbolizes "innocence". (Although in the source text it feels like a crowd of people screaming for the salvation of an innocent person from punishment as in the old times, we do not feel it in the target text.) David Lurie is disgraced but he is innocent. He is not "*utanç verici durumdaki*" ("one in a shameful situation") but "*utanç verici duruma düşürülen*" ("one who has been placed in a shameful situation"). So, according to David Lurie, Lucy does not have to feel ashamed. Like himself, she is innocent. However, Lucy feels both disgraced and ashamed as the below quote demonstrates and this is the part where the difference between "disgrace" and "shame" becomes more apparent.

Lucy yanıt vermiyor. Elinden gelse yüzünü gizleyecek, bunun nedenini biliyor David. **Rezil olduğu için. Utandığı için.** (Coetzee, 2005b, p. 145)

She does not reply. She would rather hide her face, and he knows why. **Because of the disgrace. Because of the shame.** (Coetzee, 2000, p. 115)

Lucy is the victim of a crime. The crime does not only cause her disgrace but also shame, as David interprets it. Here the translator prefers to render "disgrace" not as *utanç* but as *rezil olmak*, which is closer in meaning to its source text use and, as before, she prefers the verb form *utanmak* for "shame" instead of *utanç*. It is not a coincidence that in Lucy's case the feeling of shame and disgrace accompany each other. This actually signals implicitly an allusion to history and the post-apartheid era, as I will try to explain below.

The asymmetrical relationship between Melanie and David is not only one based on age but also on race. David Lurie is an educated white man, while Melanie is a black girl from the rural hinterland of South Africa. As Joseph McElroy points out, *Disgrace* is the protagonist David Lurie's story: "*Disgrace* was always David's story, his education and habit of mind the main ground on which Coetzee thinks his way through" (McElroy, 2000, para. 16). However, as Stephen Williams (1999, p. 42) points out, the story does not confine itself only to the story of David Lurie. There is an allusion to the history of the apartheid period and also to post-apartheid politics. Williams states that, "It is a narrative that alludes to the unreconciled dilemmas of both Lurie's life and, by extension, his country's predicament" (p. 42). But the most striking point that Williams mentions is that "this predicament might be neatly summarised by the book's one word title," namely "disgrace". Laura Shapiro (1999) writes:

The title of this splendid, Booker Prize-winning novel sums it up: no redemption is at hand. Everything David holds valuable is smashed or violated in its turn, most terribly his daughter, who is raped on her remote farm by black strangers she refuses to condemn. David cannot understand her stoicism; she rejects his rage. (p. 56)

Boase-Beier states that ideally a translation allows multiple interpretations rather than restricting itself to one interpretation (2006, p. 116). “Disgrace” as a word is broader in meaning than *utanç* in Turkish, especially in a context where both personal and social issues are at hand. The below extract attracted my attention at first because of the phrase *kötü emellerine alet etmek*, a term filled with cultural connotations, but then I realized there is more to it than domestication as I will try to explain:

Kötü emellerine alet etmek: Bu sözü bekliyordu. Dürüstlikle titreyen bir sesin bu sözü söylemesini. O kadın, David’e baktığında ne görüyor ki sesi bu kadar öfkeyle titriyor? Zavallı minicik balıkların arasında dolaşan bir köpekbalgı mı? Yoksa başka bir şey mi canlanıyor kadının gözlerinin önünde: İri yarı...Eşit değillerdi; nasıl yadsıyabilirdi ki bunu? (2005b, p. 70)

Abuse: he was waiting for the word. Spoken in a voice quivering with righteousness. What does she see, when she looks at him, that keeps her at such a pitch of anger? A shark among the helpless little fishies? Or does she have another vision: of a great thick-bonedUnequal: how can he deny that? (2000, p. 53).

Here, it seems that the narrator is telling us how unequal Melanie and David are physically. But when one proceeds and Lucy is raped by three men, one of whom is a young black boy Lucy later identifies, the irony becomes clear. The unequal status is not only physical but also racial. *Kötü emellerine alet etmek* (“to be an instrument of bad intentions”) could be considered too arabesque and dramatic and it restricts the range of meaning the word carries when Melanie’s and David’s relationship is assessed in terms of the political turmoil and racial issues South Africa is undergoing, and the fact that the inferred author is making allusions to political issues. Coetzee himself admits: “My English does not happen to be embedded in any particular sociolinguistic landscape, which relieves the translator of one vexatious burden; on the other hand, I do tend to be allusive, and not always to signal the presence of allusion” (Coetzee, 2005a, p. 143). Apart from the word “abuse”, the pattern also catches attention here. The paragraph starts with “abuse” followed by a colon and ends with “unequal” followed by another colon. However, it is noticeable that the translator loses this pattern in her translation by putting a colon after the word “unequal”. Coetzee uses the same pattern when he wants to emphasize something in the story. However, much of the time, Özdemir does not follow this pattern. She opts for a semi-colon rather than a colon, and her preference does not follow a set pattern.

As I have pointed out above, the use of the words “disgrace” and “shame” in the case of Lucy signal an allusion to the post-apartheid period, whereas in truth they

demonstrate how David and Melanie view the post-apartheid issues from different angles. As the below example illustrates:

“Petrus’a yardım etmek. Bu hoşuma gitti. Geçmişî gırgıra almak gibi. Çalışmam karşılığında bana ücret verir mi? Ne dersin?” (Coetzee, 2005b, p. 98).

“Give Petrus a hand. I like that. I like the historical piquancy. Will he pay me a wage for my labour, do you think?” (Coetzee, 2000, p. 77).

Petrus is the black man who helps Lucy on the farm but he also owns part of the farm. When David arrives, Lucy offers him to help Petrus. It seems that David finds it amusing but as events unfold, it is clear that Lurie has a condescending attitude towards blacks. Actually, the word “piquancy” already signals it here which means “1) agreeably pungent or sharp in taste or flavor; pleasantly biting or tart 2) agreeably stimulating, interesting, or attractive 3) of an interestingly provocative or lively character 4) Archaic: sharp or stinging, esp. to the feelings” (Merriam-Webster Dictionary, n.d.). Below is a part from one of the conversations with Petrus that clearly demonstrates David’s attitude towards black people:

‘You will marry Lucy,’ he says carefully. ‘Explain to me what you mean. No, wait, rather don’t explain. This is not something I want to hear. This is not how we do things.’

We: he is on the point of saying, *We Westerners.* (Coetzee, 2000, p. 202)

Below is a part of another conversation between David and Petrus where the word “people” signifies two different “people” living in the South Africa who are in conflict.

“Senin çocuğun mu? Şimdi bu Pollux senin çocuğun mu oluyor?”

“Evet. O bir çocuk. Benim ailem o, benim yakınım.”

Demek öyle. Artık yalan yok. Benim ailem. Olabildiği kadar açık bir yanıt. Eh, Lucy de onun ailesi. (Coetzee, 2005b, p. 249).

‘Your child? Now he is your child, this Pollux?’

‘Yes? He is a child. He is my family, my people.’

So that is it. No more lies. *My people.* As naked an answer as he could wish. Well, Lucy is *his people.* (Coetzee 2000, p. 201)

Lucy does not report the rape to the police because she thinks it is with this attack she paid the rent to the real owners of the land, to the South Africans. That is why she feels both shame and disgrace. She feels she owns them something. Below is a part of a conversation between David and his daughter that makes this point clear, and the note David leaves for her daughter:

“O zaman anlamama yardım et. Ortaya koymaya çalıştığın şey, bir tür **özel kurtulma işlemi** mi? Şimdi acı çekerek geçmişteki cürümlere kefarete edebileceğini mi düşünüyorsun?” (Coetzee, 2005b, p. 141)

“Then help me. Is it some form of **private salvation** you are trying to work out? Do you hope you can expiate the crimes of the past by suffering in the present?” (Coetzee, 2000: 112).

“Sevgili Lucy, içimde büyük bir sevgiyle sana şunu söylemeliyim: Korkunç bir hata yapmak üzeresin. Kendini tarihin önünde **aşağılatmak** istiyorsun. Ama izlediğin yol yanlış. Onurunu yitireceksin. Kendinle yüzleşemeyeceksin. Sana yalvarıyorum, sözümü dinle.

Baban.” (Coetzee, 2005b, pp. 200-201)

“Dearest Lucy, With all the love in the world, I must say the following. You are on the brink of a dangerous error. You wish to **humble** yourself before history. But the road you are following is the wrong one. It will strip of all honor; you will not be able to live with yourself. I plead with you, listen to me.

‘Your father.’ (Coetzee, 2000, p. 160)

The above examples demonstrate how different attitudes Melanie and David have towards the political issues. The use of the word “disgrace” and “shame” in certain contexts signal this difference.

4. Discussion

Considering myself as a reader of both the target and source texts, I have attempted to expound upon some of the cognitive effects experienced while reading the target text and how they were caused by repetition of the words *utanç* and *disgrace*, used respectively in the target and source texts. Jean Boase-Beier writes, “If style is the result of choice, and choice is the result of cognitive state, then it could be argued that all style is in a sense mind style. However, what is peculiar to the notion of mind style is a consistent stylistic pattern in the text as evidence of a particular cognitive state” (2003, p. 263). And here this consistent stylistic pattern throughout the text, in my reading, was the repetition of these two words and also the replacement of *utanç* in some instances with *rezil olma*.

According to Boase-Beier, “A translator has to consider both the cognitive state embodied by stylistic repetition and cognitive effects on the reader of patterns which draw attention to particular points in the text” (Boase-Beier 2006, p. 94). However, as Anton Popovic (1971, p. 79) explains, translation is the encounter of not only two languages but also the encounter of the literary systems to which the author and the translator belong and it is the differences between these two languages and systems that determine the changes in the translation. Following Popovic, we can argue that the fact that İlknur Özdemir’s translation involves shifts in the translation of “disgrace” does not mean that she “underemphasize[s] the semantic appeal of the original” (p. 79). *Utanç* is a word with a very strong resonance in Turkish, a very striking word that catches

the attention, especially as the title of a novel by a Nobel Prize-winning author. As I have tried to demonstrate above, it is difficult to recreate the effect it has on the reader with its use in the same context as 'shame'. Özdemir thus looked to other ways to solve this dilemma.

What I would like to suggest in this reading and analysis of *Utanç* and *Disgrace* is that a stylistic analysis of a literary text is not only a necessary step for translators when reconstructing the state of mind of a character, author or a narrator but also for those analyzing the translation and who would like to bring a more structured discussion of style in terms of the choices made by the translator and, of course, by the author of the source text. This way it is possible to avoid some of the expressions Coetzee used to criticize the translation of his work *Waiting for the Barbarians* into German, such as "voice", "the world", "rhythm of speech", "rhythm of thought" and "sensitivity".

5. Conclusion

It should not be forgotten that choices in both the source text and the target text are important since they are part of the cognitive effects on the readers, and translators are considered, first and foremost, readers of texts. The translators thus need to be aware of certain patterns and certain stylistic features that can take them to weakly implied meanings in the text, which can in turn lead them to the mind style of the author.

In this study, I wanted to demonstrate different cognitive processes I went through while reading *Utanç* and *Disgrace* in the light of the framework I constructed around Boase-Beier's discussion of stylistic approaches to translation. As Jean Boase-Beier points out, "If literary texts are indeed 'a product of the mind' (Graham 1992: xiv), then, we expect to find traces of the mind of the originator in the product, that is, in the style of the source text" (2006, p. 75). The concept of mind style developed by Boase-Beier throughout *Stylistic Approaches to Translation* (2006) and *Translation and Style* (2019) would seem to be a savior that helps not only the translators but also those who analyze the translations to integrate the cognitive processes they go through when they are reading the translation into their analysis.

References

- Avery, R., Bezmez, S., Edmons, Anna G. and Yaylalı, M. (1997). *Disgrace*. In *İngilizce-Türkçe Redhouse Dictionary* (26th Edition, p. 270). SEV Matbaacılık ve Yayıncılık.
- Boase-Beier, J. (2003). Mind style translated. *Style*, 37(3), 253-265. <http://www.jstor.org/stable/10.5325/style.37.3.253>
- Boase-Beier, J. (2006). *Stylistic approaches to translation*, St. Jerome.
- Boase-Beier, J. (2019). *Translation and style* (2nd edition). Taylor and Francis.

Coetzee, J. M. (2000). *Disgrace*. Vintage.

Coetzee, J. M. (2005a), Roads to translation. *Meanjin*, 64(4), 141-51.

Coetzee, J. M. (2005b). *Utanç* (İ. Özdemir, Trans.). Can Yayınları.

Dictionary.com. (n.d.). Piquant. In *Dictionary.com*. Retrieved November 10, 2022, from <https://www.dictionary.com/browse/piquant>.

Fowler, R. (1977). *Linguistics and the novel*. Methuen.

Fowler, R. (1986). *Linguistic criticism*. Oxford University Press.

Fowler, R. (1996). *Linguistic criticism* (2nd edition). Oxford University Press.

McElroy, J. (2000, March 6). *Salvation in South Africa*, The Nation.

<https://www.thenation.com/article/archive/salvation-south-africa/>

Merriam-Webster (n.d). Disgrace. In *Merriam-Webster Dictionary*. Retrieved November 10, 2022, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/disgrace>.

Popovic, A. (1971). The concept of shift of expression. In J. Holmes (Ed.), *The nature of translation* (pp. 78-89). Gruyter Mouton.

Semino, E., & Culpeper, J. (2002). Foreword. In E. Semino & J. Culpeper (Eds.), *Cognitive stylistics: Language and cognition in text analysis* (pp. ix-xvi). John Benjamins.

Shapiro, L. (1999, Nov 22). African anger: A booker prize winner. *Newsweek* (Pacific Edition), 134 (21), 56..

Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlük. (n.d.). Utanç. In *TDK Genel Türkçe Sözlük*. Retrieved November 10, 2022, from <https://sozluk.gov.tr/>

Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlük. (n.d.). Utanmak. In *TDK Genel Türkçe Sözlük*. Retrieved November 10, 2022, from <https://sozluk.gov.tr/>

Williams, S. (1999). Book reviews. *African Business*, 248, 42.

Reading the Short Story “Interpreter of Maladies” through the Lens of the Discourse on Healthcare Interpreters in Turkey: Interpreter or Trouble Shooter?

“Interpreter of Maladies” Öyküsü Işığında Türkiye’de Toplum Çevirmenliğine Bakış: Çevirmen mi, Dert Yorumcusu mu?

Araştırma/Research

Hilal ERKAZANCI DURMUŞ

Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü,
hilalerkazanci@yahoo.co.uk, ORCID ID: orcid.org/0000-0003-2790-0415

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de sağlık çevirmenliğine ilişkin olarak yürütülen akademik çalışmalarda inşa edilen çevirmen imgesinin ışığında, Jhumpa Lahiri’nin (1999) “Interpreter of Maladies” adlı öyküsünde kurgulanan çevirmen imgesine bakmaktır. 2000 yılında “Dert Yorumcusu” başlığıyla Türkçeye çevrilen öyküde, çevirmenliğin görev tanımı ve kapsamı kurgusal düzeyde sorgulanmakta ve çevirmenden beklenen sorunları çözmek, uzlaşma sağlamak ve/veya taraf olmak gibi birtakım rollerin arabuluculuk kapsamında ele alınması gerektiğine işaret edilmektedir. Çalışma, Türkiye’de sağlık alanında çalışan çevirmenlere ilişkin olarak akademik söylemler yoluyla oluşturulan çevirmen imgesi ile Lahiri’nin öyküsünde inşa edilen çevirmen imgesini karşılaştırmaktadır. İltica ve göçler nedeniyle günlük hayatın olağan bir parçası haline gelen çevirmenlerin sinema ve yazın eserlerinde görünürlük kazanması, çeviribilimcilerin bu alanlarda inşa edilen çevirmen imgesini araştırmasına neden olmuştur çünkü sinema ve yazın eserleri toplumda yaratılan çevirmen imgelerinden beslenmektedir. Kurgusal olarak inşa edilen çevirmen imgeleri; çeviri müdahaleleri, çevirmenin yazılı veya sözlü metne sadakati, çevirmen ve yazar arasındaki güç çatışması, cinsiyet rollerinin çevirmen üzerindeki etkisi gibi konuları tartışmaya açarak çeviribilim alanında bu konularla ilgili olarak ortaya çıkan yaklaşımlara alternatif bir bakış açısı getirmektedir. Çalışma, öyküde kurgulanan müdahil çevirmen imgesinin, Türkiye’de sağlık çevirmenliğinin kültürlerarası arabuluculuk faaliyetlerini de kapsaması nedeniyle hasta yararı gözetilerek tarafsız davranılmadığına ilişkin söylemler doğrultusunda ortaya çıkan

çevirmen imgesiyle örtüştüğünü ifade etmektedir. Ayrıca, çoğu zaman tarafsızlık ve tarafgirlik arasında bir tercih yapan sağlık çevirmenine ilişkin olarak oluşturulan imgenin, öyküde kurgulanan arada kalmış çevirmen stereotipiyle de örtüştüğü sonucuna varılmıştır.

Anahtar sözcükler: Kurgusal çevirmen, kültürlerarası arabuluculuk, sağlık çevirmeni, çevirmen imgesi, Jhumpa Lahiri.

ABSTRACT

This study seeks to focus on the image of the fictional interpreter in Jhumpa Lahiri's (1999) "Interpreter of Maladies", in parallel reading with various academic discourses on healthcare interpreters in Turkey. Translated into Turkish in 2000, Lahiri's story hints at the fact that mediation differs from interpreting by virtue of its adjacent roles, such as conflict resolution, patient advocacy, and empowerment. Lahiri's construction of the interpreter's image in the story not only underpins various academic studies in Turkey concerning the difference between the profile of community interpreters and that of intercultural mediators, but also serves as a fruitful case in point to corroborate the ensuing image of healthcare interpreters. The fact that migration and displacement turned translators and interpreters into mundane figures of daily life, which has in turn led to the emergence of translators and interpreters as protagonists in literature and film, marks a symptomatic recurrence of fictional translators and interpreters in translation studies scholarship. The fictional translators and interpreters reflect how people consider such issues as manipulation, loyalty to the source text or speech, power struggles, the effect of gender roles on translation, and so forth. The present study concludes that the image of healthcare interpreters built by various academic discourses in Turkey dovetails with the image of the fictional interpreter in Lahiri's short story in that interpreters oftentimes serve as patient advocates since interpreting in healthcare settings includes various roles subsumed under the profile of intercultural mediation. The study further notes that healthcare interpreters who straddle impartiality and advocacy tally with the stereotypical image of the interpreter in-between constructed in the story.

Key words: Fictional translator, intercultural mediation, healthcare interpreter, interpreter's image, Jhumpa Lahiri.

1. Giriş

Çevirmen imgesinin kurgusal olarak inşa edilmesi, çevirmenlere ilişkin olarak göz ardı edilen ve çok fazla irdelenmeyen konularda toplumsal bilinç yaratılmasını sağlar (Spitzer, 2022, s. 3). Bu çalışmanın amacı, Londra doğumlu bir Bengalli olan ve Amerika'da yaşayan kadın yazar Jhumpa Lahiri'nin (1999) "Interpreter of Maladies" adlı öyküsünde yer alan çevirmen imgesinden yola çıkarak toplum çevirmenliği kavramının kuramsal düzeyde ve Türkiye'deki uygulamalarda ele alınış şeklini karşılaştırmaktır. İnceleme için yukarıda adı geçen öykünün seçilmesinin nedeni, öykünün yazın alanı ve çeviribilim arasında bir köprü kurarak çeviriyi bir metafor ve anlatı aracı olarak kullanmasıdır (Bergantino, 2022, s. 2). Öyküde kurgulanan çevirmen karakterinin sağlık alanında çalışması ve "sağlık çevirmenlerinin toplum çevirmeni olarak kabul edilmesi" nedeniyle (Bischoff, 2020, s. 2), çalışma, Türkiye'de toplum çevirmenliği üzerine inşa edilen söylemlere de yer vermektedir. Öykünün çeviribilim alanına katkısı, toplum çevirmenliği

kavramına ilişkin olarak ortaya çıkan ikilemler, sorunlar ve değerlendirmeleri alternatif bir bakış açısı ile yazın alanının penceresinden ele almasıdır.

Çalışmanın ilk bölümünde, yazın metinlerinde kurgulanan çevirmen olgusunun (başka bir ifadeyle, kurgusal çevirmenin) çeviribilim araştırmaları için öneminden bahsedilecektir. Daha sonra, toplum çevirmenliği kavramı üzerinde durularak bu kavramın kültürlerarası arabuluculuk kavramı ile örtüşen ve arabuluculuktan farklı olan yanları ele alınacaktır. Bu bağlamda, toplum çevirmenliği uygulamalarına kuramsal düzeyde ışık tutularak sağlık alanındaki uygulamalar üzerine oluşturulan söylemlerde hangi kavramların kullanıldığına ve Türkiye’de yürütülen akademik çalışmalarda hangi söylemlerin ortaya çıktığına yer verilecektir. Çeviri kavramının kurgusal metinlerde işlenme şekli, metne kaynaklık eden kültürün kendisine has özelliklerinden etkilenmektedir (Baer, 2022, s. 94); ancak “kurgusal betimlemeler toplumda yazılı ve sözlü çeviriye ilişkin fikir, klişe ve stereotiplere ışık tuttuğundan” (Kaindl, 2014, s. 14), Türkiye’deki akademik çalışmalarda ortaya çıkan söylemler, çevirmenliğe ilişkin olarak öyküde geçen farklı profilleri karşılaştırmak üzere kullanılacaktır.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1 Kurgusal Çevirmen

Çeviribilimde en önemli araştırma hedeflerinden biri,

[b]elirli bir zamanda ve belirli bir kültürde çeviriye ilişkin olarak üretilen söylemin– örn. çevirmenlerin bizzat ürettiği söylemin, müşterilerin çeviriye ilişkin söyleminin, toplumda çeviri için genel olarak oluşturulan söylemin ve çeviribilimcilerin söyleminin- incelenmesidir. Bu, ‘çeviri nedir’ -insanlar çeviri hakkında ne söylemektedir- sorusuna açıklık getirmenin bir yoludur. (Chesterman & Arrojo, 2017, ss. 18–19).

Çeviribilimde “kurgusal dönemeç” olarak adlandırılan sürecin 1990’lı yıllardan itibaren etkili olması ile birlikte, kurgunun, “çeviri ve diğer yorumbilgisel süreçlere” ışık tutan bir kaynak olduğu anlaşılmış ve kurgusal dönemeç yirminci yüzyıl sona ermeden “çeviri kuramına en temel katkılardan birini” sağlayan bir dönemeç haline gelmiştir (Pagano, 2002, s. 819). Kurgusal dünyada çevirmen imgesini irdeleyen ilk kuramcılardan biri Rosemary Arrojo’dur. Arrojo (2006, 2010, 2014, 2018) kurgusal çeviriye dayanan yazın metinlerini inceleyerek çeviri kavramını farklı bakış açılarıyla ele almıştır.

Edwin Gentzler (2008) de yazın metinlerinde inşa edilen çevirmen imgesinin, Latin Amerika’da ulusal kimlik inşasında önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Gentzler (2008, s. 115), Borges gibi yazarların eserlerinde çevirinin Avrupalı sömürgecilere karşı bir direniş simgesi olarak kurgulandığını ve kültürel kimlik inşasında çeviriye atfedilen rolün yazın metinleri tarafından sık sık işlendiğini belirtmiştir. Öte yandan, çevirmen imgesinin yazın metinlerinde olumsuz özelliklerle kurgulanmasının sadece çeviri kavramına değil çevirmenin dahil olduğu ulusa da büyük bir zarar verebileceği vurgulanmıştır (Roberto Valdeón, 2011).

Çeviriye ilişkin “tarihsel kavram ve pratiklerin” incelenmesinde, kuramsal anlatılar kadar kurgusal anlatılar da aydınlatıcı bir role sahiptir (Delabastita & Grutman, 2005, s. 29). Çevirmen imgesinin yazın metinlerinde inşa edilmiş şekli ışığında oluşturulan söylemlerin bilimsel olmadığı düşünülse de (Delabastita & Grutman, 2005, s. 29), kurgunun insan hayatını yansıtan “meşru” bir araç olduğu bilinmektedir (Arrojo, 2018, s. 2). Bu nedenle, çevirmen imgesinin kurgusal düzeyde inşası, çeviri ediminin yazın metinlerine yansımaları olarak görülmektedir (Spitzl, 2014, s. 364). Ayrıca, kurgusal dünyada oluşturulan çevirmen imgesi, çeviri hakkında oluşturulan söylemleri yapısöküme uğratabilir ve geçmişten bu yana göz ardı edilmiş ya da özellikle gündeme getirilmemiş birtakım gerçeklikleri gün yüzüne çıkarabilir (Arrojo, 2018, s. 5). Kurgusal çevirmen imgesi ışığında, okur, çeviriye ilişkin süreçler üzerinde düşünmeye teşvik edilir ve çevirinin sadık ve “mekanik” bir “yeniden üretim aracı” olduğuna dair oluşturulan beklentilerden uzaklaşılarak çevirmenler hakkında daha gerçekçi yorumlar yapılabilir (Arrojo, 2018, s. 2).

Arrojo (2018) *Fictional Translators* [Kurgusal Çevirmenler] başlıklı kitabında, çevirmenlere biçilen geleneksel rollere değinerek bu rollerin farklı geleneklerden ve tarihsel dönemlerden gelen yazarlar tarafından kaleme alınan eserlerde ne şekilde algılandığını incelemiştir. Çevirmenlerin yaratıcı ve üretken rollerinin kurguda ön plana çıkarılmasının sadakate dayanan geleneksel çeviri anlayışını etkileyeceğini belirten Arrojo (2018, s. 85), yazın metinlerine konu olan çevirinin kurgulanma şeklinin okura çeviri edimini farklı bakış açılarıyla ele alabileceği eşsiz bir fırsat sunduğunu ifade etmektedir:

Akademik çalışmalarda genellikle ılımlı bir şekilde oluşturulan söylemlere kıyasla; çeviri, yazarlık ve okuma [süreçlerini] konu edinen kurgusal metinler [okura] daha fazla nüansa sahip bir referans noktası sunar çünkü bu metinler çevirmen karakterlerinin işlerinde yaşadığı etik çıkmazlar ve süreçte söz sahibi olan yazar ve okur gibi şahıslarla kurması beklenen ilişkilerle yüz yüze geldiğinde yaşanan iç çatışmaları [tüm çarpıcılığı ile] gözler önüne serer (Arrojo, 2018, s. 1).

Türkiye bağlamına bakıldığında, sözde çevirinin yazar tarafından “çerçeve hikâye” olarak kullanılması (Tahir Gürçağlar, 2017, s. 647); gelir seviyesi, eğitim, görünürlük ve güç parametreleri ışığında kurgusal olarak işlenen çevirmenlik algısı (Yılmaz Gümüş, 2018); değişen dünya koşulları ile birlikte çevirmen algısında meydana gelen değişiklikler (Tanış Polat & Uysal Ünalın, 2021); ve çevirmen *habitusu* üzerinden yazarın çevirmene bakışına (Arı, 2021) ilişkin çalışmalar görülebilir. Çeviriye konu edinen yazın metinlerinde çevirmenin görünürlüğü ya da görünmezliği, çevirmen müdahaleleri, çevirinin özgün metne sadakati, çevirmen ve yazar arasındaki güç çatışması, farklı eyleyiciler arasında yaşanan rekabet ve cinsiyet rollerinin çevirmen üzerindeki etkisi gibi konular ön plana çıkabilir. Bu konular, çeviribilim çalışmalarına alternatif teşkil edecek bir bakış açısıyla ele alınabilir.

2.2 Toplum Çevirmenliği

2.2.1 Toplum Çevirmeni mi, Kültürlerarası Arabulucu mu?

Toplum çevirmenliği, “sözlü iletişimde ve işaret dili yoluyla iletişimde sınırlı bir yetkinliğe sahip olan kişilerin söz konusu hizmetlere erişimini sağlayan” bir iletişim türüdür (ISO 13611, 2014). Toplum çevirmenleri polis merkezleri, mahkeme salonları, hastaneler, göçmen büroları, sosyal hizmet merkezleri gibi kamusal alanlarda hizmet verir (Wadensjö, 1998, s. 43). Toplum çevirmenliği hizmeti, yazılı çeviri ve işaret dili çevirisi eğitimi almış ve mesleki etik ilkelerine uyan profesyonel çevirmenler tarafından yerine getirildiği gibi çevirmenlik eğitimi almadığı halde toplum çevirmenliğini mesleki bir faaliyet olarak sürdüren, gönüllü çevirmen ya da iki dilli çevirmen olarak bilinen ve profesyonel olarak nitelendirilmeyen çevirmenler tarafından da gerçekleştirilmektedir (Pokorn & Južnič, 2020, s. 80).

Kültürlerarası arabuluculuk kavramı ise Avrupa ülkelerinde yazılı ve sözlü çevirmen eğitimi veren üniversitelerin müfredat kapsamı dışında kalan dilleri konuşan insanların göçmen ya da mülteci olarak Avrupa’ya adım atmasıyla oluşan ve giderek artan çevirmen ihtiyacını gidermek için ortaya atılmıştır (Pokorn & Južnič, 2020, s. 100). Başka bir deyişle, kültürlerarası arabuluculuk kavramı, sosyolog ve kültür antropoloğu gibi uzmanların göçmen ve mültecilerle iletişim kurmak için ihtiyaç duydukları dili bilen kişileri gönüllü çevirmen olarak seçmesi ve bu kişileri kültürlerarası arabulucu olarak konumlandırması ile ortaya çıkmıştır (Pokorn & Južnič, 2020, s. 101).

Toplum çevirmeni ve kültürlerarası arabulucu kavramları arasındaki en temel fark, kültürlerarası arabulucunun “kültürel çatışmanın önlenmesi ve çözülmesi[ne]” müdahil olmasıdır (Pokorn & Južnič, 2020, s. 80). Bu fark, uluslararası kurum ve kuruluşların toplum çevirmenliğini tanımlama şeklini de etkilemiştir. Örneğin, toplum çevirmenliği Dünya Sağlık Örgütü bünyesinde “anlamda herhangi bir ekleme, çıkarma veya bozulma[ya sebep olmadan] farklı dilleri konuşan insanların arasında sözlü mesajların iletilmesinin önündeki dil engellerinin ortadan kaldırılması” olarak tanımlanırken (Verrept, 2019, s. 48) kültürlerarası arabulucu “hasta ve sağlık hizmeti veren profesyonel[ler] arasında mesajların anlaşılması ve kavranmasının sağlanması ile birlikte hasta ve sağlık hizmeti veren profesyonel[ler] arasında [uyumlu] bir ilişki kurulması[nı]” sağlamakla görevlidir (Verrept, 2019, s. 48). Bu söylemin ışığında, toplum çevirmeninin, tarafların mesajlarını tam ve eksiksiz olarak aktarmakla yükümlü olduğu ortaya çıkmaktadır; kültürlerarası arabulucu ise taraflar arasında uyumlu bir ilişki kurma görevini yerine getirebilmek için ekleme ve çıkarma gibi birtakım müdahalelerde bulunabilir.

Farklı ülkelerde ortaya çıkan farklı dil politikaları, sosyo-politik özellikler ve ihtiyaçlardan dolayı toplum çevirmenliği kavramı farklı isimlerle anılmaktadır. Söz konusu fark, genellikle arabuluculuk kavramı kullanılarak ön plana çıkarılmaktadır. Toplum çevirmenliği ve kültürlerarası arabuluculuk profilleri, özellikle sağlık sektöründe birbiri ile örtüşse de etik açıdan değerlendirildiğinde birbirinden önemli ölçüde ayrıştığı görülmektedir (Pokorn & Južnič, 2020, s. 100). Fransa, Avusturya, Yunanistan, İtalya ve

Polonya’da kültürlerarası arabulucuların taraflar arasında çıkabilecek ihtilaflara çözüm bulma ve göçmenlere yönelik olarak öz-saygı ve olumlu bir imge tesis etme gibi becerilere sahip olması beklenmektedir (Halba, 2009, ss. 20-21). Almanya’da çalışan arabulucular ise eğitim ve sağlık gibi konularda toplumsal entegrasyonu sağlamak üzere iletişim engellerinin ortadan kaldırılması için “toplum çevirmenliği”, “entegrasyona yardımcı faaliyetler” ve “dil ve kültürel arabuluculuk” görevlerini bir arada yürütebilir (Becker, Grebe, & Leopold, 2010, s. 9). Aynı şekilde, kültürlerarası arabulucular İtalya gibi bazı Avrupa ülkelerinde “toplum çevirmenliği”, “anlaşmazlıkların önlenmesi ve çözümü” ve “toplumsal entegrasyon uzmanlığı” hizmetlerinden birini veya birkaçını birarada yerine getirebilir (Pokorn & Južnič, 2020, s. 87). Bu durum, söz konusu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde kavram karmaşasına ya da beklentilerin iç içe geçmesine neden olabilir. Toplum çevirmenliği ve Avrupa’da henüz yeni meslekleşmekte olan kültürlerarası arabuluculuk arasındaki en temel fark, kültürlerarası arabulucuların “tarafgir” bir konum olarak hizmet verdiği kişiyi “koruma” altına almasıdır (Pokorn & Južnič, 2020, s. 100).

Bu noktaya kadar ortaya çıkan bilgiler şu şekilde özetlenebilir: bir yanda kriz yönetimi ve ihtilafların çözülmesi, diğer yanda ise tarafgirlik gibi özellikler, kültürlerarası arabulucular ile toplum çevirmenleri için ayırt edici bir nitelik taşımaktadır ve bazı ülkelerde toplum çevirmenliğine ilişkin etik ilkeler arasında tarafsız olma gibi özellikler sık sık vurgulanırken (Salaets & Balogh, 2019, s. 29) kültürlerarası arabulucular taraf tutmakla yükümlü kişiler olarak görülmektedir. Taraf tutma ya da tutmama gibi bir yükümlülük, her ülkenin kendi kültürel dinamiklerine ve sosyo-politik yapısına göre değişmektedir. Bu bağlamda, tarafsızlık, çeviri hizmetinin verildiği tarafların ilişkisine müdahil olmamak, taraflarca kullanılan ifadelerin olduğundan daha açık bir hale getirilmesinden ya da örtmeceli olarak anlatılmasından kaçınmak ve çevirmenin tarafsızlığını gölgeye düşürebilecek herhangi bir çıkar ilişkisine girmemekle sağlanabilir. Göçmen ve mülteciler bağlamında çevirmenliğe etik açıdan bakıldığında, tarafgirlik özelliği olumsuz olarak nitelendirilmemelidir çünkü çevirmenler “iletişimde zayıf taraf olarak konumlandırılan kişilerin seslerine ve anlatılarına karşı etik bir sorumluluk taşımaktadır” (Inghilleri & Polezzi, 2020, s. 32).

2.2.2 Türkiye’de Toplum Çevirmenliği

Türkiye’de toplum çevirmenliğine ilişkin olarak yapılan akademik çalışmaların varlığı 2000’li yılların başına dayanmaktadır (örn. Bulut & Kurultay, 2001; Tahir Gürçağlar & Diriker, 2004). Özellikle 2011 yılından bu yana Suriye’den gelen göçmenlerle birlikte göçmen sayısında büyük bir artış yaşanan Türkiye’de toplum çevirmenliği için resmi olarak kabul edilen etik kurallar bulunmamaktadır. Çeviri Derneği ve Türkiye Konferans Tercümanları Derneği gibi kuruluşlarda sözlü çevirmenler için etik ilkeler belirlenmişse de toplum çevirmenliğinin kendisine has bir bağlamı bulunduğu kendisine özgü etik ilkelerin tanımlanması daha yararlı olabilir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Mesleki Yeterlilik Kurumu 2013 yılında yazılı ve sözlü çevirmenler için meslek standartları oluşturmuştur. Bu çerçevede 16.05.2020 tarih ve

31129 sayılı Resmî Gazete’de yerini alan toplum çevirmenliği aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

Dil farklılığı nedeniyle kamu veya sivil toplum kuruluşlarının sunduğu hizmetlerden yararlanmakta güçlük çeken bireylere ve hizmet sağlayıcılara, kolluk kuvvetleri birimlerinde, adli süreçlerde, sağlık ve eğitim ortamları ve bütün devlet kurumlarında, yerel yönetimler, acil durum ve afet, çatışma, göç, sığınma sahaları ve spor ortamları gibi alanlarda yapılan sözlü çeviri türü (Meslekî Yeterlilik Kurumu, 2020, s. 5).¹

Meslekî Yeterlilik Kurumu tarafından 2018 yılında toplum çevirmenleri için hazırlanan mesleki yeterlilikler ise henüz yetkili makamların onayını almamıştır. Ayrıca, toplum çevirmenliği ve kültürlerarası arabuluculuk arasında yapılan ayırım, Türkiye’de henüz terim düzeyinde ifade bulamamıştır. Bu duruma rağmen, Türkiye’de özellikle de sağlık alanında toplum çevirmeni olarak çalışan kişiler tarafsızlık ilkesini yerine getirmek yerine çevirmen müdahaleleri ile hastaya yardımcı olmak durumunda kalmaktadır (Duman, 2021, s. 115).

Örneğin, bazı çevirmenlerin hastaları tedaviye ikna edebilmek için sağlık uzmanları tarafından verilen mesajlara birtakım eklemeler yaptığı ve tamamen sorumluluk alanlarının dışına çıkarak birtakım tıbbi tavsiyelerde bulunduğu ortaya çıkmıştır (Şener & Kıncal, 2019, s. 210). Türkiye’de toplum çevirmenliği farklı bölgeler arasında farklılıklar göstermektedir. Örneğin, sağlık çevirmenliği Doğu Anadolu Bölgesi’nde çoğunlukla profesyonel olmayan kişiler tarafından yapılmakta ve bu kişilerin kendilerini hasta ve sağlık uzmanı arasındaki iletişimin temel tarafı olarak konumlandığı belirtilmektedir (Ross, 2020, s. 76).

Sağlık alanında hasta ve sağlık uzmanı arasındaki ilişkinin iş birliğine dayanmasının oldukça önemli olması ve çevirmenin bu iş birliğinin yapıtaşı olması sebebiyle sağlık alanında çalışan çevirmenlerin mahkeme çevirmenlerinden daha farklı standartlara tabi olması gerektiği düşünülmektedir (Mikkelson, 2008, s. 85). Türkiye’de mahkeme çevirmenlerine bakacak olursak, mahkemelerde çeviri yapacak başka bir kişi bulunamaması durumunda zaman zaman yabancı dil bilgisini belgelendiren kişilerin görevlendirilmesi nedeniyle birtakım sorunlar yaşandığı belirtilmektedir (Eryılmaz & Demez, 2021, s. 152-153).

Bu tür durumların yaratabileceği olası sorunları gidermek için Meslekî Yeterlilik Kurumu tarafından toplum çevirmenliğine ilişkin olarak hazırlanan ulusal yeterlilik kriterlerinde “Toplum Çevirmeni Sınav Alanı/Alanları” başlığı altında “a) kolluk hizmetleri, b) adli bilirkişilik, c) sağlık, d) acil durum ve afet, çatışma ortamları, e) spor, f) eğitim” gibi alanlarda başarılı olunması gerektiği bildirilmiştir (Meslekî Yeterlilik Kurumu, 2018, s. 5).² Bu kriterler, Türkiye’de etik kurallar çerçevesinde henüz resmîyet kazanmamış olsa da toplum çevirmenliği kapsamında yapılacak fısıldayarak çeviri ve ardıl çeviri gibi hizmetler için birtakım başarı ölçütlerinin gündeme getirilmesi açısından önemlidir.

¹ <https://www.myk.gov.tr/images/articles/TYC/Yayinlar/seviye-tanimlayicilari-tr.pdf>

² <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=cevirmen-yeterlilikleri---toplum-cevirmeni---yayinlanan-taslak.15.12.2018.pdf>

Örneğin, fısıldayarak çeviri için belirlenen “[b]ilgi içeriğini[n] erek dile, doğru ve eksiksiz aktarı[ması]” ölçütü, toplum çevirmenliğinin tarafsız bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğine işaret ederken “[h]edef kitleye uygun söz varlığını[n] kullanı[ması]” kültürel arabuluculuğun yerine getirilmesini de sağlamaktadır (Meslekî Yeterlilik Kurumu, 2018, s. 26).³ Bu bağlamda, göçmenlere en uygun üslubun seçilmesi ya da çevirinin göçmenlerin kültürel düzeyine uygun bir şekilde çerçeveselenmesi ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları ya da ihtilafları da önleyecektir. Diğer bir örnek ise toplum çevirmenliği kapsamında yapılacak ardıl çeviri için belirtilen başarı ölçütleridir: “[g]örüşmenin bilgilendirici içeriğini[n] erek dile doğru, eksiksiz ve tarafsız olarak aktarı[ması]” ölçütü, toplum çevirmenlerinin tarafsızlığına vurgu yaparken “kültürel özelliklerin” ve “hassasiyetlerin” gözetilerek çeviri yapılması ölçütü, kültürel arabuluculuk vurgusu yapmaktadır (Meslekî Yeterlilik Kurumu, 2018, s. 10).⁴ Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, her ne kadar kavramsal düzeyde ifade bulmamış olsa da kültürlerarası arabuluculuk Türkiye’de toplum çevirmenliğini tamamlayıcı bir role sahiptir.

3. İnceleme

3.1 “Interpreter of Maladies”

2000 yılında Kurgu Dalında Pulitzer Ödülü’ne layık görülen *Interpreter of Maladies*, Jhumpa Lahiri’nin yazdığı dokuz öyküden oluşmaktadır: “A Temporary Matter” [“Geçici Arıza”], “When Mr. Pirzada Came to Dine” [“Bay Pirzada Yemeğe Geldiğinde”], “Interpreter of Maladies” [“Dert Yorumcusu”], “A Real Durwan” [Gerçek Bir Kapıcı], “Sexy” [Seksi], “Mrs. Sens’s” [“Bayan Sen’in Evinde”], “This Blessed House” [“Kutsanmış Ev”], “The Treatment of Bibi Haldar” [“Bibi Haldar’ın Tedavisi”] ve “The Third and Final Continent” [“Üçüncü ve Son Kıta”]. İngilizlerin Hindistan’da hüküm sürdüğü dönemde en önemli şehirlerden biri olan Kolkata’ya çocukluk zamanında sık sık giden Lahiri, eserlerinde göçmenlik, aidiyet, kimlik, asimilasyon, arada kalmışlık duygusu, kültürlerarası çatışma, kuşaklar arasında yaşanan gerilimler ve göçmen Hint kadınlarının geleneksel ve modern yaşam arasında çektiği sıkıntılarını konu almaktadır.

Kitaba adını veren “Interpreter of Maladies” başlıklı öyküde, eski bir Hint eyaleti olan Bengal yerlisi Das ailesinin Amerika’ya yerleştikten sonra Hint tapınaklarını görmek için düzenlediği gezide Mr. Kapasi ile olan ilişkisi anlatılmaktadır. Hindistan’ın Gucerat bölgesinde konuşulan Guceratça dilini bilmeyen bir doktorun kliniğinde çevirmenlik yapan Mr. Kapasi, yaptığı çeviriler nedeniyle kendisine ilgi duyan Mrs. Das’ın hayranlığını kazanmıştır. Bu hayranlığın samimi bir ilişkiye dönüşmesini konu alan öyküde, Mrs. Das, kendisine çevirmen olarak eşlik eden Kapasi’ye ikinci çocuğunun kocasından olmadığını söyleyecek kadar güvenerek yaşadığı acılara bir çözüm bulmasını istemiştir. Das ailesi Amerika’da yaşadığı kültürel asimilasyon nedeniyle anavatanının dilini konuşamamakta

³<https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=cevirmen-yeterlilikleri---toplum-cevirmeni---yayinlanan-taslak-15.12.2018.pdf>

⁴<https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=cevirmen-yeterlilikleri---toplum-cevirmeni---yayinlanan-taslak-15.12.2018.pdf>

ve halkla iletişimini Mr. Kapasi sayesinde kurmaktadır. Yabancı diller eğitimi alan ve en büyük hayali farklı "ulusların arasında sözlü çevirmenlik yapmak" olan Mr. Kapasi'nin farklı dil ve lehçeleri rahatlıkla konuşabiliyor olması, sömürgecilik nedeniyle "kimliksiz [kalmış] bir ulusun alegorisi" olarak görülebilir (Palusci, 2008, s. 127).

Lahiri'nin kurguladığı karakterlerin en temel özelliği, Bhabha'nın (1994, s.7) ifadesi ile, "arada kalmışlık[tır]". Lahiri kendisini "Amerikan yazar, Hint kökenli Amerikan yazar, Britanya doğumlu yazar, Britanya doğumlu Hint yazar, yurt dışında yaşayan Hint vatandaşı (NRI), ve Amerika'da büyümüş ve Amerikalı gibi davranan Hintli (ABCD)" olarak tanımlayarak arada kalmışlık duygusunu kendisinin de yaşadığını vurgulamaktadır (Lahiri, 2002, s. 114). Göçmen kimliğinin en önemli unsurlarından birinin "çeviri" olduğunu vurgulayan yazar, göçmenlerin "hayatta kalmak için" ve gittikleri ülkede ötekileştirilmekten kurtulmak için birer "çevirmen" olarak hareket ettiğini belirtmektedir (Lahiri, 2002, s. 119). Öykülerinin içinde farklı lehçeler kullanan Lahiri tarafından oluşturulan biçimsel özellikler, sömürgecilik sonrası dönem eserlerinde mevcut olan çeviri vurgusunu gözler önüne sermektedir. Lahiri'nin öykülerinin çeviriden farkı, Tymoczko'nun (1999, s. 19) aşağıdaki sözleri ile özetlenebilir:

[...] çeviriden farklı olarak, sömürgecilik sonrası yazarlar metin aktarımı yapmamaktadır. Bu yazarlar yazın eserlerinin arka planı olarak dil, bilişsel sistem, yazın alanı (metinler, türler, efsaneler, vb.), maddi kültür, toplumsal sistem ve yasal çerçeve ve tarih gibi [unsurlardan oluşan] kültürlerini aktarmaktadır. Bir çevirmen ise görünüşte çok daha sınırlı bir alan [içinde hareket ederek] sadece tek bir metni aktarmaktadır.

Das ailesi fertlerinin kendilerini başka bir kültüre "çevirmesi" nedeniyle (Rushdie, 1991, s. 17), küreselleşen modernitenin temsilcileri olarak anavatanlarına yabancılaştığı görülmektedir. Aile artık Hindistan'a karşı duygusal bir bağ hissetmemekte ve Hindistan'ın her bir köşesini birbirine benzeyen egzotik yerler olarak görmektedir. Kendi kültürüne bu derece yabancılaşan Mrs. Das, öykünün sonunda Mr. Kapasi için de büyük bir hayal kırıklığı haline gelmiştir.

2.3 "Dert Yorumcusu"

Örnek 1

Kaynak Metin:

"Oh? Where?" Mr. Das asked. "I work in a doctor's office." "You're a doctor?" "I am not a doctor. **I work with one. As an interpreter.**" "**What does a doctor need an interpreter for?**" "He has a number of Gujarati patients. My father was Gujarati, but many people do not speak Gujarati in this area, including the doctor. And so the doctor asked me to work in his office, **interpreting what the patients say.**" "**Interesting, I've never heard of anything like that,**" Mr. Das said. Mr. Kapasi shrugged. "It is a job like any other" "**But so romantic,**" Mrs. Das said dreamily, breaking her extended silence. [...] "**What's so romantic about it?**" (Lahiri, 1999, s. 17)

Erek Metin:

“Öyle mi, nerede?” diye sordu Bay Das.

“Bir doktorun muayenehanesinde çalışıyorum.”

“Siz doktor musunuz?”

“Hayır, değilim. Bir doktorun yanında çalışıyorum. **Tercüman olarak.**”

“**Bir doktor neden tercümana ihtiyaç duyar ki?**”

“Gucerat’lı birçok hastası var. Benim babam da Guçerat’lıydı. Ama bu bölgede, doktor dahil olmak üzere Guçerat dili konuşabilen fazla insan yok. Bu yüzden muayenehanesinde çalışıp **hastaların söylediklerini tercüme etmemi** istedi benden.”

“**İlginç. Daha önce hiç böyle bir şey duymamıştım,**” dedi Bay Kapasi omuzlarını silkerek, “Bu da sıradan bir iş,” dedi. Bayan Das sessizliğini bozarak, “**Ama çok romantik,**” dedi. [...] “**Bunun neresi romantik?**” (Lahiri, 2000, s. 50).

İncelemenin ilk örneğinde, Mr. Kapasi ile Hindistan ziyareti sırasında çeviri hizmeti ve tur rehberliği için anlaşılan Das ailesinin, Kapasi’nin bir klinikte çevirmen olarak çalışmasını anlamlandıramadığı görülmektedir. Bu örnek, çeviri ediminin kapsamının toplumda herkes tarafından tam olarak bilinmediğine işaret etmektedir. Bu sorunun en temel nedeni, çevirmenlik kavramının kendi içinde barındırdığı “belirsizliktir” (Gentile, 1997). Ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, özellikle toplum çevirmenliğine yaklaşım, bazı ülkelerde “toplum çevirmenliği” kavramının hiç kullanılmamasına (bu tür ülkelerin sayısı giderek daha da azalmaktadır) ya da toplum çevirmenliğinin “sıradan bir dil hizmeti” olarak görülmesine dayanırken toplum çevirmenliği bazı ülkelerde akreditasyon gerektiren bir meslek olarak bilinmektedir (Buendia, 2010, s. 11).

Birinci örneğe benzer bir durumun sıklıkla yaşandığı Türkiye’de, sığınmacılar ve göçmenler için çalışan çevirmenler üzerinde yapılan bir araştırmanın sonucunda, toplum çevirmenine biçilen aktarım rolünün zaman zaman “makine”, “robot”, “ayna” ve “kanal” gibi metaforlarla sınırlandırılmasının, toplum çevirmenliğinin diğer çeviri türlerinden farkının bilinmemesine neden olduğu ortaya çıkmıştır (Polat Ulaş, 2020, s. 677). Bu örnekte de görüldüğü gibi, yapılan işin tam olarak ne olduğunun anlaşılabilmesi, Mr. Kapasi’nin mesleğinin Mrs. Das tarafından “romantik” olarak nitelendirilmesine neden olmuştur (Lahiri, 1999, s. 50). Mr. Kapasi’nin mesleki kimliğine ilişkin olarak oluşan algı, yanlış beklenti ve varsayımlara yol açmıştır (Bergantino, 2022, s. 5). Bu tür anlaşmazlıklar, Lahiri’nin öyküsünün temelini oluşturmaktadır (Hutton, 2020, s. 2).

Örnek 2

Kaynak Metin:

"Tell us a typical situation." She settled back in her seat, her head tilted in a patch of sun, and dosed her eyes. **"I want to picture what happens."**

"Very well. The other day a man came in with a pain in his throat." "Did he smoke cigarettes?" "No. It was very curious. He complained that he felt as if there were long pieces of straw stuck in his throat. **When I told the doctor he was able to prescribe the proper medication.**" "That's so neat." "Yes," Mr. Kapasi agreed after some hesitation. **"So these patients are totally dependant on you," Mrs. Das said.** She spoke slowly as if she was thinking aloud. **"In a way, more dependant on you than the doctor."** "How do

you mean? How could it be?" "Well, for example, you could tell the doctor that the pain fell like a burning, not straw. The patient would never know what you had told the doctor, and the doctor wouldn't know that you had told the wrong thing. **It's a big responsibility.**" **"Yes, a big responsibility you have there, Mr. Kapasi,"** [...] (Lahiri, 1999, ss. 17-18).

Erek Metin:

Bize biraz **işinizden bahsedin**, Bay Kapasi," dedi Bayan Das.

"Ne öğrenmek istersiniz, hanımefendi?"

Bilmiyorum. Ağzına biraz patlamış pirinç atıp, dudaklarının kenarındaki hardal yağını yalayarak omuzlarını silkti. "**Tipik bir olayı anlatın örneğin.**" Arkasına yaslandı, başını güneşe doğru çevirdi ve gözlerini kapattı. "**Anlattıklarınızı gözümün önünde canlandırmak istiyorum.**"

"Pekâlâ. Bir gün boğazı ağrıyan bir adam geldi»

"Sigara içeriyor muydu?"

"Hayır. Çok garip bir durumdu. Boğazına uzun çubuklar batıyormuş gibi hissettiğini söyledi. **Doktora bunu anlattığımda uygun bir reçete yazmıştı.**"

"Bu çok hoş"

Bay Kapasi bir süre tereddüt ettikten sonra, "Evet" diye onayladı.

«**Yani bu hastalar tamamen size bağımlı,**" dedi Bayan Das sesli düşünüyormuş gibi yavaşça konuşuyordu. "**Belki de doktordan daha çok size bağımlılar.**"

"**Örneğin, siz doktora hastanın boğazına bir şey battığını değil de boğazının yandığını söyleyebilirsiniz.** Hasta sizin doktora ne anlattığınızı asla bilemez. Doktor da sizin farklı bir şey söylediğinizi anlayamaz. **Büyük bir sorumluluk bu.**" Bu fikri Bay Das onayladı. "**Evet, gerçekten büyük bir sorumluluk üstleniyorsunuz**" (Lahiri, 2000, ss. 50-51).

Sağlık çevirmeninden beklenen roller arasında dil düzeyinde aktarım yapmak, iletişimi kolaylaştırmak (örn. verilen mesajı açıklığa kavuşturmak) ve kültürel arabuluculuk yapmak gibi faaliyetler yer almaktadır (Roy, 2002). İkinci örnekte, yaptığı işin en temel örneğini vermesi istenen Mr. Kapasi'nin verdiği cevabın, mesajın açıklığa kavuşturulması yönünde olması; sağlık alanında çalışan uzmanların çevirmenlerden öncelikli beklentisinin dillerarası çeviri yapmanın da ötesinde hekim ve hasta arasında yanlış anlaşılmanın önlenmesi olduğuna işaret etmektedir (bkz. Pöchhacker, 2000, ss. 49-63). Türkiye'de de sağlık uzmanları tarafından büyük bir önem atfedilen bu durum nedeniyle, özellikle kesit dil aktarımında sorun yaşandığı durumlarda çevirmenlerin özel alan ifadelerini günlük dile çevirdiği ve bu ifadeleri "duruma uygun olduğunu düşündüğü örneklerle zenginleştirerek hasta ile aynı ufuğa ulaşabilmeye çalıştığı" belirtilmiştir (Duman, 2018, s. 85). Yukarıdaki örnekte, hastaların "doktordan çok" çevirmene "bağımlı" olduğunun ve çevirmenin "çok büyük bir sorumluluk" yüklediğinin vurgulanması ile çevirmenin hasta tarafından kullanılan dil ile hekim tarafından kullanılan kesit dil arasında bir arabulucu olduğuna da işaret edilmektedir.

Ayrıca, sağlık çevirmenliği bağlamında ortaya çıkan en çarpıcı durumlardan biri hasta ve hekim arasındaki “asimetrik ilişkidir” (Albl-Mikasa & Hohenstein, 2017, s. 131). Hekimin kullandığı dilin çevirmen tarafından basitleştirilerek anlatılması ve hasta tarafından hastalığın belirtilerine ilişkin olarak yapılan ve kimi zaman anlaşılması oldukça zor olan betimlemelerin hekime açık ve net bir şekilde aktarılması, bu asimetrik ilişkinin belirli bir dereceye kadar da olsa aşılmasına ve iletişimin sağlanmasına olanak tanımaktadır. Mesajın hekime en net şekilde aktarılmasını sağlayan çevirmenler bu nedenle hastalardan bilgi çıkaran “madenci[ler]” olarak görülmektedir (Angelelli, 2004, s. 131). Çevirmenin, hastanın sıkıntısının tam olarak ne olduğunu (örn. boğazda batma ya da yanma) anlamak için çaba göstermesi gerektiğine işaret eden yukarıdaki örnek, sağlık çevirmenlerinin hastanın derdini en doğru şekilde aktarabilmek için adeta bilgi kazığına işaret eden madenci metaforu ile örtüşmektedir.

Örnek 3

Kaynak Metin:

[...] when the doctor offered to pay him twice as much as he earned at the grammar school, he accepted. Mr. Kapasi knew that his wife had little regard for his career as an interpreter. [...] If ever she referred to his position, she used the phrase **"doctor's assistant," as if the process of interpretation were equal to taking someone's temperature, or changing a bedpan.** She never asked him about the patients who came to the doctor's office, or said that his job was a big responsibility. For this reason it flattered Mr. Kapasi that Mrs. Das was so intrigued by his job. Unlike his wife, she had reminded him of **its intellectual challenges.** She had also used the word **"romantic."** She did not behave in a romantic way toward her husband, and yet she had used the word to describe him (Lahiri, 1999, s. 19).

Erek Metin:

[...] doktorun ona okuldan aldığından iki kat fazla maaş verme teklifini kabul etti. Bay Kapasi, karısının onun tercümanlık kariyerine fazla önem vermediğini, [...] biliyordu. Ne zaman kocasının **mesleğinden bahsedilse, sanki tercüme yapmak bir insanın ateşini ölçmek veya lazımlığını değiştirmekle aynı işmiş** gibi, **"Doktor Asistanı"** diyordu. Muayenehaneye gelen hastalar hakkında asla soru sormuyor ya da işinin büyük bir sorumluluk gerektirdiğini kabullenmiyordu.

Bu yüzden Bayan Das'ın işiyle ilgilenmesi Bay Kapasi'nin çok hoşuna gitmişti. Karısının aksine ona işinin **zihinsel** zorluklarından bahsetmiş, ayrıca **"romantik"** kelimesini kullanmıştı. Kocasına karşı romantik davranmazken, onun işini nitelendirmek için bu kelimeyi kullanmıştı (Lahiri, 2000, ss. 52-53).

Üçüncü örnekte, çevirmenin görevinin ateş ölçmek ve lazımlık değiştirmek gibi işleri yapmak olmadığını vurgulayan Mr. Kapasi, çevirmenliğin “büyük bir sorumluluğu” olan ve “entelektüel” boyutu bulunan bir iş olduğunu belirtmektedir. Bu örnek, büyük ölçüde Türkiye’deki durum ile örtüşmektedir. Sağlık alanında çalışan bazı çevirmenler, hastanede çevirmenlik hizmeti dışında hastalara refakat etmek ve birtakım evrak işlerini takip etmek zorunda kaldıklarını belirterek bazı durumlarda hasta bakıcı ya da hemşire rollerini de yerine getirdiklerini ifade etmiştir (Şener & Kıncal, 2019, s. 208).

Kamu ya da toplum hizmeti veren insanlar arasında dil düzeyinde farklar olabildiği gibi, toplum çevirmeninden beklentiler de "kurumsal bağlama" göre değişiklik gösterebilir (Vargas Urpi, 2012, s. 54). Çevirmenin profesyonel olması veya olmaması fark etmeksizin, kurum içindeki güç ilişkileri çevirmenden beklenen rollere yön verebilir. Dil ve kültür düzeyinde sermayeyi elinde bulunduran eyleyiciler ile bulundurmayan eyleyiciler arasındaki güç ilişkisi, çevirmen ve kurum arasındaki ilişkiye de yansıtılabilir (Cho, 2021, s. 4). Kurumsal bağlam, toplum çevirmenliği hizmetinin tarafları arasındaki rolleri ve söylemi şekillendiren bir "tahakküm alanı" olarak düşünülmelidir (Lindstrom, 1992, s. 102). Bu nedenle, tahakküm ilişkilerine yön veren "söylem-dışı bilgi[nin]" edinilmesi, çevirmenin çalıştığı kurum içindeki rolününün şekillenmesine yardımcı olur (Hale, 2007, s. 17). Aksi takdirde, toplum çevirmenleri, "profesyonel hayatın karmaşık [ve] belirsiz [beklentileri]" ile karşı karşıya kalabilir (Schön, 1987, s. 4).

Örnek 4

Kaynak Metin:

"I beg your pardon. Mrs. Das, but why have you told me this information?"

[...]

One day I had the urge to throw everything I own out the window, the television, the children, everything. Don't you think it's **unhealthy**?" He was **silent**. "**Mr. Kapasi, don't you have anything to say? I thought that was your job.**" "**My job is to give tours, Mrs. Das.**" "**Not that. Your other job. As an interpreter.**" "**But we do not face a language barrier. What need is there for an interpreter?**" "That's not what I mean. I would never have told you otherwise. Don't you realize what it means for me to tell you?" "What does it mean?" "It means that I'm tired of feeling so terrible all the time. Eight years, Mr. Kapasi, I've been in pain eight years. **I was hoping you could help me feel better, say the right thing. Suggest some kind of remedy**" (Lahiri, 1999, s. 26-27).

Erek Metin:

[...] Bay Kapasi, "Anlayamadım Bayan Das, ama bunu bana neden anlattınız?" diye sordu.

[...] Her şeyi fırlatıp atmak istiyorum. Bir gün sahip olduğum her şeyi; televizyonu, çocukları, her şeyi pencereden atmak istedim. Sizce de garip değil mi?"

Bay Kapasi konuşmuyordu.

"Bay Kapasi, bir şey söylemeyecek misiniz? Bunun sizin işiniz olduğunu zannediyordum."

"Benim işim insanları gezdirmek, Bayan Das."

"Hayır, o değil, diğer işiniz; tercümanlık."

"Ama bizim aramızda bir dil engeli yok ki, burada bir tercümana ne ihtiyaç var?"

"Söylemek istediğim şey bu değil. Yoksa asla anlatmazdım. Size bunu anlatmanın bana ne ifade ettiğini anlamıyor musunuz?"

"Nedir?"

“Bunun anlamı, hayatımın her saniyesini kendimi kötü hissederek geçirmekten yorulmuş olmam. Sekiz yıldır Bay Kapasi, tam sekiz yıldır acı çekiyorum. **Kendimi daha iyi hissetmememe yardımcı olacağınızı, bana doğru şeyleri söyleyeceğinizi, anlattıklarımı bir çare bulacağınızı umuyordum**” (Lahiri, 2000, s. 63-64).

Dördüncü örnekte, Mrs. Das’ın ikinci çocuğunun evlilik dışı olduğunu söylemesi üzerine oluşan sessizlik nedeniyle, Mrs. Das’ın kendisine çevirmenliğin gerekliliklerini hatırlatması sonucunda Kapasi’nin aralarında aşılması gereken bir “dil engeli” bulunmadığı için hiçbir şey yapmak zorunda olmadığını açıkladığı görülmektedir. Ortada çeviriyi zorunlu kılan herhangi bir durum olmadığı halde, Mrs. Das’ın çevirmenden birşeyler söylemesini ve bir çözüm üretmesini istediği ortaya çıkmaktadır. Burada dikkat çeken nokta, çevirmenin eyleycilik özelliğini kullanarak yaptığı işe belirli sınırlar getirmeye çalışması ve nötr bir tutum sergilemek istemesidir.

Bu bağlamda, Türkiye’deki duruma baktığımızda, özellikle hastane ortamında çalışan çevirmenlerin isteseler de tarafsız kalamadığı çünkü işlerini yaparken empati duygusunun daha ağır bastığı görülmektedir (Duman, 2021). Bu örnek, çalışmanın başında da değinildiği gibi toplum çevirmenliği ile kültürel arabuluculuk kavramları arasındaki farkı akla getirmektedir: bu iki kavram her ne kadar belirli bir dereceye kadar örtüşse de etik düzeyde büyük bir fark göstermektedir (Pokorn & Južnič, 2020, s. 100). Kavramsal benzerlikler, toplum çevirmenliği ve kültürlerarası arabuluculuk için “yetkinlik ve performans düzeyindeki beklentilerin hedefinden sapmasına neden olabilir” (Pokorn & Južnič, 2020, s. 100). Örnekte görüldüğü gibi, Mr. Kapasi’nin kültürlerarası arabuluculuk yerine toplum çevirmenliği profilini ön plana çıkarmak istemesi, mesleği için oluşturulan beklentileri değiştirmek istemesinin en çarpıcı örneğidir (Bergantino, 2022, s. 5). Bu nedenle, arabuluculuk, tarafgirlik ve sorun çözme gibi rollerinin yanı sıra sözlü çevirmenlik rolünü de üstlenen kültürlerarası arabulucular ile tarafsız olması beklenen toplum çevirmenleri arasında kavramsal düzeydeki farkın altının çizilmesi önem taşımaktadır (Pöchhacker, 2008, s. 21). Lahiri’nin öyküsü kurgusal düzeyde de olsa bu farkı ön plana çıkarmaktadır. Türkiye’deki duruma bakıldığında ise aşağıdaki noktalara değinilebilir:

[...] ülkemizdeki en güncel sağlık mevzuatı bağlamında tercümanın bir “rehber” olarak değerlendirildiği ve salt sözlü çevirmen rolünden farklı olarak kültürlerarası arabuluculuk rolüne görev tanımı ve içeriği bakımından da yer verildiği görülmüştür. Uluslararası göç ile bağlantılı olarak verilen dilsel iletişim yardımcılığı için henüz arabuluculuk ifadesinin tercih edildiğini belirtmenin güç olduğu, bunun yerine sözlü çeviriyi ifade eden tercümanlık adlandırmasının kullanıldığı söylenebilir. (Duman, 2018, s. 23)

Yukarıdaki örnekte, Mrs. Das’ın çevirmenden sorununu çözmesini istemesi ve çevirmenin arada bir dil engeli yokken görevini sürdürmenin gereksiz olduğunu belirtmesi, bir yandan çevirmene ilişkin olarak oluşturulan farklı profil ve beklentilere vurgu yaparken, diğer yandan da çevirmen ve arabulucunun görev kapsamlarının arasındaki ayrımın toplumda net olarak yapılamadığına işaret etmektedir. Bu durum, Duman’ın (2018, s. 23) da Türkiye bağlamında ifade ettiği nokta ile örtüşmektedir.

Örnek 5

Kaynak Metin:

Mr. Kapasi felt insulted that Mrs. Das should ask him to **interpret** her common, trivial little secret. She did not resemble the patients in the doctor's office, those who came glassy-eyed and desperate, unable to sleep or breathe or urinate with ease, unable, above all, to give words to their pains. **Still, Mr. Kapasi believed it was his duty to assist Mrs. Das.** Perhaps he ought to tell her to confess the truth to Mr. Das. He would explain that honesty was the best policy. Honesty, surely, would help her feel better, as she'd put it. **Perhaps he would offer to preside over the discussion, as a mediator.** He decided to begin with the most obvious question, to get to the heart of the matter, and so he asked, "Is it really pain you feel, Mrs. Das, or is it guilt?" (Lahiri, 1999, ss. 27-28).

Erek Metin:

Bayan Das ondan, bu küçük önemsiz sırrı için **yardım** istediğinde kendini aşağılanmış hissetti. Doktorun muayenehanesine gelen donuk bakışlı, umutsuz ve kolaylıkla uyuyamayan, nefes alamayan veya çiş yapamayan, daha da ötesi doktora ağrılarını anlatmaktan aciz hastalara hiç benzemiyordu. Yine de Bay Kapasi **ona yardım etmenin kendi görevi olduğunu düşündü.** Belki gerçeği itiraf etmesini söylemeliydi. Dürüstlüğün en doğru yol olduğunu anlatmalıydı. Dürüst olmak kesinlikle kendini daha iyi hissetmesini sağlayacaktı. Konunun özüne inebilmek için en bildik soruyla başlamaya karar verdi. "Hissettiğiniz gerçekten acı mı, yoksa suçluluk duygusu mu?" (Lahiri, 2000, ss. 64-65).

Beşinci örnekte ise "[p]erhaps he would offer to preside over the discussion, as a mediator" [belki de tartışmayı arabulucu olarak yönetmeyi teklif etmeliydi] ifadesi, Mrs. Das'ın yaşadığı sıkıntı nedeniyle çevirmenlik profilini bir kenara bırakmayı düşünen Kapasi'nin arabulucu olarak devam etmek istediğine dikkat çekerek çevirmenlik ve arabuluculuk arasındaki farka önemli bir vurgu yapmaktadır.⁵ Başlangıçta kendisini çevirmen olarak konumlandırmak üzere büyük bir çaba sarfeden Mr. Kapasi, iletişimin aksamaması için Mrs. Das'ın özel hayatına müdahil olmuş ve Das'ın rahatsızlığının "acıdan" mı yoksa "suçluluk duygusundan" mı kaynaklandığını anlamaya çalışmıştır. İletişim esnasında ortaya çıkabilecek olası engellerin ortadan kaldırılması için çevirmenlerin zaman zaman eyleycilik özelliklerini kullanarak stratejik tercihler yaptığı bilinmektedir (Pirini, 2017). Başka bir ifadeyle, çevirmenler zaman zaman etik kuralların öngördüğü şekilde davranmayı bırakarak bir taraf haline gelmektedir.

Çevirmenlerin kendilerine bu şekilde tanıdığı eyleycilik hakkını kullanma şekli farklı durumlara göre farklılık gösterdiğinden çevirmenlerin konuya ne ölçüde müdahil olabileceğini belirleyen normatif söylemler, konunun hassasiyet düzeyi göz önüne alındığında çoğu zaman herhangi bir işe yaramamaktadır (Kermit, 2020, s. 7). Bu nedenle, sahadaki toplum çevirmenliği ile mesleki etik ilkelerinin teorik olarak yön verdiği normlar arasında çoğu zaman büyük bir uyumsuzluk ortaya çıkmaktadır (Inghilleri, 2013; Ng & Crezee, 2020, s. 2). Türkiye'deki duruma bakıldığında, toplum çevirmenlerinin büyük bir kısmının müdahil çevirmenler olarak görev yapmak zorunda

⁵ Bu cümle, Türkçe çeviride bulunmamaktadır. Türkçe çeviride de aynı vurgunun yapılmış olması daha yerinde bir tercih olacaktır.

kalması nedeniyle tarafsızlık ilkesinin her zaman gözetilemediği tespit edilmiştir (Duman, 2021, s. 130).

3. Sonuç

Jumpa Lahiri'nin (1999) "Interpreter of Maladies" adlı öyküsünde kurgulanan çevirmen karakterinden yola çıkarak toplum çevirmenliği konusuna ışık tutan bu çalışma, Türkiye'deki uygulamaları ele alan araştırmaların sağlık çevirmenlerine ilişkin olarak oluşturduğu söylemleri ve inşa ettiği imgeleri, öyküde geçen farklı profillerin irdelenmesi için kullanmıştır. Öyküde oluşturulan çevirmen imgesine bakıldığında (i) tarafsız davranma ilkesinin bilincinde olan, (ii) zaman zaman bu ilkedен feragat eden ve (iii) yaptığı işin tanım ve kapsamının tam olarak bilinmediğinin farkında olan bir çevirmen karşımıza çıkmaktadır. Öykü boyunca, çeviri kavramının metaforik olarak kullanıldığı durumlarda bile çevirmenlik ve arabuluculuk arasındaki farklar vurgulanmış ve çevirmenin karşı karşıya kaldığı farklı rollere yer verilmiştir.

Türkiye'de toplum çevirmenliği hakkında ortaya çıkan söylemlere yer veren bu çalışmada, toplum çevirmenliği çatısı altında yürütülen faaliyetlerin kültürel arabuluculuğu da kapsadığı ve çevirmenlerin zaman zaman tarafsızlık ilkesinden uzaklaşarak anlaşmazlıkların çözülmesi, sorunların giderilmesi ve hastayla sağlık uzmanı arasında iş birliğinin sağlanması gibi görevleri de gerçekleştirdiği vurgulanmıştır. Bu nedenle, "Interpreter of Maladies" öyküsünün başlığının "Dert Yorumcusu" olarak Türkçeye aktarılması ve çeviride İngilizce başlıktaki metaforik kullanımın aksine- "çevirmen" sözcüğü yerine "yorumcu" sözcüğünün tercih edilmesi gerekçeli bir karar olarak görülebilir.

Son olarak, sömürgecilik sonrası toplumsal olayları konu alan Lahiri'nin bir diaspora yazarı olarak yaşadığı belirsizlik ve arada kalmışlık duygusunun, öyküdeki çevirmen imgesine yansıdığını ve çevirmenin de mesleğini icra ederken farklı rollerin arasında ikilem yaşadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu noktadan hareketle, Türkiye'de sağlık alanında çalışan çevirmenlerin de toplum çevirmenliği ve kültürel arabuluculuk profilleri arasında mesleki kimlik algısı bakımından aynı durumu yaşadığı söylenebilir. Öte yandan, saha uygulamalarında "tarafsızlık modeli" ile "tarafgirlik modeli" arasında çok kesin bir sınır bulunmaması ve mevcut farkın bir "derecelendirme meselesi[nden]" ibaret olması nedeniyle bazı durumlarda toplum çevirmenliğinin nerede bitip kültürlerarası arabuluculuğun nerede başladığını söylemenin çok da kolay olmaması, çevirmenin yaşadığı arada kalmışlık duygusunu çoğu zaman hissedilir kılmaya devam edecektir (Martin & Valero-Garcés, 2008, s. 2).

Kaynakça

Albl-Mikasa, M., & Hohenstein, C. (2017). Cognition in community interpreting: The influence of interpreter's knowledge of doctor-patient interaction. D. Perrin & U. Kleinberger (Yay. Haz.), *Doing Applied Linguistics—Enabling Transdisciplinary Communication* içinde (ss. 130-138). Walter de Gruyter GmbH & Co KG.

- Angelelli, C. V. (2004). *Medical interpreting and cross-cultural communication*. Cambridge University Press.
- Arı, S. (2021). Toplumsal yaşamda çevirmen algısı ve edebiyat metinlerine yansımaları: Tercüman Raif Efendi. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 30, 1-17. <http://10.37599/ceviri.880710>
- Arrojo, R. (2006). Translation and impropriety: A reading of Claude Bleton's 'Les nègres du traducteur'. *Translation and Interpreting Studies*, 1(2), 91–109.
- Arrojo, R. (2010). "Fictional texts as pedagogical tools." C. Maier & F. Massardier-Kenney (Yay. Haz.), *Literature in translation: Teaching issues and reading practices* içinde (ss. 53–68). Kent State University Press.
- Arrojo, R. (2014). The power of fiction. K. Kaindl & K. Spitzl (Yay. Haz.), *Transfiction: Research into the realities of translation fiction* içinde (ss. 37–49). John Benjamins.
- Arrojo, R. (2018). *Fictional translators. Rethinking translation through literature*. Routledge.
- Baer, B. J. (2022). Transfiction in late Soviet society: The imaginary east in Semyon Lipkin's *Dekada*. D. M. Spitzer & P. Oliveira (Yay. Haz.), *Transfiction and bordering approaches to theorizing translation: Essays in dialogue with the work of Rosemary Arrojo* içinde (ss. 94-110). Routledge.
- Becker, C., Grebe, T., & Leopold, E. (2010). *Sprach- und Integrationsmittler/-in als neuer Beruf: Eine qualitative Studie zu Beschäftigungspotenzialen, Angebotsstrukturen und Kundenpräferenzen*. Diakonie Wuppertal.
- Bergantino, A. (2022). Translators and identity in Jhumpa Lahiri's transfiction. *Perspectives*, 1-15.
- Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. Routledge.
- Bischoff, A. (2020). The evolution of a healthcare interpreting service mapped against the bilingual health communication model: a historical qualitative case study. *Public Health Reviews*, 41(1), 1-25.
- Buendia, CT (2010). 'Community interpreting: breaking with the 'Norm' through normalisation', *The Journal of Specialized Translation*. 1411–25.
- Bulut, A., & Kurultay, T. (2001). Interpreters-in-aid at disasters: Community interpreting in the process of disaster management. *The Translator*, 7(2), 249-263.
- Chesterman, A. & R. Arrojo. (2017). Shared ground in translation studies. A. Chesterman (Yay. Haz.), *Reflections on translation theory: Selected papers 1993 – 2014* içinde (ss. 17-24). John Benjamins.
- Cho, J. (2021). *Intercultural communication in interpreting: Power and choices*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003179993>

- Delabastita, D., & Grutman, R. (2005). Introduction to “fictional representations of multilingualism and translation.” *Linguistica Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies, 4*, 11–34. <http://10.52034/lanstts.v4i.124>.
- Duman, D. (2018). *Toplum çevirmenliğine yorumbilgisel yaklaşım: Sağlık çevirmeni ve öznellik*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Duman, D. (2021). What do codes of ethics tell us about neutrality and what is preferred at the hospital? *Linguistica Antverpiensia, New Series: Themes in Translation Studies, 20*, 115–135.
- Eryılmaz, E., & Demez, N. (2021). Türkiye'deki mahkeme çevirmenliğinin çevirmen meslek standardı açısından değerlendirilmesi. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi, 31*, 127-157.
- Falbo, C. (2013). *La comunicazione interlinguistica in ambito giuridico. Temi problemi e prospettive di ricerca*. Edizioni Università di Trieste.
- Gentile, A. (1997). Community interpreting or not? Practices, standards and accreditation. S. E. Carr, R. P. Roberts, & A. Dufour (Yay. Haz.), *The critical link: Interpreters in the community* içinde (ss. 109-118). John Benjamins.
- Gentzler, E. (2008). *Translation and identity in the Americas—New Directions in Translation Theory*. Routledge.
- Halba, B. (2009). T.I.P.S for intercultural dialogue—T-learning to improve professional skills for intercultural dialogue. Institut de Recherche et d'Information sur le Volontariat (IRIV). <https://www.iriv.net/pdf/Comparative%20research%20report%20-%20Final.pdf>
- Hale, S. B. (2007). *Community interpreting*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230593442>
- Hutton, M. A. (2020). Figuring the guide in Jhumpa Lahiri's 'Interpreter of maladies', R. K. Narayan's The guide and E. M. Forster's A passage to India. *Modern Languages Open, 1*(4), 1-14. <https://doi.org/10.3828/mlo.v0i0.277>
- Inghilleri, M., & Polezzi, L. (2020). A conversation about translation and migration. *Cultus, 13*, 24-43.
- Inghilleri, M. (2013). *Interpreting justice: Ethics, politics and language*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203147962>
- International Standardization Organization (ISO). (2014). *ISO 13611: Interpreting-guidelines for community interpreting*. <https://www.iso.org/standard/54082.html>
- Kaindl, K. (2014). Going fictional! Translators and interpreters in literature and film: An introduction. K. Kaindl & K. Spitzl (Yay. Haz.), *Transfiction. Research into the realities of translation fiction* içinde (ss. 1–26). Benjamins.

- Kaindl, K. (2022). The centrality of the margins. *Transfiction and bordering approaches to theorizing translation: Essays in dialogue with the work of Rosemary Arrojo*. Taylor & Francis.
- Kermit, P. S. (2020). Introduction. M. Phelan, M. Rudvin, H. Skaaden, & P. S. Kermit (Yay. haz.), *Ethics in public service interpreting* içinde (ss. 1–22). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315715056-1>
- Lahiri, J. (1999). *Interpreter of maladies*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Lahiri, J. (2000). *Dert yorumcusu* (N. Dereli, Çev.). Everest Yayınları.
- Lahiri, J. (2002). Intimate alienation: Immigrant fiction and translation. R. B. Nair (Yay. Haz.), *Translation, text and theory* içinde (ss. 113–120). Sage.
- Lindstrom, L. (1992). Context contests: Debatable truth statements on Tanna (Vanuatu). A. Duranti & C. Goodwin (Yay. Haz.), *Rethinking context: Language as an interactive phenomenon* içinde (ss. 101–124). Cambridge University Press.
- Martin, A. & Valero-Garcés, C. (2008). Introduction. C. Valero-Garcés & A. Martin (Yay. Haz.), *Crossing borders in community interpreting. Definitions and dilemmas* içinde (ss. 1-7). John Benjamins.
- Mikkelsen, H. (2008). Evolving views on the court interpreter's role. C. Valero-Garcés & A. Martin (Yay. Haz.), *Crossing borders in community interpreting* içinde (ss. 81–97). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.76.05mik>
- Ng, E. N. S., & Crezee, I. H. M. (2020). *Interpreting in legal and healthcare settings: Perspectives on research and training*. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.151>
- Pagano, A. S. (2002). Translation as testimony: On official histories and subversive pedagogies in Cortázar. M. Tymoczko & E. Gentzler (Yay. Haz.), *Translation and power* içinde (ss. 80–98). University of Massachusetts Press.
- Palusci, O. (2008). The elephant and the refrigerator: Jhumpa Lahiri as interpreter of maladies. *Anglistica*, 12(2), 121–31. <https://hdl.handle.net/11574/38481>
- Pirini, J. (2017). Agency and co-production: A multimodal perspective. *Multimodal Communication*, 6(2), 109–128. <https://doi.org/10.1515/mc-2016-0027>
- Pokorn, N. K., & Južnič, T. M. (2020). Community interpreters versus intercultural mediators: Is it really all about ethics? *Translation and Interpreting Studies. The Journal of the American Translation and Interpreting Studies Association*, 15(1), 80-107. <http://doi.org/10.1075/tis.20027.koc>

- Pöchhacker, F. (2000). The community interpreter's task: Self-perception and provider views. R. P. Roberts, S. E. Carr, D. Abraham, & A. Dufour (Yay. Haz.), *The critical link 2: Interpreters in the community* içinde (ss. 49–65). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.31.07poc>
- Polat Ulaş, A. (2020). Becoming an interpreter through experience: The perceptions of the non-professional public service interpreters in Turkey. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 19, 661-700. <http://doi.org/10.29000/rumelide.752733>
- Roy, C. (1993). The problem with definitions, descriptions and the role metaphors of interpreters. *Journal of Interpretation*, 6(1), 127-154.
- Rushdie, S. (1991). *Imaginary homelands: Essays and Criticism 1981-1991*. Granta Books.
- Ross, J. M. (2020). Chinese whispers in Turkish hospitals: Doctors' views of non-professional interpreting in Eastern Turkey. *Parallèles*, 32(2), 63-81. <http://doi.org/10.17462/para.2020.02.05>
- Salaets, H. & Balogh, K. (2019). Interpreter-mediated questioning of minors (ImQM): The voice of children and their rapport with interpreters. *Revista de Llengua i Dret / Journal of Language and Law*, 71, 27-44. <https://doi.org/10.2436/rld.i71.2019.3257>
- Schön, D. A. (1987). *Educating the reflective practitioner: Toward a new design for teaching and learning in the professions*. Jossey-Bass.
- Spitzer, D. M. (2022). Introduction: Bordering approaches & trans-bordering themes in dialogue with the work of Rosemary Arrojo. D. M. Spitzer & P. Oliveira (Yay. Haz.), *Transfiction and bordering approaches to theorizing translation: Essays in dialogue with the work of Rosemary Arrojo* içinde (ss. 1-17). Routledge.
- Spitzl, K. (2014). Fiction as a catalyst. Some afterthoughts. K. Kaindl & K. Spitzl (Yay. Haz.), *Transfiction. Research into the realities of translation fiction* içinde (ss. 363–368). John Benjamins.
- Şener, O., & Kınca, Ş. (2019). Role and ethics in healthcare interpreting in Turkey. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 27, 201-219. <https://doi.org/10.37599/ceviri.563085>
- Tahir Gürçağlar, Ş., & Diriker, E. (2004). Community interpreting in Turkey. *Çeviribilim ve Uygulamaları*, 14, 73-91.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2017). Pseudotranslation as passage into history: Murat Gülsoy's Gölge ve Hayaller Şehrinde as transmesis. *Canadian Review of Comparative Literature*, 44(4), 637-654. <https://doi.org/10.1353/crc.2017.0051>
- Tanış Polat, N., & Uysal Ünalın, S. (2021). Alper Canıgüz'ün Kan ve Gül romanı örneğinde çevirmen ve dünyası. *Folklor/Edebiyat*, 27(108), 1109-1126. <https://doi.org/10.22559/folklor.1617>

- Theodosiou, A., & M. Aspioti (Ed). (2015). *Research Report on Intercultural Mediation for Immigrants in Europe*. http://mediation-time.eu/images/TIME_O1_Research_Report_v.2016.pdf. 3 November 2019.
- Tymoczko, M. (2014). *Enlarging translation, empowering translators* (1. Baskı). St. Jerome.
- Tymoczko, M. (1999). Postcolonial writing and literary translation. S. Bassnett & H. Trivedi (Yay. Haz.), *Postcolonial translation: Thoery and practice* içinde (ss. 19-40), Routledge.
- Valdeón, R. A. (2011). On fictional turns, fictionalizing twists and the invention of the Americas. *Translation and Interpreting Studies. The Journal of the American Translation and Interpreting Studies Association*, 6(2), 207-224. <https://doi.org/10.1075/tis.6.2.06val>
- Vargas Urpi, M. (2012). State of the art in community interpreting research: Mapping the main research topics. *Babel*, 58(1), 50-72. <https://doi.org/10.1075/babel.58.1.04var>
- Verrept, H. (2019). *Health Evidence Network Synthesis Report 64. What are the roles of intercultural mediators in health care and what is the evidence on their contributions and effectiveness in improving accessibility and quality of care for refugees and migrants in the WHO European Region?* World Health Organization Regional Office for Europe. www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0014/406004/WHO-HEN-Report-64-Summary
- Yılmaz Gümüş, V. (2018). 21. yüzyıl Türk romanında çevirmen karakterler: Satır aralarında çevirmenlik mesleğine dair ipuçları peşinde. *Journal of Turkish Studies*, 13(12), 591-611. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13506>
- Wadensjö, C. (1998). Community interpreting. M. Baker (Yay. Haz.) *Routledge encyclopedia of translation studies* içinde (ss. 43-48). Routledge.

'Kaplan Gözü Maceraları' Çeviri Çocuk Kitaplarında Çevirmen Kararları

Translator Decisions in Translating Children's Books '*Tiger Eye Adventures*'

Araştırma/Research

Recep ÖZBAY

Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü,
rozbay@hacettepe.eu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-7697-7227

ÖZET

Çeviri hizmetlerinin küresel ölçekte yaygınlaşması ve neredeyse tüm alanları kapsamı neticesinde, çocuk edebiyatı çevirilerinin hacminde ve çeşitliliğinde de son yıllarda bir genişleme yaşanmaktadır. Geline nokta artık yakın veya uzak coğrafya, kültür ve dillere bakılmaksızın birçok yabancı dilden çocuk edebiyatı eserinin ülkemizde çevirileri yapılmaktadır. Bu gelişme doğrultusunda sadece çocuk edebiyatı çevirisi alanında çalışan çevirmenlerin sayısında da artışlar gözlemlenmektedir. Diğer edebiyat eserlerinin çevirilerine göre çocuk edebiyatı çevirilerinin daha kolay olabileceğini düşünmek büyük bir yanılgıdır. Bu alanda çalışmayı düşünen çevirmenlerin üstleneceği sorumluluk, çocukların gelişimi ve eğitimi için anne babaların veya eğitimcilerin taşıması gereken sorumluluk gibidir. Çocuk edebiyatı eserlerinde görece olarak söz varlığının kısıtlı oluşundan veya cümle yapılarının kısıtlı olduğundan hareketle çevirmenin işinin kolay olacağı düşünülemez. Tam aksine, erek kültürde çevirmenin oluşturduğu metinde tercih edeceği her bir sözcüğün veya her bir ifadenin çocuklar üzerinde yaratabileceği etkinin boyutları dikkate alındığında, çevirmenin ne denli ağır bir sorumlulukla karşı karşıya olduğu anlaşılacaktır. Çevirmenin çeviri sürecini yönetmede yararlanabileceği çeviri-kuramsal olasılıklarının yanı sıra böylesi bir sorumluluğun üstesinden gelebilmesi için özellikle kültüre özgü öğelerin çevrilmesinde alacağı stratejik kararlarla erek metnin çocuk okur tarafından doğru alınması açısından belirleyici konumda olacaktır. Bu çalışmada Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından '*Kaplan Gözü Maceraları*' başlığı altında çalışmanın yazarı tarafından Almandan Türkçeye çevirisi yapılan çocuk kitapları esas alınarak, özellikle kültüre özgü öğelerin çevirisinde çevirmenin hangi kararları aldığı ve hangi stratejileri kullandığı örnekler eşliğinde irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: çocuk edebiyatı çevirisi, çeviri stratejileri, kültüre özgü öğeler, çevirmen kararları

ABSTRACT

As translation services become widespread on a global scale and cover almost any field, there has been an expansion in the volume and diversity of children's literature translation in recent years. At this point, many foreign works in children's literature are translated in our country, regardless of near or far geography, culture and languages. Accordingly, an increase is observed in the number of translators working only in the field of children's literature translation. It might be false to think that translations of children's literature can be easier than translations of other literary works. The responsibility of translators who intend to work in this field is similar to the responsibility of parents or educators for the development and education of children. Considering the relatively limited vocabulary in children's literature or the shortness of sentence structures, it cannot be thought that the job of a translator will be easy. On the contrary, it will be understood how heavy a responsibility the translator faces when the dimensions of the effect that each word or each expression that the translator prefers in the text in the target culture can have on the children. In addition to the translation-theoretical possibilities that the translator can benefit from in managing the translation process, the strategic decisions they will take especially in the translation of culture-specific elements in order to overcome such a responsibility will be in a decisive position in terms of the correct reception of the target text by the child reader. In this study, it has been tried to examine which decisions the translator made and which strategies he used in the translation of culture-specific items, in the light of experiential analyses and examples through the children's books translated from German to Turkish by the author of this study under the title of *'Tiger Eye Adventures'* by Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Keywords: translation of children's literature, translation strategies, culture-specific elements, translator decisions

1. Giriş

Çevirinin gücü sayesinde çeviri edebiyat eserleri toplam yayınlar arasında büyük bir yer tutmaktadır. Aynı şekilde çocuk edebiyatı çeviri eserlerinin oranı da toplam yayınlar içinde giderek artmaktadır. Bu artışın çok anlaşılabilir nedenleri vardır. Anne ve babaların öncelik verdikleri hatta kaygılandıkları konuların başında çocuklarının dilsel ve kültürel bilgi düzeylerinin olabildiğince yükseltilmesi gelir. Bu olguya bağlı olarak yayıncılık faaliyetlerinin ulaştığı boyut neticesinde piyasadaki çocuk kitaplarında yabancı dillerden çevirisi yapılan kitap sayıları da hızla artmaktadır. Çocuklar okul öncesi ilk bilgilenme, daha geniş ifadesiyle ilk kültürlenme ihtiyaçlarını aile içinde alırlar. Okula ve okumaya başladıkları andan itibaren de dış dünyanın ve kitapların etkisi altına girerler. Kitapların bu 'etkileme' gücü muhtemelen çocuk edebiyatı yazarlarının en hassasiyetle öncelik verdiği konudur ve kaleme aldıkları her bir sözcükte veya kurdukları her bir cümlede çocuğun gelişimine önemli bir katkı yaptıklarının bilinciyle hareket ederler. Bu kaygının benzer şekilde çocuk edebiyatı çevirisi yapan çevirmenler tarafından da paylaşılması beklenir.

Kültürlerarası iletişim kapsamında edebiyat çevirileri sayesinde çocuklar kendilerine yabancı olan kültürleri tanıyıp anlamaya çalışırlar ve 'yeni dünyalar' keşfederler. Çocuklarda yetişkinlerde olduğu gibi yönlendirilmiş ve alan daraltması yapılmış bir okuma alışkanlığı yoktur. Çocuklar hayal dünyalarına hitap edildiği ve heyecan duydukları sürece okumaya devam ederler. Bu olgu bu alandaki çevirilerde özellikle strateji belirlemede önem taşır (Kurultay, 1994, s. 198). Çocuk edebiyatının aynı zamanda 'öğretici' bir işlevi olması çevirmenin göz ardı edemeyeceği önemli bir dayanak noktasıdır. Koller (2004), çocuk edebiyatının çok özel bir tür olduğunu ve bu özel türün çevirisinin de kendine özgü ölçütleri olması gerektiğini vurgular. Çevirmen, erek dilde oluşturduğu metindeki her bir ögenin çocuk okura kendi dil kullanımı için bir esin kaynağı olacağını varsaymalıdır. Nitekim, çocuklar birçok ortamda ya okudukları bir kitaptan ya da seyrettikleri bir filmde bazı sahne ve replikleri kendi dünyalarına uyarlarlar ve bu uyarlamalar uzun süre etkisini koruyabilir. Bu nedenle çeviri eser adeta bir çeviriden çok, erek dilde yazılmış izlenimi ve lezzeti vermelidir.

2. Çocuk Edebiyatı Çevirilerinde Hedef Odaklılık

Çocukları ve hayal dünyalarını doğru anlamanın yolu, onların konuştuğu dili bilmekten geçer. Bu olguyu sadece çocuklar için kitap yazarken değil, çocuklara yönelik çeviri yaparken de dikkate almak gerekir. Çocuk edebiyatında yazarın taşıdığı sorumluluk, o alanda çeviri yapan çevirmenler için de aynen geçerlidir. Her çeviri için geçerli olan "ne, kim tarafından, kim için, ne zaman, nerede ve ne için çevrilecektir?" (Nord, 1991, ss. 23-24) gibi temel sorulara çocuk edebiyatı çevirilerinde olabildiğince daha anlaşılabilir ve gerekçelendirilebilir cevaplar verilmelidir.

Çevirmen, çeviri sürecinde devamlı olarak 'kararlar almak' durumuyla karşı karşıyadır ve bu kararlar yer yer stratejik tutum almayı zorunlu hale getirir. Çevirmenin mesleki gücü de aslında buradan gelir ama bu gücün iyi kullanılamaması aynı zamanda çevirmenin güçsüzlüğüne de neden olabilir. Daha yalın bir ifadeyle, çevirmen neyi hedeflediğinden emin olduğu sürece doğru kararlar alıp stratejilerini de doğru belirleyecektir. Hedef odaklı çeviride temel olarak erek metnin kime yönelik olduğunu, hangi işlevi yerine getireceği ve o kültürde kabul edilebilirliği gibi kaygılar söz konusudur. Betimleyici çeviri kuramı (Toury, 1995) erek kültür normlarını esas almakla birlikte, çevirmenin alacağı kararları ve belirleyeceği stratejileri çeviri sürecinin öncelikli dayanak noktaları olarak görür. Çevirmenin hedefi, okurlarını daha çok yabancı olanla temasa geçirmekse, erek metne mümkün olduğunca sadık kalmaya ve metnin o yabancı olan karakterini korumaya çalışacaktır. Erek metnin olabildiğince kolay erişilebilir olmasını önceliyorsa, bu durumda da sıklıkla uyarlamalara başvuracaktır. Erek odaklılığı esas alan Skopos kuramına göre de erek metnin kendi içindeki dilsel ve kültürel tutarlılığı, kaynak metin ile erek metin arasındaki eşdeğerlikten daha fazla önem taşır (Stolze, 2005, s. 173).

Çocuk edebiyatı çevirilerinde çevirmen uygulayacağı stratejilerde hep şu sorunun cevabını ararcasına hareket etmelidir: Bu metin çocukları tereddüde düşürebilir mi,

çevresindekilerle iletişimde anlaşmazlıklara neden olabilir mi? Bu sorunun yanıtı erek kültürdeki normlara ve o kültürde yeniliklere olan bakış açısıyla ilintilidir. Başarılı bir çeviri bu önemli sorunsala çözüm getirebilecek nitelikte olmalıdır. Yabancı olan öğeler çeviride aynen korunabilir belki ama bunun 'yabancılaştırıcı çeviri' (alm. *verfremdende Übersetzung*) biçiminde yapılması durumunda, çocuk okur anlaşılmaz olanın eşliğinde takılıp kalacaktır (Kurultay, 1994, s. 197). Diğer taraftan, kaynak metin bazı öğeleriyle erek okurda yeni ve alışık olmadığı düşüncelere neden olabilir hatta toplumun değer yargıları ile ulusal bazı değerlere ters düşebilir. Çevirmen, erek metnin algılama sorunları yaratabileceğini düşündüğü terim ve içeriklerde stratejik kararlar almalıdır (Neydim, 2003, s. 117).

Çocuk kitapları aynı zamanda sistematik olarak bir eğitim ve öğretim aracı (hem genel hem özel manada) olarak kullanılır. Çevirmenin bu boyutu ciddiye alması ve gözden kaçırmaması gerekir. Erek metnin ilgili toplumun kültür ve eğitim anlayışı ile kültürel ve sosyal normlarına uyumlu olması gerekir. Erek metin, kaynak metne göre daha farklı bir işlevi de yerine getirebilir (Nord, 2011, s. 23). Çocukların ne okuduğuna çoğunlukla yetişkinler, anne babalar ve öğretmenler, karar verdiğine göre, çeviri eserlerinin yetişkinler tarafından da titizlikle takip edilebileceğinden hareket edilmelidir. İşlevsel çeviri, bir hedef durum esas alınarak yapılır ve bu hedefe ulaşma sürecinde alıcı, mekân, alımlama zamanı gibi etmenler belirleyici konumdadır (Nord, 2011, s. 17). Çeviri eserde anne babanın veya öğretmenin tespit edebileceği sakıncalı tek bir sözcük bile yeri geldiğinde o kitabın okunup okunmayacağı hakkında belirleyici bir etken olabilmektedir. Hatta 'Zararlı' olarak görülen kaynakların yetişkinlerin kendi düşünceleriyle çatışma riski doğurabileceği kuşkusuyla satın alınmamaktadır (Kurultay, 1994, s. 194). Çocuk kitapları büyük çoğunlukla yetişkinler tarafından yazılıyor, çevriliyor ve sıklıkla yetişkinler tarafından da merakla okunmaktadır. Çoğunlukla göz ardı edilen bu gerçeklik adeta çocuk filmlerinin yetişkinler tarafından da izlenmesi gibi bir durumdur. Ama yetişkinler bir taraftan da bir kitabın veya bir filmin çocuk için uygunluğunu kendi açılarından fark ettirmeden test etmektedirler.

Çocuk edebiyatı çevirisinde en önemli faktörlerden biri de erek metnin hangi yaş grubuna hitap ettiğidir. Çünkü çocuk okurun yaşı erek metinde uygulanacak çeviri yöntemini belirlemede önemli etmenlerden biridir (Erten, 2014, s. 355). Kaynak dildeki metnin hitap ettiği yaş grubuyla erek dilde oluşturulan metnin yaş grubu her zaman örtüşmeyebilir. Hangi yaş grubu çocuğunun ne tür içeriklerle yüzleşeceği ülkeden ülkeye veya kültürden kültüre fark edebilir. Bu durum bir yönüyle çocuk okurun yetiştiği çevre, diğer yönüyle de yaşadığı ülkenin eğitim sistemiyle ilintilidir. Örneğin, Federal Almanya'da ilkökul başlangıç yıllarından başlayarak çocuk okurlar da denizcilik kültürü ve terimleri ile yüzleştirilir. Bu konu ülkemizde daha sonraki yıllara bırakılır ve çok da ayrıntılı ele alınmaz. Bu nedenle denizcilik konusunda 7-9 yaş grubuna hitap eden bir Almanca kitap ülkemizde muhtemelen 9-11 yaş grubuna hitap edebilecektir. Bunun aksini gösterebilecek örnekler de vermek mümkündür. Okura göre değişkenlik

gösterebilen alımlama biçimi, aslında kaynak metnin eşdeğer bir çevirisinin kuramsal olarak olasılığını çürütmektedir (Yücel, 2006, s. 493).

3. Çocuk Edebiyatı Çevirisinde Strateji Geliştirme

Çocuk edebiyatı çevirisinde çevirmenin mesleki yetkinliğini öne çıkarabilecek ve stratejisi geliştirmesine neden olabilecek somut konu başlıkları şöyle sıralanabilir: Kitap başlıkları ve alt başlıklar, isimler, örf ve adetler, gündelik yaşamda kullanılan eşya, kıyafet ve malzemeler, coğrafik kavramlar, beslenme alışkanlıkları ve gıda maddeleri, oyunlar, mitolojik ve folklorik öğeler, tarihi öğeler, ölçü ve ağırlık birimleri, kurum ve kuruluşlar. Bu başlıkların hemen hemen tamamının kültür üst başlığı içinde değerlendirilmesi yanlış olmayacaktır. Özellikle kültüre özgü öğelerde çevirmenin belirleyeceği stratejiler erek metnin kurgusu açısından belirleyici konumda olacaktır. Çevirmenin kültüre özgü öğelerin çevirisinde geliştirebileceği stratejiler Klingberg'e (1986) göre şu şekilde sıralanabilir:

1. Eşdeğerlik (erek dilde kaynak dildeki ögeye eşdeğer bir kavram kullanmak),
2. Ek bilgilendirme (kaynak dildeki kavramı aynen kullanmak, erek dilde açıklayıcı bir bilgi ile desteklemek),
3. Açıklamalı çeviri (kültürel ögenin işlevini açıklamak),
4. Metnin dışında dip not vermek, metnin sonunda ek bilgilendirme yapmak,
5. Erek dilde farklı olmakla birlikte yakın bir kavram kullanmak,
6. Kavram çok fazla yerellik ifade ediyorsa, erek metinde o kavramı kapsayan bir üst kavramı kullanmak,
7. Çıkarma (yerine göre terime, cümleye hatta paragrafa erek metinde yer vermemek)
8. Yerleştirme (kaynak dildeki kültürel öğeleri erek dilde okuyucuya yakınlaştırmak)

Çevirmenin bu stratejilerden hangilerini ne sıklıkla kullanacağı öncelikle kaynak ve erek kültürlerin birbirlerine olan yakınlığı veya uzaklığına göre değişkenlik gösterecektir. Yakın bir dil ve kültürden yapacağı çevirilerde kaynak metnin bir eşdeğerini oluşturmak için daha az zorlayıcı durumlar söz konusu iken, uzak bir dil ve kültürden yapacağı bir çeviride daha fazla sorunsalla karşılaşma olasılığı yüksektir. Çocuk okur çeviri metindeki 'yabancı' olandan haberdar olabilir ama onu değerlendirebilecek durumda olmayabilir (Kurultay, 1994, s. 199). Bu boyut çevirmenin erek dildeki çocuk okuru ve kültürel çevresini ne kadar tanıdığına bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Strateji belirleme sürecinde çocukların araştırmacı ve meraklı olma özellikleri dikkate alınarak, kimi yabancı kültürel öğeler erek metinde aynen korunabilir (Reiß, 1982, ss. 7-8). Çevirmenin çocuk okur tarafından anlaşılamayacağı kaygısıyla yabancı öğeleri tamamen elemine etme çabası aslında ilgi görmeyecek bir metnin oluşmasına da neden

olabilir (Stolze, 2003, s. 209). Bu çerçevede erek metnin hitap edeceği ilgili yaş grubunun hangi bilgi düzeyinde olduğu müfredat araştırması yapılarak veya veli ve öğretmenlerin görüşleri de alınarak belirlenebilir. Özellikle ilkokul çağındaki çocukların (6-12 yaş grubu) hangi konuları hangi yaş grubunda veya sınıfta işledikleri erek metnin alınmasında belirleyici bir faktör olabilmektedir. Bu nedenlerle ülkeden ülkeye farklı eğitimsel, sosyolojik hatta bireysel boyutlar çeviri sürecinde çevirmenin göz ardı edemeyeceği etmenlerdir.

Yoğun kültür içerikli çocuk edebiyatı kitaplarında yaş grubuna göre bolca çizim ve çizimlere yönelik ek bilgilendirmeler kullanılır. Kitabın içeriği açısından önem taşıyan ama anlaşılmasında tereddüt yaratabilecek öğeler çizimlerin sağladığı avantajla çocukların konuyu anlamasında belirleyici konumdur. Bu nedenle bazı kitaplarda yazar kadar çizimleri yapan illüstratör de öne çıkartılır. Çeviride de bu çizimler erek dildeki okurun anlatılmak istenileni daha kolay anlamasını sağlaması açısından çevirmene kolaylık sağlayan öğelerdir. Söz konusu öğelerin sıklığı ve çizim teknikleri gibi hususlar da kitap konusunun cazibesini arttırmada önemli bir paya sahiptir.

Kültürel öğelerin yoğunlukta kullanıldığı edebi eserlerin çevirisinde tek bir kuramsal yaklaşımı esas alarak strateji geliştirmek doğru sonuçlar vermeyecektir. Çoklu kuramsal bakış açılarının entegre edildiği bir stratejik anlayış erek metnin daha işlevsel olmasını sağlayacaktır. Örneğin, Venuti'nin (1995) '*yerileştirme*' (İng. *domestication*) ve '*yabancılaştırma*' (İng. *foreignization*) makro stratejileri veya Newmark'ın (1988) '*kültürel eşdeğerlik*' (İng. *cultural equivalent*), '*işlevsel eşdeğerlik*' (İng. *functional equivalent*), '*anlam çözümlemesi*' (İng. *semantic analysis*), '*uyarlama*' (İng. *adaptation*) gibi mikro stratejiler çevirmen tutumunun sınırlarını etkileyebilecek olası stratejilerdir. Diğer taraftan, çağdaş çeviri yaklaşımlarında kaynak metne sadakati esas alan geleneksel normatif bakış açıları kadar çevirmenin sorumluluğu ile özgürlüğü arasındaki ilişkinin çeviri sürecinde doğru konumlandırılması gerektiği yönündeki vurgular da unutulmamalıdır.

Çevirmenin strateji geliştirmede esas olarak odaklanması gereken iki öncelikli ve pragmatik ilke vardır:

1. Çözüm odaklılık ve işlevsellik kapsamında yararlanılan tüm çeviri stratejilerinde ilgili erek toplum tarafından 'bu tercih çocuk için iyi olmuş' dediterebilecek bir sınırdaki kalınmalıdır.

2. Çevrilen eserin konusu, karakterleri ve dili erek dilin yapısına ve çocukların okuma alışkanlıklarına göre uyumlaştırılmalıdır.

Erişkin edebiyatı çevirilerinden farklı olarak çocuk edebiyatı çevirilerinde metin kısaltma, ekleme, sözcük çıkarma gibi manipülasyonların yapılma olasılığı daha fazladır ve aynı zamanda bilimsel bir gerekliliktir. Bu olgu kaynak metne sadakatsiz olarak değil, erek metnin daha okunur hale gelmesiyle açıklanabilir (Neydim, 2006). Diğer taraftan, Toury'nin çeviriyi hedef kültürdeki 'kabul edilebilirliği' (İng. *acceptability*) ile kaynak

metne karşı ‘yeterliliği’ (İng. *adequacy*) arasında bir yere yerleştirir ve çeviri metninin sadece bu iki ölçütten birini tamamen karşılayamayacağını söyler.

4. Almancadan Türkçeye ‘Kaplan Gözü Maceraları’ Başlığı Altında Çevrilen Çocuk Kitaplarında Çevirmen Kararları

Almancadan Türkçeye çevirisi yapılan ve Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları’ndan ‘*Kaplan Gözü Maceraları*’ (alm. *Tigerauge*) başlığı altında 2016-2018 yılları arasında çıkan toplam on çocuk edebiyatı kitabında genel kültür kapsamına giren konuların yanı sıra daha yerel ve bölgesel sayılabilecek konular da ele alınmıştır. Almanya’da 2008-2012 yılları arasında Deutscher Taschenbuch Yayınevi (dtv) tarafından bir seri şeklinde yayımlanan söz konusu on kitap, çocuk edebiyatı alanında eser veren farklı tanınmış yazarlara sipariş edilmiştir. Kitaplardaki çizimleri yapan illüstratörler de titizlikle seçilmiş, tanıtımlarda ve kitap künyelerinde ayrı bir yer verilmiştir. Dokuz ve üstü yaş grubu için tasarlanan dizinin sloganı ‘*Olan biteni kaplan gözüyle izle!*’ şeklinde belirlenmiştir. Bu slogandaki kaplan gözü motifi çocukların meraklı ve gözlemlerinde dikkatli ve kıvrak olma özellikleri vurgulanmaya çalışılmıştır. Kitap içerikleri hem çocukların macera beklentisini karşılayacak hem de birçok faydalı bilgiyi içerecek şekilde kurgulanmıştır. Söz konusu kitaplar ayrıca sesli kitap olarak da düzenlenmiştir. Alman okurun ilgisine karşılık eserlerde işlenen konuların büyük bir kısmının Türk çocuk okurların da ilgisini çekebileceği düşünülerek söz konusu kitapların Türkçeye kazandırılmasına karar verilmiştir.

Çocuk kitaplarının yazımında seçilen konuların büyük bir kısmı kaynak dil okurunun bulunduğu ülkenin eğitim sistemiyle uyumlu olmasına dikkat edilir. Söz konusu içeriklerin çocuğun çevresinde ve özellikle de okulunda işlediği konulara bir bağlantısı olması pragmatik bir yaklaşımdır. Bu genel ilke dışında ara ara erek kültürde çok fazla karşılığı olmayan konularda da çeviri eserlerin üretilmesi yadırganmamalıdır. Bu türden konuların çocukların bilgi ve hayal dünyalarına yapacağı katkıyı küçüksememek gerekir.

Deneyimsel çeviri süreci bağlamında analizi yapılan on kitapta yetişkinlerin de ilgi duyacağı tarih, kültür, coğrafya, çevre, hayvanların dünyası ve günlük yaşam gibi konular çocuk kahramanlar üzerinden maceracı bir kurguyla işlenmektedir. Başlangıçta kimi kaynak kültür öğelerinin erek okura yabancı gelebileceği düşünülmüş olsa da kitapların yayımından sonra Türkçe çevirilerine de ilgi gösterildiği baskı sayıları ve yapılan değerlendirmelerden görülmüştür. Buradan da çocuk okurun ilgi ve hayal dünyasının ne denli sonsuz olabileceği sonucu çıkartılabilir ki bu çocuk edebiyatında çok şaşılacak bir husus değildir.

‘*Kaplan Gözü Maceraları*’ (alm. *Tigerauge*) başlığı altında yayımlanan kitapların Almanca ve Türkçe başlıkları ile ele aldıkları konular şu şekildedir:

Tablo 1

'Kaplan Gözü Maceraları' kitap serisinde Almanca, Türkçe başlıklar ve konular

Almanca Başlık	Türkçe Başlık	Konusu
<i>Drachenschiffe vor Vinland</i>	<i>Viking Gemileri</i>	Vikinglerin Amerika yolculuğu
<i>Aufstand in der Antarktis</i>	<i>Antarktika'da İsyan</i>	Antarktika'da yaşayan penguenler
<i>Das Geheimnis der Saurierinsel</i>	<i>Dinozor Adası'nın Gizemi (Poppe, 2016)</i>	Jurassic Coast kıyısı ve dinazorlar
<i>Der Schiffsjunge der Santa Maria</i>	<i>Büyük Keşif Gezisi</i>	Kristof Kolomb ile Amerika'nın keşfi
<i>Dem Mammut auf der Spur</i>	<i>Mamutun Ayak İzleri</i>	Buzul çağında mamutların dünyası
<i>SOS am Gipfelkreuz</i>	<i>Dağda Acil Durum</i>	Dağcılık, hava ve iklim
<i>Seehunde in Gefahr</i>	<i>Fokların Peşinde</i>	Kuzey Denizi ve fokların yaşamı
<i>Die Schatulle des Pharao</i>	<i>Firavunun Sandığı</i>	Eski Mısır'da kültürel yaşam
<i>Schatzjäger in der Karibik</i>	<i>Karayipler'de Hazine Avı (Tielmann, 2018)</i>	Karayipler'de hazine avcılığı
<i>Seeräuber vor Sylt</i>	<i>Kuzey Denizi Korsanları</i>	Kuzey Denizi'nde korsanlık

On kitabın çeviri sürecinde çevirmenin elde ettiği deneyim ve yaptığı analizler çerçevesinde tespit ettiği oldukça fazla konu başlığı olmuştur. Bu çalışmada öne çıkan sadece bazı temel sorun alanlarında çevirmenin aldığı kararlar ve uyguladığı stratejiler beş başlık altında bir seçki olarak bundan sonraki kısımda örnekler eşliğinde irdelenecektir.

4.1 Kitap Başlıklarının Ereğ Dilde Kullanımı

Kitap başlıklarında işlenen konunun vurucu ve içeriği kapsayıcı bir şekilde öne çıkartılması beklenir. Okuyucunun başlığa bakarak bir ön izlenim edinerek konuya ısınabileceği varsayılır. Sinema filmlerinde izleyicinin ilk olarak filmin başlığına baktığı gibi okur da önce kitap başlığına bakarak kitap seçer ve devamında konuya ilgi duymaya başlar. Yine uluslararası ölçekte yaygınlık kazanmış filmlerde filmin başlığı ülkeden ülkeye değişikliğe uğradığı gibi kitap başlıklarında da aynı strateji söz konusudur. Özellikle dar bir coğrafyada ve o coğrafyadaki belirli bir kültüre hitap eden özgün başlıkların ereğ dil kültürüne göre uyarlanması gerekecektir. Çevrilen on Almanca kitabın dördünün başlığında çevirmen Türkçe başlık oluşturmada köklü değişikliklere gitmiştir:

Tablo 2

'Kaplan Gözü Maceraları' kitap serisinde çevirmenin tercih ettiği Türkçe başlıklar

Almanca kitabın başlığı	Sözcüğü sözcüğüne Türkçe karşılığı	Çevirmenin tercih ettiği başlık
<i>Seeräuber vor Sylt</i>	Deniz Korsanları Sylt Önlerinde	<i>Kuzey Denizi Korsanları</i>
<i>Drachenschiffe vor Vinland</i>	Ejderha Gemileri Vinland Önlerinde	<i>Viking Gemileri</i>
<i>SOS am Gipfelkreuz</i>	Zirve Haçında SOS	<i>Dağda Acil Durum</i>
<i>Der Schiffsjunge der Santa Maria</i>	Santa Maria Gemisinin Miçosu	<i>Büyük Keşif Gezisi</i>

Çevirmen kaynak dildeki on kitabın dördünde başlıklarda kullanılan özgün coğrafik terimler ile yerellik ifade eden kültüre özgü sözcüklerden uzaklaşarak, Türkçe başlıklarda daha genel terimleri kullanmayı tercih etmiştir. Burada kullanılan stratejinin amacı, Türk okurun kitabın konusunu başlığından kolayca anlayabilmesini ve kitaba ilgi duymasını sağlamaktır. Okur, Almanca başlıkta geçen özgün sözcüklerle ilgili açıklayıcı bilgileri metnin içinde yeri geldiğinde bulacaktır. Çevirmenin burada kullandığı strateji, Klingberg'in erek metinde daha üst bir kavramın kullanılmasını, Venuti'nin yerileştirme veya Newmark'ın işlevsel çeviri anlayışı çerçevesinde açıklanabilir.

Örnek 1:

Seeräuber vor Sylt başlıklı kitapta Almanya'nın en kuzey ucunda bulunan özgün coğrafik bir yerleşim olan Sylt Adası önlerinde geçen bir macera anlatılmaktadır. Burası Alman çocukları için bilinen bir coğrafik bölgedir, ancak çevirmen özellikle sözcüğün hem yazılışı hem de okunuşundaki zorluğu dikkate alarak kolay anlaşılabilir olması açısından daha geniş bir coğrafi terimi kullanmayı tercih ederek başlığı Türkçeye *Kuzey Denizi Korsanları* (Cornelia, 2018) olarak çevirmiştir. Bu eserde esas olan bir korsanlık macerasıdır ve hangi adanın önlerinde geçtiği çok da önemli değildir. Bu nedenle, çevirmenin kuzeyde bir yer olduğunu belirten 'Kuzey Denizi' ifadesini tercih etmesi işlevsel çeviri stratejisiyle açıklanabilir.

Örnek 2:

Drachenschiffe vor Vinland başlıklı kitapta Vikinglerin Kuzey Amerika ile Grönland arasında yer alan Viking kenti Vinland önlerindeki bir macerası söz konusudur. Kitabın başlığı Türkçeye 'Ejderha Gemileri Vinland Önlerinde' şeklinde çevrilebilirdi. Ancak böyle bir başlık fazlaca açıklama gerektireceği için çevirmen hem 'ejderha gemileri' hem 'Vinland' ifadelerini çok özgün bulmuş, Türk okur için daha yaygın olan ve kolay anlaşılabileceğini düşündüğü *Viking Gemileri* (Bekker, 2016) başlığını tercih ederek yine kapsayıcı üst bir kavram kullanmıştır.

Örnek 3:

SOS am Gipfelkreuz başlıklı kitapta '*Gipfelkreuz*' sözcüğü kültürel açıdan Almandada çok özgün bir terimdir. Dağcıların dağ zirvelerine tırmandıktan sonra diktikleri haç şeklindeki bir sembolü ifade eder ve dini açıdan da şükür ifade eden bir anlamı vardır. Ereğ kültür açısından bu sözcüğün karşılığı yoktur. SOS kısaltması da teknik açıdan erek okur için zorlayıcı bir terimdir. Çevirmen kaynak metnin başlığında kullanılan her iki terimi de Türkçede kullanmadan genelleştirme ve işlevsellik stratejisiyle kitabın konusuna uygun düşecek *Dağda Acil Durum* (Lilienthal, 2017) başlığını tercih ederek erek okurun daha yakın olacağı terimleri kullanmıştır.

Örnek 4:

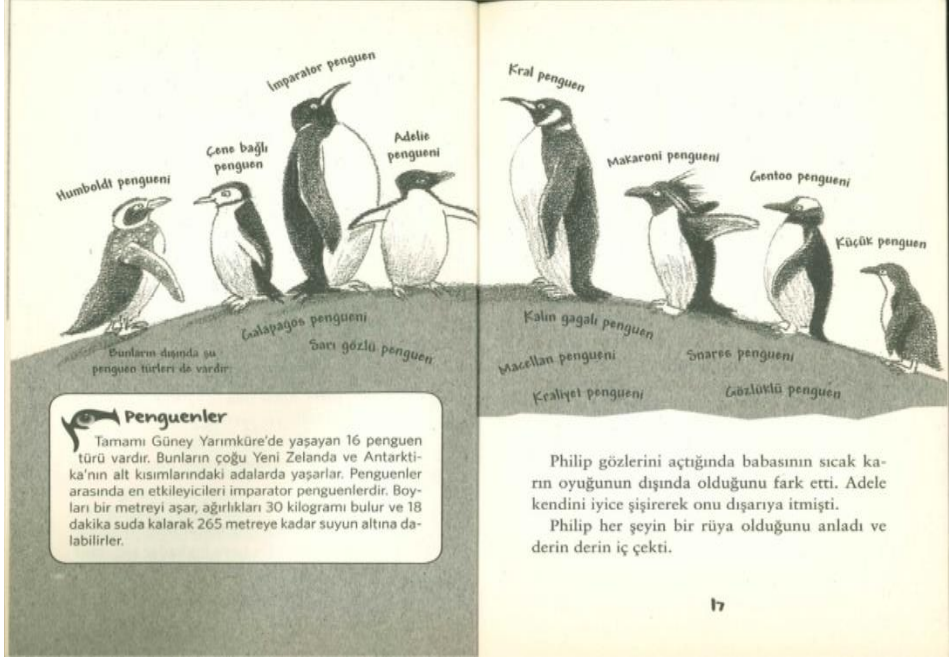
Der Schiffsjunge der Santa Maria başlıklı kitapta özgün bir gemi ismi olan *Santa Maria* erek okur için öncelikli anlaşılması gereken bir öge değildir. Çevirmen bu başlıkta hem geminin ismini hem de miço anlamındaki '*Schiffsjunge*' sözcüğünü Türkçe başlıkta kullanmamıştır. Amerika'nın keşfi konu edilen kitapta çocuk gözüyle keşif macerasının çocuk okur önem taşıyan öncelikli unsur olduğundan hareketle, çevirmen bu başlığı kitabın içeriğini kapsayacak şekilde konuyu kapsayacak bir üst kavramı kullanarak genel bir ifadeyle vermeyi tercih etmiş ve Türkçeye *Büyük Keşif Gezisi* (Schweiger, 2016) olarak çevirmiştir.

4.2 Çevirmene Kolaylık Sağlayan Ögeler: Çizimler ve Ek Açıklamalar

Çocuk edebiyatında işlenen konuya göre, özellikle de kültüre özgü öğelerde, bolca çizim kullanılır. Bu öğeler çoğunlukla günlük yaşamın temel unsurları olan barınma ortamlarını, kullanılan eşyaları, araç ve gereçleri, kıyafet ve yiyecekleri görsel olarak betimler. Çizimler sadece şekilsel ve süsleyici öğeler olmayıp, okuma pratiğinin gelişimi ve içeriğin doğru anlaşılması açısından temel unsurlardır (Oittinen, 2000, ss. 21-22). Böylece çocuk okurun yabancı olabileceği içerikler çizimlerin görselliğinden yararlanılarak daha kısa yoldan anlaşılması sağlanır. Çizimler eşliğinde hatta bizzat çizimlerle iç içe birçok durumda açıklayıcı bilgilere de yer verilir. Çizimlerin kolay anlaşılabilir ve çocuk okurun hayal dünyasına hitap edecek bir teknikte olması beklenir. Okuma becerisi gelişmekte olan yaş gruplarına yönelik kitaplarda içerik ağırlıkta çizimler üzerinden kurgulanır. Bu nedenle çocuk edebiyatı çevirilerinde yazara verilen öneme yakın bir önem çizimleri hazırlayan illüstratörlere de verilir ve gerek tanıtımlarda gerek kitap kapaklarında öne çıkartılır.

Şekil 1

Antarktika'da İsyan, ss. 16-17

Örnek 1:

Antarktika'da İsyan (Aufstand in der Antarktis) (Hartmann, 2016) başlıklı kitapta penguen türleri söz konusudur. Çocuk okurun penguen türlerini yakından tanıyabilmesi için bolca çizim desteği kullanılmıştır (bkz. Şekil 1). 'Penguenler' başlıklı çizim desteğiyle okur 16 penguen türünün olduğunu isimleriyle birlikte öğrenmiş olacaktır. Bazı türlerin çevirisinde çevirmen kaynak dildeki isimleri uyarlamış, bazılarında da alanda kullanılan isimlerini aynen adapte etmiştir.

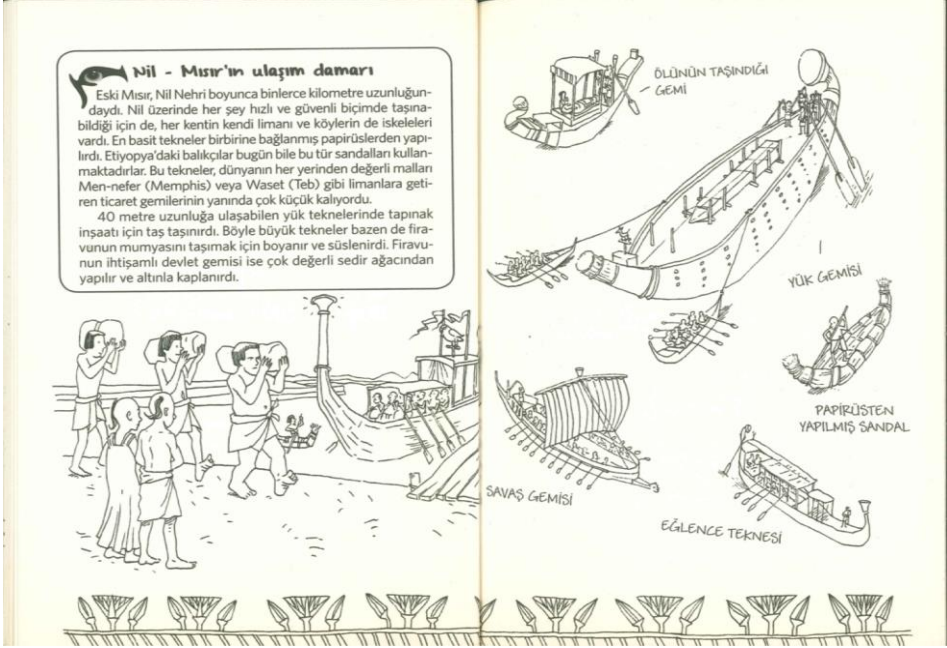
Örnek 2:

Firavunun Sandığı (Die Schatulle des Pharao) (Holtei, 2017) başlıklı kitapta eski Mısır kültürü bağlamında özgün olarak Nil Nehri üzerindeki kültürel yaşam ve gemicilik faaliyetlerini konu edinen bir macera anlatılmaktadır (bkz. Şekil 2). Yoğun kültürel içerikte söz konusu olan ulaşım ve gemi türleri konularının daha iyi anlaşılması için çizimlerle önemli bir görsel destek sağlanmıştır. 'Nil-Mısır'ın ulaşım damarı' başlığı altında o dönemim gemi türleri çizim desteğiyle okura daha yakından gösterilmiştir.

Çevirmen ilgili terimlerin Türkçeye çevirisinde erek metin okuruna hitap edebilecek yerleştirme stratejisini tercih etmiştir.

Şekil 2

Firavunun Sandığı, s.34-35

Örnek 3:

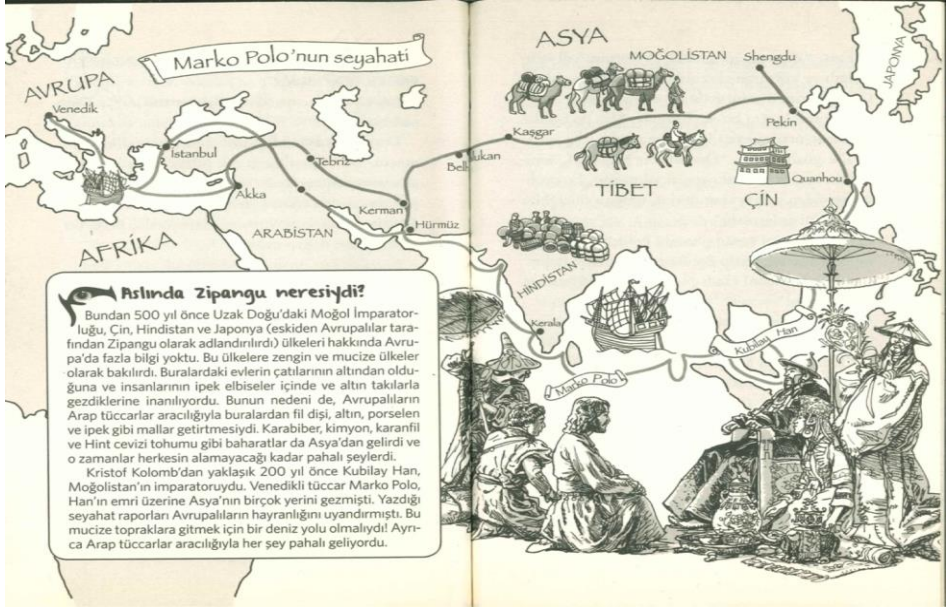
Büyük Keşif Gezisi (Der Schiffsjunge der Santa Maria) başlıklı kitapta keşifler ve özellikle de Amerika'nın keşfi konusu işlenmektedir. Marko Polo'nun yaptığı keşif seyahatleri 'Aslında Zipangu neresiydi?' başlığı altında bir harita çizimi ve ona ekli bilgilendirme ile görsel olarak ayrıntılı bir biçimde ortaya konmuştur. Çocuk okurun böylece metinde geçen tarihi kişilikleri, ülkeleri ve coğrafi mesafeleri hakkında daha pratik bir yoldan anlamasına katkı sağlamıştır.

Örnek 4:

Kuzey Denizi Korsanları (Seeräuber vor Sylt) başlıklı kitapta bir korsanlık macerası işlenmektedir. Konu gereği sıklıkla gemi ve gemicilik terimleri kullanılmaktadır. Okurun yabancı olabileceği terimler çizim ve çizimlere ek bilgilerle desteklenmiştir. 'Hansa Birliği dönemindeki önemli gemi türleri' başlığı altında ilgili gemicilik terimleri ayrıntısıyla verilmektedir. Bu çizim sayesinde gerek teknik gerek kültürel içerikli terimlerin çocuk okur tarafından anlaşılması için önemli bir görsel destek sağlanmıştır.

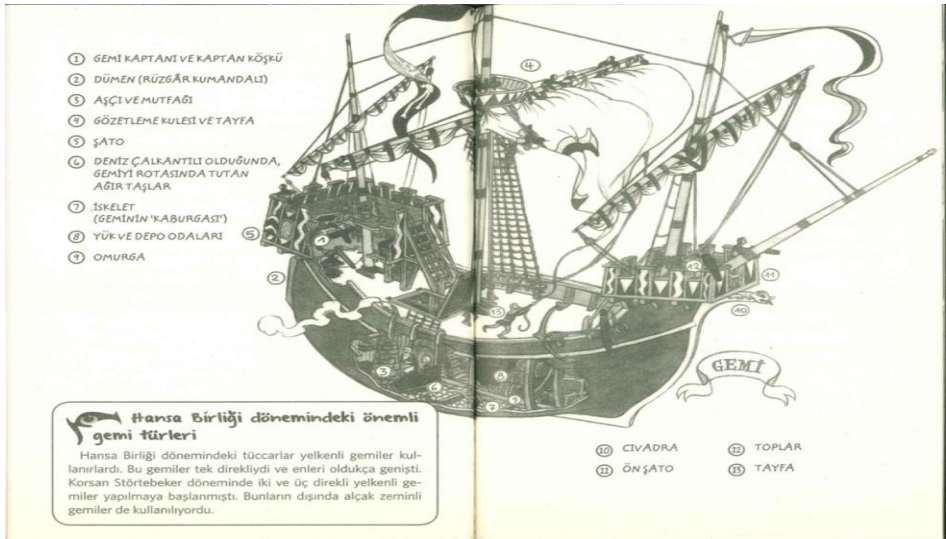
Şekil 3

Büyük Keşif Gezisi, ss. 26-27

Şekil 4

Kuzey Denizi Korsanları, ss. 62-63

4.3 Kaynak Metinde Geçen Özel İsimlerinin Erek Dilde Kullanımı

Çocuk edebiyatında geçen figürler çocuklar için çoğunlukla öykünülecek kahramanlar gibidir. Çocuklar onları isimlerinden başlayarak dış görünüşleri, kıyafetleri, alışkanlıkları hatta kullandıkları dilsel ifade kalıplarıyla ilgiyle takip ederler ve kendi aralarındaki oyunlarda bu kahramanları taklit ederek onlar gibi davranmaya ve konuşmaya çalışırlar. Bu nedenle kaynak eserde geçen kahraman isimlerinin erek dilde hiç değiştirilmeden kullanılması ilk bakışta olması gereken gibi düşünülebilir ve olması gereken de temelde budur. Ancak uygulamada bunun her defasında gerçekleşmesi mümkün olmayan durumlarla karşılaşma olasılığı yüksektir. Kaynak ve erek dil arasındaki yazım ve sesletim kuralları fazlaca ayrışıyorsa bu olasılık daha da yüksektir. Kaynak metindeki özel isimlerin erek dilde kullanımında genel olarak dört stratejik olasılıktan bahsedebiliriz:

1. Kaynak metinde geçen özel isimlerde hiçbir değişiklik yapmadan erek dilde aynen korunması: Bu gruba giren isimlerde yazım olarak her defasında Türkçeye tam bir uyum olmasa da Türk okur için fazla zorluk çıkarmayacak isimler söz konusudur. Örnek: *Büyük Keşif Gezisi* başlıklı kitapta Luis, Rodrigo, Polifemo, Ramon veya *Firavunun Sandığı* başlıklı kitapta geçen İsesi, Merenmut, Senut, Sethi gibi özel isimler.
2. Kaynak metinde kullanılan özel isimlerin erek dil yazım ve sesletim kurallarına göre uyarlanması: Bu başlık altındaki özel isimlerin yapısı genelde korunmakla birlikte Türkçede daha kolay okunup söylenmesini sağlamak üzere yapılan küçük manipülasyonlar söz konusudur. Örnek: Clara yerine Klara, Philip yerine Filip, Charly yerine Çarli gibi. Bu yöntem tartışmalı olmakla birlikte erek okur adına güdülen kaygı adına anlaşılabilir bir stratejidir.
3. Kaynak metinde kurgulanmış özel isimlerin erek dildeki anlam karşılıklarıyla kullanılması: Kaynak metinde bazı isimler metnin konusuna uygun bir şekilde ifade ettikleri anlamlarıyla kurgulanmış olabilir. Yazarın buradaki amacı, çocuk okurun hayal dünyasına hitap ederek onun ilgisini yüksek tutmaktır. Aynı yöntem çevirmen tarafından erek metinde de kullanılabilir.

Viking Gemileri başlıklı kitapta geçen kahramanların soyadları kaynak metin okuru için kurgulanmış ve metnin kültürel bağlamına uygun anlamlar ifade ederken, lakap sayılabilecek günlük kullanımlardır. Çevirmen bu kurguyu koruyarak söz konusu Almanca soyadları Türkçedeki anlamsal karşılıklarını kullanarak yerleştirmiştir: *Sven Bleichhaar* için *Kırsaçlı Sven*, *Freya Svenstochter* için *Svenkızı Freya*, *Sigrun Björnstochter* için *Björnkızı Sigrun*, *Orm der Einäugige* için *Tekgözlü Orm*.

Buzul çağında geçen bir macerayı ele alan *Mamutun Ayak İzleri* (Gehm, 2017) başlıklı kitapta okurun ilgisini çeksin diye kahramanlara çocukların hoşlanacağı

türden Almancada eğlendirici ve bağamla ilintili sözcükler kullanılarak isimler verilmiştir. Türkçeye çeviride de çevirmen aynı kurguyu benimseyerek erek okur için Türkçede şirinlik ifade edecek isimlendirmeleri tercih etmiştir. Bu isimlerden bazıları kaynak dildeki isimlere benzeştiği gibi bazıları da tamamen erek dilin yapısına uyumlaştırılmıştır: *Luchsohr* için *Keskinkulak*, *Pfotenherz* için *Patiseven*, *Tigerzahn* için *Kaplandiş*, *Sternauge* için *Yıldızgöz*, *Rotnase* için *Kırmızıburun*, *Klecksfinger* için *Boyalıparmak*, *Feuerblick* için *Ateşgöz*, *Löwenarm* için *Aslanpençesi*.

4. Kaynak eserdeki özel isimlerin tamamen kaldırılması ve erek metinde yerli özel isimlerin kullanılması: Çocuk edebiyatı çevirilerinde kaynak metinde geçen özel isimlerin yerine erek dilde tamamen yerli isimlerin kullanıldığı bilinmektedir. Bu tür çeviri yaklaşımlarında kaynak metin de yerleştirilerek kısmen değişikliğe uğratılmaktadır. Bu durum tartışmaya açık ve bir yönüyle de kaynak metni sabote etmeye kadar varabilecek bir husustur. Çevirmen bu grupta sınıflandırılacak bir tercihte bulunmamıştır.

4.4 Erek Dilde Karşılığı Olmayan Ögeler

Çevirmenin kaynak dildeki bazı sözcüklerin veya kültüre özgü ögelerin erek dilde doğrudan karşılığını bulamadığı durumlarla karşılaşma olasılığı yüksektir. Çevirmen bu ögelere erek dilde işlevsel karşılıklar bulma çabası içindedir. Böylesi durumlarda çoğunlukla kaynak dildeki sözcükleri erek dilde özellikle yazım ve sesletim kurallarına uygun bir şekilde benzetilerek kullanma olasılığı vardır. Diğer bir olasılık da bu tür sözcüklerin erek dildeki anlamsal karşılıklarına uygun bir sözcük veya ifadeyi kullanmaktır. Ayrıntılı bir çalışmayı gerektiren bu konuda oldukça fazla örneğin arasından burada sadece iki kitaptan öne çıkan birkaç örnek paylaşılmaktadır.

Fokların Peşinde (Hartmann, 2017) başlıklı kitapta Kuzey Denizi'nin Friz Adaları bölgesinde görülen bir doğa olayı söz konusudur. Gelgitler sonucunda oluşan balçıklı sulak alana Almancada *'Wattenmeer'* denilmektedir. Yöresel bazı dillerde de benzer sözcükler kullanılmaktadır. Bu sözcük İngilizceye de *'the Wadden Sea'* şeklinde geçmiştir, aynı şekilde Türkçesi de bazı kaynaklarda *'wadden denizi'* şeklinde kullanılmıştır. Ancak bu ifade çocuk okur için açıklamaya muhtaçtır. Bu nedenle de çevirmen bu sözcüğün karşılığını Türkçede yetişkinlerin dil kullanımında yerleşmiş olan *'çamur deryası'* deyişinden esinlenerek *'çamur denizi'* diyerek erek okur açısından daha işlevsel bir tercihte bulunmuştur. Aynı şekilde bu çamurlu bölgede rehberlik yapan birine de Almancada *'Waddenmeer-Führer'* denilmektedir, bu kullanımı çevirmen Türkçeye *'Çamur Denizi Rehberi'* olarak kullanmıştır.

Viking Gemileri başlıklı kitapta bolca kültüre özgü öge kullanılmaktadır. Bu ögelerin büyük bir kısmının Türkçede doğrudan karşılığı yoktur. Vikingler Kuzey

Amerika'da karşılaştıkları yerlilere '*Skrälinger*' halkı derler. Bu sözcüğün Türkçede karşılığı yoktur. Yerlilerin çadırları, yaşam biçimleri, kıyafetleri hakkında verilen bilgilerden bunların Kızılderili olduğu anlaşılmaktadır. Çevirmen bu nedenle bu sözcüğün karşılığını Türkçede '*Kızılderililer*', aynı sözcüğün geçtiği '*Skrälinger Junge*' için '*genç Kızılderili*' ve '*Skrälinger Lager*' için de '*Kızılderili kampı*' kullanmıştır. Vikinglerin '*Langhaus*' olarak adlandırılan tek odalı evleri için Türkçede sözcüğü sözcüğüne 'uzun ev' değil de '*tek odalı ev*' ve '*Thing*' olarak adlandırılan toplantıları için de '*Thing-Meclisi*' diyerek kaynak dildeki sözcükleri Türkçedeki anlam karşılıklarıyla çevirmiştir.

4.5 Yazım Kuralları ve Sesletim Sorunu

Çocukların ilk defa duydukları veya okuma yaptıkları dillerde öne çıkan bazı sözcüklerin nasıl söylendiğine karşı ilgi duyarlar. Bu nedenle çevirmenin hangi kaynak dilden çeviri yaptığını bağlı olarak strateji geliştirme durumunda kalacağı önemli bir konu da kaynak metinden değişikliğe uğratmadan kullanmayı düşündüğü sözcüklerin yazım ve sesletim kurallarıdır. Bu kapsama giren sözcükleri kaynak dilde olduğu gibi kullanma olasılığı her defasında mümkün olamayabilir. Çocuk okurların büyük bir kısmının henüz yabancı dillerle yeni yüzleştikleri bir dönemde çevirmen bu tür sözcüklerin okunuşunu gözeterek kolaylaştırıcı bir anlayışla hareket etmelidir. Türkçenin yazım ve sesletim kuralları Latin alfabesi kullanılan dillerin çoğunluğuyla uyumludur. Almanca sözcüklerin Türkçede uyumlaştırılarak kullanılmasında ä, Ä, q, ß, w, x harfleri ile ei, ie, eu, äu gibi ünlü ve ch, sch, tsch, pf, st, sp gibi ünsüz bileşimleri çevirmenin dikkate alması gereken noktalardır. Yöntemsel olarak sözcüklerin kaynak dildeki yazım biçimleriyle kalması doğru bir yaklaşım olmakla birlikte, çocuk okur açısından bakıldığında, çevirmenin bu yaklaşımı belli ölçüde esneterek sözcükleri erek dil yazım ve sesletim kurallarıyla olabildiğince uyumlaştırma çabası içinde olması gerekecektir. Bu kapsamda genellikle bazı özel isimlerin ve yaygınlık kazanmış Almanca sözcüklerin uyumlaştırılması söz konudur. Örneğin; Christine yerine Kristine, Pfennig yerine Fennig, Schnitzel yerine Şnitzel, Taxi yerine Taksi, Kaiser yerine Kayzer, Großmarket yerine grosmarket gibi.

5. Çocuk Edebiyatı Çevirilerinde Çevirmen Sorumluluğunun Boyutu

Çocuk edebiyatı çevirilerinde metnin başlığından başlayarak kaynak metne istisnasız bağlılık gösterilemeyecek kadar fazlaca zorlayıcı durum söz konusudur. Bu nedenle de çevirmenin erek dilde oluşturacağı metnin bütünselliğini gözeterek özgürlüğünü yetişkinlere yönelik yapılan edebiyat çevirilerine göre daha fazla kullanması yadigarınmamalıdır, aslında erek okurun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik manipölasyonlar olarak görülmelidir. Manipölasyonların boyutuna göre çevirmenin yer yer çeviriden çok uyarlamalarda bulunmak durumunda kalması gerekecektir.

Çocuk edebiyatı çevirilerinde bir taraftan çocuk okurun öğrenme alışkanlığını doğru geliştirmesi açısından kaynak dildeki kültürel öğelerin olabildiğince eşdeğer karşılıklarıyla korunmasının yerinde olacağı görüşü savunabilirken, diğer taraftan da

geleneksel eşdeğerlik beklentilerine uymanın çok zorlayıcı olacağı ve bu nedenle de erek metnin işlevselliğini öncelik vererek çeviri sürecinin yürütülmesinin daha yararlı olacağı görüşü hâkimdir. Bu nedenle çocuk edebiyatı çevirilerinde çevirinin hedef kültürde nasıl bir işlev göreceği esas alınır. Çevirmen de bu işlevin yerine gelmesini sağlamak üzere erek metni amacına uygun olarak biçimlendirirken aldığı kararları gerekçelendirdiği sürece de özgürdür (bkz. Skopos kuramı). Erek kültürde işlevselliği olmayacak hatta okuyucuyu yanlış yönlendirebilecek öğelerin çıkartılması da stratejik tutumların arasındadır. Tüm bu etmenler çerçevesinde Toury (1995) çeviri eserin artık yeni okuruyla erek dil ve kültürünün etkisi altına girdiğini söyler. Çevirmen, çocuk okur adına kaygı güder ve erek dil normlarına uygun hareket etmek için sürekli “Çocuk okur bunu nasıl söyler veya algılar?” sorusuna yanıt arayarak süreci yönetir. ‘Bizim çocuklarımız bunu böyle söylemez,’ diye tespit ettiği her noktada alacağı karar ve kullanacağı strateji ile çözüm bulma çabası içinde olmalıdır.

Çeviriler üzerinden, özellikle 1950’li yıllardan başlayarak “Hay bin kunduz!”, “Hey ahbab!”, “Sakin ol adamım!” gibi doğrudan sözcüğü sözcüğüne yapılan aktarımların hem okur hem toplumun geneli üzerinde ve özellikle de ana dilin kullanımında neden olacağı olumsuz yansımaları küçümsenemez. Teşekkür ifadesi olarak “merci” (mersi) veya vedalaşma ifadesi olarak “by by” (bay bay) gibi kullanımların ulaştığı boyuta bakıldığında, bu etkinin ne denli yüksek olabileceği görülecektir. Sayılabilecek benzeri birçok örnek çevirmenin ne denli bir sorumlulukla karşı karşıya olduğunu açıkça göstermektedir. Dil, toplumun kültürel birikimini taşıyan ve geleceğe ileten önemli bir araçtır. Söz varlığı ve anlatım kalıpları yabancı dillerden etkilendiği sürece o dil kirlenmeye ve deforme olmaya mahkumdur. Konu çocuk dili olduğunda, bu etkinin daha kalıcı olacağı daha yüksek bir ihtimaldir. Son dönemlerde medya olanaklarının hızlı gelişimiyle özellikle internet üzerinden yayınlanan yabancı çocuk film ve dizilerinin Türkçeye çevrilmesinde bir özensizlik gözlemlenmektedir. Türkçenin yapısı ile ifade kalıplarına uymayan çeviriler üzerinden adeta yeni bir dil yapısı zorlanmaktadır. Akademik açıdan çalışmalarda değerlendirilmeye başlanan bu konunun daha güçlü bir şekilde gündemde tutulması gerekmektedir.

Elbette küresel konularda, özellikle teknoloji alanının ortak terim ve ifade kalıplarının kullanımında gerektiğinde yazım ve sesletim uyumlulukları çerçevesinde kaynak ve erek dilde benzer şekilde kullanılabilir. Ancak söz konusu kültürel öğeler olduğunda, çevirmenin karar ve stratejilerinin erek dil ve kültür normları açısından tutarlılığı ve sürdürülebilirliği en üst düzeyde sağlanmalıdır. Erek metin yeni okuyucusunda çeviri bir metin değil de adeta kendi dilinde yazılmış bir metin izlenimi yaratmalıdır. İddialı bir eşiğe işaret eden bu hedef, çevirmen sorumluluğunun ifadesi konumundadır.

Çocuk edebiyatı çevirilerinin ve bu alandaki çevirmenlerin çocukların okuma alışkanlıkları ile hayal güçlerinin zenginleşmesine, doğru bilgiler edinmelerine, ifade güçlerinin gelişmesine, aslında genelde dünyayı ve insanı dilsel olarak doğru

algılamalarına doğrudan katkısı vardır. Bu nedenle, bu olağanüstü iş adeta bir cerrahın mesleki hassasiyetine eşdeğer bir titizlikle yürütülmelidir. Çocukların yetişkinlere göre sadece yaşları küçüktür, ancak ilgi ve hayal dünyaları onlara göre daha büyüktür.

6. Sonuç

Çocuk kitaplarının ulaştığı güncel hacim doğrultusunda yayınevlerinin sadece çocuk edebiyatı kitaplarını takip ve çevirilerini koordine eden birimleri olmalıdır. Yayınevlerinin çocuk edebiyatı ve çevirileri hakkındaki yayın politikaları, bu alandaki çevirilere yönetsel bakış açıları ile çevirmen istihdam ve görevlendirmeleri doğru zemin ve yapılanmanın oluşması bakımından yaşamsal önemdedir. Yayınevlerinin yer yer kendi ideolojik ve düşünsel anlayışları doğrultusunda çeviri süreçlerine müdahale ederek kaynak eserin ana yapısını bozabildikleri gözlemlenen bir olgudur (Neydim, 2020, s. 864). Ülkemizde çocukların yetişkinlere göre daha fazla kitap okudukları bilindiğine göre bu yapılanma daha da ciddi bir şekilde ele alınmalıdır. Bu yapılanmayı geciktiren en önemli neden, çocuk edebiyatı eserlerinin diğer edebiyat türlerine göre çevrilmesinin kolay olduğu yanılgısıdır. İşin içinde olanların, bu düşüncenin ne denli sığ olduğunu iyi bilecektir. Günlük yaşamda çocukla iletişimde ne denli büyük bir özen gösterilmesi gerekiyorsa, çocuk edebiyatı çevirilerinde de benzer bir özenle hareket edilmelidir. Belki bir iddia gibi anlaşılacak olsa da yalın bir ifadeyle, çocukların dünyasını anlamaya çalışmayan, onların düzeyine inmeyi beceremeyen ve onlarla etkili bir iletişim becerisine sahip olmayan birinin çocuk edebiyatı çevirisi yapması doğru sonuçlar vermeyecektir. Daha da ileriye giderek, içinde çocukluk heyecanı taşımayanların veya o duyarlılığa sahip olmayanların çocuklara yönelik çeviri yapmamaları kendileri ve çocuklar için doğru bir yaklaşım olacaktır.

Çocuklarda tanınmış eser veya tanınmış yazar kavramı fazlaca karşılık bulmaz, onların daha çok ilgi duyacakları konular üzerinden ağırlıkta maceracı ve eğlendirici kitapları tercih edecekleri bilinmelidir. Ancak, çocukların ne okuyacaklarını hala daha ebeveynlerin ve eğitimcilerin belirlediği bir ortamda, alışlagelmiş yayıncılık ve çeviri hizmetlerinin değişmesi kolay olmayacaktır. Bu nedenle, yayınevleri ve bu alanda çalışan çevirmenler daha pedagojik ve araştırmacı bir anlayış içinde dünya genelinde çocuk edebiyatı taramaları yapmalıdır. Dünyanın herhangi bir yerinde, herhangi bir kültüründe basılan bir çocuk kitabı rahatlıkla yine dünyanın herhangi hatta en uzak coğrafyasında veya kültüründe çevrilip çocuklara sunulmasında hiçbir sakınca yoktur. Çünkü çocuklar yetişkinlerin daralttığı dünyayı çok daha geniş bakış açılarıyla görürler ve merak ederler. Çeviri eser çocuğun yabancı olduğu veya daha az bildiği bir konuyu ele alıyorsa, erek metin çocuk okuru ne yapıp edip o konunun içine çekebilmeyi becermelidir. Çevirmen adeta çocuk gibi düşünebilmeye, çocuk gibi ifade edebilmeye, çocuk gibi hayal edebilmeye hatta nerdeyse çocuk olabilmeye çalıştıkça, erek metnin arzulanmış işlevi yerine getirmesi o oranda artacaktır. Orijinal veya çeviri eser olup olmadığından bağımsız olarak, bir çocuk kitabı okuruna hoş zaman geçirmekle kalmamış rüya gördürtecek kadar etki yapabilmişse hedefine fazlasıyla ulaşmış demektir.

'Kaplan Gözü Maceraları' başlığı altında Almancadan Türkçeye çevrilen ve bu çalışmada analiz edilen çocuk kitaplarında çevirmenin aldığı kararlarda kaynak metinlere bağlılık göstermekle birlikte, özellikle kültüre özgü öğelerde yerileştirme üst başlığı altında değerlendirilebilecek bir stratejiyle erek okur odaklı bir yaklaşım benimsenmiştir. Türk çocuk okuruna büyük oranda yabancı olan veya Türkçede karşılığı bulunmayan kültüre veya alana özgü öğelerde de metnin bütünlüğünü sağlayacak bir üst kavram kullanılarak genelleştirme stratejisine başvurulmuştur. Çeviri sürecinde erek metin okurunun alımlama koşulları dikkate alınarak, erek dil ve kültür normlarına uygun dilsel uyarlamalar, sözcük eklemeye veya çıkarma gibi stratejilerden de yararlanılmıştır. Sonuç olarak, kültürlerarası iletişim perspektifinden bakıldığında, yabancı bir dil ve kültürde çocukların bilgi ve hayal dünyalarına hitap eden çocuk kitapları Türkçeye çevrilip kazandırılmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Bekker, A. (2016). *Viking gemileri* (R. Özbay, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal eser yayın yılı 2009)
- Cornelia, F. (2018). *Kuzey denizi korsanları* (R. Özbay, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal eser yayın yılı 2009)
- Erten, A. (2014). Çeviri çocuk edebiyatının temel sorunları ve çözüm önerileri. *Türk Dili*, 107(756), 354-355.
- Gehm, F. (2017). *Mamutun ayak izleri* (Çev. R. Özbay). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal eser yayın yılı 2008)
- Hartmann, L. (2016). *Antarktika'da isyan* (R. Özbay, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal eser yayın yılı 2008)
- Hartmann, L. (2017). *Fokların Peşinde* (R. Özbay, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal eser yayın yılı 2009)
- Holtei, C. (2017). *Firavunun sandığı* (R. Özbay, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları (Orijinal eser yayın yılı 2008)
- Klingberg, G. (1986). *Children's fiction in the hands of the translators*. CWK Gleerup.
- Koller, W. (2004). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft* (7. Baskı). Quelle u. Meyer.
- Kurultay, T. (1994). Probleme und Strategien bei der kinderliterarischen Übersetzung im Rahmen der interkulturellen Kommunikation. H. H. Ewers, G. Lehnert, & E. O'Sullivan (Ed.). *Kinderliteratur im interkulturellen Prozess* içinde (ss. 191-201). J.B. Metzler Verlag.
- Lilienthal, R. (2017). *Dağda acil durum* (R. Özbay, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal eser yayın yılı 2011)
- Newmark, P. (1988). *Textbook of translation*. Pergamon Press.

- Neydim, N. (2003). *80 sonrası paradigma değişimi açısından çeviri çocuk edebiyatı*. Bu Yayınevi.
- Neydim, N. (2006, Haziran 1). *Çeviribilim*. Çeviri çocuk edebiyatı ve çocuk edebiyatı çevirisi üzerine. <https://ceviribilim.com/2006/06/01/ceviri-cocuk-edebiyati-ve-cocuk-edebiyati-cevirisi-uzerine/>.
- Neydim, N. (2020). Çocuk edebiyatı klasiklerinde çeviri yaklaşımları: Uyarlama, yeniden yazma, kültürel müdahale. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırma Dergisi*, 19, 851-858. <http://10.29000/rumeli.752864>.
- Nord, C. (1991). *Text analysis in translation. Theory, methodology and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. Rodopi.
- Nord, C. (2011). *Funktionsgerechtigkeit und Loyalität: Theorie, Methode und Didaktik des funktionalen Übersetzens*. Frank & Timme.
- Oittinen, R. (2000) Translating for children. *Children's Literature and Culture*, 11. Garland Publishing.
- Poppe, G. (2016). *Dinozor Adası'nın Gizemi* (R. Özbay, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal eser yayın yılı 2012)
- Reiß, K. (1982). Zur Übersetzung von Kinder- und Jugendbüchern. Theorie und Praxis. A. Lane, G. Haensch, & F. Krollmann (Ed.), *Lebende Sprachen* içinde (ss. 7-13). Langenscheidt.
- Schweiger, F. (2016). *Büyük keşif gezisi* (R. Özbay, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal eser yayın yılı 2009).
- Stolze, R. (2003). Translating for children: World view or pedagogics. *Meta*, 48(1-2), 208- 221. <https://doi.org/10.7202/006968ar>
- Stolze, R. (2005). *Übersetzungstheorien. Eine Einführung*. Gunter Narr Verlag.
- Tielmann, C. (2018). *Karayıpler'de hazine avı* (R. Özbay, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal eser yayın yılı 2008)
- Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. John Benjamins.
- Venuti, L. (1995). *Translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.
- Yücel, F. (2006). Alımlama estetiği açısından çeviri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 489-504. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/4373/59884>

From Page to Stage, Linguistic to Multimodal: Stage Adaptations from Literary Texts¹

Sayfadan Sahneye, Dilden Çok-modluluğa: Edebi Metinlerden Sahne Uyarlamaları

Research/Araştırma

Naciye SAĞLAM

Asst. Prof. Firat University / Faculty of Humanities / Department of Translation and Interpreting Studies
naciyetasdelen@gmail.com. ORCID ID: orcid.org/0000-0001-7548-7851

ABSTRACT

Roman Jakobson's three-fold classification of translation is recognized as a turning point in translation studies. Though its legacy endures, in the present day it becomes necessary to reconsider this classification due to the evolving definition of the text. The following attempts by later scholars to reconsider his threefold taxonomy are significant to demonstrate "Jakobson's tripartition is not sufficient for discerning the cultural variety of translation processes, although it has provided its conceptual basis" (Torop, 2008, p. 256). Given its revisited versions, intersemiotic translation may not necessarily be restricted to the translation of a verbal sign into non-verbal sign systems since the binary opposition between verbal and non-verbal signs has recently been problematized with multimedia forms. Although adaptations from literary works to multimodal texts such as film, music, opera, and theater are frequent, attempts to assess these activities within the context of intersemiotic translation might be regarded as a relatively recent area of study. Since this type of re-creation involves the transformation from a single language system into a text created by multimodal forms -light, stage design, choreography, actor/actress gestures, music- the translation logic suggests a different procedure. The purpose of this article is to argue that stage adaptations from literary works can be viewed as intersemiotic translations and the process is two-fold. The stage adaptation of the book *Delî Kadın Hikayeleri (Mad Woman Tales)* by Nok Tiyatro will be used as an example to demonstrate the transformation of linguistic signs into multimodality.

Keywords: intersemiotic translation, adaptation, multimodality, stage adaptations, literary texts.

¹The article is an improved version of the presentation "Stage Adaptations as a Form of Intersemiotic Translation" presented at International Congress on Academic Studies in Translation And Interpreting Studies held between 29 September – 1 October 2022 in Bolu Abant İzzet Baysal University.

ÖZET

Roman Jakobson'un çeviriye dair ortaya koyduğu üçlü sınıflandırma çeviribilimde mihenk taşı olarak kabul gören bir sınıflandırmadır. Bu sınıflandırma günümüze de birçok çalışma için altyapı oluşturmuş olsa da değişen metin tanımları, bu kategorizasyonun gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır. Çeviriye dair kavramsal temel oluşturmuş olan Jakobson'un üçlü sınıflandırması günümüzde çevirinin kültürel çeşitliliğini ifade etmede yetersiz kalmaktadır (Torop, 2008, s. 256). Bu bağlamda kendisinden sonra gelen araştırmacıların bu sınıflandırmayı yeniden ele aldığı görülmektedir. Yeniden ele alınan sınıflandırmalar dikkate alındığında ise göstergelerarası çevirinin yalnızca dilsel sistemlerden dil-dışı gösterge sistemlerine çeviri ile sınırlı olmadığı görülmektedir. Bunun sebebi dönüşen tanımlarla birlikte dilsel ve dil-dışı ikiliğinin de bulanıklaşması ve çok ortamlı metinlerin çoğalmasındır. Edebi eserlerden film, müzik, opera, tiyatro gibi çok-modlu metinlere uyarlamalara sıkça rastlansa da bu etkinlikleri göstergelerarası çeviri olarak ele almak görece yeni bir alan olarak görülmektedir. Bu tür bir çeviri pratiği dilsel üründen yalnızca dilsel olmayan -ışık, sahne tasarımı, koreografi, sanatçı performansları, müzik gibi- çok-modlu ifade biçimlerine dönüşümü içerdiği için, buradaki çeviri mantığı farklı boyutta ele alınmalıdır. Bu kapsamda çalışmada, edebi eserlerden sahneye uyarlamaların göstergelerarası çeviri olarak ele alınabileceği fikri tartışılmış, *Deli Kadın Hikayeleri* kitabının Tiyatro Nok tarafından yapılan sahne uyarlaması dilsel öğelerin çok-modluluğa dönüşümünün örneklendirilmesi amacıyla kullanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: göstergelerarası çeviri, uyarlama, çok-modluluk, sahne uyarlamaları, edebi metin.

1.Introduction

All matter is transformed into other matter.
Kate Atkinson, Not the End of the World

In line with the changes of the era, translation studies, as an interdisciplinary field, is witnessing new convergences with various disciplines. With its inherent interdisciplinary nature, translation studies has the potential to work with approaches from a wide range of disciplines from computing technology to philosophical perspectives, hermeneutics and social theories. One of these convergences concerns the boundaries between concepts such as remaking, translation, adaptation, palimpsest, intersemiotic translation or intertextuality. While it is possible to approach a specific creation via the lens of translation or adaptation, it is also possible to approach it through intertextuality. Several disciplines or sub-disciplines share a common ground and examine related products from various perspectives in this respect. As Andrew Chesterman (2018, p. 27) credits "the conceptualization of a practice as one of the overlapping concepts depends on the research focuses, academic traditions and institutional agreements".

Concerning the convergences, the relation between translation and semiotics may perhaps be the most privileged as it dates back to the roots of the discipline. In the early stages of the discipline, regarding the types of translation, Roman Jakobson in his seminal paper "On Linguistic Aspects of Translation" has put forward a three-fold

classification. Jakobson (1959, p. 233) proposed three ways for the interpretation of a verbal sign: translating a verbal sign into other signs of the same language that is *intra-lingual translation* or *rewording*, translating a verbal sign into another language that is *inter-lingual translation* or *translation proper* and translating a verbal sign into non-verbal sign systems that is *inter-semiotic translation* or *transmutation*. In this respect, Jakobson creates the basis for the studies about general types of translation and gave the primary significance to interlingual translation as *translation proper*.

However, the idea of translation has expanded in line with the expanding concept of the text, which is no longer restricted to written materials. Henrik Gottlieb's (2018, p. 50) definition of the text "as any combination of sensory signs carrying communicative intention" stresses the communicative aspect of texts without differentiating between verbal and non-verbal. From a similar perspective, Gideon Toury's (1995, p. 32) 'assumed translation' referring to any material which is presented or assumed as translation with various reasons imply an expanded understanding concerning text and translation. Therefore, today it can be claimed that rather than transferring linguistic sign into another sign system, translation has moved away from general notions of equivalence and is/ should be understood as a practice where transformative and creative potential is the primary function. In line with this understanding, intersemiotic translation becomes a practice originating not only from linguistic material and translating into not only "non-verbal sign systems" but also multimodal forms, combining verbal, visual, auditory channels and more. This new and expanded understanding of translation in general and intersemiotic translation in particular highlights the similarities between adaptation and intersemiotic translation.

In reference to intersemiotic translation with the expanded meaning; translation between sign systems, Klaus Kaindl's claim points to a particular gap in the literature of the field:

Although many kinds of text with multiple types of signs are dealt with in translation studies the focus tends to be limited to their linguistic features. The interrelations between verbal and non-verbal signs, the various means of providing information by non-verbal elements and the transfer of non-verbal components in the process of translation are usually neglected. (Kaindl, 2004, p. 174)

The call of Kaindl was well received in the upcoming years and studies on film adaptations, translating for theatre and multimodality in comics translation have been studied from different perspectives. Stage adaptations from literary works also provide a fruitful source for highlighting the relations between verbal and non-verbal signs in the translation process and the meaning making potential of non-verbal signs, which are rarely studied from this perspective. The question, "In which ways translation studies can contribute by studying stage adaptations from literary works as intersemiotic translation of linguistic signs into multimodality?" can be viewed as the point of origin for the current article. Examining the adaptation of the narrative into play script and intersemiotic translation of the verbal content into multimodal forms is expected to point to the gap Kaindl mentioned about the negligence of the non-verbal signs' meaning making potential.

Adaptations from literary works to multimodal texts such as film, music, opera, and theater are frequent, while attempts to evaluate these practices within the scope of intersemiotic translation may be regarded as relatively a new field of study in 2000s. In Turkish literature studies on adaptation of a work of literature into film (Sayın, 2010; Keskin, 2011) are widespread, beside studies on intersemiotic translation of poetry (Akbulut, 2012), adaptation of a musicological approach to literature (Olgun & Ağildere, 2019), comparative studies on film adaptations of a novel (Karadağ, 2019), comparative studies on novel and video game adaptations (Öneç, 2022) and novel to stage adaptations with traditional translation theories perspective (Bulut, 2015). In addition, in his book Dindar (2020) investigates the terms re-writing and re-creating on intersemiotic translation, limiting his examination to film and graphic novel adaptations. Several theatre studies scholars also studied adaptations within the framework of the approaches specific to their field (Gayibova, 2020).

Internationally, too, intersemiotic adaptations attract attention of the scholars from translation studies, adaptation studies and semiotics. Patrick Cattrysse's 1992 article "Film (Adaptation) as Translation: Some Methodological Proposal" is one of the pioneering studies suggesting that film adaptations can be considered as translations. Susan Bassnett's 1991 paper "Translating for the Theatre: The Case Against Performability" is among the publications that problematize the interlingual translation of the script by drawing attention to the interlingual translation processes of theater texts. The book *Translation Adaptation and Transformation*, edited by Laurance Raw in 2012, includes theoretical and practical chapters drawing attention to the intersection of translation and adaptation. In addition, *Translation and Adaptation in Theater and Film*, edited by Katja Krebs in 2014, emphasizes the intersecting agendas of translation studies, theater and adaptation studies, and the practices resulting from these. In addition, *Adapting Translation for Stage*, edited by Geraldine Brodie and Emma Cole in 2017, consists of chapters focusing on the role of theater in the rewriting of naturalistic theater, drama adaptations in the 20th century, and translation in performance. Apart from book length studies, in his study Aboluwade (2019) shows "how translation transcends simple interlingual practice to encompass adaptations of the spatial, temporal and embodied aspects of societies and cultures" by examining a play text and stage performance. In addition, Greenal and Lofaldi (2019) propose a framework to analyze multisemiotic transfers and apply it in a film adaptation. The levels of recontextualization they introduce are medial, generic, cultural, ideological and linguistic. In addition, Hieu (2019) studies the characteristics of intersemiotic translation of a poem into stage and film. These studies may be interpreted as signs indicating that stage adaptation of a literary work as intersemiotic translation is a promising area of study.

2. Intersemiotic Translation and Adaptation

Within a larger framework, concepts such as remaking, translation, adaptation, palimpsest, intersemiotic translation or intertextuality share a common ground in that they allude to another text by their definition. With reference to this, various disciplines or sub-disciplines look at similar sorts of products from different angles. In her 2019

paper, Vasso Giannakopoulou highlights the intersection of especially three disciplines concerning intersemiotic translation:

This area can and has been investigated by at least three rather distinct fields of academic inquiry, namely Adaptation Studies, Translation Studies, and Semiotics, which nevertheless have had minimal contact among them up to quite recently and even less so on the topic of intersemiotic translation. Adaptation Studies started its life by exhibiting an almost exclusive interest in cinematic or stage renderings of literary texts. Translation Studies in turn had for most of its past investigated interlingual translation to the detriment of intralingual or intersemiotic translation. Semiotics, on the other hand, by default has a much broader understanding of text; it perceives verbal language as only one among many systems of signification, which renders it particularly useful for the study of intersemiotic translation or adaptation, and it is intrinsically interdisciplinary. (Giannakopoulou, 2019, p. 200)

Adaptation Studies, Semiotics and Translation Studies are independent disciplines that overlap on many accounts. Van Doorslaer and Raw (2016, p. 199) connote to the potential cooperation concerning adaptation studies and translation studies as “there is a considerable scope for collaborative research projects designed to reflect on the relationship between the two disciplines”. Intersemiotic translation lies at the nexus of these three fields and when translation practice is positioned at the center, insights from adaptation studies and semiotics may be useful in drawing a coherent conclusion. An attempt for a cooperation among these disciplines could be accomplished by stressing the convergence of adaptation and intersemiotic translation on the implications of stage adaptations of literary works.

The intersemiotic translation and adaptation of a literary work into the theatre stage may be conceptualized as a two-fold process. The *first* is the adaptation of the narrative into a play-script and the *second* is the intersemiotic translation of the play-script to performance on stage. The activity itself might be referred to as *intersemiotic adaptation* as these two processes are interdependent. The stage adaptation of *Deli Kadın Hikayeleri* (Mad Women Tales) by Tiyatro Nok will exemplify the two processes. Before analyzing the stage adaptation as a form of intersemiotic translation, brief information about adaptation and intersemiotic translation will be provided.

2.1 Adaptation

Depending on the research topic, one can encounter various definitions for the term “adaptation”. Adaptation has been a focus of research in both translation studies and in adaptation studies, two disciplines having sporadic contact in recent years. Even in Translation Studies itself, the use of the term indicates different practices. Firstly, it is known to be the most target-oriented strategy of the seven procedures by Jean Paul Vinay and Jean Darbelnet (1958, p. 39) as “the extreme limit of translation”. According to Vinay and Darbelnet (1995, p. 39) “it is used in those cases where the type of situation being referred to by the SL message is unknown in the TL culture” and therefore described through situational equivalence. As it takes its departure from linguistic signs, this definition can only be applicable to interlingual translation in the meaning of adapting a message into another culture. In addition, from adaptation studies

perspective, adaptation may also be seen as a form of loose translation with a specific aim or audience. Hutcheon asserts that the term adaptation can be defined from three angles:

[T]he phenomenon of adaptation can be defined from three distinct but interrelated perspectives, for I take it as no accident that we use the same word—adaptation—to refer to the process and the product. First, seen as a formal entity or product an adaptation is an announced and extensive transposition of a particular work or works. ... Second, as a process of creation, the act of adaptation always involves both (re-)interpretation and then (re-)creation; this has been called both appropriation and salvaging, depending on your perspective. ... Third, seen from the perspective of its process of reception, adaptation is a form of intertextuality: we experience adaptations (as adaptations) as palimpsests through our memory of other works that resonate through repetition with variation. (Hutcheon, 2006, pp. 8-9)

Hutcheon's viewpoint provides a more general perspective which views adaptation within the framework of intertextuality. In all definitions, the existence of a prior (or source) text is prominent and the transformation creates another product both in relation to the source text and as a distinct artifact. Similarly, George Bastin's (2008, p. 5) definition refers to a similar point by viewing adaptation as "a set of translative interventions which result in a text that is not generally accepted as a translation but is nevertheless recognized as representing a source text". Another adaptation studies scholar Julie Sanders (2015, p. 19) defines adaptation as making the "texts 'relevant' or easily comprehensible to new audiences and readerships via the processes of proximation and updating". Adaptation in this respect is more likely to be seen as a kind of translation with emancipation in the sense that there may be changes, omissions or additions, but still the existence of an author that is taken as a basis is prominent. Indeed, the root of the word "to adapt" is already claiming a source text to adjust to a new circumstance, at the same time this adjusting necessitates flexibility to be suitable for the new context.

In the scholarly literature, discussions about the relationship between adaptation and translation and accordingly translation studies and adaptation studies prevail. While, translation is associated with the equivalency, adaptation is seen as a more creative and free form of translation. This understanding result mostly negative views about adaptation in comparison with translation, as translation is associated with the ideal while adaptation with the subversion of the image (Raw, 2012, p. 1). In addition, "contemporary popular adaptations are most often put down as secondary, derivative, "belated, middlebrow, or culturally inferior" (Naremore 2002b as cited in Hutcheon, 2006, p. 2) reminding the perception similar to that of translation. However, in line with the requirement of "a globalizing world demanding flexibility and respect for differences in cultural traditions" (Raw, 2012, p. 3), evaluating the practice on the basis of "[r]elevance, rather than accuracy" (Bastin, 2008, p. 6) may bring a more positive understanding towards adaptation. Thereby fidelity shouldn't/cannot be the criterion in analyzing adaptation since the procedure indicates a different logic than traditional equivalency.

2.2 Intersemiotic translation

Jakobson's definition of intersemiotic translation can be applied to the translation practices from linguistic signs into non-verbal sign systems, and thereby translations from linguistic texts into dance or music, performances which are expressed through non-verbal sign systems. With time, the opposition between verbal and non-verbal signs have also blurred with multimodal and hybrid forms and Jakobson's categorization needed revision since it only takes its departure from the verbal sign and only translation into non-verbal sign systems are counted as intersemiotic translation. To answer the need, different classifications by Toury, Eco, Torop and Gorrée has been put forward.

Jakobson's classification is criticized by Gideon Toury in his 1986 work for being too linguistically focused. He emphasizes the initial contrast between intra-semiotic translation and inter-semiotic translation, reconsidering Jakobson's classification because for him, signs may cross multiple semiotic borders through the process of translation. Intersemiotic translation can further be divided into intrasystemic and intersystemic translation by Toury (Toury, 1986, p. 1114). By doing this, he "steps outside the natural language, decentralize[s] it" (Sütiste, Torop, 2007, p. 198) paving the way for translation between non-verbal systems. However, Toury's classification is also criticized by Jia (2017, p. 33) as being rooted in structuralism.

Like Toury, Umberto Eco (2007, p. 73) proposes a different categorization of thirteen subcategories under three main divisions: interpretation by transcription, intrasystemic interpretation, and intersystemic interpretation, with the conviction that "the universe of interpretations is vaster than that of translation proper." As a result of the lack of interpretative decision, he notes that the first category is redundant (Eco 2001, p. 118). Intralinguistic and intrasemiotic aspects are included in the second type of interpretation, known as intrasystemic interpretation. In addition to adaptation and transmutation, intersystemic interpretation also includes interlinguistic and intersemiotic interpretation.

Peeter Torop is also among the scholars who criticizes Jakobson putting forward his own classification. Torop (2002, p. 597) proposes translation types that can all be explained within the framework of universal translation process. These are textual, metatextual, in-textual and extra-textual translation types the last of which includes the processes such as adaptation of a literary work into film. Similarly, Gorrée "developed interlingual and intersemiotic translations with the consideration of musical and poetic texts and their intermedia and multimedia synthetic products" (Jia, 2017, p. 37). By rethinking Jakobson's tripartite taxonomy, these scholars indicated that "Jakobson's tripartition is not sufficient for discerning the cultural variety of translation processes, although it has provided its conceptual basis" (Torop, 2008, p. 256).

Transitions within or across semiotic systems can now be/have been a subject of investigation in translation studies thanks to this updated and expanded perspective. For the purpose of the current study, Gottlieb's proposal should be noted. Gottlieb (2005/2007) approaches adaptations as a form of intersemiotic translation type he proposes. For the intersemiotic translation types he introduces four categories as

isosemiotic, diasemiotic, supersemiotic and hyposemiotic (Gottlieb, 2005/2007, p. 7). Ilosemiotic refers to translation into same channels, diasemiotic refers to translation between different channels, supersemiotic refers to introducing more channels in translation hyposemiotic refers to using fewer channels in translation. While Gottlieb's example for supersemiotic translation is film adaptations of novels, supersemiotic translation can be applied to stage adaptations since translation of a monosemiotic book (with no illustrations) to a polysemiotic, acted play on a stage introduces more channels such as visual, auditory and kinesthetic.

Concerning the terminology, Chesterman (2018, p. 271) asks the question to what extend Translation Studies, Adaptation Studies, and Semiotics are saying 'almost the same thing' and proposes the term "semiotransadaptation" taking Gambier's term "transadaptation" a step further. Again, recently another scholar Nadine Dusi suggests using the term "transposition" for all intersemiotic translation types:

... all cases of "intersemiotic translation," "transmutation" or "adaptation" should be grouped together in the sphere of transposition, irrespective of whether they are audiovisual, musical, theatrical, performative, and so on. The dictionary definition of the term "adaptation" correctly refers to the inevitable "conformity to particular needs" (Devoto and Oli 1990), which are functional to the target culture and the specificity of the new text; however, it also contains the idea of a univocally orientated translation process. In this sense, the target text appears to be the outcome of a series of constraints, while the source text seems to be reduced simply to a crystallized 'source' rather than a meaning system still capable of being resemanticized by interpretations offered by each new translation. The term "transposition," on the other hand, by virtue of the prefix "trans," involves a going beyond (as in "transgress") and a transferral (as in "transfuse"), drawing attention to the notion of moving beyond the original text, passing through it, in other words, multiplying its semantic potential. Talking in terms of transposition therefore carries with it the idea of an ordered but flexible structure, which supports the transformational shift from one text to another, while at the same time heeding the differences and particular features of each. (Dusi, 2015, pp. 202-203)

Dusi's proposition of the term transposition is an attempt to encompass the features such as flexibility and going beyond the source text by creating another both having connections and as a separate entity. Although different names have been assigned to the practice, it is obvious that the transformation from a linguistic material into stage may be a fruitful source of research in translation studies.

Given that the supremacy of language in communication has been de-throned with multimedia forms, intersemiotic translation can be/has been associated with the concept of *multimodality*. In recent years, scholars examining the translation of comic books have utilized the multimodal approach, emphasizing the potential for meaning creation that diverse modes have. Michal Borodo expresses the multimodality approach as follows:

Multimodal approach, postulated and popularized in recent years by, among others, Kress and Van Leeuwen (1996,2001), emphasizes that meaning is not only communicated by language but also many other modes. These modes include pictorial images, gesture, posture, gaze, and colour, and should not be viewed as merely an

embellishment or illustration of the textual, but as separate modes that in concrete circumstances possess equal meaning-making potential. (Borodo, 2015, p. 23)

The pioneer in the field of comics translation and multimodality, Klaus Kaindl claimed that comics can be studied from multimodality perspective and proposed that “translation-relevant elements of comics are then identified on the linguistic, typographic, and pictorial levels” (Kaindl, 1999, p. 263). Linguistic signs can be dialogues, onomatopoeia, while typography covers shaping characters and fonts, and the pictorial includes panels, format, color etc.

In line with Kaindl’s (2004) claim, who proposed that translation of comics can be approached from multimodal perspective, stage adaptations as well might be approached from a multimodal perspective demonstrating translation of linguistic forms into various paralinguistic modes such as music, stage design, scenography that can create meaning through collaboration on stage. Accordingly, as for the translation related elements of stage adaptations, translation of linguistic material into linguistic, visual, kinesthetic, auditory and performance related elements can be discussed. Under visual elements, stage organization, light changes, costumes can be listed. Kinesthetic elements are related with the body gestures of the actors/actresses substituting for linguistic material in the source text. Auditory elements can be sound, music, rhythm that are used to either create or emphasize the intended atmosphere expressed with linguistic material in the source text. Performance related elements are demonstrativeness of the performers which may enhance or replace the linguistic elements in the source text, besides being a factor that affects the impact of the reception on the audience. The last element, contrary to others is subjectively received and difficult to assess.

In stage adaptations from literary texts, a double cone can be imagined. A literary work, expressed with linguistic material -which is nevertheless assumed to be associated with stability- is open to countless interpretations. As a reader at the same time, the adapter (in our case also translator) chooses one of these interpretations reducing the countless interpretations into one, and re-shapes it to create a playscript to be performed on stage with multimodal forms. In the end, the newly-created text (performance) is open to several other interpretations of the audiences.

The process of stage adaptations therefore may be viewed as a two-fold process. The first is the adaptation of the literary work into a playscript and the second is intersemiotic translation of the playscript into stage with multimodality. The playscript is a linguistic text but includes stage directions and gestures for the performers. Thus, it can be discussed whether this playscript is purely linguistic text or carrying a hybrid potential. In the adaptation of the literary work into playscript, the adapter may prefer to make changes in the source text, omit parts, change chapters or select specific parts of the narration, or leave the source text as it is only to add stage directions. The first stage encompasses the intersemiotic translation intrinsically in the adaptation process as the adapter visualizes the narrative when recreating it as a playscript and expresses it with linguistical material to be performed by paralinguistic forms. The second stage is intersemiotic translation. Here the linguistic material and stage directions are translated

into not only linguistic but also visual, kinesthetic, auditory and performance related elements.

3. From page to stage: *Deli Kadın Hikayeleri* on stage

It might be beneficial to observe these assumptions through a practice. The stage adaptation of the book *Deli Kadın Hikayeleri* written by Mine Söğüt can be an appropriate example for this purpose. The book consists of 21 tales concerning the difficulties of being a woman in Turkey. Söğüt is known for her experimental style in which she deconstructs the real and the imagined. Besides, her sharp language also strengthens her experimental manner of expression. Her fiction strikes the attention of the adapters and some of her books have been adapted to stage in Turkey. Her novel *Beş Sevim Apartmanı* (Five Sevim Apartment) was adapted to stage by Tiyatro Alesta in 2018 and by Tiyatro 1112 Garaj in 2019. One of the stories *Sinekler Sevişirken* (When Flies Make Love) in *Deli Kadın Hikayeleri* was adapted to stage and performed as a one act play in 2012. The book itself was also adapted to stage by Tiyatro Viya in 2016 and by Tiyatro Nok in 2018. In this study the stage adaptation of Tufan Afşar and performance of Tiyatro Nok will be exploited to exemplify the intersemiotic translation of linguistic signs into multimodality on stage.

The stage adaptation by Tiyatro Nok is especially important since it exemplifies the fact that in the first stage of the adaptation, intervention of the adapter may be in different forms and it also presents examples for the second stage: intersemiotic translation. As explained, with the latitude given to the practice of adaptation; on the first level; stage adaptation of the narrative into a playscript, the adapter may choose to take the narrative as the basis to create another story on the stage, omit some parts of the narration, change the order of the events or chapters, or leave the text as it is and enrich it with multimodal materials on stage. The adapter Tufan Afşar chose six of the stories in the book and although he did not make linguistic changes in the text, he divided each narration to be performed by three women actresses. As a result of this, linguistic material received another dimension and meaning on stage connoting to Dusi's suggestion of the term transposition which results in enrichment of the source text.

The play is designed as a 50 minutes one-act play. At the beginning of the play, for about two minutes, the audiences hear an uncanny music without any light or motion on stage, then with a sudden light at the center of the stage, three women take a deep breath as if they were holding their breath for a long time. As can be seen in Image 1, the stage design is plain with black background, a rope and a piece of sheet on the back side of the stage can be recognized. All the three women wear long, light color dresses. Music, stage design and costumes on the stage adaptation signifies the fact that from the beginning of the play, stage adaptation both as a target text and a new creation opens for diverse interpretations with the help of visual, kinesthetic, auditory and performance related modes. Viewing the transformation of narratives into multimodality in each story will display more insights about the second level of stage adaptations.

Image 1

Stage Design of Mad Women Tales by Tiyatro Nok

The first story “Ağacı Kayıp Parkta” (In the Park Missing a Tree²) is a third person narration telling a park in a sharp language combining disturbing and cheerful modes. At the end of the narration, a woman stands up from a bench and jumps into the see. On stage adaptation, the third person narration still persists while it was divided into three actresses complementing each other’s sentences. The three actresses tell the story of the park looking at an imagined scene beyond which is called the fourth wall in theatrical terms. The fluctuations in their tone sometimes with an enthusiasm or innocence and sometimes with horror and fear recreate the raising and falling tension of the source narration. Through the end of the narration their tone accelerates, they withdraw to the back side of the stage and at the end when a woman jumps into the see, all three suddenly runs to the front of the stage and the lights go out. The last sentence of the narration is told by all the three in darkness. The music as a continuation of the beginning melody indicates the end of the story. In this story, with abrupt motion on the stage, especially kinesthetic mode as well as visual and auditory modes contribute to the meaning making in the audience’s mind.

The second story “Hatmi Çayı” (Hibiscus Tea) is a story told by a girl talking to an imagined person, whom the reader learns as her father at the end of the story. The girl is moving between love, hope for affection from the father, and anger towards her ignored father. In the end, the reader learns that she is talking to a dead father which she keeps. On stage while the narration starts with the expressions of the three characters in a dim light, after a darkness one of the actresses lives and tells the story as a little girl, with an empty chair that is supposed to be her father. As a reader the adapter

² For the English translations of the story titles in *Deli Kadın Hikayeleri*, the equivalences suggested at Cunda International Workshop for Translators of Turkish Literature 2012 will be used. For the full list, please see: http://tecca.boun.edu.tr/?page_id=157

interprets the text and recreates it on the stage with light changes and the use of chair indicating meaning making potential of visual images.

The third story “Maharetli Pembe El” (A Fine Pink Hand) is a story told a mother who believes her hand is a hook. The narrator changes from third person to first person narration and the child as the third narrator announces the end of the story; that her mother committed suicide by pricking hooks on her hands. With a poetic and uncanny language, the real and the imagined cannot be differentiated in the source narration. On stage adaptation, the act begins with two characters’ unusual hand gestures with the tense music while the third from the dark starts the narration. Then the story is expressed by three characters on the stage complementing each other still gesturing about their hands. While the gesturing characters’ lights are dim, the speaker’s light is brighter. With abrupt light changes, the narration changes from one character to the other raising the tension. With a brighter light, one of the actresses as the child announces the death of the mother. In this story, transformation of monophonic narration into polyphonic expression on the stage can be seen as an example for the double cone representation of stage adaptations. In addition, with the hand gestures of the actresses, one can notice the enhancing character of multimodality in the adaptation.

The fourth story “Sinekler Sevişirken” (When Flies Make Love) starts with a dialogue between a mother and daughter and told with a third person narration from the eyes of the daughter who supposedly cannot go out of the bed. Her monologue is mostly about the making love of the flies. In the end the reader learns that her father’s rape is the reason why he chopped her legs off. The dialogue between mother and the daughter has been recreated on the stage by the three characters mumblings about the flies which creates a chaotic atmosphere raising the tension in the darkness. Then a dim light is enlightening only the head of one of the characters, sitting at the center of the stage. She narrates the story with a sheet, implying that she is speaking on her bed. In her expressions, the gesture of closing her mouth with her hands can be interpreted as a visual clue about the story’s end. The increasing voice and cries of the character with the tense music strengthen the feeling on the audience with the shocking end reaching to the climax. The experiences of the reading and watching differ in the sense of reactions. In the source text the reader is facing a linguistic material and it depends on the manner of reading which feelings one might experience. On the stage adaptation, one cannot escape facing the grim fact and the high tension as the atmosphere created with the visual and auditory modes creates an undeniable chaotic atmosphere and the demonstrativeness of the actresses is another prominent factor effecting the audience.

The fifth story “Annemin O Harikulade Saçları” (That Glorious Hair of My Mother’s) consist mostly inner monologue of a woman sitting with a fortune teller telling. Contrarily, what the fortune teller speaking is about the past of her mother, not the future. The narration shifts between now and the past. In the end, the reader learns that her father kills his brother whom he learnt from a hodja that is in love with her wife and cuts the glorious hair of the mother and the mother hangs herself in the kitchen. On stage adaptation, two actresses walk different directions by telling their part of the

story, the other standing behind carrying a long rope. When they tell the story by walking and running with the rhythm of the tension in the narration, the woman with the rope walks to the front of the stage and leaves the rope followed by a darkness and silence on the stage. With the light, she tells the story with the rope in her hands. In the end she wears the rope around her neck and the stage becomes dark. In the story the transformation of the linguistic material into visual mode can be observed. Unlike the other stories, in the source text mother's hanging herself is not a mystery to be learnt at the end of the story, but obvious from the beginning. The medium for this is language in the source text and it was recreated with a visual element: rope in the stage adaptation. Similar to the original narration, the rope does not appear at the end of the story but is visible from the beginning of the story.

The sixth story "Kendimi Neden Bu Şehirde Öldürdüm" (Why I Killed Myself in Istanbul) is a first-person narration of a woman expressing that she came to the city to kill herself. As if her own, she tells the stories of several women suffering with different reasons in the society. With a poetic and sharp language, she asks who knows when she will be free. On stage, it is told by three actresses complementing and sometimes acting as a chorus. Through the end, their walks become runs as they tell their parts simultaneously acting in a manner of insanity. With the turning off the lights, all take a deep breath reminding the breath at the beginning of the play. With a tense music in the dark, they utter all together: "Who knows when I'll be free". The impact of multimodality may be observed in the last story as the source narration gains a new face with the combination of all the multimodal forms on stage. The narration of the source text already uses a sharp language besides the sharpness of what is told. On the stage adaptation, the hustle of the actresses accompanied with simultaneous mumblings add a chaotic atmosphere to the narration that is already staggering. The use of tense music and abrupt darkness besides performance of the actresses strengthen the effect on audience which result in a product enriched in many ways.

4. Conclusion

Translation studies and adaptation studies share similarities in many respects. Both suggest abundant grounds for interdisciplinary research. Adding another dimension to this interdisciplinarity, semiotics also provides useful insights in the study of stage adaptations from literary texts. By combining insights from translation studies, adaptation studies and semiotics, it is flourishing to investigate stage adaptations as a form of intersemiotic translation.

The expansion in the definition of the text brought with multimedia expressions results in a wider understanding of the translation practice today. Embedding the studies about non-verbal material into translation studies investigations carry the potential to strengthen this perspective at the same time improving interdisciplinarity. Furthermore, referring to Walter Benjamin's (2007, p. 75) widely quoted essay "The Task of the Translator" in which he connotes "[i]n translation the original rises into a higher and purer linguistic air", today we may assert that *the original may rise into higher and purer multimodal air*. In this way the original is enriched not only in linguistic terms, but the enhancement is multidimensional, confirming the applicability of Gottlieb's

supersemiotic translation to stage adaptations. The stage adaptation of *Deli Kadın Hikayeleri* illustrates this fact. In each story, the linguistic source text receives a multimodal appearance on stage with the use of visual, kinesthetic, auditory and performance related elements which results in an enriched text opening to wider interpretations. In the first story, the use of kinesthetic mode becomes prominent; in the second story visual images contribute to the meaning making. The third story exemplifies the transformation of monophonic narration into polyphonic expression besides enhancing feature of multimodality with gestures as visual elements. In the fourth story, mixture of visual and auditory elements as well as performance of the actresses are the primary components of meaning making on the stage. The fifth story demonstrates the transformation of the linguistic clue into visual mode. In the sixth story, all forms of multimodality such as tense music, sudden light changes, repositioning of the actresses, fluctuations in the tone of the actresses contribute to the recreation. Accordingly, the source narration as a linguistic text is open to the interpretations of the readers and in line with Dusi's proposal of the term transposition, the stage adaptation as a transposition serves both as a target text of the book and a new creation with new interpretation potentialities.

This study aimed to shed light on stage adaptations as a two-fold process. The first covers the adaptation of the narrative into play-script – a linguistic text. The second is the intersemiotic translation which encompasses the transformation of the linguistic material into different semiotic signs in collaboration on the stage. With the example it is demonstrated that concerning the first level; the intervention of the adapter may be in different ways from leaving the text as it is or changing/omitting the parts of a narration. In the second level; intersemiotic translation, linguistic signs are translated into not only linguistic but visual, kinesthetic, auditory and performance related elements as well. These multimodal means of expression on the stage are the re-created counterparts of the narration expressed with linguistic forms in the literary text. If we shift our vision away from traditional concept of equivalence and view this activity as an intersemiotic translation taking place between different forms of expression, it is possible to observe the transformation of the source text into the target text as the enrichment of the former.

References

- Aboluwade, I. (2019). Beyond interlingual translation: Transforming history, corporeality, and spatiality in Femi Osofisan's *Women of Owu*. *Adaptation*, 12(3), 257–270. <https://doi.org/10.1093/adaptation/apz004>
- Akbulut, A. N. (2012). Bir özbetimleme denemesi Mario Benedetti şiirinin ekinlerarası, dillerarası ve göstergelerarası çevirisi. *Mediterráneo/Mediterraneo*. 7, 81-116
- Bassnett, S. (1991). Translating for the theatre: The case against performability. *TTR : traduction, terminologie, rédaction*, 4(1), 99–111. <https://doi.org/10.7202/037084ar>
- Bastin, G. (2008). Adaptation. M. Baker & G. Shaldanha (Eds.), In *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (pp. 3-6). Routledge.

- Benjamin, W. (2007). The task of the translator: An introduction to the translation of Baudelaire's *Tableaux Parisiens*. H. Zohn (Trans.), In *Illuminations* (pp. 69–82). Schocken Books.
- Borodo, M. (2015). Multimodality, translation and comics. *Perspectives: Studies in Translatology*, 23(1), 22–41. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2013.876057>
- Brodie, G, & Cole, E. (Eds.). (2017). *Adapting translation for stage*. Routledge.
- Bulut, S. (2015). Romandan piyese bir uyarlama örneği olarak Çalığıuşu. *Journal of Turkish Studies*, 10(16), 387-402. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8786>
- Cattrysse, P. (1992). Film (Adaptation) as translation: Some methodological proposals. *Target*, 4(1):53-70. 10.1075/TARGET.4.1.05CAT
- Chesterman, A. (2018). Cross-disciplinary notes for a study of rhythm. *Adaptation*, 12(3), 271–283. <https://doi.org/10.1093/adaptation/apy012>
- Darbelnet, J. P. & Vinay, J. (1995). *Comparative stylistics of French and English A methodology for translation*. (Trans. Juan C. Sager M.-J. Hamel). John Benjamins.
- Dindar, S. (2020). *Göstergelerarası çeviride yenidenyazma ve yenidenyaratma kavramları*. Çizgi Yayınevi.
- Dusi, N. (2015) Intersemiotic translation: Theories, problems, analysis. *Semiotica*, 206, 181-205. <https://doi.org/10.1515/sem-2015-0018->
- Doorslaer, L. V, & Raw, L. (2016). Adaptation studies and translation studies, Very interactive yet distinct. L. Van Doorslaer & Y. Gambier (Eds.), In *Border Crossing, Translation Studies and other Disciplines* (pp. 189-204).
- Eco, U. (2007). *Experiences in translation*. University of Toronto Press.
- Erol, A. Y. (2021). Göstergelerarası çeviri: İran edebiyatından bir uyarlama örneği "Mihmân-î Mâmân". *Doğu Araştırmaları*, 23, 1-21.
- Gayıbova, M. (2020). Edebi eserlerin sahneye uyarlanması ve dram janrının talepleri. *I. International Scientific Research Congress*. Ankara.
- Giannakopoulou, V. (2019). Introduction: Intersemiotic translation as adaptation. *Adaptation*, 12(3), 199–205. <https://doi.org/10.1093/adaptation/apz023>
- Gottlieb, H. (2007). Multidimensional translation: Semantics turned semiotics. H. Gerzymisch-Arbogast & S. Nauert (Eds.), *Proceedings of the Marie Curie Euroconferences MuTra "Challenges of Multidimensional Translation"* (2-6 May 2005, pp. 33-61).
- Gottlieb, H. (2018) Semiotics and translation. K. Malmkjaer (Ed.), In *The Routledge handbook of translation studies and linguistics* (pp. 40-63). Routledge.
- Greenal A., & Lofaldi E. (2019). Translation and adaptation as recontextualization: The case of The Snowman. *Adaptation*, 12(3), 240–256, <https://doi.org/10.1093/adaptation/apz002>
- Hieu, L. Q. (2019). Intersemiotic translation in adaptation: The case study of the adaptation of narrative poem The Tale of Kiều (Nguyễn Du) to Cãi lương Film Kim Vân Kiều (Nguyễn Bạch Tuyết). *The CALA 2019 Proceedings*.
- Hutcheon, L. (2006). *A Theory of Adaptation*. Routledge.

- Jakobson, R. (1959) On linguistic aspects of translation. *On Translation*. Harvard University Press. 232–239.
- Jia, H. (2017). Roman Jakobson’s triadic division of translation revisited. *Chinese Semiotic Studies*, 13(1), 31–46.
- Kaindl, K. (1999) Thump, Whizz, Poom: A Framework for the study of comics under translation. *Target*, 11, 263-288. 10.1075/target.11.2.05kai
- Kaindl, K. (2004). Multimodality in the translation of humour in comics. E. Ventola, C. Charles & M. Kaltenbacher (Eds.), In *Perspectives on Multimodality* (pp. 173-192). John Benjamins.
- Karadağ, Ö. (2019). Reading between the images in Browning’s and Coppola’s Dracula adaptations. *Sinema Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 481 - 509
- Keskin, E. (2011). Göstergeler arası çeviri örneği olarak sinema uyarlamaları. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 3(12), 103-114.
- Krebs, K. (Ed.). 2014. *Translation and adaptation in theatre and film*. Routledge.
- Olgun, G. M., & Ağildere, S. (2019). Göstergelerarası çeviri bağlamında bir özgün eser: Enis Batur’un Acı Bilgi Fugue Sanatı Üzerine Bir Roman Denemesi adlı eserinin incelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. Ö5, 425-440.
- Öneç, T. (2022). Investigating adaptation shifts: Alice’s Adventures in Wonderland vs. Alice: Madness Returns. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 30, 1155-1169. DOI: 10.29000/rumelide.1190381.
- Raw, L. (2012) *Translation, adaptation and transformation*. Bloomsbury.
- Sayın G. (2010). Sinema-resim ilişkisi ve göstergelerarası çeviriye bir örnek Derek Jarman’ın Caravaggio (1986) Filmi. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 67-86
- Sanders, J. (2006). *Adaptation and appropriation*. Routledge.
- Sütiste, E., & Torop P. (2007). Processual boundaries of translation: Semiotics and translation studies. *Semiotica*, 163(1/4), 187–207
- Torop, P. (2008) Translation and semiotics. *Sign Systems Studies*, 36(2), 253–257.
- Torop, P. (2002). Translation as translating as culture. *Sign Systems Studies*, 30(2). 593–605.
- Toury, G. (1986). Translation: A cultural-semiotic perspective. T. Sebeok (Ed.), *Encyclopedic Dictionary of Semiotics 2* (pp. 1111–1124). Mouton de Gruyter.
- Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. John Benjamins.
- Yılmaz, A. U., & Pamuk D. (2018). Göstergelerarası çeviri örneği olarak Yaban romanının filme uyarlanması. *International Journal of Language Academy*, 6(5), 162-182.

Uluslararası Sağlık Örgütlerinin Türkçeye Çevirisi ve Kısaltmasının İncelenmesi

Study of the Turkish Translation and Abbreviation of International Health Organizations

Araştırma/Research

İlhami SİĞİRCİ* Simge YENİOĞLU**

* Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yabancı Diller Fakültesi, ilhamsigirci@asbu.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-5241-6281

**İstanbul Okan Üniversitesi Uluslararası Programlar Birim Yöneticisi, smg_yngl@hotmail.com

ÖZET

Diğer alanlarda olduğu gibi Uluslararası örgüt adlarının da Türkçeleştirilmesi ve bunlara Türkçe kısaltmalar oluşturulması kuramsal ve uygulamalı çeviri çalışmaları açısından oldukça önemlidir. Uluslararası Örgütler Birliği'nin Yıllığına (Uluslararası Örgütler Yıllığı, 2021) göre uluslararası politikada temel alınan sınıflandırmaya dayanarak 21 farklı örgüt ve 17000 faal örgüt vardır. Bu çalışma kapsamında bunların tamamını incelemek söz konusu olamayacağından, sadece küresel çaptaki sağlık örgüt adlarının Türkçeye çevirisini ve kısaltmalarını inceleyeceğiz. Bu çalışmada uluslararası sağlık örgütlerinin tamamının daha önce yapılmış olan çevirilerini ve kısaltmalarını inceleyerek, çevirisi yapılmamış olanları da ilk defa bu çalışma kapsamında Türkçeye aktararak kısaltma önerisinde bulunacağız. Bu örgüt adlarının çevirisinde güçlüklerin nelerden kaynaklandığını, sıklıkla kullanılan terimlerin neler olduğunu, ne tür çeviri stratejisi kullanmak gerektiğini belirtmeye çalışacağız. Zira bu örgütlerin bazıları uluslararası olmasına rağmen Türkiye'de yer alan uluslararası örgüt listelerinde hiç yer almamaktadır. Uluslararası ilişkiler ve sağlık alanında Türkiye'nin temsili için bu örgüt adlarının Türkçeye çevrilmesi ve kısaltmalarının oluşturulması zorunluluktur. Çalışmamız kapsamında uluslararası örgüt adlarının çevirisinde hedef kültür odaklı bir çeviri stratejisi uygulayacağız. Çeviri yöntemleri olarak özellikle sözcüğü sözcüğüne çeviri yöntemine ve ödünç alma stratejisine başvuracağız. Çevirilerde sağlık alanında kullanılan terimceyi yeğleyeceğiz, bu da tüm çeviri süreci boyunca tutarlılığa ve anlaşılabilirliğe önemli ölçüde katkı sağlayacaktır. Özellikle terimler arasında eşdeğerliliğin sağlanması ve erek kitle tarafından kolay anlaşılabilir olması temel amacımızı oluşturacaktır. Zira pek çok çalışmada ve uluslararası örgütler konusunda oluşturulan listeleme girişimlerinde aynı örgütün farklı çevirisi ile karşı karşıya kalmaktayız. Diğer yandan bir dilde örgütün adı çok uzun bir biçimde ifade edilirken, diğer dilde kısa bir biçimde adlandırılması da söz konusudur.

Anahtar Sözcükler: sağlık örgütleri, uluslararası örgütler, çeviri, kısaltma, örgüt çevirisi

ABSTRACT

Translating the names of international organizations into Turkish and creating Turkish abbreviations for them, as in other fields, is crucial with respect to theoretical and applied translation studies. According to the Yearbook of the Association of International Organizations, there are 21 different organizations and 17000 active organizations consistent with the classification within the context of international politics. Since it would not be possible to examine all of them within the spectrum of this study, we will only analyze the translations and abbreviations of the names of global health organizations. Within the framework of this study, we will endeavor to investigate translations and abbreviations of all international health organizations that have been previously made, as well as render the untranslated ones into Turkish and suggest abbreviations for them for the first time. We will try to identify the challenges that are encountered in the translation of these organization names, the frequently used terms and what sort of translation strategies should be employed, while also touching upon the scope of activity regarding these organizations. Although some of these organizations have international status, they are currently not included in the lists of international organizations in Turkey. In order to facilitate the representation of Turkey in the field of international relations and health, it is vitally important that the names of these organizations are translated into Turkish along with the creation of their abbreviations. Within the scope of our study, we will implement a target culture-oriented translation strategy in the translation of international organization names. With regards to the translation methods, we will employ particularly the word-for-word translation method and the borrowing technique. Opting for adopting the terminology that is used in the field of health in the translations will enhance the consistency and clarity significantly throughout the entire translation process. Our essential aim is to establish equivalence between terms and make them understandable by the target audience. We come across different translations of the same organization in many studies and works on international organizations. On the other hand, while the name of an organization is expressed in a very long form in one language, it might also be mentioned in a shorter form in another language.

Keywords: health organizations, international organizations, translation, acronym, translation of organizations

1.Giriş

Türkiye'nin 1980'li yıllardan itibaren dışı açılmasıyla birlikte Türkçe çeviriler de önemli ölçüde artmaya başlar. Özellikle Avrupa Birliği'ne 2005 yılında tam üyelik müzakerelerinin başlamasıyla birlikte çeviri ve terim çalışmaları önemli ölçüde artar. Türkiye'nin AB'ye üye olmasıyla birlikte Türkçenin de Avrupa Birliği'nde kullanılan yirmi üç resmi dilden biri olma durumu ortaya çıkar (Sığırıcı, 2015). Türkçenin resmi dil statüsünü kazanabilmesi için 23 dilde verilen 8.1 milyon terimin, 600 bin kısaltmanın ve 200 bin deyimın Türkçeye aktarılması gerekiyor. Amsterdam antlaşmasınının 255. maddesi her Avrupa vatandaşına, Komisyonun, Konseyin ve Avrupa Parlamentosunun belgelerine kendi dilinde erişme hakkı verir. Bu da çeviri ve terim çalışmalarını devasa boyutlarda artırır.

Diğer alanlarda olduğu gibi Uluslararası örgüt adlarının da Türkçeleştirilmesi ve bunlara Türkçe kısaltmalar oluşturulması kuramsal ve uygulamalı çeviri çalışmaları açısından önemlidir. Uluslararası Örgütler Birliği'nin Yıllığına (Uluslararası Örgütler Yıllığı, 2021) göre uluslararası politikada temel alınan sınıflandırmaya dayanarak 21 farklı örgüt olduğunu, bu sınıflandırmada yer alan faal örgüt sayısının ise yaklaşık 17 bin olduğunu saptıyoruz. Bu çalışma kapsamında bunların tamamını incelemek söz konusu olmayacağından, sadece küresel çaptaki sağlık örgüt adlarının Türkçeye çevirisini ve kısaltmalarını inceleyeceğiz. Uluslararası ilişkiler ve sağlık alanında Türkiye'nin temsili için bu örgüt adlarının Türkçeye çevrilmesi ve kısaltmalarının oluşturulması zorunluluktur. Zira son dönemde, hem dünyada hem de Türkiye'de sağlık örgütleri en önemli örgütler durumuna gelmiştir. Bir taraftan bilgi ve iletişim teknolojilerindeki devasa boyutlardaki ilerlemeler, öte taraftan küresel ölçekte yaşanan ve yaşamakta olduğumuz büyük salgın hastalıklarla etkin mücadele gereksinimi bu örgütlerin daha da yayılmasını sağlamış ve çalışma alanlarını da oldukça genişletmiştir. Küreselleşme sürecine girilmesiyle bu örgütlerde kullanılan dil çeşitliliği de önemli oranda artmıştır. Ancak bu örgütlerin Türkçeye çevirisini konu alan çalışmaların neredeyse hiç yapılmadığını söyleyebiliriz. Bu nedenle bu çalışmada uluslararası sağlık örgütlerinin tamamını inceleyerek, bunlara karşılık ve kısaltma önerisinde bulunacağız. Bir başka deyişle çalışmamızda bu örgütlerin hem daha önce yapılmış çevirilerini ele alacağız hem de Türkçeye çevirilmemiş olanları da Fransızca ve İngilizcedeki adlarından hareketle ilk defa Türkçeye aktarmaya çalışacağız. Bu örgüt adlarının çevirisinde güçlüklerin nelerden kaynaklandığını, sıklıkla kullanılan terimlerin neler olduğunu, ne tür çeviri stratejisi kullanmak gerektiğini ve bu örgütlerin etkinlik alanını da belirteceğiz. Zira bu örgütlerin bazıları uluslararası olmasına rağmen Türkçeye hiç çevirilmemiş ve Türkiye'de yer alan uluslararası örgüt listelerinde hiç yer almamaktadır.

2. Yöntem

Her örgüt adı aynı yöntemle çevrilemeyeceği gibi bir uluslararası terimi tüm örgütler için aynı anlamda kullanmak da olası görünmemektedir. Her alanın konusuna göre örgütlerin terimcesine hâkim olunması gerekir. Ancak bu biçimde sağlıklı ve güvenilir çeviriler elde edilebilir. Çalışmamız kapsamında uluslararası örgüt adlarının çevirisinde örgütün adını erek kültürde kolay anlaşılır biçimde, başka bir deyişle hedef kültür odaklı bir çeviri stratejisi uygulayacağız. Çeviri yöntemleri olarak özellikle sözcüğü sözcüğüne çeviri yöntemine ve ödünç alma stratejisine başvuracağız. Çevirilerde sağlık alanında kullanılan terimceyi yeğleyeceğiz, bu da tüm çeviri süreci boyunca tutarlılığa ve anlaşılabilirliğe önemli ölçüde katkı sağlayacaktır. Özellikle terimler arasında eşdeğerliliğin sağlanması ve erek kitle tarafından kolayca anlaşılabilir olması temel amacımızı oluşturacaktır. Zira pek çok çalışmada ve uluslararası örgütler konusunda oluşturulan listeleme çalışmalarında aynı örgütün farklı çevirisi ile karşı karşıya kalmaktayız. Diğer yandan bir dilde örgütün adı çok uzun bir biçimde ifade edilirken, diğer dilde kısa bir biçimde adlandırılması da söz konusudur. Bu nedenle örgütün adının doğru bir biçimde erek dile aktarılması için sadece dilsel öğelerden hareket etmek olası yanlış sonuçlara yol açacağından, örgütün işlevlerinin de tam anlamıyla incelenmesi ve göz önünde bulundurulması oldukça önem taşımaktadır. Uluslararası Sağlık Örgütlerinin çevirisinin incelenmesine geçmeden önce

uluslararası örgüt nedir sorusunun yanıtını vermek ve sonra da incelemeye geçmek daha uygun olacaktır.

3. Uluslararası Örgüt

Uluslararası terimi ilk defa 1870 yılında Jeremy Bentham tarafından kullanılmıştır. 18. yüzyılda henüz dünya politikası ve uluslararası bir hukuk olmadığı için yalnızca devletlerarası ilişkilerin üzerinde durulmuştur (Çalış, 2006: 5). Daha sonra diğer alanlarda da örgütlenmeler çeşitlendiği için ulusal sınırlar ötesinde küresel örgütlenmeler başlamıştır. Bu küresel örgütlenmeler genellikle devletler tarafından kurulur ve devletlerarası işbirliği ile birçok göreve hizmet ederler. Uluslararası örgütler üyelik, üyelik ölçütleri ve işlevlerine göre ayırılabilirler. Uluslararası örgüt tanımlarına baktığımızda ise, bağımsız olan devletlerin ya da kuruluşların küresel ya da bölgesel tipte, devletlerin ortak çıkarlarına ulaşma doğrultusunda iş birliğini sağlamak için kurdukları siyasal birimler olarak tanımlanmaktadır (Hasgüler & Uludağ, 2007, s. 1). Başka bir tanımda ise belirli işlevleri yerine getirmek amacıyla anlaşmayla kurulan, kurumsal yapısı ve kendine ait organları olan kurumlar biçiminde bir tanım yapılır (Çağırın, 2013, s. 6). Son olarak, Dünyada, üyelerinin farklı nitelikleri olan, amacı ortak sorunlarını çözmek olan ulusal sınırlar ötesindeki örgütlenmelerdir. Yani devletlerarası ilişkileri nitелеmek için uluslararası kavramı kullanılmaktadır. Uluslararası örgütler tüzel kişiliklerdir, devletler gibi uluslararası hukukun ana aktörlerinden birini oluştururlar (Ateş, 2016, s. 4). Uluslararası Örgütlerle ilgili yapılan tanımlar arasında çok farklılığın olmadığını görüyoruz. Buna göre uluslararası örgüt, genel bir amacı gerçekleştirmeye yönelik, anayasa ve organlara sahip, genelde antlaşma ile kurulan ve antlaşma yapma yetkisine sahip, uluslararası hukukun üyesi olan devletler birliğidir.

4. Uluslararası Sağlık Örgütlerinin Çevirisinin İncelenmesi

Sağlık örgütleri, toplumların sağlığını, ruhsal, bedensel, zihinsel ve sosyal yönden destekleyen örgütlerdir. Bununla birlikte, salgın ve ölümle sonuçlanan hastalıklar gibi durumlarda araştırma yaparak toplumlara bu yönde çözüm üreten, toplumların tam sağlıklı olmasını sağlamaya yönelik örgütlerdir. Zamanla birçok hastalığın ortaya çıkması ve tedavi edilmesi, bazı zararlı maddelere düşkünlüğün çözüme kavuşturulması gibi durumlar sağlık örgütlerinin etkinliklerini yıldan yıla artırmış ve her bilim dalına ait sağlıkla ilgili bir örgüt oluşturulmuştur. Uluslararası Örgütler Yılığını (Uluslararası Örgütler Yılı, 2021) incelediğimizde Türkçeye çevrilmeyen en fazla örgüt adının sağlık alanında olduğunu saptıyoruz. Bu sağlık örgütlerinin tamamını incelediğimizde, bunların adlandırılmasında “örgüt” adından ziyade daha çok *komite, konsey, dernek, birlik, federasyon, topluluk, ittifak, ortaklık, konsorsiyum, hareket, teşkilat* ve *ajans* ifadeleri kullanılmaktadır. Örgüt adlarında, sıklıkla hastalığı belirtmekte kullanılan *maksilofasya, ateroskleroz, diyabet, osteoartrit, adenomyosis, kayropraktik, epilepsi, pediatri, prematüre, ostomi, spina bifida* ve *hidrosefali, cerebral palsy, kardiyovasküler vb. gibi* tıp terimleri veya o hastalığı araştıran bilim alanını belirten *fleboloji, hematoloji, endokrinoloji, odyoloji, toksikoloji, jinekoloji, nefroloji, vb. gibi* terimler kullanılmaktadır. Ayrıca bu terimler yabancı dilden Türkçeye aktarılırken genellikle yabancı dildeki söyleniş biçimiyle Türkçeye aktarılmış ve buna göre yazıya dökülmüştür (Bkz. Ek 2: Tablo 2).

Hastalık isimlerinin ve tıptaki alanlarla ilgili terimlerinin örgüt adlarında özgün biçimleriyle yer alması, genel alıcılar için oldukça büyük anlama sorunu oluşturmaktadır. Bu nedenle bu kavramlara Türkçe karşılıkların üretilmesi zorunluluktur. Fakat tıp alanındakiler için bu terimler ortak bir terimce olduğundan dolayı kolayca anlaşılır durumdadır.

Söz konusu örgüt adları çoğu zaman sadece kısaltmalarıyla kullanılmaktadır. Bu nedenle örgütün ismi kadar kısaltması da son derece önemlidir. Bu anlamda simgeleştirme sözcüğü hem ticari marka değerini hem de akılda kalma kavramını içine alabilir (Erkan, 2016, s. 162). Kurum, kuruluş ve örgüt adları ilk sırada olmak üzere, sözcük grubunun kısaltılması anlatımda önemli kolaylıklar sağlar. Dolayısıyla burada kısaltmaya başvurmadaki en önemli amaçlardan biri simgeleştirerek akılda kalıcılığı ve kolay kullanımı sağlamaktır. Uluslararası Örgütler Yılığında bulunan sağlık örgütlerinin tamamını İngilizce, Fransızca ve Türkçe açısından kısaltmalarını incelediğimizde, kısaltmaların neredeyse tamamında örgütün İngilizcedeki kısaltmasının hiçbir değişiklik yapılmadan aynen kullanıldığı görülmektedir (Yenioğlu, 2020). Bu kısaltmaların oluşturulmasında yöntem olarak örgütün adında kullanılan sözcüklerin ya da terimlerin baş harfleri alınarak yapılmaktadır. Bununla birlikte, hem Türkçede hem de Fransızcada örgüt adının İngilizcedeki biçimiyle kullanılmadığı ve çevirisinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu örgütlerin adları Türkçeye aktarıldıkları halde Türkçe kısaltma oluşturulma yoluna neredeyse hiç gidilmemiştir, daha ziyade örgütün İngilizcedeki kısaltması olduğu biçimiyle Türkçe örgüt adlarının tamamında kullanılmaktadır. Fransızcada ise bu örgütlere az da olsa kısaltmalar oluşturulduğu saptanmıştır, 161 sağlık örgütünün 50'sinin Fransızca kısaltması yapılmıştır (Ek 1). Uluslararası Örgütler Birliği'nin yıllığını incelediğimizde toplamda 161 sağlık örgütü bulunduğunu ve bu örgütlerden yirmi iki tanesinin Türkçeye hiç aktarılmadığını söyleyebiliriz (Bkz. Ek 2). Türkçeye aktarılmamış sağlık örgütlerinin Fransızca ve İngilizcedeki adları ve kısaltmaları aşağıda verdikten sonra bunların incelemesine geçeceğiz:

- (a) International Commission for the Prevention of Alcoholism and Drug Dependency(ing.)- ICPA
Commission internationale pour la prévention de l'alcoolisme (fr.)- ICPA
- (b) International Federation for Tropical Medicine(ing.)- IFTM
Fédération internationale de médecine tropicale (fr.)- IFTM
- (c) World Alliance for Wound and Lymphedema Care (ing.)- WAWLC
Alliance Mondiale pour les Soins de Plaies et du Lymphoedème (fr.)-WAWLC
- (d) Worldwide Hospice Palliative Care Alliance (ing.)-WHPCA
Worldwide Hospice Palliative Care Alliance (fr.)-WHPCA
- (e) International Psychogeriatric Association (ing.)- IPA
Association internationale de psychogériatrie(fr.)- IPA
- (f) International Retrovirology Association (ing.)- IRA

- Association internationale de rétrovirologie (fr.)- IRA
- (g) International Society for Digestive Surgery (ing.)- ISDS
Société internationale de chirurgie digestive (fr.)- ISDS
- (h) International Society for Pathophysiology (ing.)-ISP
Société internationale de pathophysiologie (fr.)- ISP
- (i) International Society of Endocrinology (ing.)- ISE
Société internationale d'endocrinologie ISE (fr.)- ISE
- (j) International Federation for Family Health (ing.)- IFFH
Fédération internationale pour la santé de la famille(fr.)- IFFH
- (k) International Federation of Anti-Leprosy Associations (ing.)- ILEP
Fédération internationale des associations contre la lèpre (fr.)- ILEP
- (l) World Council of Optometry (ing.)- WCO
Conseil Mondial d'Optométrie (fr.)- OMD
- (m) Alliance for Cervical Cancer Prevention (ing.)- ACCP
Alliance pour la prévention du cancer du col de l'utérus (fr.)- ACCP
- (n) International Treatment Preparedness Coalition (ing.)-ITPC
Coalition internationale de la préparation au traitement (fr.)- ITPC
- (o) Tuberculosis Surveillance Research Unit (ing.)-TSRU
Unité de recherche sur la surveillance de la tuberculose (fr.)-TSRU
- (p) World Association of Integrated Medicine (ing.)-WAIM
Association mondiale de médecine intégrée (fr.)- WAIM
- (q) World Public Health Nutrition Association (ing.)-WPHNA
Association mondiale de santé publique et de Nutrition (fr.)- WPHNA
- (r) Stress and Anxiety Research Society (ing.)- STAR
Société internationale de recherche sur le stress et l'anxiété (fr.)- STAR
- (s) Global Allergy and Asthma Patient Platform(ing.)- GAAPP
Plateforme internationale de patients allergiques et asthmatiques (fr.)- GAAPP
- (t) Global Colon Cancer Association (ing.) - GCCA
Global Colon Cancer Association (fr.) - GCCA
- (u) International Society of Autogenic Training and Psychotherapy (ing.) –ISATAP
Société Internationale pour le Training et la Psychothérapie Autogènes (fr.) –
ISATAP

(v) Network Health for All (ing.) – MMI

Organisation Internationale de Cooperation pour la Santé (fr.)- OICS

İlk sırada (a) yer alan Fransızca ve İngilizcede ICPA olarak kısaltılmış olan *International Commission for the Prevention of Alcoholism and Drug Dependency* (ing.) ve *Commission internationale pour la prévention de l'alcoolisme* (fr.) örgütü yer almaktadır. Örgütün kısaltması ICPA olarak oluşturulmuştur. Bu örgütün kısaltması İngilizce adında yer alan ilk dört sözcüğün baş harfleriyle oluşturulmuştur. İngilizceden çevirisini ele aldığımızda ise *Uluslararası Alkolizm ve Uyuşturucu Bağımlılığını Önleme Komisyonu*, Fransızcadaki adından hareketle Türkçeye çevirisi ise *Uluslararası Alkolizmin Önlenmesi Komisyonu* biçimindedir. Bu örgütü Türkçeye *Uluslararası Alkol ve Uyuşturucu Bağımlılığını Önleme Topluluğu* olarak en genel adıyla çevirebiliriz ve kısaltma olarak ta ULAUBÖT'u öneriyoruz. Bu örgüt içki, tütün ve uyuşturucunun birey üzerindeki fizyolojik, zihinsel ve ahlaki etkileri ve sosyal, ekonomik, politik sonuçları hakkında bilimsel araştırmalar yapar.

İkinci olarak (b) İngilizce ve Fransızcada kısaltması IFTM biçiminde kullanılan, *International Federation for Tropical Medicine* (ing.) ve *Fédération internationale de médecine tropicale* (fr.) örgütünde, Fransızca adında "de" ilgeci ve İngilizce adında ise "for" ilgeci kullanılmıştır. Bu ilgeçleri Türkçedeki karşılıklarıyla aktarmak örgütün adını anlamsız kılacağından bunları çeviri sürecinde göz önünde bulundurmuyoruz. Bu örgütün adını Türkçeye sözcüğü sözcüğüne yöntemiyle *Uluslararası Tropikal Tıp Federasyonu* olarak aktarıyoruz ve kısaltma olarak UTIF'i öneriyoruz.

Uluslararası Tropikal Tıp Federasyonu, tropikal bölgelerdeki tıp bilimiyle ilgilenmektedir. Sıtma humma gibi insanlık tarihinde milyonlarca insanın ölümüne sebep olan hastalıklar tropikal bölgelerde hâlen devam etmektedir. Uluslararası sağlığın ilerlemesine katkıda bulunmak, tropikal tıpta eğitim ve öğretim fırsatları hakkında bilgi yaymak, belirli konularda bölgesel toplantılarla bilimsel oturumlar yapma gibi görevleri vardır. Türkiye'de tropikal bir bölgede olmadığı için bu örgütün tanınmadığını düşünmekteyiz.

(c) maddesinde WAWLC kısaltmasıyla *World Alliance for Wound and Lymphedema Care* (ing.) ve *Alliance Mondiale pour les Soins de Plaies et du Lymphoedème* (fr.) örgütü bulunmaktadır. İngilizcedeki WAWLC kısaltması Fransızcada da aynı biçimde kullanılmaktadır. Bilimsel adından dolayı ödünç alma yöntemiyle çevrilen bu örgüt *Lymphedema* (ing.) ve *Lymphoedème* (fr.) sözcüğünü *Lenfödem* olarak almaktadır. Bu çeviri yöntemiyle aktaracak olursak örgüte *Dünya Yara ve Lenfödem Bakımı Birliği* biçiminde çevirebiliriz. Bu örgüte söyleyişi kolaylaştırmak amacıyla DYALEB kısaltmasını öneriyoruz. Söz konusu örgüt, yaralar ve lenfatik sistemin bozukluklarından dolayı meydana gelen bozukluğun iyileştirilmesi konusunda çalışmalar yürütmektedir.

(d) maddesinde *Worldwide Hospice Palliative Care Alliance* (ing.) ve *Worldwide Hospice Palliative Care Alliance* (fr.) örgütü bulunmaktadır. Fransızca ve İngilizcede

kısaltması WHPCA biçiminde aynı olan örgütün Fransızcaya çevirisi bulunmamaktadır. Bu nedenle Fransızcada, İngilizcedeki adı kullanılmaktadır. Örgütü Türkçeye *Dünya Darülaceze Geçici Bakım Birliği* olarak aktarıyoruz. Örgüte kısaltma olarak DÜGEB'i oluşturuyoruz.

Bu örgütün amacına gelecek olursak, kaliteli bir yaşam sürmeden yoksun insanların ağrı ve sıkıntılı bir biçimde ölmemesi amacıyla darülaceze ve geçici bakıma evrensel erişimin olduğu bir dünya için çabalamaktadır. Örgüte göre; muhtaç kişiler, ihtiyaç duydukları her yerde ve zamanda bakım hizmetlerine erişebilmelidir. Örgüt, yerel ve ulusal bakım evleri ve geçici bakım sağlayanlar, hükümetlerin sağlık çalışanları ile çalışır ve para toplar. Hastaların, bakıcılarının ve yerel bakımevlerinin ve geçici bakım hizmetlerinin söz sahibi olmasını ve politikacıların onları dinlemesini ister.

(e) maddesinde kısaltmasını İngilizceden alan örgüt (IPA) *International Psychogeriatric Association* (ing.) ve *Association internationale de psychogériatrie* (fr.) bulunmaktadır. Bu örgütü Türkçeye *Uluslararası Ruhsal Yaşlılık Derneği* olarak çevirdik, *Psychogeriatric* (ing.) ve *psychogériatrie* (fr.). Kaynak dilde kısaltmasının oluşturmasında olduğu gibi hedef dilde de örgütün içinde yer alan sözcüklerin baş harflerinden yararlanarak ve söylenişi de kolaylaştırmak için sesli bir harf kullanarak URYAD kısaltmasını oluşturuyoruz.

Uluslararası Psikogeriatri Derneği, elliden fazla ülkedeki üyesiyle beraber, yaşlı insanlara tüm zihinsel sağlık sorunları konusunda yardımcı olmaktadır. Örgüt büyük bir zihin sağlığı ekibi ile çalışmaktadır. Yani üyelerinin arasında psikiyatristler, nörologlar, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar ve çok daha farklı tıp disiplininde çalışan birçok sağlık çalışanı bulunmaktadır.

(f) maddesinde bulunan, İngilizce ve Fransızcada IRA biçiminde aynı kısaltması olan *International Retrovirology Association* (ing.) ve *Association internationale de rétrovirologie* (fr.) örgütü bulunmaktadır. Türkçeye çevirirken çok teknik bir terimle karşılaştığımızdan dolayı ödünç alma yöntemini yeğliyoruz ve *Retrovirology* (ing.) ve *Rétrovirologie* (fr.) sözcüğünü *Retroviroloji* olarak alıyoruz. Bu örgütün adını *Uluslararası Retroviroloji Derneği* olarak Türkçeye aktarıyoruz. Örgüte kısaltma olarak URD'yi öneriyoruz.

Bu örgütün amacı retroviroloji araştırmasını, özellikle insan T-lenfotropik virüsü (HTLV) enfeksiyonlarının ve ilgili hastalıkların araştırılması, araştırma grupları arasındaki iş birliğini geliştirmek ve yeni eleştirel analiz için bir platform sağlamaktır.

(g) maddesinde *International Society for Digestive Surgery* (ing.) ve *Société internationale de chirurgie digestive* (fr.) örgütü yer almaktadır. Örgütün kısaltması İngilizce adında bulunan sözcüklerin baş harflerinden hareketle ISDS biçiminde oluşturulmuştur. Bu örgütü, Türkçeye çevirirken birebir çeviri yöntemiyle aktardık: *Uluslararası Sindirim Cerrahisi Derneği*. Bu örgütün kısaltması için USCED kısaltmasını öneriyoruz.

Bu örgütün amacı adından da anlaşıldığı gibi mide ve bağırsak cerrahisi ilgi alanıdır. Mide-bağırsak sistemi çiğneme ve yutma, sindirim, emilim, boşaltım ve sindirim

sistemi bütününden oluşur. Mide-bağırsak cerrahisindeki gelişmeler hakkında tıp dünyasına güncel bilgiler sunmak, klinik çalışmaları teşvik etmek ve gelişmiş araştırmalar yapmak örgütün görevleridir. Örgüt aynı zamanda siyasi, ırksal, düşünce ve dini ayrımcılığa yer verilmemesini kararlaştırdı.

(h) maddesinde *International Society for Pathophysiology* (ing.) ve *Société internationale de pathophysiologie* (fr.) örgütünü ele alıyoruz. Örgütün İngilizce ve Fransızca kullanılan kısaltması ISP biçimindedir. Bu örgütün adını hedef dile aktarırken örgütün kaynak dildeki adında yer alan *Pathophysiologie* (fr.) terimini ödünç alarak bu terimin Fransızcadaki okunuş biçiminde *Patofizyoloji* Türkçeye aktarıyoruz. Bu durumda örgütün tam adı *Uluslararası Patofizyoloji Derneği* biçiminde olacaktır. Kısaltmasında ise İngilizce ve Fransızcasında olduğu gibi Türkçede de örgütün isminin baş harfleriyle UPAD biçiminde bir kısaltma yolunu seçiyoruz.

Uluslararası Patofizyoloji Derneği, insan ve hayvan patofizyolojisi üzerinde çalışan tüm toplumlara ve bireyleri bir araya getirmeyi amaçlar.

(i) maddesinde *International Society of Endocrinology* (ing.) ve *Société internationale d'endocrinologie* (fr.) örgütünü kısaltmasını ISE olarak İngilizceden almıştı. Bu örgütü Türkçeye ödünç alma yöntemini kullanarak aktardık. Bu örgütü *Uluslararası Endokrinoloji Derneği* olarak Türkçeye çeviriyor ve kısaltmasını da ULED biçiminde oluşturuyoruz.

Bu örgüt iç salgı bilimini ve metabolizma ile ilgili tüm alanları birleştiren küresel bir ağıdır. Endokrin, iç salgı bezleri, bozukluğu olan insanlara iyileştirmeye yönelik bir örgüttür. Vizyonunu yerine getirmek için üyeleriyle ortak çalışmalar yapar.

(j) maddesinde bulunan *International Federation for Family Health* (ing.) ve *Fédération internationale pour la santé de la famille* (fr.) örgütünü kısaltmasını İngilizce adından almış ve IFFH olarak kısaltılmıştır. Örgütü sözcüğüne çeviri yöntemi ile *Uluslararası Aile Sağlığı Örgütü* olarak Türkçeye çevirebiliriz. Bu örgüte kısaltma olarak ULAS'ı oluşturuyoruz.

Bu örgütün amacı sosyal ve ekonomik açıdan geri kalmış bölgelerde yeterli sağlık hizmetlerine erişimi artırmak, ailelerde ve topluluklarda hastalık maliyetini azaltmak ve davranışsal, sosyal, ekonomik, teknolojik ve çevresel faktörleri ele alan toplum temelli çözümlerin geliştirilmesi yoluyla halk sağlığını iyileştirmektir.

(k) maddesinde yer alan *International Federation of Anti-Leprosy Associations* (ing.) ve *Fédération internationale des associations contre la lèpre* (fr.) adlı örgütünü incelediğimizde örgütün adında geçen *anti-leprosy* ve *contre la lèpre* ifadeleri sözcüğüne *Lepra'ya karşı* olarak çevirilebilir. Türkçeye *Uluslararası Cüzzamla Mücadele Eden Dernekler Örgütü* olarak aktarabiliriz. *Lepra* sözcüğü Türkçeye tıp terimi olarak Fransızca yoluyla Latince'den girmiştir. Bu hastalık Türkçede ise *hansen* hastalığı ya da günlük dilde cüzzam hastalığı olarak bilinir. Bu örgütün kısaltması diğer örgüt adlarındaki kısaltmalardan oldukça farklıdır. Zira bu örgütün kısaltması örgütün adından hareketle değil de Fransızca ve İngilizcede Latince'deki *lepra* sözcüğünün ilk üç harfi alınarak ve *International* sözcüğünün de *ilk* harfi alınarak ILEP biçiminde oluşturulmuştur.

Uluslararası Cüzzamla Mücadele Eden Dernekler Örgütü'ne kısaltma olarak UCMED'i oluşturuyoruz.

Bu örgüt diğer hastalıklar gibi genel tıbbi hizmetler yoluyla tedavi edilmesi gereken bir hastalık olarak görülmesi gerektiğini savunur. Cüzzamın yayılmadığı alanlarda dâhil olmak üzere önlem almaya ve sağlık düzeyini daha iyiye götürmeyi amaçlayan bir örgüttür.

(l) maddesinde bulunan *World Council of Optometry* (ing.) ve *Conseil Mondial d'Optométrie* (fr.) örgütünü incelediğimizde iki örgütün de kendine özgü baş harfleriyle oluşturulmuş bir kısaltması olduğunu görüyoruz. Türkçeye ise *Dünya Optometri Konseyi* olarak çevirip, biz de örgütün baş harfleriyle bir kısaltma önerebiliriz: DOK. Ödünç alma yöntemi kullanarak *Optometri* adıyla Türkçeye çevrilmiştir.

Optometri, göz ve göz sisteminin tıbbi bozukluklarının teşhisi ve tedavisi ile ilgilenen bir sağlık alanıdır. Bu örgüt dünya çapında *optometri* ve *optometristleri* destekler. İhtiyaç sahibi toplumlara göz ve görme bakımı sağlanmasına yönelik programlara destek sağlar. Optometri biliminin ilerlemesini teşvik eder. Dünya Sağlık Örgütü'nün Önlenebilir Körlük ve Görme Bozukluğunun Önlenmesi için Küresel Eylem Planı 2014-2019'a yanıt olarak Dünya Optometri Konseyi (WCO) tarafından üretilmiştir.

(m) maddesinde *Alliance for Cervical Cancer Prevention* (ing.) ve *Alliance pour la prévention du cancer du col de l'utérus* (fr.) örgütü bulunmaktadır. Örgütün kısaltması İngilizce ve Fransızca ACCP olarak, İngilizcedeki baş harfleriyle oluşturulmuştur. Örgütü İngilizceden sözcüğü sözcüğü yöntemi ile *Serviks Kanserini Önleme Birliği* olarak çevirirken Fransızcadan sözcüğü sözcüğü yöntemi ile çevirdiğimizde *Rahim Ağzı Kanseri Önleme Birliği* olarak çevirebilir. Türkçeye iletişimsel çeviri yöntemi ile *Rahim Ağzı Kanseri* olarak aktarılan *Cervical Cancer* terimi, örgüt olarak baktığımızda tıp terimleri hakkında bilgisi olmayan ve halk dilinde daha açıklayıcı olacağı için *Rahim Ağzı Kanserini Önleme Birliği* biçiminde aktarmak daha yerinde olacaktır. Kısaltma olarak RAKÖB olarak baş harfleriyle anlamlı bir kısaltma önerebiliriz.

Bu örgütün amacı gelişmekte olan ülkelerin çoğunda orta yaştaki kadınlarda görülen bu kanserin önlenmesine yönelik tedbirler almaktır.

(n) maddesinde Fransızca ve İngilizcede ortak kısaltması ITPC olan örgüt, *International Treatment Preparedness Coalition* (ing.) ve *Coalition internationale de la préparation au traitement* (fr.) bulunmaktadır. Örgüt bu kısaltmayı İngilizce adından almıştır. Bu örgütü Türkçeye sözcüğü sözcüğü çeviri yöntemiyle *Uluslararası Tedavi Hazırlık Kurulu* olarak çevirebiliriz. Örgüte kısaltma olarak baş harfleriyle anlamlı bir biçimde oluşturduğumuz UTHAK kısaltmasını öneriyoruz.

Örgütün adında geçen *tedavi hazırlık ifadesi* hastalarının tedaviye erişim hakkının olmasını belirtmektedir. Örgüt, HIV tedavisi ve hayat kurtaran ilaçlara evrensel erişim sağlamak için çalışan küresel bir insan ağıdır.

(o) maddesinde *Tuberculosis Surveillance Research Unit* (ing.) ve *Unité de recherche sur la surveillance de la tuberculose* (fr.) örgütü yer almaktadır. Örgütün

kısaltmasına baktığımızda İngilizceden alındığını görüyoruz: TSRU. Örgüt adının içerisinde tıbbi bir terim bulunmaktadır. Fransızca *tuberculose* (verem) sözcüğü, dilimizde Fransızcadaki söyleyiş biçimiyle girmiş ve *tüberküloz* olarak Türkçeye yerleşmiştir. Örgütü Türkçeye *Verem Gözetim Araştırma Birimi* olarak çevirebiliriz, kısaltmasını da Türkçeye çevirisindeki baş harflerinden rahatlıkla VEGAB biçiminde oluşturuyoruz. Bu örgütün amacı veremin yayılma yollarının incelenmesi, kalıtım, biyoloji, fiziksel çevre, sosyal çevre ve yaşam biçimlerinin nasıl etkilendiğinin araştırılmasıdır. Çeşitli ülkelerde planlanan, devam eden araştırma projeleri yıllık toplantılarında sunulmaktadır.

(p) maddesinde İngilizce ve Fransızcada ortak kısaltması WAIM olan, *World Association of Integrated Medicine* (ing.) ve *Association mondiale de médecine intégrée* (fr.) örgütü yer almaktadır. Örgüt, kısaltmasını İngilizce adının baş harflerinden almıştır. Örgütün adını Türkçeye çevirdiğimizde *Dünya Bütünleşik Tıp Topluluğu* olacaktır. Örgüte kısaltma olarak baş harfleriyle ve son sözcüğün de ilk iki harfini alarak DÜBTO biçiminde söylenişi kolay bir kısaltma oluşturabiliriz.

Bütünsel tıp, insanın duyu, ruhu, zekâsını ve bedenini bir bütün olarak insanların sağlık ve refah içinde hayatlarını sürdürmelerine yardımcı olmak için doğu ve batı tıbbını birleştiren bir uzmanlık dalıdır. Örgüt, bilimsel ve geleneksel sistemlerin bir araya getirilerek eğitim, tedavi, öğretim, araştırma ve ulusal uygulamanın geliştirilmesi görevini üstlenmiştir.

(q) maddesinde *World Public Health Nutrition Association* (ing.) ve *Association mondiale de santé publique et de Nutrition* (fr.) örgütü bulunmaktadır. Örgütün kısaltmasında bir anlam oluşturulmamıştır. Görüldüğü üzere kısaltması, örgütün İngilizce adının sadece baş harfleri alınarak oluşturulmuştur: WPHNA. Örgütün adını Türkçeye sözcüğü sözcüğüne çeviri yöntemi ile *Dünya Halk Sağlığı Beslenme Topluluğu* biçiminde çevirebiliriz. Söylenişini ve akılda tutulmasını kolaylaştırmak amacıyla örgütün adındaki baş harflerden yararlanarak HASBET kısaltmasını öneriyoruz.

Dünya Halk Sağlığı Beslenme Derneği bireysel bir üyelik kuruluşudur. 65'ten fazla ülkeden üyeleri küresel bir ağ oluşturmaktadır ve çalışmalarında üyeler birbirlerini destekleyecek görüş alışverişinde bulunmak için dinamik bir forum oluştururlar. Örgütün amacı üyeleriyle birlikte, daha iyi halk sağlığı beslenmesini teşvik edecek politika ve programlarının etkili bir biçimde geliştirilmesi ve sunulmasını desteklemektir.

(r) maddesinde yer alan *Stress and Anxiety Research Society* (ing.) ve *Société internationale de recherche sur le stress et l'anxiété* (fr.) örgütü, Fransızca ve İngilizce de STAR olarak kısaltılmıştır. Örgütün bilinen bir diğer adı ise *Society for Test Anxiety Research*'tir. İngilizce olarak yaygın kullanılan adıyla, baş harflerinden anlamlı bir kısaltma oluşturulduğu görülmektedir: STAR. *Stres ve Kaygı Araştırmaları Derneği* olarak Türkçeye çevirdiğimiz örgütün kısaltmasını SKAD biçiminde oluşturuyoruz.

Son yıllarda, *anksiyete* (kaygı) bozukluğu, yani kaygı konusu oldukça gündemde olup nedenleriyle ilgili geniş çaplı araştırmalar yapılmaktadır. *Stres ve Kaygı Araştırmaları Derneği*, stres, stresle baş etme ve kaygı sorunlarına ilgi duyan çok disiplinli, uluslararası bir araştırma kuruluşudur. Otuz beşten fazla ülkeden üyesi, çok

çeşitli stres ve kaygı ile ilgili durumlar üzerinde araştırma bulguları ve klinik uygulamalar konusunda bilgi alışverişinde bulunmak için yılda bir kez toplanmaktadır. Örgütün konferansları sadece stres ve kaygı üzerine odaklı değildir, aynı zamanda tüm dünyada ruhbilimin çalışma alanları ve uygulanma yöntemleri hakkında da araştırmalar yapar.

(s) maddesinde GAAPP kısaltması olan *Global Allergy and Asthma Patient Platform*(ing.) ve *Plateforme internationale de patients allergiques et asthmatiques* (fr.) örgütü bulunur. Örgüt İngilizce ve Fransızca da aynı kısaltmayı kullanmaktadır. GAAPP kısaltmasını İngilizce adının baş harflerinden aldığı görülmektedir. Adının içerisinde geçen sözcüklerin tamamı teknik terimlerden oluşmaktadır. Bunların karşılığı tam olarak Türkçede bulunmasa da yaygın ve yerleşik terimler olarak tanımlayabiliriz. Bu örgütü Türkçeye *Küresel Alerji ve Astım Hastaları Platformu* olarak aktarıyoruz. Örgüte kısaltma olarak KÜRAH kısaltmasının uygun olacağını düşünüyoruz.

Küresel Alerji ve Astım Hastaları Platformu, alerji, astım, egzama ve ürtiker etkisini en aza indirmek için hükümet ve sağlık kuruluşları ile birlikte çalışır. Bu hastalıklara sahip toplumları güçlendirmek ve gelişmekte olan ülkelere hastalar için gerekli teşhis ve tedavi yöntemleri konusunda yardım gibi amaçları vardır.

(t) maddesinde İngilizce ve Fransızcası tamamıyla aynı terimlerle oluşturulan ve kısaltmayla GCCA olan, *Global Colon Cancer Association* (ing) ve *Global Colon Cancer Association* (fr.) örgütü yer almaktadır. Örgütü Türkçeye *Dünya Bağırsak Kanseri Derneği* olarak aktarıyor ve kısaltma olarak da DÜBAKD'ı oluşturuyoruz. Türkçeye doğrudan *kolon* biçiminde yerleşmiş olan bu terimi *bağırsak* olarak çeviriyoruz. Her ne kadar tıp terimcesinde *kolon* olarak yerleşmişse de Türkçede anlamına uygun düştüğünden *bağırsak* olarak da kullanabileceğimizin uygun olacağını düşünüyoruz.

Dünya Bağırsak Kanseri Derneği, dünyadaki tüm kolon kanseri hastalarının mücadeledeki ortak sesidir. Hastaların kaliteli bir tedaviye ulaşmasını, kuruluşlarla işbirliğini ve dünya çapında hasta merkezli politikaları savunur.

(u) maddesinde ISATAP kısaltması ile *International Society of Autogenic Training and Psychotherapy* (ing.) ve *Société Internationale pour le Training et la Psychothérapie Autogènes* (fr.) örgütü bulunmaktadır. Örgütün kısaltması İngilizce adının baş harfleriyle oluşturulmuştur. *Otojenik* ve *Psikoterapi* terimleri Fransızca da okunduğu biçimiyle Türkçeye geçmiş olup ruhbilim alanında sıklıkla kullanılan terimlerdir. Örgütü Türkçeye *Uluslararası Otojenik Eğitim ve Ruhsal Tedavi Derneği* olarak çeviriyor ve kısaltma olarak da OTERD'in uygun olduğunu düşünüyoruz.

Otojen, belirli yöntemleri olan bir tür gevşeme, düşünme yöntemidir. Otojenik eğitim, olumsuz düşüncelerin değişmesinde ve stresle başa çıkmada yardımcı olmaktadır. Danışmanlar ve eğitimciler tarafından uygulanan içsel sorunları çözüme kavuşturmayı, fiziksel ve zihinsel sağlığı, yaratıcılığı ve çevreye uyumu amaçlar. 2014 yılında kurulan *Uluslararası Otojenik Eğitim ve Ruhsal Tedavi Derneği*'nin amacı ise otojeniklerin uygulanması, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasıdır.

Son olarak *Network Health for All* (ing.) – MMI ve *Organisation Internationale de Coopération pour la Santé* (fr.)- OICS örgütü listemizin en sonunda yer almaktadır.

Örgütü Türkçeye çevirirken tek örgütten bahsedilmesine rağmen iki ayrı anlama gelen çevirisi söz konusudur. Örgütü Türkçede daha kapsamlı bir anlamı ifade edeceği için Fransızcadaki adını temel alarak aktarmayı yeğliyoruz: *Uluslararası Sağlık İşbirliği Örgütü*. Kısaltma olarak USİ'yi öneriyoruz. Bu örgütün amacı uluslararası sağlık işbirliğinin kalitesini ve etkinliğini artırmak, insan odaklı sağlık politikaları geliştirmek ve küresel boyutta sağlığın korunmasıdır.

5. Sonuç

Bugüne kadar Türkiye'de yapılmış olan uluslararası örgütlerin çevirisi ve kısaltmaları konusu ile ilgili çalışmalar oldukça sınırlı kalmaktadır. Üstelik de yapılan çalışmaların hem kapsamlı olmadığı hem de birçok açıdan tutarsızlıklar içerdiği görülmektedir. Örgüt adlarının Türkçeye aktarılması her şeyden önce bu örgütlerin Türkiye'de kamuoyu tarafından bilinmesine önemli katkı sağlayacaktır. Örneğin bazı uluslararası örgütler geçmişte Türkçeleştirilmiş olduğundan dolayı kullanımı toplumda gittikçe yaygınlaşmıştır. Çoğunluk tarafından bilinen *World Health Organization* Türkçeye *Dünya Sağlık Örgütü* olarak çevrilmiş ve örgütün kısaltması da örgütün baş harflerinden hareketle *DSÖ* biçiminde oluşturulmuştur. Buna benzer örnekleri çoğaltmak olasıdır: *United Nations* (ing.), *Birleşmiş Milletler* (BM), *World Trade Organization -Dünya Ticaret Örgütü* (DTÖ) gibi. Bu örgüt adları ve kısaltmaları Türkçeye çoktan yerleşmiştir.

Bu araştırmada, toplamda 161 faal sağlık örgütünü Türkçeye çevirisi ve kısaltmaları bakımından inceledik. Bunlardan, 22'sini ilk defa bu çalışma kapsamında Türkçeye aktardık ve kısaltma önerisinde bulunduk. Bunların dışında kalanlarının tamamını da kısaltmalarıyla birlikte, dilbilimsel ve anlamsal açıdan inceledik. Bu örgüt adlarının çevirisinde en çok kullanılan yöntemin sözcüğü sözcüğüne çeviri ve ödünç alma yöntemi olduğunu söyleyebiliriz. Bu iki yöntem arasında, ödünç alma yöntemi sağlık örgütleri alanında en çok başvurulan yöntemdir. Zira birçok hastalık bilimi ve hastalıkla ilgili terimin Türkçede eşdeğeri henüz oluşturulmadığından bu alanda yabancı terimlerin birçoğu kaynak dilden Türkçeye kaynak dilde okunduğu biçimiyle aktarılmıştır. Bu durumda İngilizce söylenişinden ziyade Fransızcadaki söyleniş biçiminin yeğlendiği görülmektedir. Zira bu duruma Fransızca ile Türkçe arasındaki %70 bir ses benzerliği (Sığircı, 2006) bulunmasının yol açtığını söyleyebiliriz.

Sağlık örgütlerinin tamamının adında, "örgüt" adı yerine daha ziyade *komite, konsey, dernek, birlik, federasyon, topluluk, ittifak, ortaklık, konsorsiyum, hareket, teşkilat* ve *ajans gibi* ifadeler kullanılmaktadır. Örgüt adlarında, sıklıkla hastalığı belirtmekte kullanılan *maksilofasya, ateroskleroz, diyabet, osteoartrit, adenomyosis, kayropratik, epilepsi, pediatri, prematüre, ostomi, spina bifida* ve *hidrosefali, cerebral palsy, kardiyovasküler vb. gibi* tıp terimleri veya o hastalığı araştıran bilim alanını belirten *fleboloji, hematoloji, endokrinoloji, odyoloji, toksikoloji, jinekoloji, nefroloji, vb. gibi* terimler kullanılmaktadır. Ayrıca bu terimler yabancı dilden Türkçeye aktarıırken genellikle yabancı dildeki söyleniş biçimiyle Türkçeye aktarılmış ve buna göre yazıya dökülmüştür (Bkz. Ek 2: Tablo 2). Bunun dışında, örgütün uluslararası olduğunu belirtmek için genellikle *uluslararası veya dünya* sözcükleri kullanılmaktadır.

Uluslararası Sağlık Örgütlerinin kısaltmalarına gelince, bu örgüt adlarında kullanılan kısaltmaların neredeyse tamamının İngilizcedeki adından hareketle oluşturulduğu ve üç dilde de (İngilizce, Fransızca ve Türkçede) aynı biçimde kullanıldığı görülmektedir. Hatta Fransızca ve Türkçede örgüt adının bu dile çevrilmiş olmasına rağmen İngilizce kısaltmasının hiçbir değişiklik yapılmadan olduğu gibi kullanıldığını görüyoruz. Bununla birlikte 22 örgüte İngilizcedeki kısaltmasından farklı olarak Fransızca yeni bir kısaltma oluşturulduğunu da belirtmek gerekir. Bu araştırma sürecinde elde ettiğimiz sonuçlardan hareketle, örgütlere kısaltma oluşturulma yöntemleri genel kısaltma yöntemlerinden oldukça farklıdır. Toplamda kısaltma oluşturmak için beş farklı yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan en çok kullanılanı örgütün isminde yer alan sözcük ya da terimlerin baş harfleri alınarak yapılmıştır. İkinci kısaltma yönteminde, kısaltmaya büyük harfle başlanırken yanına konan harfin küçük harf olması ve anlamlı bir sözcük oluşturulmaya çalışılmasıdır. Üçüncü olarak, örgütün isminde yer alan sözcükte bulunan ilk iki harf alınarak da kısaltma yapıldığı görülmektedir. Bu biçimde yapılan örgüt kısaltmalarında, kısaltma adından uyumlu bir söz grubu oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Sözcük grubunda sessiz harflerin yanına, örgütün adında yer alan sesli harf getirilerek söyleyişi kolaylaştıracak biçimde kısaltma yapılmıştır. Dördüncü kısaltma yönteminde ise kısaltmada yer alan harfler çeşitli simgeler ve rakamlarla birleştirilerek kullanılmaktadır: A4HP (*Sağlığın Teşviki ve Geliştirilmesi Birliği*). Son yöntemde ise, yukarıda söylediğimiz biçimlerden tamamıyla farklı bir yöntem kullanılmaktadır. Örgütün adında kullanılan harfleri hiç göz önünde bulundurmadan, sadece örgüt adında kullanılan hastalık adındaki harfler alınarak oluşturulmuştur. Örneğin *International Federation of Anti-Leprosy Associations* (ing.) adlı örgütün kısaltması, bu örgütün adında geçen *leprosy* “cüzam” hastalığının *Latince*deki karşılığı olan *lepra* sözcüğünün içinde geçen üç harf ve örgütün adında geçen *international* sözcüğünün de ilk harfi alınarak ILEP biçiminde yapılmıştır. Bu kısaltma yönteminin nadiren kullanıldığını belirtmemiz gerekir. Bu durumda araştırmamızdaki sonuçlara göre, kısaltma oluşturma yöntemleri sadece belli başlı yöntemlere dayanmamaktadır, çok farklı yöntemlerin de kullanıldığı sonucuna varıyoruz. Bu bağlamda gerek kısaltmanın oluşturulmasında gerekse de nasıl yapılacağına dair kesin ve genel bir kural oluşturmanın oldukça zor olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, uluslararası örgüt adlarının Türkçeye çevirisi ve kısaltmalarının oluşturulması, bu kısaltmaların kullanımının ve adının Türkçe olarak yerleşmesi için yazılı ve görsel basın yayın organlarına önemli bir görev düşmektedir. Bazı örgüt adları Türkçeye çevrilmesine ve kısaltma üretilmesine rağmen, bu ad ve kısaltmanın kullanılmadığı sadece sözlüklerde ya da akademik çalışmalarda birer öneri olarak yerini korumaya devam ettiği görülür. Bu durumun değişmesi için başta devletin bütün kurumlarının ve özellikle de TDK'nın, üniversitelerin, bu konuda öncü bir görev üstlenmesi kaçınılmaz görülmektedir. Ana dilin yabancı etkilere karşı korunması konusundaki bilinç ilköğretimden itibaren, eğitim öğretimin bütün aşamalarında oluşturulmaya çalışılmalıdır. Bu araştırmamızın gerek uluslararası örgüt adlarının Türkçeye aktarılması gerekse de kısaltmalarının oluşturulması konusunda önemli çalışmaların yapılmasına da bir ön ayak oluşturacağını umut ediyoruz. Bu tür çalışmalar, bir taraftan Türkçenin varolan terim zenginliğinin (Bkz. Sığircı, 2016) artmasını sağlarken, diğer

tarafından da Türkiye'nin dünyaya Türkçe olarak uyumunu da önemli ölçüde kolaylaştıracağı kanısındayız.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: İlhami Sığırcı %50 (Çalışma Konsepti, Yorumlama)

İkinci Yazar: Simge Yenioğlu %50 (Veri Toplama, Çözümleme)

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Acar, K. (2016). İlk baskıdan bugüne TDK Türkçe Sözlük'te kullanılan kısaltmalar, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 8, 75-92.
DOI: 10.12992/TURUK261
- Ateş, D. (2014). *Uluslararası örgütler devletlerin örgütlenme mantığı*. Dora Yayıncılık.
- Başak, C. (2010). *Uluslararası Örgütler*. Seçkin Yayıncılık.
- Çağırın, M. E. (2013). *Uluslararası Örgütler*. Turhan Kitabevi.
- Çakmak, H. (2014). *Uluslararası ilişkiler: Giriş, kavramlar ve teoriler*. Doğu Kitabevi.
- Çalış, Ş. (2006) *Uluslararası örgütler ve Türkiye*. Çizgi Kitabevi.
- Dayınlarlı, K. (2013). *Hukuk terimleri sözlüğü (Fransızca-Türkçe)*. 4. Baskı. Dayınlarlı Yayıncılık.
- Erkan, M. (2016). Türkçede kısaltmalar ve bu alandaki çalışmalar, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42).
- Hasgüler, M., & Uludağ M. (2007). *Devletlerarası ve hükümetler dışı uluslararası örgütler: Tarihçe-organlar-belgeler-politikalar*. Alfa Yayınları.
<https://sozluk.gov.tr/dosyalar/KurumVeKurulusAdlarininKisaltmalari.pdf>
- Kardaş, Ş., & Balcı, A. (2014). *Uluslararası ilişkilere giriş*. Küre Yayınları.
- Karluk, R. (2007). *Küreselleşen dünyada uluslararası kuruluşlar*. Beta Yayınları.
- Özgöker, U. (2011). *Uluslararası siyasi, askeri ve ekonomik örgütler*. Dar Yayınları.
- Özşahin, M. (2017). Kısaltmalar, kırpma sözler ve yapı özellikleri. *International Journal of Language Academy*. 5, 441-448. DOI: <http://dx.doi.org/10.18033/ijla>.
- Sığırcı, İ. (2000). Terimbilimde tekanlımlılık sorunu, *Dil Dergisi/Language Journal*, 95, 19-25.
- Sığırcı, İ. (2006). Fransızcadan Türkçeye geçmiş sözcüklerin ses ve anlam değişimleri açısından incelenmesi. *Dilbilim*, 16, 33-52. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/11365>
- Sığırcı, İ. (2015). Türkiye'nin üyeliği açısından Avrupa Birliği dil ve kültür politikaları, *International Journal of Language Academy*, 3(8), 93-97. Doi: <http://dx.doi.org/10.18033/ijla.267>

-
- Sığircı, İ. (2016). In the process of the membership of Turkey to the European Union technical dictionaries of Turkish. *International Journal of Language Academy*. 4/1(10), 115-123. Doi: 10.18033/ijla.347
- Sığircı, İ. (2017). Avrupa Birliği sürecinde Türkiye'nin çeviri ve terim sorunları, *Social Sciences Journal*, 3(11), 1668-1674.
- Sönmezoğlu, F. (2017). *Uluslararası ilişkiler sözlüğü*, 5.Baskı. İstanbul. Der Yayınları.
- Tok Z. (2019). Uluslararası kısaltmaların Türkçeye çevirisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 14, 15-23. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/672700>.
- Türk Dil Kurumu (TDK) (t.y.). Kurum ve kuruluş adlarının kısaltmaları.
- Uluslararası Örgütler Yıllığı. (2021). <https://uia.org/ybio/>
- Virally, M. (1990). *Le droit international en devenir*. Armand Colin.
- Yenioğlu S. (2020). *Uluslararası örgüt adlarının Türkçeye çevirisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EK 1: İngilizce ve Fransızcadaki adlarını temel alarak Türkçeye aktardığımız ve her birine kısaltma önerisinde bulunduğumuz sağlık örgütlerini topluca aşağıdaki çizelgede veriyoruz:

Örgütün Fransızca Adı	Fransızca Kısaltması	Örgütün İngilizce Adı	İngilizce Kısaltması	Örgüte Türkçe Çeviri Önerisi	Türkçe Kısaltma Önerisi
Commission internationale pour la prévention de l'alcoolisme	ICPA	International Commission for the Prevention of Alcoholism and Drug Dependency	ICPA	Uluslararası Alkol ve Uyuşturucu Bağımlılığını Önleme Topluluğu	ALUBÖT
Fédération internationale de médecine tropicale	IFTM	International Federation for Tropical Medicine	IFTM	Uluslararası Tropikal Tıp Federasyonu	UTTF
Alliance Mondiale pour les Soins de Plaies et du Lymphoedème	WAWLC	World Alliance for Wound and Lymphedema Care	WAWLC	Dünya Yara ve Lenfödem Bakımı Birliği	YALEB
Worldwide Hospice Palliative Care Alliance	WHPCA	Worldwide Hospice Palliative Care Alliance	WHPCA	Dünya Çapında Darülaceze Geçici Bakım Birliği	DÜGEB
Association internationale de psychogériatrie	IPA	International Psychogeriatric Association	IPA	Uluslararası Psikogeriatri Derneği	UPD
Association internationale de rétrovirologie	IRA	International Retrovirology Association	IRA	Uluslararası Retroviroloji Derneği	URD
Société internationale de chirurgie digestive	ISDS	International Society for Digestive Surgery	ISDS	Uluslararası Sindirim Cerrahisi Derneği	USCD
Société internationale de pathophysiologie	ISP	International Society for Pathophysiology	ISP	Uluslararası Patofizyoloji Derneği	UPAD
Société internationale d'endocrinologie	ISE	International Society of Endocrinology	ISE	Uluslararası Endokrinoloji Derneği	ULED
Fédération internationale pour la santé de la famille	IFFH	International Federation for Family Health	IFFH	Uluslararası Aile Sağlığı Örgütü	ULASÖ

Uluslararası Sağlık Örgütlerinin Türkçeye Çevirisi ve Kısaltmasının İncelenmesi

Fédération internationale des associations contre la lèpre	ILEP	International Federation of Anti-Leprosy Associations	ILEP	Uluslararası Cüzzamla Mücadele Eden Dernekler Örgütü	UCMED
Conseil mondial d'optométrie	OMD	World Council of Optometry	WCO	Dünya Optometri Konseyi	DOC
Alliance pour la prévention du cancer du col de l'utérus	ACCP	Alliance for Cervical Cancer Prevention	ACCP	Rahim Ağzı Kanseri Önleme Birliği	RAKÖB
Coalition internationale de la préparation au traitement	ITPC	International Treatment Preparedness Coalition	ITPC	Uluslararası Tedavi Hazırlık Kurulu	UTHAK
Unité de recherche sur la surveillance de la tuberculose	TSRU	Tuberculosis Surveillance Research Unit	TSRU	Verem Gözetim Araştırma Birimi	VEGAB
Association mondiale de médecine intégrée	WAIM	World Association of Integrated Medicine	WAIM	Dünya Bütünleşik Tıp Topluluğu	DÜBTO
Association mondiale de santé publique et de Nutrition	WPHNA	World Public Health Nutrition Association	WPHNA	Dünya Halk Sağlığı Beslenme Topluluğu	HASBET
Société internationale de recherche sur le stress et l'anxiété	STAR	Stress and Anxiety Research Society	STAR	Stres ve Kaygı Araştırmaları Derneği	SKAD
Plateforme internationale de patients allergiques et asthmatiques	GAAPP	Global Allergy and Asthma Patient Platform	GAAPP	Küresel Alerji ve Astım Hastaları Platformu	KÜRAH
Global Colon Cancer Association	GCCA	Global Colon Cancer Association	GCCA	Dünya Bağırsak Kanseri Derneği	DÜBAD
Société Internationale pour le Training et la Psychothérapie Autogènes	ISATAP	International Society of Autogenic Training and Psychotherapy	ISATAP	Uluslararası Otojenik Eğitim ve Psikoterapi Derneği	OTEP
Organisation Internationale de Cooperation pour la Santé	OICS	Network Health for All	MMI	Uluslararası Sağlık İşbirliği Örgütü	USİ

Ek 2: Uluslararası Sağlık Örgütlerinin tamamı ve Kısaltmaları

Örgütün Fransızca Adı	Fransızca Kısaltması	Örgütün İngilizce Adı	İngilizce Kısaltması	Örgütün Türkçe Adı	Türkçe Kısaltması
Fédération internationale de médecine sportive	FIMS	International Federation of Sports Medicine	FIMS	Uluslararası Spor Hekimliği Federasyonu	FIMS
Association internationale de pédiatrie	AIP	International Pediatric Association	IPA	Uluslararası Pediatri Birliği	IPA
Association internationale pour l'étude du foie	IASL	International Association for the Study of the Liver	IASL	Uluslararası Karaciğer Araştırmaları Birliği	IASL
Childhood Cancer International	CCI	Childhood Cancer International	CCI	Uluslararası Çocukluk Çağı Kanseri	CCI
Conseil des organisations internationales des sciences médicales	CIOMS	Council for International Organizations of Medical Sciences	CIOMS	Tıp Bilimleri Örgütleri Uluslararası Konseyi	CIOMS
Association Internationale des Instituts Nationaux de Santé Publique	IANPHI	International Association of National Public Health Institutes	IANPHI	Uluslararası Halk Sağlığı Enstitüleri Birliği	IANPHI
Association Internationale de Chirurgie Buccale et Maxillo-faciale	IAOMS	International Association of Oral and Maxillofacial Surgeons	IAOMS	Uluslararası Oral ve Maksillofasiyal Cerrahi Derneği	IAOMS
Association Internationale de Dentisterie Pédiatrique	AIDP	International Association of Paediatric Dentistry	IAPD	Uluslararası Pediatrik Diş Hekimleri Birliği	IAPD
Alliance mondiale pour l'allaitement maternel	WABA	World Alliance for Breastfeeding Action	WABA	Emzirme Eylemi İçin Dünya İttifakı	WABA

Uluslararası Sağlık Örgütlerinin Türkçeye Çevirisi ve Kısaltmasının İncelenmesi

Association Internationale de Recherches Dentaires	AIDR	International Association for Dental Research	IADR	Uluslararası Diş Hekimliği Araştırmaları Birliği	IADR
Fédération mondiale pour la santé mentale	FMSM	World Federation for Mental Health	WFMH	Dünya Ruh Sağlığı Federasyonu	WFMH
Alliance pour la promotion de la santé	A4HP	Alliance for Health Promotion	A4HP	Sağlığın Teşviki ve Geliştirilmesi Birliği	A4HP
Société internationale d'athérosclérose	IAS	International Atherosclerosis Society	IAS	Uluslararası Ateroskleroz Derneği	IAS
Association Internationale pour l'Étude de la Douleur	IASP	International Association for the Study of Pain	IASP	Uluslararası Ağrı Araştırmaları Teşkilatı	IASP
l'Organisation mondiale de la Santé	OMS	World Health Organization	WHO	Dünya Sağlık Örgütü	WHO
Organisation internationale des personnes handicapées	OMPH	Disabled Peoples' International	DPI	Uluslararası Engelli Bireyler Ağı	DPI
Société international du SIDA	IAS	International AIDS Society	IAS	Uluslararası AIDS Topluluğu	IAS
Union internationale de psychologie scientifique	IUPsyS	International Union of Psychological Science	IUPsyS	Uluslararası Ruhbilimi Bilimi Birliği	IUPsyS
Association Internationale d'Asthmologie	INTERAS MA	International Association of Asthmology	INTERAS MA	-	INTERAS MA
Association mondiale des sciences de l'éducation	AMSE	World Association for Educational Research	WAER	Dünya Eğitim Bilimleri Derneği	AMSE
Association mondiale pour la réadaptation psychosociale	AMRP	World Association for Psychosocial Rehabilitation	WAPR	Dünya Psikososyal Rehabilitasyon Birliği	WAPR

Association mondiale pour la santé sexuelle	WAS	World Association for Sexual Health	WAS	Dünya Cinsel Sağlık Örgütü	WAS
Association mondiale de psychiatrie sociale	WASP	World Association for Social Psychiatry	WASP	Dünya Sosyal Psikiyatri Derneği	WASP
Initiative mondiale pour la santé du sein	BHGI	Breast Health Global Initiative	BHGI	Küresel Meme Sağlığı Girişimi	BHGI
Global Colon Cancer Association	GCCA	Global Colon Cancer Association	GCCA	-	-
Conseil mondial de la santé	GHC	Global Health Council	GHC	Küresel Sağlık Kümesi	GHC
Alliance mondiale des technologies médicales	GMTA	Global Medical Technology Alliance	GMTA	Küresel Medikal Teknoloji	GMTA
Endocrinologie pédiatrique mondiale et du diabète	GPED	Global Pediatric Endocrinology and Diabetes	GPED	Dünya Pediatrik Endokrinoloji ve Diyabet	GPED
Global Sepsis Alliance	GSA	Global Sepsis Alliance	GSA	Küresel Sepsis Birliği	GSA
Association internationale pour la santé de l'adolescent	IAAH	International Association for Adolescent Health	IAAH	Uluslararası Ergen Sağlığı Birliği	IAAH
Alliance internationale des tumeurs cérébrales	IBTA	International Brain Tumour Alliance	IBTA	Uluslararası Beyin Tümörleri Birliği	IBTA
Coalition Internationale pour la Lutte contre le Trachome	ICTC	International Coalition for Trachoma Control	ICTC	Uluslararası Trachoma Koalisyonu	ICTC
Fédération internationale des malentendants	IFHOH	International Federation of Hard of Hearing People	IFHOH	Uluslararası İşitme Engelliler Federasyonu	IFHOH

Uluslararası Sağlık Örgütlerinin Türkçeye Çevirisi ve Kısaltmasının İncelenmesi

International Liver Cancer Association	ILCA	International Liver Cancer Association	ILCA	Uluslararası Karaciğer Kanseri Derneği	ILCA
Association internationale d'informatique médicale	IMIA	International Medical Informatics Association	IMIA	Uluslararası Tıbbi Bilişim Derneği	IMIA
Association internationale des stomisés	IOA	International Ostomy Association	IOA	Uluslararası Ostomi Derneği	IOA
Consortium international de recherche sur les maladies rares	IRDiRC	International Rare Diseases Research Consortium	IRDiRC	Nadir Hastalık Araştırmaları Konsorsiyumu	IRDiRC
Société Internationale de Psycho-Oncologie	IPOS	International Psycho-Oncology Society	IPOS	Dünya Psiko-Onkoloji Birliği	IPOS
Société internationale des troubles bipolaires	ISBD	International Society for Bipolar Disorders	ISBD	Uluslararası Bipolar Bozukluklar Derneği	ISBD
Union internationale de pharmacologie fondamentale et clinique	IUPHAR	International Union of Basic and Clinical Pharmacology	IUPHAR	Uluslararası Temel ve Klinik Farmakoloji Birliği	IUPHAR
Société Internationale pour le diabète de l'enfant et de l'adolescent	ISPAD	International Society for pediatric and adolescent diabetes	ISPAD	Uluslararası Çocuk ve Adölesan Diyabet Birliği	ISPAD
Société Internationale pour le Training et la Psychothérapie Autogènes	ISATAP	International Society of Autogenic Training and Psychotherapy	ISATAP	Uluslararası Otojenik Eğitim ve Psikoterapi Derneği	
Société internationale d'audiologie	ISA	International Society of Audiology	ISA	Uluslararası Odyoloji Derneği	ISA
Organisation Internationale de Cooperation pour la Santé	OICS	Network Health for All	MMI	Uluslararası Sağlık İşbirliği Örgütü	USİ

Union internationale de toxicologie	IUTOX	International Union of Toxicology	IUTOX	Uluslararası Toksikoloji Birliği	IUTOX
International Brain Injury Association	IBIA	International Brain Injury Association	IBIA	Uluslararası Beyin Hasarı Derneği	IBIA
Organisation Internationale de Recherche sur le Cerveau	IBRO	International Brain Research Organization	IBRO	Uluslararası Beyin Araştırmaları Kurumu	IBRO
Bureau International pour l'Épilepsie	IBE	International Bureau for Epilepsy	IBE	Uluslararası Epilepsi Bürosu	IBE
Fédération internationale des personnes atteintes de spina-bifida et d'hydrocéphalie	IF SBH	International Federation for Spina Bifida and Hydrocephalus	IF SBH	Uluslararası Spina Bifida ve Hidrosefali Federasyonu	IF
Société Internationale de Paralyisie Cérébrale	ICPS	International Cerebral Palsy Society	ICPS	Uluslararası Cerebral Palsy Topluluğu	ICPS
Collège International des Chirugiens	CIC	International College of Surgeons	ICS	Uluslararası Cerrahlar Koleji	ICS
Commission internationale pour la prévention de l'alcoolisme		International Commission for the Prevention of Alcoholism and Drug Dependency	ICPA	Uluslararası Alkolizm ve Uyuşturucu Bağımlılığını Önleme Komisyonu	
Commission Internationale de la Santé du Travail	CIST	International Commission on Occupational Health	ICOH	İş Sağlığı Uluslararası Komisyonu	ICOH
Comité International de Médecine Militaire	CIMM	International Committee of Military Medicine	ICMM	Uluslararası Askeri Tıp Komitesi	ICMM
Confédération Internationale pour la Chirurgie Plastique,	IPRAS	International Confederation for Plastic, Reconstructive	IPRAS	Uluslararası Plastik, Rekonstrüktif ve Estetik Cerrahi Konfederasyonu	IPRAS

Uluslararası Sağlık Örgütlerinin Türkçeye Çevirisi ve Kısaltmasının İncelenmesi

Reconstructrice et Esthétique		and Aesthetic Surgery			
Confédération Internationale des Sages-femmes	ICM	International Confederation of Midwives	ICM	Uluslararası Ebeler Konfederasyonu	ICM
Le Consortium International pour l'Avortement Médicamenteux	ICMA	International Consortium for Medical Abortion	ICMA	Uluslararası Konsorsiyum	ICMA
Organisation mondiale de l'allergie	WAO	World Allergy Organization	WAO	Dünya Alerji Örgütü	WAO
Alliance Mondiale pour les Soins de Plaies et du Lymphoedème	WAWLC	World Alliance for Wound and Lymphedema Care	WAWLC	Dünya Yara ve Lenfödem Bakımı Birliği	
Concilium Ophthalmologicum Universale	ICO	International Council of Ophthalmology	ICO	Uluslararası Oftalmoloji Koneyi	ICO
Fédération internationale du diabète	IDF	International Diabetes Federation	IDF	Uluslararası Diyabet Federasyonu	IDF
Fédération internationale de médecine tropicale	IFTM	International Federation for Tropical Medicine	IFTM	Uluslararası Tropikal Tıp Federasyon	
Société Mondiale d'Ophthalmologie et du Strabisme Pédiatrique	WSPOS	World Society of Paediatric Ophthalmology and Strabismus	WSPOS	Dünya Pediatrik Oftalmoloji ve Şaşılık Derneği	WSPOS
Fédération internationale des sociétés de fertilité	IFSS	International Federation of Fertility Societies	IFSS	Uluslararası Doğurganlık Dernekleri Federasyonu	IFSS
Fédération Internationale de Gynécologie et d'Obstétrique	FIGO	International Federation of Gynecology and Obstetrics	FIGO	Uluslararası Jinekoloji ve Obstetrik Federasyonu	FIGO

World Stroke Organization	WSO	World Stroke Organization	WSO	Dünya İnme Örgütü	WSO
Fédération internationale des sociétés otorhino-laryngologiques	IFOS	International Federation of Oto-Rhino-Laryngological Societies	IFOS	Dünya Kulak Burun Boğaz ve Baş Boyun Dernekleri Federasyonu	IFOS
Fédération internationale de l'industrie du médicament	IFPMA	International Federation of Pharmaceutical Manufacturers and Associations	IFPMA	Uluslararası İlaç Üreticileri ve Dernekleri Federasyonu	IFPMA
Fédération internationale du psoriasis	IFPA	International Federation of Psoriasis Associations	IFPA	Uluslararası Sedef Hastalığı Dernekleri Federasyonu	IFPA
Fédération internationale des sociétés de la Croix-Rouge et du Croissant-Rouge	FICR	International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies	IFRC	Uluslararası Kızılaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu	IFRC
Worldwide Hospice Palliative Care Alliance	WHPCA	Worldwide Hospice Palliative Care Alliance	WHPCA	Dünya Çapında Darülaceze Geçici Bakım Birliği	
Fédération internationale des hôpitaux	FIH	International Hospital Federation	IHF	Uluslararası Hastaneler Federasyonu	IHF
Ligue internationale d'associations pour la rhumatologie	ILAR	International League of Associations for Rheumatology	ILAR	Uluslararası Romatoloji Dernekleri Birliği	ILAR
Ligue internationale des sociétés dermatologiques	ILDS	International League of Dermatological Societies	ILDS	Uluslararası Dermatoloji Dernekler Birliği	ILDS
Association internationale contre la lèpre	ILA	International Leprosy Association	ILA	Uluslararası Lepra Birliği	ILA

Uluslararası Sağlık Örgütlerinin Türkçeye Çevirisi ve Kısaltmasının İncelenmesi

Organisation internationale pour la lutte contre le trachome	IOAT	International Organization Against Trachoma	IOAT	Uluslararası Trahom Teşkilatı	IOAT
Organisation internationale de physique médicale	IOMP	International Organization for Medical Physics	IOMP	Uluslararası Medikal Fizik Örgütü	IOMP
Association internationale de néphrologie infantile	IPNA	International Pediatric Nephrology Association	IPNA	Enternasyonal Pediatrik Nefroloji Derneği	IPNA
Fédération internationale pharmaceutique	FIP	International Pharmaceutical Federation	FIP	Uluslararası Eczacılık Federasyonu	FIP
Fédération internationale pour la planification familiale	IPFF	International Planned Parenthood Federation	IPFF	Uluslararası Planlı Ebeveynlik Federasyonu	IPFF
Plateforme internationale de patients allergiques et asthmatiques	GAAPP	Global Allergy and Asthma Patient Platform	GAAPP	Küresel Alerji ve Astım Hastaları Platformu	
Association internationale de psychogériatrie	IPA	International Psychogeriatric Association	IPA	Uluslararası Psikogeriatri Derneği	
Association internationale de rétrovirologie	IRA	International Retrovirology Association	IRA	Uluslararası Retroviroloji Derneği	
Fédération mondiale des communautés thérapeutiques	WFTC	World Federation of Therapeutic Communities	WFTC	Dünya Terapötik Topluluklar Federasyonu	WFTC
Société internationale des brûlures	ISBI	International Society for Burn Injuries	ISBI	Uluslararası Yanık Yaralanmaları Derneği	ISBI
Société internationale de chirurgie digestive	ISDS	International Society for Digestive Surgery	ISDS	Uluslararası Sindirim Cerrahisi Derneği	

Société internationale d'endoscopie gynécologique	ISGE	International Society for Gynecologic Endoscopy	ISGE	Uluslararası Jinekolojik Endoskopi Derneği	ISGE
Société internationale de pathophysiologie	ISP	International Society for Pathophysiology	ISP	Uluslararası Patofizyoloji Derneği	
Société internationale pour l'activité physique et la santé	ISPAH	International Society for Physical Activity and Health	ISPAH	Uluslararası Fiziksel Aktivite ve Sağlık Birliği	ISPAH
Société internationale de prothèse et orthèse	ISPO	International Society for Prosthetics and Orthotics	ISPO	Uluslararası Protez ve Ortez Derneği	ISPO
La Société internationale pour l'étude des troubles de la personnalité	ISSPD	International Society for the Study of Personality Disorders	ISSPD	Uluslararası Kişilik Bozuklukları Araştırmaları Derneği	ISSPD
Société internationale de chirurgie esthétique plastique	ISAPS	International Society of Aesthetic Plastic Surgery	ISAPS	Uluslararası Estetik Plastik Cerrahi Derneği	ISAPS
Société internationale de chimiothérapie antimicrobienne	ISAC	International Society of Antimicrobial Chemotherapy	ISAC	Uluslararası Antimikrobiyal Kemoterapi Derneği	ISAC
Société internationale de transfusion sanguine	SITS	International Society of Blood Transfusion	ISBT	Uluslararası Kan Nakli Derneği	ISBT
Société internationale de pharmacothérapie cardiovasculaire	ISCP	International Society of Cardiovascular Pharmacotherapy	ISCP	Uluslararası Kardiyovasküler Farmakoterapi Derneği	ISCP
Société internationale de dermatologie	ISD	International Society of Dermatology	ISD	Uluslararası Dermatoloji Derneği	ISD

Uluslararası Sağlık Örgütlerinin Türkçeye Çevirisi ve Kısaltmasının İncelenmesi

Société internationale d'endocrinologie	ISE	International Society of Endocrinology	ISE	Uluslararası Endokrinoloji Derneği	-
Société internationale d'hématologie	SIH	International Society of Hematology	ISH	Uluslararası Hematoloji Derneği	ISH
Société internationale de médecine interne	ISIM	International Society of Internal Medicine	ISIM	Uluslararası İç Hastalıkları Derneği	ISIM
Société internationale de néphrologie	SIN	International Society of Nephrology	ISN	Uluslararası Nefroloji Derneği	ISN
Société internationale de chirurgie orthopédique et de traumatologie	SICOT	International Society of Orthopaedic Surgery and Traumatology	SICOT	Uluslararası Ortopedi ve Travmatoloji Birliği	SICOT
Société Internationale de Médecine Physique et de Réadaptation	ISPRM	International Society of Physical and Rehabilitation Medicine	ISPRM	Uluslararası Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Derneği	ISPRM
Société internationale de radiologie	SIR	International Society of Radiology	ISR	Uluslararası Radyoloji Derneği	ISR
Société internationale de chirurgie	SIC	International Society of Surgery	ISS	Uluslararası Cerrahi Derneği	ISS
International Society on Early Intervention	ISEI	International Society on Early Intervention	ISEI	Uluslararası Erken Müdahale Derneği	ISEI
Union internationale contre la tuberculose et les maladies respiratoires	----	International Union Against Tuberculosis and Lung Disease	----	Tüberküloz ve Akciğer Hastalığına Karşı Uluslararası Birlik	UATLD
Union Internationale de Phlébologie	UIP	International Union of Phlebology	UIP	Uluslararası Fleboloji Birliği	UIP

Association Internationale de la Psychologie Adlérienne	AIPA	International Association of Individual Psychology	IAIP	Uluslararası Adlerian Derneği	-
Réseau Mondial d'Iode	IGN	Iodine Global Network	IGN	İyot Küresel Ağ	IGN
Mensa International	MENSA	Mensa International	MENSA	Uluslararası Üstün Zekâlılar ve Yetenekliler Topluluğu	MENSA
Organisation mondiale de la santé animale	OIE	World Organisation for Animal Health	OIE	Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü	OIE
Organisation Gestose	OG	Organization Gestosis	OG	Uluslararası Gestoz Örgütü	OG
Société internationale de recherche sur l'arthrose	OARSI	Osteoarthritis Research Society International	OARSI	Uluslararası Osteoartrit Araştırma Topluluğu	OARSI
Société Internationale d'Urologie	SIU	Society International Urology	SIU	Uluslararası Üroloji Derneği	SIU
Society of Endometriosis and Uterine Disorders	SEUD	Society of Endometriosis and Uterine Disorders	SEUD	Endometriozis ve Adenomyozis Derneği	SEUD
Société Internationale de Transplantation	TTS	The Transplantation Society	TTS	Organ Nakli Topluluğu	TTS
Fédération internationale pour la santé de la famille	IFFH	International Federation for Family Health	IFFH	Uluslararası Aile Sağlığı Örgütü	
Fédération internationale pour la chirurgie de l'obésité et des troubles métaboliques	IFSO	International Federation for the Surgery of Obesity and Metabolic Disorders	IFSO	Uluslararası Obezite Cerrahisi ve Metabolik Bozukluklar Federasyonu	IFSO

Uluslararası Sağlık Örgütlerinin Türkçeye Çevirisi ve Kısaltmasının İncelenmesi

Union internationale contre le cancer	UICC	Union for International Cancer Control	UICC	Uluslararası Kanser Kontrol Örgütü	UICC
Fédération internationale des associations contre la lèpre	ILEP	International Federation of Anti-Leprosy Associations	ILEP	Uluslararası Cüzzamla Mücadele Eden Dernekler Örgütü	
Fédération internationale des organisations de santé et de droits de l'homme	IFHHRO	International Federation of Health and Human Rights Organisations	IFHHRO	Uluslararası Sağlık ve İnsan Hakları Kuruluşları Federasyonu	IFHHRO
Sports Union for athletes with Down Syndrome	SU-DS	Sports Union for athletes with Down Syndrome	SU-DS	Down Sendromlu Sporcuların Olimpiyat Oyunları	SUDS
Association mondiale des sociétés de pathologie et biologie médicale	WASPaLM	World Association of Societies of Pathology and Laboratory Medicine	WASPaLM	Dünya Patoloji ve Laboratuvar Tıbbı Dernekleri Birliği	WASPaLM
World Bodybuilding and Physique Sports Federation	WBPF	World Bodybuilding and Physique Sports Federation	WBPF	Dünya Vücut Geliştirme ve Fizik Federasyonu	WBPF
Confédération mondiale pour la thérapie physique	WCPT	World Confederation for Physical Therapy	WCPT	Dünya Fizyoterapi Konfederasyonu	WCPT
Fédération mondiale de psychothérapie	WCP	World Council for Psychotherapy	WCP	Dünya Psikoterapi Konseyi	WCP
Conseil mondial d'optométrie	OMD	World Council of Optometry	WCO	Dünya Optometri Konseyi	

Fédération mondiale de chiropratique	FMC	World Federation of Chiropractic	WFC	Dünya Kayropratik Federasyonu	WFC
Fédération mondiale de l'hémophilie	FMH	World Federation of Hemophilia	WFH	Dünya Hemofili Federasyonu	WFH
Fédération Mondiale de Neurologie	WFN	World Federation of Neurology	WFN	Dünya Nöroloji Federasyonu	WFN
Fédération mondiale des sociétés de neurochirurgie	WFNS	World Federation of Neurosurgical Societies	WFNS	Dünya Nöroşirürji Derneği Federasyonu	WFNS
Fédération mondiale des Sociétés des soins intensifs pédiatriques	WFPICCS	World Federation of Pediatric Intensive and Critical Care Societies	WFPICCS	Dünya Çocuk Yoğun Bakım Dernekleri Federasyonu	WFPICCS
Fédération mondiale des associations de santé publique	WFPHA	World Federation of Public Health Associations	WFPHA	Dünya Halk Sağlığı Dernekleri Federasyonu	WFPHA
Association mondiale de l'iode	WIA	World Iodine Association	WIA	Dünya İyot Birliği	WIA
Organisation mondiale de gastroentérologie	OMGE	World Gastroenterology Organisation	WGO	Dünya Gastroenteroloji Organizasyonu	WGO
Association mondiale du glaucome	WGA	World Glaucoma Association	WGA	Dünya Glokom Birliği	WGA
Fédération mondiale du Coeur	WHF	World Heart Federation	WHF	Dünya Kalp Federasyonu	WHF
Alliance Mondiale contre l'hépatite	WHA	World Hepatitis Alliance	WHA	Dünya Hepatit Örgütleri Birliği	WHA
Association mondiale de psychiatrie	AMP	World Psychiatric Association	WPA	Dünya Psikiyatri Birliği	WPA

Uluslararası Sağlık Örgütlerinin Türkçeye Çevirisi ve Kısaltmasının İncelenmesi

Association mondiale de santé publique et de Nutrition	WPHNA	World Public Health Nutrition Association	WPHNA	Dünya Halk Sağlığı Beslenme Topluluğu	
Industrie mondiale de l'automédication responsable	WSMI	World Self-Medication Industry	WSMI	Dünya Kendi Kendine Tedavi Endüstrisi	WSMI
Société mondiale de neurochirurgie stéréotactique et fonctionnelle	WSSFN	World Society for Stereotactic and Functional Neurosurgery	WSSFN	Dünya Stereotaksi ve Fonksiyonel Nöroşirürji Topluluğu	WSSFN
Société Mondiale des Maladies Infectieuses Pédiatriques	WSPID	World Society of Pediatric Infectious Diseases	WSPID	Çocuk Enfeksiyon Hastalıkları Dünya Derneği	WSPID
Alliance pour la prévention du cancer du col de l'utérus	ACCP	Alliance for Cervical Cancer Prevention	ACCP	Serviks Kanseri Önleme Birliği	
Bureau international des Médecins sans frontières	MSF International	Doctors Without Borders	MSF	Sınır Tanımayan Doktorlar	MSF
Forum des Sociétés internationales de pneumologie	FIRS	Forum of International Respiratory Societies	FIRS	Uluslararası Solunum Dernekleri Forumu	FIRS
Alliance internationale des organisations de patients	IAPO	International Alliance of Patients' Organizations	IAPO	Uluslararası Hasta Örgütleri İttifakı	IAPO
Réseau international des groupes d'action pour l'alimentation infantile	IBFAN	International Baby Food Action Network	IBFAN	Uluslararası Bebek Maması Eylem Ağı	IBFAN
Partenariat mondial pour les questions	GPDD	Global Partnership for	GPDD	Küresel Engelliler ve Kalkınma Ortaklığı	GPDD

d'invalidité et de développement		Disability and Development			
Alliance pour la santé et l'environnement	HEAL	Health and Environment Alliance	HEAL	Sağlık ve Çevre İttifakı	HEAL
Fédération internationale pour la santé animale	IFAH	International Federation for Animal Health	IFAH	Uluslararası Hayvan Sağlığı Federasyonu	IFAH
Alliance mondiale contre les affections respiratoires chroniques	GARD	Global Alliance Against Chronic Respiratory Diseases	GARD	Kronik Solunum Yolu Hastalıklarına Karşı Küresel İttifak	GARD
Alliance mondiale pour les personnels de santé	GHWA	Global Health Workforce Alliance	GHWA	Küresel Sağlık İşgücü İttifakı	GHWA
Mouvement international de la Croix-Rouge et du Croissant-Rouge	-	International Red Cross and Red Crescent Movement	-	Uluslararası Kızılaç ve Kızılay Hareketi	-
Consortium international pour l'aide juridique	ILAC	International Legal Assistance Consortium	ILAC	Uluslararası Hukuki Yardım Konsorsiyumu	ILAC
Consortium International sur les Politiques des Drogues	IDPC	International Drug Policy Consortium	IDPC	Uluslararası Uyuşturucu Politikaları Konsorsiyumu	IDPC
Consortium International Handicap et Développement	IDDC	International Disability and Development Consortium	IDDC	Uluslararası Engelliler ve Kalkınma Konsorsiyumu	IDDC
Coalition internationale de la préparation au traitement	ITPC	International Treatment Preparedness Coalition	ITPC	Uluslararası Tedavi Hazırlık Kurulu	
Mouvement populaire pour la santé	PHM	People's Health Movement	PHM	Halkların Sağlık Hareketi	PHM

Uluslararası Sağlık Örgütlerinin Türkçeye Çevirisi ve Kısaltmasının İncelenmesi

Alliance mondiale pour la nutrition et les droits de l'homme	WANAHR	World Alliance for Nutrition and Human Rights	WANAHR	Beslenme ve İnsan Hakları İçin Dünya İttifakı	WANAHR
Réseau mondial de la prématurité	WPN	World Prematurity Network	WPN	Dünya Prematüre Ağı	WPN

Zooming in: Interpreters' perspective towards remote simultaneous interpreting (RSI) ergonomics

Uzaktan Sözlü Çeviride (USÇ) ergonomi: Zoom kullanımına çevirmen bakış açısı

Research/Araştırma

Zeynep ŞENGEL

Öğretim Görevlisi, Bilkent Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, zeynep.sengel@bilkent.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9441-5714

ABSTRACT

This paper examines the usability of the Zoom platform from the perspective of professional conference interpreters. In the aftermath of lockdowns and travel restrictions during the Covid-19 pandemic, Remote Simultaneous Interpreting (RSI) rushed into the lives of conference interpreters. This gave rise to the development of several Simultaneous Interpreting Delivery Platforms (SIDPs). They have in time become the new offices of practicing interpreters, each requiring a new set of skills and quick adaptation in a short period of time. Zoom, although not an SIDP but rather an online meeting platform, also offers interpretation features and is at the moment the most common platform used also for remote simultaneous interpreting worldwide. In order to assess the usability of the platform by the conference interpreters, the study applied the USE questionnaire developed in 2001 by Lund based on three pillars - Usefulness, Satisfaction, and Ease of Use – on professional conference interpreters in Turkey. The findings suggest that the Zoom platform has high usability scores. Coupled with this there is also significant appetite among the interpreters towards the improvement of the platform, which could be an indicator of interpreters' desire to better the existing RSI ergonomics. In conclusion, the paper also points to future areas of required research in relation to ergonomics of remote interpreting.

Keywords: remote simultaneous interpreting, ergonomics, usability, ease of use, SIDPs

ÖZET

Bu makale, Zoom platformunun kullanılabilirliğini profesyonel konferans çevirmenlerinin bakış açısından incelemektedir. Covid-19 salgını sırasında uygulanan sokağa çıkma ve seyahat kısıtlamalarının ardından Uzaktan Simultane Çeviri (USÇ), konferans çevirmenlerinin hayatına hızlıca girmiştir. Bu durum çeşitli Simultane Çeviri Platformunun (SIDP'ler) geliştirilmesine yol açmıştır. Konferans çevirmenleri yeni beceriler geliştirerek bu platformlara hızlıca uyum sağlamak

zorunda kalmıştır. Kendisini bir SIDP olarak tanımlamayan Zoom platformu, çevrimiçi bir toplantı platformu olup, uzaktan simültane çeviri imkanı da sunmaktadır. Bu çalışma, Zoom platformunun kullanılabilirliğini değerlendirmek için 2001 yılında Lund tarafından üç ölçüte (Yararlılık, Memnuniyet ve Kullanım Kolaylığı) dayalı olarak geliştirilen USE anketini orijinal dili olan İngilizce olarak Türkiye'deki profesyonel konferans çevirmenlerine uygulamıştır. Bulgular, Zoom platformunun yüksek kullanılabilirlik puanlarına sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, çevirmenler arasında platformun iyileştirilmesine yönelik hatırı sayılır bir istek de görülmüştür ve bu durum, çevirmenlerin mevcut USÇ ergonomisini iyileştirme arzusunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Sonuç bölümünde makale aynı zamanda uzaktan çevirinin ergonomisiyle ilgili araştırma ihtiyacı olan alanları da ortaya koymuştur.

Anahtar Sözcükler: uzaktan sözlü çeviri, ergonomi, kullanılabilirlik, kullanım kolaylığı, eşzamanlı çeviri platformları

1. Introduction

Usability is a quality or characteristic of a product that denotes how easy the product is to learn and to use (Dillon, 2001). Usability is also an ergonomic approach and a group of principles and techniques aimed at designing usable and accessible products, based on user-centred design (Simões-Marques & Nunes, 2012). These concepts are central to the issue of remote interpreting as they are key concepts impacting the take-up and dissemination of any product. Since the Covid-19 pandemic, Zoom has been the most widely used platform for remote simultaneous interpreting around the world (Caniato, 2021) and in Turkey (TKTD, 2020). Concerns have been raised vis-à-vis remote interpreting even before the pandemic which resulted in the publication of a position paper on distance interpreting by the International Association of Conference Interpreters (AIIC, 2018). This paper was updated in March 2020 (AIIC, 2020) to include more specific requirements. Coupled with the increasing use of RSI during the pandemic and in a “no-alternative” scenario, new guidelines and checklists (AIIC, 2020) were prepared by AIIC to respond to the new concerns of conference interpreters in relation to working conditions and working environments introduced by this new modus operandi. This paper, against this relatively newer landscape of remote interpreting attempts to investigate the usability of the Zoom platform from the perspective of Turkish conference interpreters while exploring concepts of usability and ergonomics in relation to the evolving RSI practices.

1.1 Background

Remote interpreting was first introduced to the lives of interpreters through practices such as telephone-based interpreting, videoconferencing and web-conferencing. The Australian immigration service is commonly credited with establishing the first service for telephone-based interpreting, the Telephone Interpreting Service (TIS), in 1973 (Braun, 2015). Since then, the definition of remote interpreting has evolved; the most significant change was introduced due to the Covid-19 pandemic. Due to restrictions brought along by the pandemic, remote interpreting became not an only option or a preference but rather an imposition that, in a way, had to be welcomed by professionals and end users alike.

1.2 Some definitions about RSI

Remote simultaneous interpreting (RSI) refers to any simultaneous interpreting activity that is performed by an interpreter or a team of interpreters who are not working physically in the same place with the speakers, participants, staff and employers of the assignment. According to ISO Standard 20108, it is defined as “interpreting of a speaker in a different location from that of the interpreter, enabled by information and communications technology (ICT)” (ISO, 2017).

Organizers of multilingual events, public and private institutions in need of interpreting services, or employers in general, resort to RSI for several reasons:

- (1) mobility constraints: the speakers might be in different locations around the world, from which neither of them has the opportunity to travel,
- (2) the urgency of the meeting: an emergency might occur to necessitate an impromptu gathering,
- (3) limitations of space: sometimes the conference/meeting venue might not accommodate the required number of simultaneous booths or the interpreting team might be too crowded to meet the language combinations required by the event.

For the purposes of this paper, RSI will refer to remote simultaneous interpreting practices that took place due to the Covid-19 pandemic restrictions which in parallel resulted in the quick emergence and use of online meeting platforms such as Zoom, Google Meet, Skype, Webex, Microsoft Teams etc. By the same token, Simultaneous Interpreting Delivery Platforms (SIDPs) such as Kudo, Interprefy, Voiceboxer, Interactio, Speakus, Verspeak etc. were also established as platforms for such interpreting practices. Among available platforms, Zoom has a unique place.

Zoom does not characterize itself as a SIDP but as an online meeting platform, yet offers interpretation features. Zoom is a video-based conferencing program that is used via mobile or computer applications for its 9 millions of users to connect for meetings, live chats, and webinars (Wise, 2022). With the introduction of lockdowns and travel restrictions, the application found itself an unprecedented place in the most downloaded lists of both Apple and Google Play. For example, in 2020, Zoom was downloaded 485 million times and now has 350 million daily meeting participants. (Wise, 2022). According to Forbes Advisor, Zoom is “an industry leader and one of our favourite telecommuting apps”. (Matthews-El & Watts, 2022)

This exponential growth of the Zoom platform and its high level of reception by businesses was echoed in the interpreting community. When compared to SIDPs, Zoom was considered to be more technically and economically accessible and used in meetings where interpreting took place. On the other hand, although not sufficiently explored yet, reception by the interpreters have not been that hassle-free. Studies are just emerging from the field to shed light upon several aspects, including interpreter’s reluctance or hesitation to use remote interpreting platforms. Reviewing literature in

the field presents a preliminary idea on the issue, which will be further explored in the following chapter.

In light of these developments, the International Association of Conference Interpreters (AIIC) issued several position papers and guidelines. By the same token, AIIC members have also been important contributors to the development of ISO standards in areas of concern as they are part of the relevant working committees. Since 2017, Working Group 3 has been working on issues such as standards for quality and transmission of sound and image input for simultaneous interpreting (ISO 20108) and the most recent one ISO/ PAS 24019:2020 on simultaneous interpreting delivery platforms — Requirements and recommendations. Although International Standards were already in place for community, legal, and healthcare interpreting, ISO 23155:2022 “Interpreting services — Conference interpreting — Requirements and recommendations” was only published on January 2, 2022. It was approved unanimously by ISO experts representing their respective National Standards Boards (<https://slator.com/what-conference-interpreting-providers-need-to-know-about-iso-231552022/>). This standard is especially significant since it emphasizes the cognitive load of conference interpreters and the need for visual and oral communication between colleagues during their performance as interpreters. This perspective brings to the fore concepts such as risk management, occupational health and safety, and the responsibilities of the conference interpreting service providers (CISP).

From a technical point of view, official standards so far referred to three important indicators for quality sound and image transmission: packet loss value, jitter, and latency. ISO standard 20108 puts forward video and transmission requirements as:

- (1) all frequencies between 125 and 15000 Hz \pm 3 dB must be transmitted (ISO 20109:2016: 3).
- (2) image quality must be good enough to avoid blurring and freezing of the video.
- (3) audio must be synchronized with the images with a maximum delay of 45 ms or advance of 125 ms.
- (4) latency (from the source to the interpreters) must be lower than 500 ms.

The initial draft of this standard had a more detailed set of requirements such as:

- (1) video quality must be at least 720p at 50 Hz or 1080p at 25 Hz, and the signal must be compressed using at least H.264 at 1152 kbps.
- (2) the packet loss value should not exceed 0.2%
- (3) jitter should be lower than 15 ms.
- (4) the latency (roundtrip) in the system shall not exceed 200 ms (Ziegler & Gigliobianco, 2018).

In light of these standards, it may be useful to look at Zoom's recommendations for these technical features. According to Zoom (Accessing Meeting and Phone Statistics - Zoom Support, n.d):

- (1) a packet loss of 2% or less is recommended,
- (2) a jitter of 40ms or less is recommended
- (3) a latency of 150ms or less is recommended.

Audio frequency on Zoom is deemed acceptable if in the range of 16 to 48kHz. It is vital to note that in reference to all these technical standards, recommendations, guidelines, and requirements the Zoom platform does not have any commitment toward professional conference interpreters. Its purpose of existence is to enable frictionless video communication (About us, Zoom) and not a seamless and quintessential interpreting platform. On the other hand, these specs are important for the SIDPs. It is of great concern that the recent UN Geneva test of seven RSI platforms fell short of meeting the audio and video requirements (Brady & Pickles, 2022). Three main problems were listed:

- (1) loss of audio frequencies, meaning transmission frequency is too low to distinguish between certain sounds,
- (2) low signal to noise ratio, meaning the sound is not up to par with the sound quality required for interpreting with all the environmental factors such as interference, background noise, connection problems etc.,
- (3) aggressive dynamic range compression, which can lead to serious ear-related health problems as a result of prolonged exposure to compressed frequencies (Brady & Pickles, 2022).

On top of these studies, EU interpreters' strike also reflect on sound quality among other technical problems. Their concerns were mainly: Use of substandard microphones, noisy environments, poor broadband connection, failure by remote speakers to follow guidelines, sound quality issues on some interpreting platforms, hearing damage reported by about 100 staff interpreters (Txabarriaga, 2022). These in line tie in with the concepts measured and studied within the USE questionnaire in an attempt to explore what professional conference interpreters think about usability of this platform during RSI.

1.3 Some definitions of Usability

According to ISO, usability is the extent to which a product can be used by specified users to achieve specified goals with effectiveness, efficiency, and satisfaction in a specified context of use where effectiveness is about achieving the intended goal(s); efficiency is about the resources needed by users to achieve their goals and it is important that users are satisfied with their experience (ISO, 2018). Definitions of usability always emphasize the "context of use", which in this case is an emergency use of various videoconferencing platforms in an apocalyptic scenario to be able to run in a business-as-usual scenario. The Covid-19 pandemic created unprecedented working

environments not only for interpreters but also for all professions worldwide requiring people to adapt. Echoing what was written by Wells in 1945, "Adapt or perish, now as ever, is nature's inexorable imperative", interpreters were no exception to the rule when it comes to rapid reception of remote interpreting practices (Wells, 1945).

Another important aspect of usability is the element of interaction. Usability is not entirely about the process but also about the outcome of interacting with a system, product or service (ISO, 2018). In that sense, usability as a concept intertwines with ergonomics. According to the Merriam-Webster dictionary, ergonomics is an applied science concerned with designing and arranging things people use so that the people and things interact most efficiently and safely (Merriam-Webster, n.d). Also called, human engineering and biotechnology, ergonomics refers to understanding the relationship of people with a specific design and bettering it to optimize both the design and contentment of the people. In other words, ergonomics is an effort to create a win-win scenario for the designer and the user.

Therefore, it would come with no surprise that companies always seek tools and ways to measure how usable their products and services are so that they increase customer satisfaction, which will in turn hopefully mean an increase in their sales. Usability questionnaires also help researchers and human factors practitioners understand and reveal users' perception of outcomes and interactions (Hornbæk, 2006).

Some of the most well-known usability questionnaires are the Questionnaire for User Interaction and Satisfaction (QUIS) (Chin, Diehl, & Norman, 1988), the Software Usability Measurement Inventory (SUMI) (Kirakowski & Corbett, 1993), the Computer System Usability Questionnaire (CSUQ) (Lewis, 1995), the questionnaire System Usability Score (SUS) (Brooke, 1996), and the USE questionnaire (Lund, 2001). There is a wide reception of the questionnaire in the literature (Faria et al., 2016; Filippidis & Tsoukalas, 2009; Hashim, Hussin, Othman, & Ahmad, 2016; Kiselev & Loutfi, 2012; Salameh, 2017). One reason could be the simple wording the USE questionnaire and its easily comprehensible style (Lund, 2001). This adds another important upside as execution is not complicated and be done without any special training. Another reason for higher reception could be the fact that researchers do not need to purchase it to use the questionnaire because it has a public domain license (Faria et al., 2016). Research in the area also has shown that the correlation between the USE and the SUS was significant and strong (Gao et al., 2018).

1.4 Previous Research in the Field

There are very few quantitative and qualitative studies that tested and assessed remote interpreting. UNESCO Paris-Nairobi experiment of 1975; ISDN video telephony experiment by the European Telecommunications Standards Institute in 1993; the European Commission's test in 1997 (Zaremba, 1997) and in 2000; United Nation's 1999 and 2001 concentrated more on technical aspects of the issue such as the technical set-up, audio and video transmission, room view, etc. The International Telecommunications Union's collaborative study with *École de Traduction et*

Interprétation (ETI) in 1999 (Moser-Mercer, 2003) was the first controlled experiment to assess human factors in an RSI setting such as psychological aspects like coping with the stress of a novel work environment; medical aspects such as having to rely on a screen to derive the visual support information necessary for carrying out the interpreting task; processing information from multiple sources (multi-modal information processing); operating multiple controls (multi-tasking); motivation; social isolation, and others (Moser-Mercer, 2005). European Parliament's two tests in 2001 and the European Council's test in 2001 also revealed a range of physiological and psychological problems, which recurred in different technical conditions and which seemed to be caused by the overarching condition of remoteness (Braun, 2015).

To date, several aspects of RSI have been studied such as stress (Moser-Mercer 2003; Roziner & Shlesinger 2010), visual input (Rennert, 2008), presence (Mouzarakis, 2006) and performance (Moser-Mercer 2003; Roziner & Shlesinger 2010). Yet, there has been no standalone research delving in the usability, or the ergonomics of RSI platforms considering the RSI dynamics of the post Covid-19 professional environment, meaning that the use of these platforms was not a choice but rather an imperative.

2. Study

This chapter is concerned with the methodology of the study, the instrument used for the study as well as data analysis, and limitations.

2.1 Methodology

The study aimed at assessing the usability of Zoom as perceived by professional conference interpreters. To this end, Lund's usability survey, USE Questionnaire was used as a data collection tool. The survey was sent to 75 professional conference interpreters, all of whom are members of the sole national professional association in Turkey - the Conference Interpreters Association of Turkey (TKTD). Convenience sampling is applied together with snowball sampling in order to reach professional interpreters who are not a member of the national organization by asking members of the national organization to forward the questionnaire via e-mail or WhatsApp groups.

2.2 Method and Instrument

The USE Questionnaire is considered a valid and reliable questionnaire for assessing user interfaces in three pillars: Usefulness, Satisfaction and Ease of Use (Gao et al, 2018). Within the scope of this study, a total of 36 questions were asked in relation to each feature of Zoom as they appear on the screen. As there are 11 icons for these features on a typical Zoom interface for an interpreter, these questions were repeated for each of these icons. The list of these icons is presented in Table 1.

Table 1

Name of the Icons as They Appear on the Zoom Screen

1	Mute
2	Stop Video
3	Security
4	Participants
5	Chat
6	Share Screen
7	Reactions
8	Interpretation
9	Breakout Rooms
10	More
11	Language Bar

The questionnaire was constructed using seven-point Likert rating scale: 7-strongly agree; 6-agree; 5-more or less agree; 4-undecided; 3-more or less disagree; 2-disagree; 1-strongly disagree. The questionnaire was transposed to Google forms for anonymous data collection. An overview of the USE Questionnaire applied in the research (Lund, 2001) is presented in Table 2.

Table 2

USE Questionnaire with three dimensions (Lund, 2001)

Questions	
Usefulness	1 It helps me be more effective
	2 It helps me be more productive
	3 It is useful
	4 It gives me more control over the activities in my life
	5 It makes the things I want to accomplish easier to get done
	6 It saves me time when I use it
	7 It meets my needs

	8	It does everything I would expect it to do
Ease of Use	1	It is easy to use
	2	It is simple to use
	3	It is user friendly
	4	It requires the fewest steps possible to accomplish what I want to do with it
	5	It is flexible
	6	Using it is effortless
	7	I can use it without written instructions
	8	I don't notice any inconsistencies as I use it
	9	Both occasional and regular users would like it
	10	I can recover from mistakes quickly and easily
	11	I can use it successfully every time
Satisfaction	1	I am satisfied with it
	2	I would recommend it to a friend
	3	It is fun to use
	4	It works the way I want it to work
	5	It is wonderful
	6	I feel I need to have it
	7	It is pleasant to use

2.3 Data Analysis

Responses to the questionnaire was compiled via Google Forms and analysed using Numbers by Apple Inc. and StatPlus allowing descriptive statistical analysis. Some of the responses (Q35. List the most positive aspects and Q36. List the most negative aspects) had to be manually entered to see frequency of occurrence of answers.

2.4 Limitations

When it comes to assessing usability of products or user interfaces, subjectivity inevitably comes into play while trying to value client or customer experience since usability is dependent on multiple factors such as: background, education, aptitude, personal interests, context, etc. Against this backdrop full of variables, existing questionnaires try to standardize and frame an approach towards usability to have a set of data that can speak to developers of these products and researchers. That is why

these questionnaires come with certain limitations. Although the USE questionnaire is proven to be reliable and valid (Gao et al, 2018), shortcomings such as too restricted and uniform answers due to the use of the Likert scale questions together with an element of subjectivity, particularly with the two open-ended questions are elements that must be borne in mind.

Another element to consider when analysing data is the relatively newer concept of remote simultaneous interpreting and the relevant platforms. Although it has been approximately two and a half years of practice, the experience per se of the conference interpreters might not be mature enough to talk about it and duly express their sentiments as accurately and eloquently as desired. Another possibility is that the period of reflection on the use of the systems may be too short to retrospectively analyse just how efficient it is.

The tool used in the study is the USE questionnaire, and the questionnaire by design must encompass all the icons (features) of Zoom to give an overall usability score. However, not all icons are necessarily used during RSI assignments, such as Security, Share Screen, Reactions, or More. Results indicate that the undecided respondents are highest in these questions as these are indeed less relevant to their task. This non-relevance might have created a disinclination by the respondents towards the completion of the questionnaire.

Nevertheless, these icons presented on the screen are all part of the interface design and absence of interaction from the interpreters' do not dismiss the possibility of their interaction with the interpreters such as the issue with the Chat icon as later explored in the results section.

As for the representativeness of this study, 16 responses were collected as opposed to the 75 professionals contacted. This might be concluded as a relatively low turnout, at nearly 22%, considering the target group. However, detailed answers received to the open-ended questions by the respondents show genuine effort and desire to reflect experience, even if the responses were obtained from a limited number of professionals.

As is expressed in the relevant literature on the use of the Likert scales, though these scale questions facilitate quantitative analysis, they also curtail the responses participants can give and furthermore do not allow for nuanced thoughts to be expressed. (Saldanha, 2014).

3. Findings

The research aimed at focusing on raw usability data independent of age, experience and background data, which could also be an interesting topic of further research in the area. Questions addressing these factors were not included in this study.

Initial analysis of the first section, which is Usefulness, shows that out of 1408 responses (11 icons x 8 statements x 16 respondents), 1006 responses appear to be on an Agree scale (≥ 5) as opposed to 77 on a Disagree scale (≤ 3) with 325 being Undecided

(= 4). The relatively high number of undecided respondents (23%) was an important result and necessitated respondent-level analysis. The breakdown of undecided answers is as follows: More (N=65); Security (N=61); Breakout Rooms (N=49); Reactions (N=35); Share Screen (N=23); Chat (N=20); Interpretation (N=20); Stop Video (N=18). These icons happen to be the least interacted icons during remote simultaneous interpreting as interpreters will not normally seek to control security settings, manage breakout rooms or the interpretation though relevant icons, do presentations via share screen, participate in discussions by using reactions button or chat function. The remaining 34 undecided answers were distributed to the remaining icons as follows: Mute (N=14); Participants (N=11) and Language Bar (N=9) in a descending order. Mean, median, mode and standard deviation of this section is presented in Table 3.

Table 3

Mean, median, mode and standard deviation values of Usefulness

	Mean	Median	Mode	Standard Deviation
Mute	6	7	7	1
Stop Video	6	6	7	1
Security	5	4	4	1
Participants	6	6	7	1
Chat	5	5	5	1
Share Screen	6	6	7	1
Reactions	5	5	4	2
Interpretation	6	6	7	1
Breakout Rooms	5	5	4	1
More	5	4	4	1
Language Bar	6	6	6	1

In the second section, which is Ease of Use, there are a total of 1936 responses (11 icons x 11 statements x 16 respondents). Out of all the three dimensions (Usefulness, Ease of Use, Satisfaction), this section had the lowest number of undecided responses (N=312). 1560 responses appear to be on an Agree scale (≥ 5) as opposed to 64 on a Disagree scale (≤ 3). This data is an important indicator echoing the easy operation of the platform as mentioned by the majority of the respondents in the open-ended section of the questionnaire. Highest concentration of undecided responses is in the questions on More (N=64); Breakout Rooms (N=61); Security (N=57); Share Screen

(N=43); Chat (N=23). The remaining 64 were distributed as follows: Interpretation (N=18); Language Bar (N=13); Reactions (N=11); Participants (N=9); Mute (N=7); Stop Video (N=6). Table 4 lays bare the mean, median, mode and standard deviation of this section.

Table 4

Mean, median, mode and standard deviation values of Ease of Use

	Mean	Median	Mode	Standard Deviation
Mute	6	7	7	1
Stop Video	7	7	7	1
Security	5	6	4	1
Participants	6	7	7	1
Chat	6	6	6	1
Share Screen	6	6	7	1
Reactions	6	6	6	1
Interpretation	6	6	7	1
Breakout Rooms	6	6	4	1
More	6	6	4	1
Language Bar	6	7	7	1

The third section, Satisfaction, contained a total of 1232 responses, out of which 325 were undecided. 860 responses are concentrated around the Agree scale (≥ 5) as opposed to 47 on a Disagree scale (≤ 3). Almost the same group of icons had the highest number of undecided responses; More (N=53); Breakout Rooms (N=53); Security (N=65); Share Screen (N=33). The remaining undecided responses appeared as follows; Interpretation (N=24); Stop Video (N=24); Reactions (N=19); Language Bar (N=17); Mute (N=12); Participants (N=11). Mean, median, mode and standard deviation of this section is demonstrated in Table 5.

Table 5

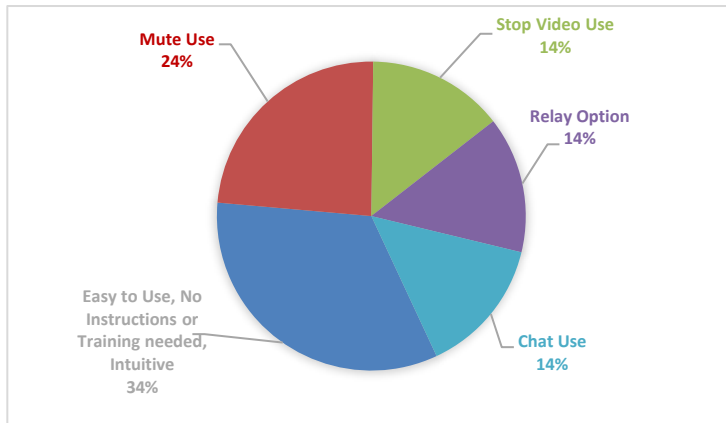
Mean, median, mode and standard deviation values of Satisfaction

	Mean	Median	Mode	Standard Deviation
Mute	6	7	7	1
Stop Video	7	7	7	1
Security	5	6	4	1
Participants	6	7	7	1
Chat	6	6	6	1
Share Screen	6	6	7	1
Reactions	6	6	6	1
Interpretation	6	6	7	1
Breakout Rooms	6	6	4	1
More	6	6	4	1
Language Bar	6	7	7	1

There were two open-ended questions in the questionnaire: Q35. List the most positive aspects and Q36. List the most negative aspects. As for the positive aspects listed, 7 out of 16 respondents agree that this is an easy-to-use platform. They claim that the platform necessitated no instructions or training before use. Moreover, they were able to navigate through the platform intuitively. 5 respondents stated that the Mute icon is a positive design feature enabling straightforward use. 3 respondents considered the Stop Video icon to come in handy however the same icon appeared as one of the design mishaps as it was very close to the Mute Icon and “with the heat of the moment, the wrong icon might be clicked” (R16). 3 respondents were extremely pleased with the Relay Option. 3 respondents commented that Chat was a positive feature. Breakdown of these answers is shown in Figure 1. On top of these answers, 2 respondents marked the Share Screen icon as a positive feature. Chat icons can be used both by interpreters and the audience, allowing a two-way communication. Share screen, on the other hand, is not a feature primarily targeting interpreter use, so the reason this feature is viewed positively by the interpreters might be due to the fact that it allows visual aid for the interpreters while performing. 2 respondents agreed that the platform allowed quick switching between languages. Another positive aspect of the platform was cited as being open access (N=2) with a good layout (N=2).

Figure 1

Responses to Q 35: List the Most Positive Aspects

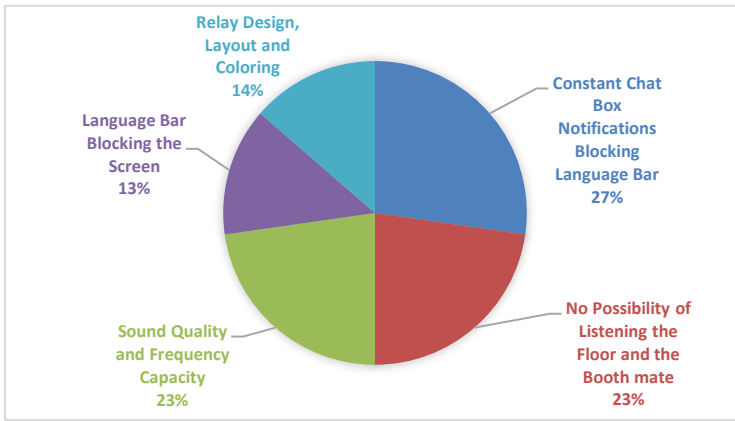

One of the respondents (R7) specifically mentioned the absence of misleading pictograms together leading to clear functional layout. Moreover, the platform enabled interpreters to see the name and number of participants (N=2); to act as a host and have the authority to use some functions such as mute (N=2). One respondent listed speaker view option to be one of the positive aspects, while others cited the possibility of Krisp integration (N=1); functionality (N=1) and the ability to assign interpreters (N=1) as positive aspects.

As for listing negative aspects of the platform from the interpreters' perspective, the top three answers were about chat box layout and function; lack of dual listening function (the floor and the interpretation) and sound quality. 3 respondents stated that the language bar sometimes blocked the screen, blocking the visual of participants, their names and/or presentation on the screen. 2 respondents stated the relay design as a negative feature. There was another comment on the same feature suggesting red and green colour coding than black and white "for better visual of the channel" (R2). 2 other answers were about the lack of a handover function. Other negative aspects were cited as not being free of charge; sound disruptions that occur in meetings with a high number of participants; lack of interpreting feature in the breakout rooms and reactions obscuring the screen. A general breakdown of the most popular negative answers is presented in Figure 2.

Figure 2

Responses to Q 36: List the Most Negative Aspects

4. Discussion

The aim of the study was of course not to testify in favour or against any platform, be it an SIDP or not. As can be inferred from the previous studies in the field, which are mentioned in the Section 1.4 of this paper, there has been a certain level of reluctance and/or reaction among conference interpreters towards RSI until the Covid-19. These previous studies reported decreased concentration and motivation and increased fatigue by interpreters (Moser-Mercer, 2005) and less satisfaction from their own performance (Roziner & Schlesinger, 2010) among others. The AIIC press release dated June 29, 2022 on the strike of the European Parliament interpreters add on top of these and makes a call to the European Parliament to address the issue (AIIC News, Press Release - EU Negotiating Delegation, 2022). It is noteworthy to mention here that the EU institutions have been using SIDPs. Against this backdrop, Zoom’s high usability rate for conference interpreters in Turkey is a finding that must be interpreted with caution.

First and foremost, literature suggests that interpreters tend to adapt to new working conditions easily (although sometimes reluctantly) (Braun, 2007). Adaptation together with flexibility are among the coping mechanisms of conference interpreters and as Inghilleri (2005) amongst others expressed, it is a part of their habitus. So given the RSI context, understanding the reasons behind this quick adaptation can help us elaborate on high usability scores in this research. Responses to open-ended questions advocate for the platform being functional and intuitive with no need for prior training or written instruction. This is indeed the basic parameter of usability; an easy-to-learn and efficient-to-use design (Nielsen et al, 2000).

Moreover, one needs to make a distinction between certain concepts that comprise User Experience. Nielsen Norman Group defines user experience at four levels: utility; usability; desirability and brand experience (Nielsen, 2008). Utility is to what

extent a design can address a need and solve a problem. Usability is the bare minimum which translates into simple use with no training to fulfill that need whereas desirability is how a design can turn something usable into something desired by the user. With this in mind, it must be noted that this study only explored the usability factor, therefore these findings do not confute the findings recently emerging about fatigue and stress, particularly technostress, in RSI.

Coming back to the high scores of usability corroborated with this study, the next question to be raised would be its implications. For instance, we know from the literature that the most usable tool is not always the most convenient, as usability is about the state of being usable whereas convenience is about the quality of being usable or to what extent this usability is burden-free or advantageous. The act of walking would be a case in point. When we consider the usability parameters such as satisfaction, ease-of-use and usefulness (Lund, 2001) or others such as learnability, accessibility and user experience (Zaharias and Poylymenakou, 2009), walking would be considered as a usable action. On the other hand, walking to your job everyday might not necessarily be convenient for you if your workplace is too far, if the walkway is too busy, not secure or the weather conditions are simply not appropriate.

Yet, the possible inconveniences of a product, or a design, does not refute its high usability. High usability can lead to more take-up and wider use, and this might undermine attempts to better the design. This study is also a humble step to put forward the necessary improvements that might be introduced to cater for the needs of the target audience. Q36 asked participants to list the negative aspects of the platform during interpreting, and apart from the criticisms, several respondents came up with improvement ideas such as:

- (1) "Listening from and Speaking into bars can be green and red rather than black and white"
- (2) "To prevent chat box popping up regularly, direct messaging could be the only available mode"
- (3) "Stop Video icons can be a little apart from one another"
- (4) "Interpretation function can be added to breakout rooms"
- (5) "Treble and bass adjustments can be introduced"
- (6) "Language bar could be moving to prevent it from blocking important parts of the screen"

These show that there is an appetite for the betterment of the platform by interpreters and end users rather than simply for bringing harsh criticisms.

In the end, ergonomics is about ensuring that systems and devices are well suited to the user's physical needs. Ergonomics, by the International Ergonomics Association in 2000 was defined as:

“Ergonomics (or human factors) is the scientific discipline concerned with the understanding of interactions among humans and other elements of a system, it is also the profession that applies theory, principles, data and methods to design to optimize human well-being and overall system performance” (<https://iea.cc/what-is-ergonomics/>).

In the aftermath of the pandemic, new working modes emerged across professions, some of which are temporary and some permanent. If remote interpreting is to be accepted as one of these new working modes, then ergonomics studies would be a must as it is the field that deals with the problem of “adapting the work to the man” (Wiener, 2019; see also Christensen, 1987). As a result of this, any improvement will then lead to improvement in the health and safety of any occupational setting (Sluchak, 1992). Echoing the design principle devised by Sullivan where “form follows function and function follows form” (1986), it is imperative that such improvement input derived from user experience is considered, which in turn drives ergonomics.

5. Conclusion

It could be safe to say that the interpreting community has never been too keen on welcoming remote interpreting although there have been numerous efforts to test it. In contrast to this historical tendency, there has been a rather speedy take-up towards remote interpreting practices during the pandemic. The reason one may suggest could be that everyone was in the same boat back then. In other words, during the Covid-19 pandemic, everyone had to be remotely connected to the meeting be it the speakers, the organizers, the participants, or the interpreters. So, it was much more of a rescue scenario for everyone. Against this reality, the pandemic expedited and expanded the practice in a way that drove interpreters into a corner amid all historical resistance to the concept. RSI started as a saving grace and throughout the time, professional interpreters started acknowledging that there might even be some upsides of RSI. For instance, ESIT Research Project on Remote Simultaneous Interpreting by Dr. Collard and Dr. Bujan revealed %64 of the respondents (N: 825) said yes to keep working on RSI assignments (Bujan & Collard, 2021).

Nevertheless, RSI is a rather new phenomenon that created divergences in response and reaction among the interpreters themselves as well. It is also a relatively new area for research necessitating an interdisciplinary approach. It is important to note that the current conditions resulting in and accommodating RSI are very different than those when the first discussions emerged about remote interpreting nearly forty years ago. This study once again reveals the multifaceted aspect of the issue, and thus how complicated it is to value and interpret intertwined concepts such as usability. Usability resonates with other concepts such as usefulness, utility, ease of use, human experience, ease of learning while depending on various factors such as personal background, attitudes, skills, interests etc. The USE Questionnaire drafted by Lund applied to 16 professional conference interpreters in Turkey demonstrated that interpreters consider Zoom highly usable. This data is only preliminary for deeper and more comprehensive research in the field.

In conclusion, interdisciplinary research needs, although not necessarily limited to, can be summarized as follows:

- (1) Research with ergonomics experts to dwell on physical, cognitive and organizational aspects of RSI working environments,
- (2) Research with audio technicians and software developers,
- (3) Research with communication experts to divulge variations of verbal and non-verbal communication patterns in this new setting,
- (4) Research with occupational health and safety experts,
- (5) Research with psychologists shedding light upon relevant parameters that might arise due to remoteness and alienation of the interpreter,
- (6) Research with physicians and scientists to investigate indicators of stress, fatigue, memory, concentration etc.,
- (7) Research on norms as this new modus operandi might have possible implications on professional norms,
- (8) Research on sociological aspects of interpreting such as agencies and identity construction.

Only by seeing the big picture, one can make sound and to-the-point inferences and strive for enabling ideal ergonomics for interpreters working in remote settings, where only then form can follow function and function can follow form.

References

About us. (n.d). Zoom. <https://explore.zoom.us/en/about/>.

Accessing meeting and phone statistics. (n.d). Zoom Support. <https://support.zoom.us/hc/en-us/articles/202920719-Accessing-meeting-and-phone-statistics>.

AIIC (2018, March 5). *AIIC position on distance interpreting.* https://aiic.org/document/4837/AIIC_position_on_TFDI_05.03.18.pdf

AIIC (2020, March 17). *AIIC guidelines for distance interpreting (Version 1.0).* [https://aiic.org/document/4418/AIIC%20Guidelines%20for%20Distance%20Interpreting%20\(Versio%201.0\)%20-%20ENG.pdf](https://aiic.org/document/4418/AIIC%20Guidelines%20for%20Distance%20Interpreting%20(Versio%201.0)%20-%20ENG.pdf)

AIIC (2020, March 18). *AIIC best practices for interpreters during the covid-19 crisis.* <https://aiic.org/document/4840/AIIC%20best%20practices%20for%20interpreters%20during%20the%20Covid-19%20crisis%20-%20ENG.pdf>

- AiIC News. (2022, June 29). *Press release - EU negotiating delegation*. <https://aiic.org/company/roster/companyRosterDetails.html?companyId=13146&companyRosterId=26>.
- Brady, A., & Pickles, M. (2022). Why remote interpretation doesn't work for interpreters. UN Today. <https://untoday.org/why-remote-interpretation-doesnt-work/>
- Braun, S. (2007). Interpreting in small-group bilingual videoconferences: Challenges and adaptation processes. *Interpreting*, 9(1), 21-46. <https://doi.org/10.1075/intp.9.1.03bra>
- Braun, S. (2015). Remote interpreting. In H. Mikkelsen & R. Jourdenais (Eds.), *Routledge handbook of interpreting* (pp.352-367). Routledge.
- Brooke, J. (1996). SUS-A quick and dirty usability scale. *Usability evaluation in industry*, 189(194), 4-7
- Bujan, M., & Collard, C. (2021). First overview of results, April 2021, Project: ESIT research project on remote simultaneous interpreting.
- Caniato, A. (2021). AiIC Blog. RSI Sound Myth Buster: Ten Misconceptions that Result in RSI Sounding Terrible. <https://aiic.org/site/blog/RSI-sound-myth-buster>
- Chin, J. P., Diehl, V. A., & Norman, K. L. (1988, May). Development of an instrument measuring user satisfaction of the human-computer interface. In R. Grinter, T. Rodden, & P. Aoki (Eds.), *Proceedings of the SIGCHI conference on Human factors in computing systems* (pp. 213-218). Association for Computing Machinery.
- Christensen, J. M. (1987). Comments on products safety. *Proceedings of the Human Factors Society Annual Meeting*, 31(1), 1–14. <https://doi.org/10.1177/154193128703100101>
- Dillon, A. (2001). Evaluation of software usability. In W. Karwowski (Ed.), *International Encyclopedia of Ergonomics and Human Factors* (pp. 1110-1112). Taylor & Francis.
- Faria, T. V. M., Pavanelli, M., & Bernardes, J. L. (2016). Evaluating the usability using USE questionnaire: Mindboard system use case. In *Proceedings of the International Conference on Learning and Collaboration Technologies* (pp. 518–527). http://doi.org/10.1007/978-3-319-39483-1_47
- Filippidis, S. K., & Tsoukalas, I. A. (2009). On the use of adaptive instructional images based on the sequential–global dimension of the Felder–Silverman learning style theory. *Interactive Learning Environments*, 17(2), 135–150. <https://doi.org/10.1080/10494820701869524>
- Gao, M., Kortum, P., & Oswald, F. (2018). Psychometric evaluation of the use (usefulness, satisfaction, and ease of use) questionnaire for reliability and validity. *Proceedings of the human factors and ergonomics society annual meeting*, 62(1). <http://doi.org/10.1177/1541931218621322>

Zooming in: Interpreters' perspective towards remote simultaneous interpreting (RSI) ergonomics

- Hashim, A. F. M., Hussin, H., Othman, M. H., & Ahmad, S. A. S. (2016). Usability evaluation of a desktop virtual reality prototype (DVRP) courseware to enhance knowledge on drug abuse. *Journal of Techno Social*, 8(1), 12–18.
- Hornbæk, K. (2006). Current practice in measuring usability: Challenges to usability studies and research. *International Journal of Human-Computer Studies*, 64(2), 79-102. <https://doi.org/10.1016/j.ijhcs.2005.06.002>
- Inghilleri, M. (2005). Mediating zones of uncertainty: Interpreter agency, the interpreting habitus and political asylum adjudication. *The Translator*, 11(1), 69-85. <https://doi.org/10.1080/13556509.2005.10799190>
- International Ergonomics Association. (n.d). What is Ergonomics? <https://iea.cc/what-is-ergonomics/>
- International Organization for Standardization. (2017). *Simultaneous Interpreting - Requirements for the quality and transmission of sound and image input to interpreters (ISO Standard No. 20108:2017)*. <https://www.iso.org/standard/67062.html>
- International Organization for Standardization. (2018). *Ergonomics of human-system interaction – Part 11: Usability: Definitions and concepts. (ISO Standard No. 9241-11:2018)*. <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:9241:-11:ed-2:v1:en>
- Kirakowski, J., Corbett, M., & Sumi, M. (1993). The software usability measurement inventory. *Br J Educ Technol*, 24(3), 210-2. <http://doi.org/10.1111/j.1467-8535.1993.tb00076.x>
- Kiselev, A., & Loutfi, A. (2012). Using a mental workload index as a measure of usability of a user interface for social robotic telepresence. In *2nd Workshop of Social Robotic Telepresence in Conjunction with IEEE International Symposium on Robot and Human Interactive Communication 2012*. <http://doi.org/10.13140/2.1.4764.8963>
- Lewis, J. R. (1995).) IBM Computer Usability Satisfaction Questionnaires: Psychometric Evaluation and Instructions for Use. *International Journal of Human Computer Interactions*, 7, 57-78. <https://doi.org/10.1080/10447319509526110>
- Lund, Arnold M. (2001). Measuring usability with the USE questionnaire. *Usability interface*, 8(2), 3-6.
- Matthews-El, T. & Watts, R. (2022, October 10). *Zoom Review 2022: Features, Pricing & More*. Forbes. <https://www.forbes.com/advisor/business/software/zoom-review/>
- Merriam-Webster. (n.d.). Ergonomics. In Merriam-Webster.com dictionary. Retrieved October, 2022, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/ergonomics>
- Moser-Mercer, B. (2003). Remote interpreting: Assessment of human factors and performance parameters. https://aiic.org/document/516/AI-ICWebzine_Summer2003_3_MOSER-MERCER_Remote_interpreting_Assessment_of_human_factors_and_performance_parameters_Original.pdf

- Moser-Mercer, B. (2005), Remote interpreting: The crucial role of presence, *Bulletin VALS-ASLA (Swiss association of applied linguistics)*, 81, 73-97.
- Moser-Mercer, B. (2005). Remote interpreting: Issues of multi-sensory integration in a multilingual task. *META, Special Issue On Processes And Pathways In Translation And Interpretation*, 50(2), 727-738. <https://doi.org/10.7202/011014ar>
- Mouzourakis, T. (2003, June 19). *That feeling of being there: Vision and presence in remote interpreting*. AIIC. <http://www.aiic.net/community/print/default.cfm/page1173>.
- Mouzourakis, P. (2006). Remote interpreting: a technical perspective on recent experiments. *Interpreting*, 8(1), 45-66.
- Nielsen Norman Group Conference, Amsterdam (2008). [https://www.interaction-design.org/literature/article/key-question-in-user-experience-design-usability-vs-desirability%20Nielsen,J.,Molich,R.,Snyder,C.,&Farrell,S.\(2000\).E-commerceuserexperience.NielsenNormanGroup,1-51](https://www.interaction-design.org/literature/article/key-question-in-user-experience-design-usability-vs-desirability%20Nielsen,J.,Molich,R.,Snyder,C.,&Farrell,S.(2000).E-commerceuserexperience.NielsenNormanGroup,1-51).
- Rennert, S. (2008). Visual input in simultaneous interpreting. *Meta: journal des traducteurs/Meta: Translators' Journal*, 53(1), 204-217. <https://doi.org/10.7202/017983ar>
- Roziner, I., & Shlesinger, M. (2010). Much ado about something remote: Stress and performance in remote interpreting. *Interpreting*, 12(2), 214-247. <https://doi.org/10.1075/intp.12.2.05roz>
- Salameh, Z. (2017). Attitudes towards Facebook and the use of knowledge and skills among students in the English department at the University of Hail. *Journal of Education and Practice*, 8(8), 1-6.
- Saldanha, G., & O'Brien, S. (2014). *Research methodologies in translation studies*. Routledge.
- Simões-Marques, M., & Nunes, I. L. (2012). Usability of interfaces. In I. L. Nunes (Ed.), *Ergonomics-A systems approach* (pp. 155-170). InTech.
- Sluchak, T. J. (1992). Ergonomics: Origins, focus, and implementation considerations. *AAOHN Journal*, 40(3), 105-112. <https://doi.org/10.1177/216507999204000302>
- Sullivan, L. (1896). The tall office building artistically considered. *Lippincott's Monthly Magazine, March*, 403-409. <https://archive.org/details/tallofficebuildi00sull>
- TKTD. (2020). TKTD Uzaktan sözlü çeviri anketi sonuç raporu. https://www.tktd.org/wp-content/uploads/TKTD_RSI-anketi-raporu_220620.pdf
- Txabarriaga, R. (2022, June 30). *EU Interpreters Suspend Remote Interpreting Services*. Slator - Language Industry Intelligence. <https://slator.com/eu-interpreters-suspend-remote-interpreting-services/>
- Wells, H. G. (1945). *The Mind at the End of its Tether*. William Heinemann Ltd.

- Wiener, N. (2019). *Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine*. MIT press.
- Wise, J. (2022, December 7). *Zoom Statistics: How many people use zoom?* Earthweb. <https://earthweb.com/zoom-statistics/>
- Zaharias, P., & Poylymenakou, A. (2009). Developing a usability evaluation method for e-learning applications: Beyond functional usability. *International Journal of Human-Computer Interaction*, 25(1), 75-98. <http://doi.org/10.1080/10447310802546716>
- Zaremba, H.-D. (1997). *Évaluation des questionnaires Beaulieu. Expériences en automne 1995*, Unpublished internal report, Brussels, European Commission – SCIC.
- Ziegler, K., & Gigliobianco, S. (2018). Present? Remote? Remotely present! New technological approaches to remote simultaneous conference interpreting. In C. Fantinuoli (Ed.), *Interpreting and technology* (pp. 119-139). Language Science Press.

Franz Kafka'nın *Briefe An Milena* Adlı Eserinin Türkçeye Çevirileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme

Comparative Analysis on Turkish Translations of Franz Kafka's *Briefe An Milena*

Araştırma/Research

Nesrin ŞEVİK*, Ayla AKIN**

*Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, nsevik@kmu.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-8202-7527

**Dr. Öğr. Üyesi, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, ayla.akin@ege.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-9376-3386

ÖZET

Çeviri eleştirisi, bir eserin diğer bir dile yapılan çevirisinin incelenip değerlendirilmesi ve buradan hareketle çevirmenin çeviri kararlarına dair çıkarımlarda bulunup, yapılan çeviri tercihlerinin tartışmaya açılmasıdır. Başta edebi çeviriler olmak üzere, günümüzde diğer alan çevirilerine yönelik yapılan çeviri eleştirisi, çevirmenin izlemiş olduğu makro çeviri stratejisinin belirlenmesini de mümkün kılmaktadır. Çeviri eleştirisi farklı metin türlerinde yapılmakla beraber en çok rastlanılan çeviri eleştirisi çalışmaları, edebi metinlerin çevirileri üzerinedir. Bunun nedeni dünya edebiyatına damga vuran yazarların eserlerine çeviribilim çerçevesinden bakmak ve çeviri metinleri bu bağlamda değerlendirerek bir bakıma geleceğin çevirmenlerine bir fikir sahibi olmalarında öncülük etmektir. Bu nedenle bu çalışmada 20. Yüzyılın en büyük edebiyatçılarından biri olan Yahudi asıllı Almanca konuşan Prag'lı yazar Franz Kafka'nın *Briefe an Milena* adlı eserinin farklı zaman diliminde, farklı çevirmenlerce yapılan çevirisinin karşılaştırmalı olarak ele alınıp incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada Heidrun Gerzymisch-Arbogast'ın *Übersetzungswissenschaftliches Propädeutikum* adlı kitabında ele aldığı erek odaklı çeviri eleştirisi modeli temel alınmıştır. İncelenen çeviri eserler ve kaynak metin öncelikle ayrı ayrı, daha sonra kaynak metinle birlikte eş zamanlı olarak okunmuş ve iki çevirmenin farklı tercihleri, çeviri birimleri bağlamında tespit edilmiştir. Çevirmenlerin gerek makro boyutta gerekse mikro boyutta hangi çeviri stratejilerini izlediğini açık bir şekilde ortaya koyabilmek için ele alınan örneklerin değerlendirilmesi, sözcük ve cümle temelinde gerçekleşmiştir. Değerlendirilmeye tabi tutulan örnekler, çeviribilimde kabul görülen stratejiler bağlamında çözümlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: F. Kafka, Milena'ya Mektuplar, çeviri eleştirisi, H. Gerzymisch-Arbogast

ABSTRACT

Translation criticism is the evaluation of the translation of a text and thus opening a door to the discussion of the translating methods chosen by the translator by making deductions on his/her translation decisions. The literary translations being in the first place, the translation criticism, made on the other field translations, make the determination of the macro translating strategy which the translator follows possible as well. In addition to the fact that the translation criticism is made on various text types, the most common translation criticism studies are on literary text translations. The reason of it, is to examine the Works of the authors who have made a mark on the world literature within the frame of translation studies and lead the future translators to gain opinions about translation criticism by evaluating the translation texts within this regard. Therefore, in this study, it is aimed to examine and discuss the different translations, made in different times by different translators, of the Work entitled *Briefe an Milena / Letters to Milena* written by Franz Kafka, who is one of the significant authors of 20th century, speaks German and is from Prague. In the study, the target-oriented translation criticism that Heidrun Gerzymisch-Arbogast has studied in her book entitled *Übersetzungswissenschaftliches Propädeutikum*. The translation texts analyzed in the study and the source text have been read first separately, then simultaneously with the source text itself and the different choices of both translators have been determined with regards to the translation units. The evaluation of the discussed examples to clearly reveal which translation strategies the translators have followed, both in the macro and micro dimensions, has been carried out on the basis of words and sentences. The evaluated examples have been examined within the context of the approved strategies in translation studies.

Keywords: F. Kafka, Letters to Milena, translation criticism, H. Gerzymisch-Arbogast

1. Giriş

Sözlü, yazılı ya da görsel bir metnin bir dilden diğer bir dile aktarımı olarak dar anlamda tanımlanabilecek çeviri, doğası gereği tek bir kaynak metni bünyesinde barındıran fakat bu kaynak metnin bir veya birden fazla çevirisinin erek dilde sunulduğu bir eylemdir. Özellikle edebi çeviriler özelinde bu durum ele alındığında kimi zaman bir kaynak metnin onlarca defa farklı çevirmenler tarafından çevrildiğine çoğu zaman tanık olmaktadır. Yapılan bu çoklu çevirilerin her biri erek okura kaynak eserin farklı bir yönünü sunmaktadır. Her çeviri, dünya edebiyatına damga vurmuş eserlerin yazarı, kişiliği, dili, üslubu, dönemin özellikleri gibi birçok konuda yeni bakış açıları kazanılmasına katkı sağlar. Erek okur her yeni çeviriyle, erek metnin sahibi çevirmenin kaynak metni yeniden kurguladığı biçimiyle tanışır. Temelde aynı eserin birden fazla çevirisi, her bir çevirmenin kaynak eseri alımlayışını da yansıtır, çünkü her çevirmen kendi ilgi alanına göre kaynak eserin bir özelliğini öne çıkarır (Schleiermacher, 1963, s. 53).

Edebi eserler bir dilde, bir kültürde ve bunların her ikisine bağlı olarak bir toplumda ortaya çıkarlar ve bu nedenle de ilgili dilin, kültürün ve toplumun bir yansıması olarak görülürler. Diğer yönden erek metin, yapmış olduğu çeviri tercihleri üzerinden çevirmenin uzmanlığını, yaratıcılığını ve birey dilini yansıtır. Fakat erek metin sadece

çevirmenin birey dilini yansıtmakla kalmaz, erek metnin olduğu çevre dünyayı da yansıtır, bir başka ifadeyle erek metin adeta erek dilin, erek kültürün ve dolayısıyla erek toplumun ilgili dönem ve rejiminin bir aynası olma özelliğini de taşıyabilmektedir. Çevrilecek olan kaynak metnin seçimi, çevirmen seçimi vb. genellikle işverenin çeviri politikalarıyla doğru orantılıdır. İşverenin politikaları, aynı zamanda çevirmenin çeviri tercihlerini de etkileyen önemli bir unsurdur. Denilebilir ki çevirmen, işini yaptığı süreç boyunca bu politikaya uygun biçimde hareket etmeye gayret eder ve çeviri tercihlerini bu amaca göre gerekçelendirir (Tosun, 2017, s. 170). Özlem Berk, Türk çeviri tarihinde Batıya verilen önemin “özellikle 19. yüzyıl ortalarından başlayarak 1950'lere kadar [...] çevirilerin genel olarak yerelleştirilmesi sonucunu” (Berk, 2001, s. 1) doğrduğunu dile getirirken, özellikle 1980'li yıllardan itibaren yabancılaştırıcı yöntemin ağırlık kazandığını da ayrıca ifade eder. Çalışmaya konu olan iki erek metinden biri Berk'in bahsetmiş olduğu yerleştirme yönteminin benimsendiği dönemde erek dünyaya kazandırılmıştır, bir diğeri ise Berk'in açıklamaları dikkate alındığında yabancılaştırma yönteminin ağır bastığı 80li yıllar sonrasında erek okura sunulmuştur.

Tüm bu gerçekliklerden yola çıkarak bu çalışmanın amacı belirli bir zaman diliminde oluşturulmuş ve belirli bir kültüre ait olan kaynak metnin erek dünyaya aktarılırken çevirmen tercihlerini ortaya koymaktır. Bu amaçla Franz Kafka'nın *Briefe an Milena* adlı eserinin farklı sosyokültürel dönemlerde Türkçeye yapılan iki çevirisi incelenmiştir. Çeviri eserlerinden biri 1961 yılında Adalet Cimcoz tarafından yapılan ve 1962 yılında Türk Dil Kurumu (TDK) Çeviri Ödülü'ne layık görülen, Ataç Kitapevi tarafından yayınlanan çeviri; bir diğeri ise Esen Tezel tarafından çevrilen ve Can Yayınları tarafından ilk basımı 2009'de yapılan çeviridir. Bu bağlamda çevirmenlerin doğrudan kaynak dil Almancadan erek dil Türkçeye aktardıkları çeviri metinlerde, çevirmenlerin erek dil kullanımları, çeviri metinlerdeki anlamsal düzey, sözcük seçimi, cümle kurulumları, çeviri yöntemleri ve çeviri kararlarının çeviriye olan etkisi incelenmeye ve ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk basamağında kaynak metin yazarı ve çevirmenler hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra incelemeye konu olan Kafka'nın *Briefe an Milena* adlı eseri hakkında bir özet sunulacak ve son olarak kaynak metin temelinde incelenen her iki çeviri eserde saptanan belli başlı çeviri birimleri karşılıklı olarak ele alınacak ve çevirmen kararları değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2. Yazar ve Çevirmenler

2.1 Franz Kafka

1883 yılında Prag'da dünyaya gelen Franz Kafka, Prag Üniversitesinde Hukuk eğitimi almıştır. Eğitimi tamamladıktan sonra işten kalan boş zamanında kısa hikayeler ve öyküler yazan Kafka, Prag edebiyat çevresiyle arkadaşı Max Board sayesinde tanışmıştır. Eserlerinde çağımız insanının korkularını, yalnızlığını, dışlanmışlığını, güçsüzlüğünü, kendi kendine yabancılaşmasını ve çevresiyle iletişimsizliğini, bürokrasiyi konu edinen Kafka, 1924 yılında hayata gözlerini yummuştur. Öykülerinde sadeliği tercih eden Kafka genelde karakter olarak da az sayıda karaktere yer verir ve öykü türüne has bir özellik olan bir ya da iki olay üzerine yoğunlaşmayı tercih eder. Her ne kadar kötü bir çocukluk

geçirmesinden dolayı karamsar bir yapısı olsa da romanlarında her zaman bir ümit ışığı görülebilmektedir (Konmuş, 2007, s. 39).

2.2 Adalet Cimcoz

1910 yılında Çanakkale'de dünyaya gelen Adalet Cimcoz lise eğitimini Almanya'da tamamlamıştır. Yurda döndükten sonra bir firmada çevirmen olarak çalışan Cimcoz daha sonra seslendirme sanatçısı olarak çalışma hayatına devam etmiştir. Seslendirme sanatçılığının yanı sıra çeşitli dergi ve gazetelerde köşe yazarlığı yapan Cimcoz bu dergilerde Almancadan Türkçeye şiir ve hikâye çevirilerine de yer vermiştir. Franz Kafka, Bertolt Brecht, B. Traven, Günter Grass'dan çeviriler yapmıştır (Söğüt, 2018). F. Kafka'nın 'Briefe an Milena' adlı eserini 1961 yılında 'Milena'ya Mektuplar' adı ile çevirir ve Ataç Kitapevi tarafından yayınlanan bu çeviri, 1962 yılındaki Türk Dil Kurumu Çeviri Ödülü'ne layık görülür (Gülendam, 2006, s. 245). Adalet Cimcoz ilk çeviri ödülü alan kadın çevirmenimizdir¹.

2.3 Esen Tezel

1978 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Esen Tezel, İstanbul Alman Lisesinden mezun olduktan sonra İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Bölümüne başlamış ve aynı bölümden mezun olmuştur. Franz Kafka, Stefan Zweig, Thomas Mann gibi yazarların eserlerini dilimize kazandıran Tezel, iş yaşamına Hürriyet grubunda çalışarak başlamıştır. Bir dönem kültür sanat dergisi Picus'da editör olarak da çalışan Tezel, Can Yayınları'nda Basın ve Halkla İlişkiler Sorumlusu olarak da görev almıştır. Tezel halen serbest editör ve çevirmen olarak çalışma hayatına devam etmektedir.

3. Çalışmanın Kuramsal Çerçevesi

Çeviribilimde var olan çeşitli kuramsal bakış açılarından dolayı, çeviri eleştirisi üzerine geliştirilen modellerde bir dizi farklılıklara rastlamak mümkündür. Bu farklılıkların nedeni, önerilen eleştiri modellerinin her birinin çeviriyi farklı bakış açısıyla değerlendirmesinden ötürüdür. Çeviri eleştirisi bağlamında sunulan modellerin sayısı çok fazla olmamakla beraber bu çalışmada belli başlı eleştiri modellerine yer verilecektir ve çalışmanın uygulama bölümünde Heidrun Gerzymisch-Arbogast'ın erek metnin okunmasıyla başlayan çeviri eleştirisi modeline göre tespit edilen çeviri birimleri, çeviribilimde genel kabul görmüş mikro çeviri stratejiler bağlamında değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme vasıtasıyla çevirmenlerimizin çoğunlukla başvurdukları mikro stratejiler üzerinden makro stratejileri de çözümlenmeye çalışılmıştır.

Arbogast'ın çeviri eleştirisi modelinin adımları takip edilerek erek metin okuması ile başlayan ve okuma esnasında dikkati çeken metin birimlerinin belirlenmesi ile devam eden ve son aşamada kaynak metin okumasına yer vererek erek metinde belirlenen metin birimlerinin kaynak metin ile karşılaştırılması ve analiz edilmesi doğrultusunda ilerleyen bu çalışma, her ne kadar işlevsel çeviri eleştirisi modelleri zemininde gerçekleşse de örneklerin değerlendirilmesinde zaman zaman dizgeli çeviri eleştirisi

¹ Azra Erhat, A. Kadir ile yaptığı Homeros'un İlyada esrinin çevirisi ile 1961 yılında Türk Dil Kurumu (TDK) çeviri ödülünü almıştır. Adalet Cimcoz ise bu ödülü tek başına alan ilk kadın çevirmenimizdir.

modellerine de başvurulmuştur. Bu nedenle öncelikle önde gelen dizgeli ve işlevsel çeviri eleştirisi yaklaşımlarına kısaca değinmek yerinde olacaktır.

3.1 Çeviri Eleştirisine Metin Tipolojisi Bağlamında Yaklaşım

Çeviri eleştirisine dair ilk model 1970'lerin başında Katharina Reiß tarafından, metinlerin metin türlerine göre sınıflandırılmasına dayanarak geliştirilmiştir. Reiss, nesnel çeviri eleştirisinin yapılabilmesi için ön koşulun çeviri sürecinin gereksinimlerini karşılayan ve uygulamada ortaya çıkan tüm metin türlerini kapsayan metin tipolojisi olduğu görüşündedir (Reiss, 1986, s. 24). K. Bühler'in Organon Modelindeki dilin üç temel işlevinden yola çıkarak geliştirdiği metin tipolojisi ile Reiss, çevirmenin çeviri eylemine başlamadan önce çevirisinde izleyeceği yöntem için, metin tipini ve türünü belirlemesi gerektiğini belirtir. Çeviri eleştirisinde öncelikle metinlerin baskın iletişimsel işlevinin belirlenmesi görüşünde olan Reiss'a göre (1986, s. 30) çeviriye başlamadan metin tipinin belirlenmesi çeviri eleştirisinin ilk kategorisini temsil etmektedir (Kaindl, 2006, s. 373; Tosun, 2013, s. 181-182).

Çeviri eleştirisinin ilk kategorisi olan metin tipinin belirlenmesi ile çeviri eleştirmeni konu odaklı bilgilendirici metinler söz konusu olduğunda metindeki bilgilendirici unsurların aktarılmasını ve bu bağlamda metnin içerik düzeyinde değişmezlik ilkesini göz önünde bulundurulmasını, yazar odaklı olan anlatımsal metinler söz konusu olduğunda kaynak metin yazarının metindeki dili kullanma sanatının, üslubunun, estetik anlayışının, kısacası estetik etkinin korunmasını ve davranış odaklı olan yönlendirici metinler söz konusu olduğunda dil dışı etkinin korunmasını bekler (Reiss, 1986).

Çeviri eleştirisinin ikinci kategorisini ise dil içi etmenler oluşturur. Dil içi etmenler; kaynak metnin anlamsal, sözcüksel, dilbilgisel ve biçimsel özellikleri ve bunların erek metindeki eşdeğerlerini kapsamaktadır. Eleştirmen bu etmenleri değerlendirirken anlamsal öğeler bakımından eşdeğerliğin, sözcüksel bakımdan uygunluğun, dilbilgisi bakımından doğruluğun sağlanıp sağlanmadığı ve biçem bakımında biçemin çeviride ne kadar gözetildiğini dikkate almalıdır (Reiss, 1986, s. 68, 69; Kaindl, 2006, s. 373,374).

Çeviri eleştirisinin üçüncü kategorisi ise dil dışı belirleyenlerdir. Reiss dilsel yapı üzerinde etkili olan durum, konu bilgisi, metnin yazıldığı zaman, yer, alıcı, konuşmacı ve duygusal içerimleri dil dışı etmenler olarak ele alır (Kaindl, 2006, s. 374). Eleştirmen bir kaynak metnin dili içi etmenlerinin çeviride seçilen eşdeğerliğini değerlendirebilmek için hem kaynak metnin hem erek metnin dilsel yapısı üzerinde belirleyici olan dil dışı belirleyenleri dikkate almalıdır (Reiss, 1986, s. 69).

3.2 Çeviri Eleştirisine Dizgesel Yaklaşım

Van den Broeck *Second Thoughts on Translation Criticism. A Model of its Analytic Function (1985)* adlı çalışmasında, çeviri eleştirisinin değer yargılarının, doğasında var olan öznelliğe rağmen sistematik bir betimlemeye dayandığı takdirde nesnel bir açıklama olabileceğinden bahseder (Van den Broeck, 1985, s. 56). Bu görüşünden hareketle üç aşamalı dizgesel çeviri eleştirisi modeli sunan Van den Broeck, ilk aşamada

kaynak metnin çözümlemesini, ikinci aşamada kaynak metin ve çevirinin değerlendirilmesini ve son aşamada eleştirel bir değerlendirmenin yapılmasını önerir.

Erek metnin kaynak metinle karşılaştırılmasının üç aşamada gerçekleştiğini belirten Van den Broeck, ilk aşamada kaynak metnin, metin öğeleri açısından metinsel bir analizin yapılması gerektiğini belirtir. Bu analiz dilbilimsel ve dil dışı unsurların işlevsellik kazandığı metinsel düzeyi kapsamakta ve fonik, sözcüksel ve sözdizimsel bileşenler, retorik figürler, anlatısal ve şiirsel yapı, metin gelenekleri, tematik öğeleri içermektedir. Karşılaştırmalı dilbilim ve biçembilim yöntem ve bilgilerine başvuru ikinci aşamada erek metnin öğeleri, kaynak metinde karşılık gelen öğeler ile karşılaştırılır ve burada kaynak dilin ve kültürün yapısından dolayı ortaya çıkan zorunlu kaymalar ile çevirmenin kararına bağlı olan isteğe bağlı kaymalara özellikle dikkat etmek gerekmektedir. Çünkü isteğe bağlı kaymalar çevirmenin normları tarafından belirlenmektedir ve bu kaymaların amacı erek sistemin normlarına uygun, kabul edilebilir bir erek metin oluşturmak içindir. Son aşamada metin öğelerinin karşılaştırılmasına dayanarak, erek metin ve kaynak metin eşdeğerliği ile yeterli çeviri arasındaki fark açıklanır. Bu açıklama erek metin ve kaynak metin arasındaki eşdeğerlik derecesi ve türü hakkında bilgi verir (Van den Broeck, 1985, s. 57, 58; Kaindl, 2006, s. 377; Aksoy, 2001, s. 4-5; Karantay, 1993, s. 21; Tosun, 2013, s. 201-202).

Metin yapılarının ve sistemlerinin karşılaştırılmasındaki amaç, kaynak ve erek metinler arasındaki olgusal eşdeğerlik derecesini tespit etmektir. *Olgusal* eşdeğerlikten kasıt her iki metinde gözlemlenebilir fenomenlerdir (Van den Broeck, 1985, s. 57).

Her ne kadar Reiss *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungswissenschaft* eserinde çok özel durumlarda erek metne dayalı, yani erek metinden başlayan bir çeviri değerlendirmesinden bahsetse de gerek Reiss gerek Van den Broeck gerek çalışmada yer verilmeyen J. House ve W. Koller gibi çeviribilimcilerin çeviri eleştirisine dair önerdikleri modellerinin başlangıç noktası *kaynak metindir*.

3.3 Çeviri Eleştirisinde İşlevsel Yaklaşımlar

Skopos Kuramı ve Çeviri Eylemi Kuramını kendine dayanak olarak alan Margret Amman 1990 yılında çeviri eleştirisine dair erek metin odaklı bir perspektif geliştirir. Amman geliştirdiği işlevsel çeviri eleştirisi modeli için, aşağıda yer alan beş çözümleme aşaması önerir (Amman, 1990, s. 212; Kaindl, 2006, s. 375-376; Tosun, 2013, s. 199-200).

1. Erek metnin işlevinin saptanması
2. Metin içi çeviri tutarlılığının saptanması
3. Kaynak metnin işlevinin saptanması
4. Kaynak metnin metin içi tutarlılığının saptanması
5. Erek metin ve kaynak metin arasındaki metinlerarası tutarlığın saptanması.

Saptanan olguların ancak belli bir bakış açısıyla betimlenebilmesinin mümkün olduğunu belirten Amman, bu modeli ile çeviri eleştirisi için kuramsal bir konum belirlemeye çalışır. Amman geliştirdiği model ile kültür ve sanat sayfalarında kaleme alınan çeviri eleştirisi yazılarındaki kişisel tercihleri gerçek eleştiriden ayırmakta ve amaç

ve metodoloji aracılığıyla doğrulanabilir bir bilimsel çeviri eleştirisi sunmaktadır. Böylece Amman'a göre neden bir çeviri eleştirisi yapılmaktadır sorusu da açıklığa kavuşacaktır (Amman, 1990, s. 213). Bu sorunun açıklığa kavuşması için öncelikle erek ve kaynak metnin hangi işlevi üstlendiği açıkça belirtilmelidir. Çünkü Amman'a göre (1990, s. 237) erek metnin işlevi ile erek metin, kaynak metnin işlevi ile kaynak metin arasındaki ilişki her çeviri incelemesi için önemlidir.

Amman tarafından Skopos Kuramı ve Çeviri Eylemi Kuramı temelinde geliştirilen ve beş aşamalı bir yöntem üzerine kurulan çeviri eleştirisi modeline göre çözümleme yönteminin ilk aşamasını *çeviri metnin işlevinin* saptanması oluşturur. Bu ilk aşamadan da anlaşılacağı üzere Amman'ın eleştiri modeli *erek metin odaklı* bir eleştiri modelidir.

Bir diğer işlevsel çeviri eleştirisi modeli sunan isim ise Heidrun Gerzymisch-Arbogast'tır. Çeviri eleştirisine erek metinden başlanması gerektiği görüşünde olan Arbogast erek metnin eleştirmeni nasıl etkilediği ile de ilgilenir (Arbogast, 1994, s. 148). Çeviri eleştirisinde öncelikle erek metnin özgün bir metin gibi okunması yönünde görüş beyan eden Arbogast, okuma esnasında ister metin birimi çok iyi ifade edilsin ister eğreti bir şekilde aktarılsın, dikkati çeken metin kısımlarının not edilmesi gerektiğini söyler. Fakat eleştirmen metin kısımlarını belirlerken uyguladığı seçim ilkesini, metnin geri kalınında da aynı şekilde uygulamalıdır. Çünkü seçim ilkeleri sonucu seçilen metin kısımlarından oluşturulan liste üzerinden varılan sonuçlar, çevirinin kalitesinin değerlendirilmesinde rol oynayacaktır. Erek metinden yola çıkarak oluşturulan liste aracılığı ile kendine bir bakış açısı edinen eleştirmen, bu bilgiler ışığında kaynak metni okumaya başlar ve tespit ettiği anormalliklerin kaynak metinle uyuşup uyuşmadığını kontrol eder. Daha sonra eleştirmen tespit edilen anormallikleri sadece kaynak metinde kontrol eder. Fakat bu kontrol çevirinin iyi ya da kötü olduğunu derecelendirmek için yapılan bir kontrol değildir. Arbogast'a göre eleştirinin üçüncü aşamasında, o ana kadar fark edilmemiş olan kaynak metnin dikkat çekmeyen yönlerinin göze çarpmayacak şekilde çevrilmeleri konu edilmelidir. Eleştirinin son aşamasına kadar fark edilmemiş olmalarının nedeni, bunların ancak metnin bütünü üzerinden değerlendirilebilir sanatsal ve dilsel yaratılar olmalarından ötürüdür (Arbogast, 1994, s. 148-149, Tosun, 2013, s. 195-196).

Kısacası Arbogast çeviri eleştirisi için temel faktörleri şöyle sıralamaktadır (Arbogast, 1994, s. 150, 153);

- a) Eleştirinin ilgili olduğu metin kısımları açıkça belirtilmelidir,
- b) Bir çeviriyi değerlendirmek için şeffaf ve birbirine uygun net ölçütler sağlanmalıdır,
- c) Ölçütler sistematik ve tekdüze bir şekilde metnin tüm bölümlerine uygulanmalıdır,
- d) Çevirinin kalitesini değerlendirmek için kullanılan derecelendirme ölçeği açıklanmalıdır.

Çeviri incelemeleri konusunda yol gösterici bir model sunan Arbogast'a göre çeviri eleştirisinde yukarıda değinilen yöntem izlenmelidir ve eleştiri için uygulama erek metinden başlamalıdır. Erek metnin özgün bir metinmiş gibi okunması esnasında tespit

edilen birimler ışığında kaynak metnin okunmasını salık veren Arbogast'a göre kaynak metnin okunduğu ikinci aşamada, erek metinde tespit edilen birimlerin çevirisinin kaynak metindeki birimlerle uyuşup uyuşmadığı ya da bu birimlerdeki farklılaşmaların çevirmen kaynaklı mı olduğu kontrol edilmelidir. Bir sonraki aşamada ise kaynak metin ve çeviriye dair bir değerlendirmede bulunulmalıdır (Arbogast, 1994, ss. 148-149).

Çeviri eleştirisinin başlangıç noktasının erek metin olması gerektiği yönünde görüş beyan eden Hans J. Vermeer'e göre eleştirmen metni bağımsız bir metin olarak dikkate almalı, ardından kaynak metni analiz etmelidir. Ancak o zaman eleştirmen çevirinin skoposunun (amacının) karşılaştırmalı bir analizini yapabilecektir (Vermeer, 2006, s. 364). *Translat* kavramını *çeviri ürün*'ü için kullanan Vermeer'in çeviri eleştirisi için *Translatkritik* (2006, s. 364) kavramını kullanması, erek odaklılık söz konusu olduğunda tesadüf değildir. İşlevsel çeviri kuramları ile beraber öne çıkan erek odaklılık bağlamında çeviri eleştirisinin de erek metinden başlaması gerektiği görüşü kabul edilebilir bir görüştür. İşlevsel çeviri kuramlarının temsilcilerinden biri olan Arbogast'da tıpkı Vermeer gibi *çeviri eleştirisinin çıkış noktasının özgün bir metin gibi okunan erek metinden başlaması* gerektiği görüşündedir. Erek metnin özgün bir metin gibi okunacak olması, içerik veya biçem açısından dikkat çeken metin birimlerinin erek metin üzerinden saptanması gerektiğini ortaya koymaktadır (Sommerfeld, 2016, s. 34). Erek metnin okunması ile saptanan metin birimleri, bir anlamda kaynak ve erek metnin sistematik bir şekilde karşılaştırılmasının temelini oluşturur. Hofreiter'in (2002, s. 326) da haklı olarak belirttiği gibi çeviri eleştirisi sadece iki metnin karşılaştırılmasından ibaret olmamalıdır, şayet çeviri eleştirisinde çeviri süreci görmezden gelinirse, gerçek anlamda bir çeviri eleştirisinden bahsedilemez, olsa olsa çevirinin anlaşılabilir olup olmadığından bahsedilebilir. Ancak çeviri sürecini dikkate alan bir çeviri eleştirisi; çeviri ürününü *analiz, seçim, karar alma* vd. eylemleriyle ortaya koyan çevirmen öznesine de yer verir ve öznenin eyleminin bir sonucu olan çeviri ürününü, ancak çevirmen öznesinin varlığını kabulüyle kaynak metinle karşılaştırıp analiz edebilir.

Reiss'in da belirttiği gibi çeviri incelemelerinde metin tipinin ve türünün saptanması, incelemenin nasıl yapılacağını ve hangi ölçütlerin dikkate alınacağını belirler. Anlatımsal metin tipinde baskın olan bileşenin sanatsal yaratıda benzerlik olmasından ötürü, kaynak metin yazarının özellikle yazın karakterinin ve üslubunun ayırt edici bir özellik olarak öne çıktığını söylemek mümkündür ve dolayısıyla estetik yaratım bu metin tipinin çevirisinde en önemli faktördür (Reiss, 1986, 2000). Anlatımsal metin tiplerinin çevirisinde çevirmenler anlatımın ön planda olması sebebiyle genellikle *ekleme, çıkarma, açıklama, yorumlama* (Yücel, 2007, s. 42) gibi çeviri stratejilerini kaçınılmaz olarak uygulamaktadırlar. Söz konusu stratejiler çevirilerde meydana gelebilecek birtakım sapmaların önüne geçebilmek için uygulanmaktadır.

Çeviri metinlerin önce birbirinden bağımsız bir şekilde okunması, akabinde iki çeviri eserin karşılaştırmalı bir şekilde incelenmesi ve belirlenen çeviri sapmalarının karşılıklı olarak önce kaynak metinden bağımsız olarak değerlendirilmesi ve son aşamada kaynak metnin okunması ve saptanan farklılıkların kaynak metinle karşılaştırılarak ele alınıp değerlendirilmesi ve elde edilen bulguların, kaynak metindeki göstergelerden mi,

yoksa çevirmenin metni yorumlamakta zorlanmış olmasından mı kaynaklandığının belirlenmeye çalışılması, çeviri incelemelerinde izlenebilecek yollardan biridir.

Aynı kaynak metne ait farklı çevirilerin karşılaştırmalı incelemesinde amaç *doğru* ya da *yanlış* çeviri birimlerini saptamak değil, bilakis olsa olsa çevirmenin seçimine dair olası fikirler yürütmektir. Çünkü çeviri eleştirmeni ne yazarın anladığı kaynak metne ne de çevirmenin anladığı erek metne nüfuz edemez (Siever, 2010, s. 2000). Bu bakımdan Van den Broeck'in (1985, s. 59) de belirttiği gibi çeviri eleştirisinde bulunan eleştirmen çevirinin *yeterli, doğru veya başarılı* olup olmadığı ile ilgili bir kanaate bulunmamalıdır.

Çeviri incelemelerinde, çeviri metinde saptanan kayma ya da sapmalar, kısacası çevirideki farklılaşmalar, kaynak metinle karşılaştırma sonucunda değerlendirilir. Değerlendirilen bu birimler metnin akışına etki edebileceği gibi, okurların alımlamasını sekteye uğratabilir. Nihayetinde çeviride esas olan erek okurun alımlamasıdır (Tosun, 2013, s. 210). Kaynak metnin potansiyel okuru olan çevirmenin metni alımlaması, onun ilgili metni çevirecek özelliklere sahip olduğunun da bir göstergesidir (Tosun, 2013, s. 228).

Kaynak metin, çevirmenin anladığı bir metindir, erek metin ise bu anladığını yorumladığı metindir. Dolayısıyla çeviride var olan eksiklikler aslında kaynak metnin eksikliklerinden ziyade, çevirmenin kaynak metni anlaması ve yorumlamasından kaynaklanan eksikliklerdir. Bu bakımdan Tosun'un da belirttiği üzere çeviride var olan eksiklik ya da hatalar, kaynak metnin eksikliği ya da hatası olmaktan ziyade, çevirmenden kaynaklanan eksiklik veya hata olabilir (Tosun, 2013, s. 215).

Kaynak dil ve kültüre ait olan eserin erek dil ve kültürde alımlanmasındaki önemli belirleyen, çevirmenin çeviri süreci boyunca yaptığı çeviri tercihleridir. Çevirmenin kaynak metni alımlaması, erek metni oluştururken yaptığı tercihleri, uyguladığı çeviri yöntemi, kültürel sermayesi, habitusu, yaratıcılığı vb. etkenler doğrultusunda gerçekleşmektedir ve dolayısıyla tüm bunlar bir eserin erek topluma kazandırılmasında da önemli role sahiptir. Çevirmenin alan bilgisi, anadil edinci, yabancı dil edinci ve genel kültürü, erek metnin şekillenmesini belirleyen diğer faktörler olarak sıralanabilir (Kautz, 2002). Her edebi eser olduğu toplumun dilini ve kültürünü yansıtır ve dolayısıyla edebi bir eserin diğer bir dilde yeniden yazılma süreci, özen isteyen ve titizlik gerektiren bir süreçtir. Sanatsal işlevin ön planda olduğu edebi eserlerin çevirisinde bu işlevin erek dilde verilmesi, edebi çevirinin birincil kriterlerinden biridir. Anlam bütünlüğü bozulmadan erek dilde verilen bir edebi eser, okuyucuda özgün metnin alıcısında uyandırdığı duygunun aynısını uyandırmasa da estetik bir haz oluşturmalıdır. Ancak edebi yönü gelişmiş ve kelimelerle oynayabilme (sanatsal dil oyunları) yeteneğine sahip bir çevirmen bu yeteneği sayesinde akıcı ve sanatsal bir metin üretebilir. Kaynak metnin analizini iyi yapan bir çevirmen, edebiyatın birincil amaçlarından biri olan *estetik duygu uyandırma* görevini, erek okur üzerinde de gerçekleştirme imkanına daha da yaklaşır.

Toury (1995, s. 56) kaynak metnin belirli bir dilde, o dilin kültür çerçevesinde üretilen ve belli bir yer işgal eden bir metin olduğunu ve bundan ayrı olarak erek metnin kaynak metnin erek dildeki temsilcisi olduğunu belirtir. Böylece Alman dil ve kültür dizgesinde üretilen, Alman toplumda bir yer işgal eden ve bir boşluğu dolduran kaynak

metin, yani 'Briefe an Milena' adlı eser, Türk dil ve kültür dizgesinde, belirli amaçlar doğrultusunda Alman dilini ve kültürünü temsil edebilmek için çeviriye ihtiyaç duymuş ve bu ihtiyacı giderilmesi için görev verici tarafından yine belirli bir amaç doğrultusunda çevirmen tercihi bulunulmuştur. Nasıl ki çevirmen tercihleri belirli bir amaç doğrultusunda gerçekleşiyor ve aynı zamanda çeviri yaklaşımını belirleyip yansıtıyorsa, çeviriler de bütüncül çeviri politikasını ve böylece çevirmen tercihlerini yansıtmaktadır. Tek bir kaynak metnin farklı dönemler ve farklı çevirmenler tarafından yapılan çevirilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi de çevirmenlerin çeviri tutumlarını, estetik kaygılarını, yaratıcılıklarını, edebi yönlerini ve dili kullanma becerilerini yansıtmaktadır.

Eleştiri ile ilgili yapılan çalışmalara ve eleştiri modelleri ile ilgili yazılan eserlere bakıldığında eleştirinin bir *hata avcılığı* ve *doğru* veya *yanlış* çeviriye saptamak olmadığı özellikle vurgulanmaktadır. Van den Broeck hata avcılığının olsa olsa ancak çeviri didaktiği için yararlı olabileceği, çeviri eleştirisi için bir temel sunmayacağı görüşündedir (Van den Broeck, 1985, s. 59). Bunları söylemek bir bakıma çeviri eleştirisinin bir erek metin değerlendirmesi olduğunu söylemek demektir. Bir kaynak metne ait bir veya birden fazla çevirilerin olması, bu çevirilerin tek tek veya karşılıklı olarak ele alınıp değerlendirilmesini mümkün kılar. Aynı kaynak metne ait birden fazla erek metin; birden fazla çevirmen kimliği ve birden fazla çevirmen kararı demektir. Bu bakımdan aynı kaynak metne ait farklı erek metinler incelendiğinde çevirmen kararlarının her bir çeviride farklı olduğu gerçeği ile karşı karşıya kalırız. Önemli olan değerlendirilmeye alınan metin birimleri ile bir hata avcılığında bulunmaktan ziyade, erek metnin işlev gereksinimini karşılayıp karşılamadığı sorusuna cevap verebilmektir.

Çalışmaya konu olan 'Briefe an Milena' adlı eser Türkçeye iki farklı dönemde, iki farklı çevirmen tarafından aktarılmıştır. İki çeviri arasındaki zaman farkı yarım yüzyılı bulmaktadır. Bu zaman zarfında Türk dilinde olduğu gibi çeviri yaklaşım ve uygulamalarında da değişimler gerçekleşmiştir. Her iki çevirmenin 'çeviri' kavramına yaklaşımları, yaptıkları çeviri tercihleri, yaşadıkları döneme göre tercih ettikleri sözcük seçimleri ve dil kullanımları, erek metinler üzerinde yapılan bir incelemeyle ortaya konulmuştur. Çeviri salt sözcüklere, cümlelere ya da cümle parçalarına indirgenecek bir işlem değildir. Ancak bütüncül bir bakış kazanabilmek için, aynı zamanda 'sistem'in tek tek parçalarını da göz önünde bulundurmaya gerektirir. Dolayısıyla çevirinin bütünsel ve kapsayıcı bir eylem olduğu unutulmadan metin parçalarının incelenmesiyle, farklı dönemlerde gerçekleştirilmiş olan çeviriler hakkında bütüncül bir değerlendirme yapılabilir. Böylece iki çevirmenimizin uyguladıkları mikro stratejiler üzerinden benimsedikleri makro strateji, bir diğer ifadeyle çeviri yöntemi ve yaklaşımı saptanabileceği gibi, aynı zamanda erek dilin zaman içerisinde geçirdiği değişimi de görmek mümkün olacaktır.

4. Briefe an Milena ve Türkçe Çevirileri Hakkında Genel Bilgi

'Briefe an Milena' adlı eserde mektupların yazıldığı kişi olan Milena Jesenka ile Kafka 1919 yılının sonbaharında bir toplulukta tanışırlar. Milena'nın Kafka'nın öykülerini Çekçeye çevirmek istemesi ile başlayan ilişkileri, ikilinin mektuplaşması ile tam üç yıl

boyunca devam eder. Bu süreç içerisinde mektuplardan da anlaşılacağı üzere iki ya da üç kez buluşabilirler. Kitap Kafka'nın Milena'ya yazdığı 135 mektuptan oluşmaktadır². Önceleri arkadaşça başlayan mektuplaşmada, daha sonra Kafka'nın kendisinden on iki yaş küçük ve evli olan Milena'ya duyduğu aşka tanık olunmaktadır.

Cimcoz'un belirttiğine göre Kafka'nın Milena'ya yazdığı mektupları Milena, 1939 yılında yakın bir arkadaşı olan Willy Haas'a vermiştir. Haas'ın belirttiğine göre tarihsiz mektupların bir düzene koyulması oldukça zor olmuştur (Cimcoz, 1961, s. 4).

Kafka'nın 'Briefe an Milena' adlı eseri ilk olarak 1961 yılında Adalet Cimcoz tarafından dilimize kazandırılmıştır. Günümüze kadar birçok farklı yayınevi (Can Yayınları, Koridor Yayıncılık, Yason Yayıncılık,) ve çevirmen (Esen Tezel, İknur İgan, Mehmet Ortaç,) tarafından dilimize kazandırılan eserin ilk çevirisi ile Can Yayınlarından çıkan çevirisi üzerine yapılan bu çalışmada, karşılaştırmalı inceleme sonucunda elde edilen çeviri birimleri yine karşılıklı olarak incelenecek ve değerlendirilecektir.

Kafka'nın 'Briefe an Milena' adlı eseri toplam 135 mektuptan oluşmaktadır. Cimcoz eserde yer alan 135 mektubun ilk 86'sı içinden 70 mektubu çevirmiş fakat bir mektubu iki ayrı mektup olarak çevirdiğinden dolayı çeviri esere bu durum toplam 71 mektup olarak yansımıştır. Esen Tezel ise 135 mektubun 134'ünü çevirmiştir. Fakat Cimcoz 86. mektuba kadar çevirdiği için bu çalışmada ilk 86 mektup içinden seçilen mektuplara ait metin birimleri incelenecektir.

Tablo 1

İncelenen eserlerin analizi

	KM	Ç1-A.C.	Ç2-E.T.
Kitaptaki toplam sayfa sayısı	309	111	311 ³
Kitaptaki toplam mektup sayısı	135 ⁴	70	134 ⁵

Çalışmada Franz Kafka'nın 'Briefe an Milena' adlı eserin orijinal metni olarak Türkiye'de Karbon Kitaplar tarafından 2018 yılında Almanca olarak yayımlanan kitap kullanılmıştır. Kitapta künye sayfasının dışında ayrıca Franz Kafka'nın hayatına dair oldukça kısa bir tanıtım yazısına yer verilmiştir. Kitapta F. Kafka'nın Milena Jesenka'ya yazdığı toplam 135 mektup bulunmakta ve toplam 309 sayfadan oluşmaktadır.

Adalet Cimcoz'un çeviri eseri Ataç Kitapevi tarafından 1961 yılında basılmıştır ve 111 sayfadan oluşmaktadır. Cimcoz çeviri esere "kitap üstüne" adlı iki sayfalık bir yazı ile

² Kaynak metin olarak kullanılan kitaba istinaden bu sayı verilmiştir.

³ Sayfa sayısı sadece çevirmen tarafından çevrilen mektupları kapsayan sayfa olarak belirtilmiştir. Çeviri eser toplamda 393 sayfadan oluşmaktadır.

⁴ 135 mektubun ilk 86 mektubundan 70 tanesi Cimcoz tarafından çevrilmiştir.

⁵ Kafka'nın 135 mektubununun 134'ü Tezel tarafından çevrilmiştir. 110. Mektup Tezel tarafından çevrilmemiştir.

başlamış ve bu yazıda gerek Kafka gerek Milena gerekse de eserin nasıl oluştuğuna dair bilgilere yer vermiştir.

Esen Tezel'in çeviri eseri Can Yayınları tarafından ilk baskısı 2009, çalışmada yararlanılan 26. baskısı ise 2017 yılında basılmıştır ve çeviri eser, 311 sayfası mektup çevirileri ile Sonnotlar, Ekler, İlgili Baskıya Dair yazı ve Teşekkür yazısı olmak üzere toplam 395 sayfadan oluşmaktadır. Tezel "Milena Jesenka" hakkında bilgi verdiği üç sayfalık bir yazıdan sonra mektupların çevirisine geçmiştir.

5. Bulgular ve Yorumlar

Reiss'in metin tipi kategorilerinden biri olan anlatımsal metin tipi yazar odaklıdır ve yazarın ön planda olması, yazarın sanatsal kimliğinin de ön planda tutulmasını beraberinde getirir. Reiss'a göre (2000, s. 83) yazarın ön planda olması, yazarın eserini estetik bakış açısıyla sanatsal olarak kurgulamış olmasından ötürüdür. Reiss çeviri eleştirisi modelinde, metin tipinin yine aynı metin tipi ile çevrilmesi gerektiğini savunur. Çalışma için seçilen Kafka'nın "Briefe an Milena" eseri metin tipi bakımından Reiss'ın sınıflandırdığı anlatımsal metin tipi kategorisinde yer almaktadır ve her iki çevirmen tarafından yine anlatımsal metin tipi kategorisinde yer alan birer çeviri eser sunulmuştur. Fakat her iki çeviri eser bütünsel olarak değerlendirildiğinde kimi yerlerde bilgide yanlışlığa sebebiyet verebilecek, kimi yerlerde okurun algılamasını zora sokabilecek, kimi yerlerde metnin akıcılığını etkileyebilecek metin birimlerinin çeviri eserlerde yer aldığı görülmektedir. Bulgular kısmında ele alınan örnekler sadece tespit edilen farklılıklardan birkaç tanesidir.

Değerlendirmeye tabi tutulacak olan örnekler Arbogast'ın da belirttiği gibi erek metnin okunması esnasında, dikkati çeken metin kısımlarının not edilmesiyle seçilmiş ve seçim ilkesi, metnin geri kalınında da aynı şekilde uygulamıştır. Elde edilen örneklerin çalışmada gruplandırılarak sunulması, uygulanan seçim ilkesini göstermek adına.

5.1 Cümle Dizimi Temelinde Çeviri Sorunları

1. Örnek, 23. Mektup:

Kafka: "Gewiss, wenn die Krankheit in diesem Stadium ist, kannst Du Deinen Mann auch zeitweilig nicht verlassen, aber es ist doch wie Du schreibst keine endlose Krankheit, Du schreibst von einigen Monaten nur, ein Monat und mehr ist schon vorüber nach einem weiteren wirst Du vorläufig entbehrllich sein." (Kafka, 2018, s. 54)

Cimcoz: "Ama kocanı hastaysa bırakamazsın onu; birkaç ay sürecek bir hastalık diye yazmıştın, bir aydan çoğu geçti bile, artık bırakmakta bir sakınca yok sanırım." (Kafka, 1961, s. 87)⁶

Tezel: "Şüphesiz hastalık bu aşamadayken kocanı geçici olarak bile bırakamazsın, ama senin de yazmış olduğun gibi, sonu gelmez bir hastalık değil

⁶ Metnin anlaşılabilirliğini sağlayabilmek adına çeviri eserlerden yapılan alıntılarda kaynak metin yazarının değil, çevirmenlerin adı belirtilmiştir.

bu, sadece birkaç ay demiştin, bir aydan fazlası geçti bile, bir ay daha geçerse, bir süreliğine uzaklaşabilirsin.” (Kafka, 2017, s. 68)

Öncelikle erek metnin okunduğu ilk aşamada tespit edilen çeviri metin birimlerinin bir sonraki aşamada kaynak metinde karşılık gelen ilgili metin birimleri ile karşılaştırılmasında Van den Broeck’in önerdiği modelin ikinci aşaması bu örneğin değerlendirilmesinde uygunluk arz etmektedir.

Cümlelerin geneline bakıldığında Cimcoz’un [...] *wenn die Krankheit in diesem Stadium ist, [...] yan* cümlesini gerek anlamsal gerekse dilbilgisel yönden kaynak metindeki özgün haliyle aktarmayıp, bu yan cümleyi *hastaysa* sözcüğüyle aktararak bir eksiltme stratejisi uyguladığı görülmektedir. Bu eksiltmenin erek metinde anlamsal yönden bir sakınca oluşturmadığı söylenebilir. İlgili paragrafın diğer cümlelerinde de bu türden bir eksiltme söz konusudur. Ancak cümlelerin devamında yer alan *kannst Du Deinen Mann auch zeitweilig nicht verlassen* cümlesini de *birakamazsın* sözcüğüyle karşılamış ve burada anlamsal yönden bir eksiklik ve dolayısıyla da yanlış anlamalara yol açacak bir durum oluşturmuştur. Kaynak cümlede Milena’nın eşine istinaden *eşini bir süreliğine de olsa bırakamama* durumu söz konusuysa, Cimcoz’un çevirisinde erek okur Milena’nın eşini dönmemek üzere terk etme düşüncesinde olduğu anlamını çıkartacaktır. Erek okur Milana’nın içinde bulunduğu şartlar hakkında eksik bilgiye sahip olacaktır. Milena tek bir seçenekten bahsetmemektedir, önünde üç yol bulunduğunu paylaşır Kafka’yla ve bu üç yoldan ikisi eşini terk etmekle ilgilidir. Bu bakımdan Cimcoz’un metin birimi çevirisinde Van den Broeck’in de belirttiği gibi isteğe bağlı bir kayma söz konusudur ve bu kayma metin biriminin anlamsal açıdan farklılaşmasına neden olmuştur.

Tezel’in çevirisine bakıldığında kendisinin kaynak metin cümlesine sözcüğü sözcüğüne bağlı kalarak çevirdiği görülmektedir. Tezel’in yazarın biçiminden uzaklaşmamak adına kaynak metnin dilsel yapısına bağlı kaldığı gözlemlenmektedir.

2. Örnek, 24. Mektup:

Kafka: “... meine Welt stürzt sich ein, meine Welt baut sich auf, sieht zu, wie Du (dieses Du bin ich) dabei bestehst.” (Kafka, 2018, s. 55)

Cimcoz: “Dünyam yıkılıyor, yeniden kuruluyor, bak bakalım, başının çaresine! (Buradaki “baş” kendi başım).” (Kafka, 1961, s. 53)

Tezel: “... dünyam yıkılıyor, yeniden kuruluyor, bak bakalım nasıl başa çıkacaksın (burada “sen” derken kendimi kastediyorum).” (Kafka, 2017, s. 69)

Örnek olarak seçilen cümlelerin başı *dünyam yıkılıyor, dünyam yeniden kuruluyor* şeklinde iyelik ekini içeren bir anlatıma sahipken, Kafka *tüm bunlar olup biterken senin* (buradaki sen ile kastedilen aslında 1. Tekil şahıs, yani kendisidir) *nasıl ayakta kalabildiğini izliyor* diye devam ederek kendisinden ikinci tekil şahıs olarak bahsetmektedir ve cümledeki *sen (senin)* sözcüğüyle de kendisini kastettiğini parantez içinde ayrıca not düşerek göstermektedir. Her iki çevirmen de Kafka’nın parantez içindeki bu açıklamasını dikkate alarak ifadeyi erek metne taşımıştır. Ancak erek okurda oldukça yadırgatıcı bir etkiye sahip olacak biçimde aktarmışlardır. Cimcoz cümledeki

Türkçe anlatım zorluğunu kelime oyununa başvurarak aşmaya çalışmıştır. Çeviri eseri boyunca kaynak metne cümle ve sözcük düzlemde bağlı kaldığı gözlemlenen Tezel bu örnekte de büyük oranda kaynak metne bağlı kalmıştır. Fakat Kafka'nın kendi benliğine ve yaşantısına karşı hissettiği yabancılaşmayı aktarabilmek için kullandığı 'sen' şahıs zamirini çevirisindeki cümlede kullanmamış ve kaynak eserdeki duygu durumunu erek okura yeterince yansıtamamıştır. Sonuç olarak parantez içinde belirtilen açıklama da anlamsız kalmıştır. Oysa buradaki zorluk bir açıklama ya da ekleme stratejisine başvurarak aşılabilecek bir zorluktur.

5.2 Anlatım Biçimine Bağlı Özne Değişikliğinin Söz Konusu Olduğu Çeviriler

3. Örnek, 13. Mektup:

Kafka: "Oder richtiger: Du bist gar nicht müde, sondern unruhig, sondern fürchtest Dich nur einen Schritt zu tun auf dieser von Fuß-Fallen strotzenden Erde, ..." (Kafka, 2018, s.33)

Cimcoz: "Yorgunluk diye adlandırmak doğru değil belki, ama rahat değilim, korkuyorum. Düşenlerle böbürlenen bir dünyada yaşıyoruz ... " (Kafka, 2017 s. 50)

Tezel: "Daha doğrusu şöyle: Yorgun filan da değilsin, huzursuzsun, bu ayak-kapanlarla dolu dünyada adım atmaya korkuyorsun, ..." (Kafka, 2017, s. 49)

Bu örnekte erek okur Cimcoz'un kendine özgü çeviri stratejisi ve anlatım üslubuyla karşı karşıya kalmaktadır. Cimcoz bu mektupta genel itibarıyla Kafka'nın üslubunu erek metne yansıtmama eğilimi göstermiştir. Kafka zaman zaman kendisine yabancılaşarak kendisinden bir yabancıdan bahseder gibi bahsetmekte ve dış gözlemde bulunmaktadır. Mektubun öznesi Almancada *du* yani 2. tekil şahıstır. Ancak Cimcoz Kafka'nın anlatım biçimini bu örnekte de görüldüğü üzere birinci tekil şahsa dönüştürmüştür. Tezel ise kaynak metin üslubunu mümkün olduğunca korumaya çalıştığı çevirisinde, bahse konu olan kısmı kaynak metin odaklı çevirerek ikinci tekil şahıs anlatımı kullanmıştır.

Ayrıca mektupta yer alan [...] *sondern fürchtest Dich nur einen Schritt zu tun auf dieser von Fuß-Fallen strotzenden Erde, [...]* cümlesini Cimcoz *uyarlama* boyutunda dönüştürmüş ve *Düşenlerle böbürlenen bir dünyada yaşıyoruz* olarak çevirmiştir. Aynı zamanda *eksiltme* stratejisini de uygulayarak Almanca *Fuß-Fallen* sözcüğünü ve anlamını erek metne taşımamıştır. Tezel ise bu cümleyi [...] *bu ayak-kapanlarla dolu dünyada adım atmaya korkuyorsun, [...]* şeklinde çevirmiştir. Yapılan çeviri tercihleri iki çevirmenin genel eğilimlerini de göstermektedir. Cimcoz'un eğilimi uyarlama yapma yönünde bir çeviri stratejisiyken, Tezel'in çevirisi kaynak odaklılık eğiliminde ve hatta kimi noktalarda yabancılaştırmaya vardırarak boyutta sözcüğü sözcüğüne çeviri stratejisidir.

5.3 Sözcük Düzeyinde Ortaya Çıkan Çeviri Sorunları

4. Örnek, 5. Mektup:

Kafka: “Nur wie Sie dann zwischen den *Kaffeehaustischen* weggingen, Ihre Gestalt, Ihr Kleid, das sehe ich noch.” (Kafka, 2018, s. 6)

Cimcoz: “... *pastanede*, masaların arasında geçip gidişinizi çok iyi anımsıyorum. Biçiminizi, giyişinizi görür gibiyim.” (Kafka, 1961, s. 5)

Tezel: “Sadece *kafe masalarının* arasında geçip gidişiniz, görünüşünüz, elbiseniz, bunlar gözümün önünde...” (Kafka, 2017, s. 21)

Çevirmenler sözcük seçimleriyle erek okurun imgelemesini de belirleyebilmektedir. Örnekte yer alan *Kaffeehaustische* sözcüğünün erek dile aktarımında da böyle bir yönlendirme söz konusudur. *Kaffeehaus* sözcüğü bağlama ve zamana göre Türkçede farklı sözcüklerle karşılanabilmektedir. İki farklı dönemde ilgili metnin çevirisini yapan çevirmenlerde de bu durum gözlemlenmektedir. Erek metnin oluşturulduğu zaman dilimi dikkate alındığında o yıllarda Avrupa’daki *cafe* kültürünün Türkiye’de erek kültür dizgesinde henüz oluşmadığından Cimcoz bu ifadeyi *pastane* sözcüğü ile taşımıştır. Ayrıca kaynak metinde geçen *Kleid* sözcüğünü isim olarak almayıp, *giyinmiş olmak* eylemi ile ifade ederek bir anlamda belki giyim tarzını belki de fiziki yapısı ve giymiş olduğu kıyafetler arasındaki uyumu vurgulamak istediğinden, daha genel bir sözcük kullanımı tercih etmiştir. Cümle temelinde çeviri birimi incelendiğinde Cimcoz’un cümle dizilimi açısından da *yeniden düzenleme* (Berk & Meriç, 2005, s. 33) stratejisi izlenmiş olduğu görülmektedir. Günümüzde ise gençlerin bir araya geldiği mekanlar *pastaneden* ziyade *cafelerdir*. Bu yönüyle Tezel’in çevirisi Türk toplumunun değişim ve dönüşümünü yansıtmaktadır. Çevirisinde *kafe* sözcüğünü kullanarak ödünçleme çeviri stratejisini uygulayan Tezel *Kaffeehaustisch* sözcüğünü Türkçeye *kafe masası* isim tamlaması olarak çevirmiş ve bu da çevirmenin kaynak odaklı bir çeviri stratejisini benimsediğini göstermektedir. Aynı yaklaşım cümle içerisinde geçen *Kleid* sözcüğünün Türkçeye aktarımında da görülebilmektedir. Sözcüğün ilk anlamı olan *elbise* sözcüğü ile tercüme edilmesi, çevirmenin kaynak odaklı bir düşünce ile çevirisini ilerlettiğini göstermektedir.

5. Örnek, 4. Mektup:

Kafka: “..., auch den Dank für das Heft, das mich rührt und beschämt, traurig macht und freut.” (Kafka, 2018, s. 9)

Cimcoz: “..., defter için teşekkürü de yarına bırakıyorum, dokundu bana, utandırdı beni, ama sevindirdi de.” (Kafka, 1961, ss. 8-9)

Tezel: “..., beni duygulandıran ve utandıran, üzen ve sevindiren dergi için edeceğim teşekkür de.” (Kafka, 2017, s. 23)

Bir diğer dikkat çeken çeviri ise *Das Heft* sözcüğünü Cimcoz’un çevirisinde bağlamı dikkate almayarak sözcüğün birinci karşılığını alarak *defter* şeklinde, Tezel’in ise bağlamı göz önünde bulundurarak *dergi* şeklinde çevirmesidir. Özellikle 3. Mektupta Milena’nın yaptığı çeviriler ile ilgili verilen bilgiler ve daha sonraki mektuplar düşünüldüğünde

burada *Das Heft* ile bir dergi, fasikül ya da nüshanın kastedildiği anlaşılmaktadır. Fakat burada Heft ile Milena'nın yaptığı çevirilerin manuskripti kastediliyor da olabilir. Kaynak metin bir bütün olarak ele alındığında bu cümlede Heft ile kastedilen bir dergi de olabilir, Milena'nın yaptığı çevirilerin bir ön çalışması olan bir defter de olabilir. Dolayısıyla Heft sözcüğü için her iki çevirmenin tercih ettiği karşılık *kabul edilebilirdir* (Tourey, 1995). Fakat birbirinden tamamen farklı iki sözcük kullanılmış olması Türkçe ve Almanca dilleri arasındaki imgelem ve anlamsal farklılıkları gözler önüne sermektedir.

6. Örnek, 9. Mektup:

Kafka: “[...] ich hätte es über alle Hindernisse hinweg auf dem Liegestuhl nicht ausgehalten und wäre einen Tag später in Ihrem Zimmer gestanden.” (Kafka, 2018, s. 19)

Cimcoz: “[...] ne yapar yapar, bütün engelleri hiçe sayar, yattığım yerden fırlar, odanızda alırdım soluğu.” (Kafka, 1961, s. 49)

Tezel: “[...] bütün engellere rağmen şezlongumda daha fazla oturamaz, ertesi gün soluğu odanızda alırdım.” (Kafka, 2017, s. 35)

Cimcoz Türkçe karşılığı şezlong olan *Liegestuhl* sözcüğünü çevirisine almayıp bunu *yattığım yerden* betimlemesiyle erek okura sunmuştur. Cimcoz'un izlediği stratejiyi adlandırmak oldukça güçtür. İlk bakışta kısaltma stratejisi olarak değerlendirilebilecek gibi görünse de kısaltma stratejisinde kaynak metindeki ifadenin *görelî olarak daha kısa bir hale getirme işlemi* [...] (Berk & Meriç, 2005, s. 33) söz konusudur. Ancak burada tam tersi bir durum söz konusu olup tek bir sözcükle (şezlong) karşılanabileceken *yattığım yerde* denilerek bir uzatma meydana gelmiştir. İkinci akla gelen durum ise çevirinin yapıldığı tarih göz önünde bulundurularak *şezlong* sözcüğünün henüz toplumda yaygın olarak bilinmiyor olma ihtimalidir ve Cimcoz çevirisinde bir yabancılaştırma etkisi yaratmamak adına Fransızcadan ödünçleme yoluyla alınan *şezlong* sözcüğünü kullanmak istememiş olmasıdır. Çünkü aynı sözcük Kafka'nın 11. ve 14. mektuplarında da bulunmaktadır ve Cimcoz 11. Mektuptaki *Liegestuhl* sözcüğünü *açılır kapanır sandalya*, 14. mektuptaki *Liegestuhl* sözcüğünü ise *uzun iskemle* olarak Türkçeye aktarmıştır.

Cimcoz'un çeviri tercihinin okurun zihninde belirsiz ya da eksik bir durum yaratma ihtimali vardır. Almanca metindeki *Liegestuhl* sözcüğü ile özel bir durum, bağlam oluşmaktadır. Kafka'nın bahçe ya da balkonda istirahat ettiği bağlamından uzaklaşma durumu söz konusu olabilmekte ve Kafka'nın yatağında ya da koltuğunda yatıyor olduğu imgesinin oluşma ihtimali doğmaktadır. Cimcoz bu eksikliği *bahçede* ya da *balkonda* sözcüklerini ekleyerek giderebilirdi. Ancak dikkatli okur gerek ilgili mektuptan gerekse önceki mektuplardan buradaki eksikliği doldurmakta güçlük yaşamayacaktır. Cümlelerin tamamı dikkate alındığında Cimcoz'un cümleyi sık sık başvurduğu *yeniden düzenleme* stratejisine göre aktardığını söylemek doğru olacaktır.

Tezel'in çevirisinde bugünün dilsel imkânı doğrultusunda *Liegestuhl* sözcüğü *şezlong* sözcüğü ile sunulmakta ve çevirmen kaynak odaklılık yaklaşımına bağlı kalmaktadır. Cümlede göze çarpan değişiklik sözcüğe iyelik ekinin getirilmiş olmasıdır. Cümlede yer alan zaman zarfına çevirisinde yer veren çevirmen, tıpkı Cimcoz gibi *soluğu*

bir yerde almak deyimini kullanarak bir yere hemen gitmek anlamını çevirisinde vermiştir.

7. Örnek, 26. Mektup:

Kafka: “In diesen *Wachträumen* besteht Wien nur aus einem kleinen stillen Platz, die eine Seite bildet Dein Haus, gegenüber ist das Hotel in dem ich wohnen werde, links davon steht der Westbahnhof, in dem ich ankomme, links der Franz Josefs Bahnhof, von dem ich wegfahre, ja und im *Erdgeschoss* meines Hauses ist freundlicher Weise noch eine vegetarische Speisestube, in der ich esse,” (Kafka, 2018, s. 60)

Cimcoz: “[...] Kendi *yarattığım* bir Viyana vardır *kafamda*; [...] Yarattığım bu Viyana küçük sessiz bir alandır yalnız. Alanın bir yanında senin evin, evinin karşısında kalacağım otel; solda Batı Demiryollarının istasyonu, o istasyona ineceğim Viyana’ya geldiğimde; Franz Josef istasyonu onun solunda, ayrılırken de bu istasyondan bineceğim tren Kaldığım otelin *bodrumunda* yalnız sebze pişiren bir de lokanta vardır: Ağzıma et koymadığıma göre, yemeklerimi orada yiyebilirim, ...” (Kafka, 1961, s. 43)

Tezel: “Bu *hayallerde* Viyana yalnız küçük, sessiz bir meydandan oluşur, bir tarafta senin evin vardır, karşısında ise benim kalacağım otel, onun solunda şehre geldiğim Batı İstasyonu, solda şehirden ayrılacağım Franz Josef İstasyonu, evet ve ne hoştur ki *evimin altında* sebze yemekleri yapan bir lokanta, orada yemek yiyorum, ...” (Kafka, 2017, ss. 73-74).

Cümledeki *Wachträumen* sözcüğünü Cimcoz çevirisine taşımayıp, cümleyi yeniden düzenleme ihtiyacı hissederek *Kendi yarattığım bir Viyana vardır kafamda* şeklinde dolaylı bir anlatıma başvurmuş ve *kafamda yarattığım* sözcük grubuyla aktarmıştır. Tezel ise çevirisinde bu sözcüğü *hayal* ile karşılamıştır. Oysa *Wachträumen* sözcüğünün Türkçe karşılığı olan *gündüz düşlerinin* tercih edilmesiyle çeviride anlamsal bir kaymanın önüne geçilme imkânı bulunmaktadır. Hayal ile gündüz düşleri çok farklılık içermemekle birlikte, iki durum eşit değildir. Üstelik *hayal* sözcüğünün tercih edilmesi mektupta yaratılmak istenen etkiden de uzaklaştırmaktadır erek metni. Bu durum sadece Tezel çevirisi için değil, Cimcoz çevirisi için de geçerlidir. Cimcoz da *kafamda yarattığım* ifadesi ile *hayal* durumunu işaret etmekte ve *düş* sözcüğünün çağrıştırdığı *istenilen, arzu edilen* durumu vurgulamakta yetersiz kalmaktadır.

Kafka düşlerindeki Viyana’da konakladığı yerin otel olduğunu bildirir, ancak mektubun devamında burasını *meines Hauses*, yani *evim* olarak niteler. Cimcoz Kafka’nın anlatımındaki bu adlandırma değişikliğini çevirisine yansıtmas ve Kafka’nın evim olarak açıkladığı oteli yine otel olarak çevirir. Tezel ise kaynak metinde yazılı olanı aktarır ve *evim* olarak çevirir.

Bir diğer gözlemlenen nokta ise mektupta geçen *Erdgeschoss* sözcüğünün, çevirmenlerin farklı tercihlerde bulunarak çevirdikleridir. Cimcoz *Erdgeschoss* sözcüğünü *bodrum* sözcüğü ile karşılayarak kaynak metinde kastedileni tam olarak karşılayamamıştır ve hatta anlamsal açıdan bir kayba bile neden olduğunu söylemek

mümkündür. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğünün⁷ (t.y.) açıklamasına göre *bodrum* sözcüğü *Bir yapının yol düzeyinden aşağıda kalan bölümü* anlamına sahiptir. Duden⁸'in (t.y.) açıklamasına göre *Erdgeschoss* sözcüğü *genellikle hemzeminde bulunan kat*, bir başka ifadeyle zemin kat anlamında kullanılmaktadır. Gerek Türkçe gerek Almanca sözlüklerinde bulunan açıklamalara bakıldığında, gerekse Kafka'nın mekân betimlemesi dikkate alındığında *bodrum* tercihinin uygun düşmediği anlaşılmaktadır. Çeviri boyunca kaynak odaklı bir yaklaşım sergilediği görülmüş olan Tezel'in ise ilgili sözcüğü çeviri cümlesine almadığı ve bunu *evimin altında* olarak tarif ettiği görülmektedir. Tezel'in bu sözcüğü almamasına bir neden olarak Cimcoz'un düştüğü hataya düşmemek olarak açıklanabilecekken, bir başka neden olarak da bu ifade biçimiyle erek kültürde daha sık karşılaşılmaması olabilmektedir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi Tezel çevirisinde sık sık yabancılaştırıcı bir etki yaratacak çeviri stratejilerine başvurduğundan, öne sürülen ikinci nedenin geçerliliği oldukça düşük bir ihtimaldir.

8. Örnek, 30. Mektup:

Kafka: „Ich sah heute einen Plan von Wien.“ (Kafka, 2018, s. 72)

Cimcoz: „Bugün Viyana'nın planını gördüm.“ (Kafka, 1961, s. 55)

Tezel: „Bugün bir Viyana haritasına baktım.“ (Kafka, 2017, s. 85)

Çeviri esnasında çevirmenlerin karşılaşabileceği tuzaklardan (Falsche Freunde) biri biçimsel eşdeş sözcüklerdir (bkz. Berk & Meriç, 2005, s. 39). Cimcoz da çevirisinde biçimsel olarak eşdeş olan sözcüklerden birinin tuzağına düşmüştür ve Almanca *Plan von Wien* ifadesini *Viyana'nın planı* diye çevirmiştir. Oysa Almanca ifadenin Türkçe karşılığı Tezel'in de aktardığı şekliyle *Viyana haritası*dır. Aynı zamanda Cimcoz'un 'von' edatını karşılamak için Türkçede aidiyet bildiren ek kullanması da bir anlatım bozukluğuna yol açmıştır.

9. Örnek, 33. Mektup:

Kafka: “Dienstag ist glaube ich Feiertag, vielleicht ist das Postamt, wohin ich Dir dann aus Wien telegraphieren oder Rohrpost schreiben will geschlossen.” (Kafka, 2018, s. 77)

Cimcoz: “Yanılmıyorsam Salı günü bayram, mektup ya da telgraf eline geçmeyebilir.” (Kafka, 1961, s. 57)

Tezel: “Yanılmıyorsam Salı günü bayram, Viyana'ya gelince sana telgraf çekeceğim ya da pnömatik posta göndereceğim postane belki kapalıdır.” (Kafka, 2017, s. 89)

Türkçe karşılığı pnömatik posta olan *Rohrpost* sistemi Türk kültürünün yabancı olduğu bir iletişim ağıdır. Cimcoz eserin çevirisinde benimsediği erek kültür odaklı bir çeviri yaklaşımına uygun şekilde tutarlı davranmış ve Türk kültür dizgesine yabancı olan

⁷ <https://sozluk.gov.tr>, Erişim tarihi 30.07.2022

⁸ <https://www.duden.de/rechtschreibung/Erdgeschoss>, Erişim Tarihi 30.07.2022

bu kültür olgusuna çevirisinde yer vermemiş *Rohrpost* sözcüğünü genelleştirerek ya da yansızlaştırma stratejisi olarak da adlandırılabilir bir çeviri stratejisini izleyerek *mektup* olarak aktarmıştır. Cimcoz aynı cümlede eksiltme stratejisi uygulayarak *wohin ich Dir dann aus Wien* ilgi cümlesini erek metnine almamıştır. Ancak bu eksiltmenin eserde herhangi bir anlamsal eksikliğe yol açtığı söylenemez.

Tıpkı Cimcoz gibi Tezel de kendi benimsediği kaynak kültür odalı çeviri tutumuna uygun bir çeviri gerçekleştirerek ilgili posta sistemi hakkında bilgi sahibi olmayan erek okura yabancılaştırıcı bir çeviri sunmuştur.

10. Örnek, 38. Mektup:

Kafka: “... Der erste so traurig, trauriges Bahnhofsgesicht, traurig nicht so sehr wegen seines Inhalts, als weil er *veraltet* ist, alles das schon vorüber ist, der gemeinsame Wald, die gemeinsame *Vorstadt*, die gemeinsame Fahrt. ... ” (Kafka, 2018, s. 83)

Cimcoz: “... Cuma günkü üzüntülü, istasyondaki yüzün gibi ... bu üzüntü yazdıklarından ötürü değil, *o günlerin geçmiş olmasından* geliyor, belli. *O yollar*, bindiğimiz taşıtlar, içine daldığımız orman yok artık.” (Kafka, 1961, s. 60)

Tezel: “... İlki çok hüznü, istasyondaki yüzün gibi, bu hüznü içindekilerden çok, *eskimiş olmasından* kaynaklanıyor, hepsi geçmişte kaldı, beraber ormana gidişimiz, *kenar mahallelerde* beraber dolaşmamız, beraber yürüyüşümüz.” (Kafka, 2017, s. 94)

Bu örnekte Kafka'nın demek istediğini bağlam üzerinden değerlendirerek Türkçede yeniden ifade eden Cimcoz, bu açıdan kaynak metnin cümle yapısından uzaklaşmış fakat cümlenin kaynak dizgede oluşturduğu anlamı erek dizgeye taşıyabilmiştir. Örneğin *Vorstadt* sözcüğünü *yollar* kelimesi ile karşılamış ve imgelem olarak bir eksilme söz konusu olsa da metnin akıcılığını korumuştur. Aynı sözcüğü Tezel *kenar mahalle* sözcüğü ile karşılamıştır. Sözcük günümüzde genelde *yoksul kişilerin ikamet ettiği gecekondu bölgesi* için kullanılmaktadır, fakat Kafka'nın burada *Vorstadt* ile vurgulamak istediği Milena ile gözlerden uzak yaptığı gezintilerdir, dolayısıyla şehir merkezine uzak yerlerde yaptıkları gezintiler. Tezel'in genel çeviri tutumu bu örnekte de gözlemlenebilmektedir. Kaynak metne sözcüğü sözcüğüne bağlı kalarak yaptığı çeviride ilk göze çarpan ise *veraltet* sıfatını sözcüğün ilk anlamı olan *eskimiş* sözcüğü ile vermiş olduğudur. Fakat Kafka'nın burada kastettiği bağlamdan da anlaşılacağı üzere *geçmiş* yani *geçmişte kalmış olmasındadır*. Tezel'in ilgili cümlede kaynak metne bağlı kalmaktan dolayı bağlama ve akışa uygun sözcük tercihi bulunmadığı görülmektedir. Aynı sıfat Cimcoz tarafından kaynak metindeki bağlamdan oluşan anlama istinaden Türkçeye aktarılmıştır.

5.4 Anlamsal Düzeyde Ortaya Çıkan Çeviri Sorunları

11. Örnek, 10. Mektup:

Kafka: “... denn im Norden wärmen sie und im Süden geben sie Schatten” (Kafka, 2018, s. 22)

Cimcoz: "... çünkü Doğuyu ısıtır. Kuzey'i gölgelendirirlermiş!" (Kafka, 1961, s. 33)

Tezel: "...çünkü kuzeyde ısıtır, güneydeyse gölge yaparlar" (Kafka, 2017, s. 38)

Kafka, yerkürenin kuzeyinin soğuk güneyinin ise sıcak olmasından, aynı zamanda bir evin kuzey cephesinin daha serin güney cephesininse daha sıcak olduğundan yola çıkarak, *kuzeyde ısıtır, güneyde ise gölge sağlar* benzetmesiyle şışmanların ve/ya şışmanlığın yararlarından bahseder. Tezel'in çevirisinde kaynak odaklılık yaklaşımı benimsenmiş olduğundan gerek anlamsal yönden gerekse dilbilgisel açıdan bir eksiklik oluşmamıştır. Fakat Cimcoz'un cümlesinde anlamsal yönden kayma söz konusudur çünkü çeviride *doğunun sahip olduğu iklimi sağlayanın, şışmanlık olduğu* anlamı ortaya çıkmaktadır. Bir nevi iklimi belirleyen şışmanlıktır. Ayrıca *Norden* sözcüğünü çevirisinde *doğu* olarak alan Cimcoz *Süden* sözcüğünü ise *kuzey* olarak çevirmiştir. Cimcoz sözcükleri anlamları bakımından tamamen farklı yön ifadeleriyle Türkçeye aktararak bilgide yanlışlığa sebebiyet vermiştir.

12. Örnek, 37. Mektup:

Kafka: "Morgen schicke ich Dir *den Vater-Brief* in die Wohnung, .." (Kafka, 2018, s. 81)

Cimcoz: "Yarın sana *babama yazdığım mektubu* göndereceğim, ..." (Kafka, 1961, s. 60)

Tezel: "*Baba mektubunu* yarın senin evine göndereceğim,..." (Kafka, 2017, s. 93)

Daha önceki mektuplardan Kafka'nın babasına bir mektup yazdığı ama bunu babasına henüz göndermediği, bu mektubu Milena'ya göndereceği ve böylece Milena'nın onu biraz daha yakından tanıyabileceği bilinmektedir. Bu nedenle Cimcoz *babama yazdığım mektup* ifadesiyle Kafka'nın neyi kastettiğini, ne demek istediğini daha iyi ifade edebilmişken, Tezel kaynak metne bağlı kalma tutumundan dolayı Türkçede anlamsal bakımdan net bir ifadeye sahip olmayan bir cümle dizilimini tercih etmiştir.

Kafka'nın 1919 yılında kaleme aldığı *Brief an den Vater (Babaya Mektup)* adlı eseri, babası Hermann Kafka ile arasında 1919 yılında yaşamış olduğu bir çatışmaya dayanmaktadır (Sunar, 2009, ss. 32-33). Çevirilerden yola çıktığımızda Cimcoz'un *der Vater-Brief* 'i *babama yazdığım mektup* ifadesi ile tam olarak verebildiğini, Tezel'in ise çeviriyi yaparken önceki mektuplarda Kafka'nın babasına mektup yazdığı bilgisini gözden kaçırdığı ve yine Tezel'in çevirisini 2009 yılında yaptığı göz önüne alındığında Kafka'nın *Briefe an Vater* eserini göz ardı ettiğini söylemek mümkündür. Bu noktada çevirmenin çevirdiği alan (Kautz, 2002, s. 20) ve eğer çevirdiği eser özellikle bir edebi eser ise, yazarın diğer eserleri hakkında detaylı bilgiye sahip olmasa da haberdar olmasının yapacağı çeviri için ne derece önemli olduğu somut bir örnek üzerinden görülmektedir. Tezel benimsenmiş olduğu makro strateji bağlamında bu çevirisini 'babaya mektup' biçiminde gerçekleştirebilirdi. Böylece 'baba-mektup' ifadesinin oluşturabileceği 'önemli, ağır mektup' anlamının önüne de geçilebilirdi.

13. Örnek, 38. Mektup:

Kafka: “Um 6:30 und kommt um 11 Uhr Vormittag an.” (Kafka, 2018, s. 85)

Cimcoz: “sabah 5:30’da bir tren varmış, on birde Viyana’da oluyormuş.” (Kafka, 1961, s. 62)

Tezel: “Altı buçukta kalkıyor, on birde varıyor.” (Kafka, 2017, s. 97)

Çeviri cümleleri öncelikle zaman kipi bakımından incelenmek istendiğinde kaynak metin birimi şimdiki zamanda yazılmış olmasına rağmen Cimcoz’un çeviriyi rivayet birleşik zamanda, Tezel’in ise şimdiki zamanda yapmış olduğu görülmektedir. Ayrıca günlük konuşma dilinde her ne kadar toplu taşıma için *kalkmak* sözcüğü kullanılsa da yazı dilinde toplu taşımlar için kullanılan sözcük *hareket etmektir*. Tezel *kalkmak* ve *varmak* sözcükleri ile erek alıcının yadırgamayacağı bir çeviri tutumu izlemiştir. Cimcoz ise Tezel’e nazaran daha serbest bir çeviri stratejisi izlemiştir. Her iki çeviri Toury’nin (1995) çeviriye dair betimsel yaklaşımı göz önüne alındığında kabul edilebilir çeviri olarak değerlendirilebilir.

Bu örnekte göze çarpan bir diğer nokta ise saatlerin çevirisidir. Almancanın resmi ve gayri resmi saatlerinin çeviri konusunda nasıl kafa karışıklığına sebebiyet verebileceği görülmektedir. Almancada buçuk ifadeleri günlük yaşamda gerçekte olan saatten bir saat ileriye belirtir, bir başka deyişle saat altı buçuksa (06:30) bu saat dilimi sözlü konuşmalarda *yedi buçuk (halb sieben)* olarak ifade edilir. Dijital saat olarak adlandırdığımız 06:30, yani *altı otuz (sechs Uhr dreißig)* ifadesi resmi saat söylemidir. Kafka mektubunda saati yazılı olarak altı buçuk şeklinde değil, resmi biçiminde (6:30) ifade etmektedir. Bu durumda öncelikle Cimcoz’un çeviri tercihinin hatalı, Tezel’in tercihinin ise doğru olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Çünkü Kafka 6:30 olarak resmi şekilde bir saat ifadesi kullanmış olmasına rağmen Cimcoz saati konuşma dilinde ifade edildiği şekliyle çevirmiştir ve çevirmen kararının kaynak metin birimi ile erek metin birimi arasında bir tutarsızlığa neden olduğu görülmektedir. Ancak bir sonraki mektupta Kafka yine saatlere değinmekte ve bu durumda da tam tersi bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

14. Örnek, 39. Mektup:

Kafka: “Bis 09:30 war ich mit dem Mädchen beisammen, um 9 hatte Max angesagt, sind wir bis 01:30 herumgegangen.” (Kafka, 2018, s. 87)

Cimcoz: “Akşam sekiz buçuğa kadar kızla dolaştım- Max dokuzda gelirim demişti- gece yarımaya kadar da Max’la gezdik.” (Kafka, 1961, s. 63)

Tezel: “sekiz buçuğa kadar kızla beraberdim, dokuzda Max geleceğini haber verdi, yarımaya kadar da onunla gezdik.” (Kafka, 2017, s. 98)

Amman’a (1990, s.212) göre gerek kaynak metin gerek erek metin, metin içi tutarlılık bakımından incelenmeli ve değerlendirilmelidir. Bu örnekte görüldüğü gibi Cimcoz saatlerin çevirisi konusunda tutarlılık göstermiş ve Kafka’nın saat ifadelerini bir önceki mektupta olduğu gibi günlük, bir diğer ifadeyle gayri resmi saat söylemine uygun olarak çevirmiş ve bir anlamda sözel kalıbı yazılı ifadeye taşımıştır. Tezel’in çevirisindeyse

tutarsızlık söz konusudur. Çünkü Tezel bir önceki örnekte 6:30 olan ifadeyi altı buçuk olarak çevirmiş, fakat bu mektupta 9:30 ifadesini sekiz buçuk olarak çevirmiştir. Ayrıca Kafka'nın bu mektubunda kendisinin dijital saat yazımını günlük saat ifadeleri için de kullandığı görülmektedir. Kafka arkadaşı Max'tan on iki buçukta ayrılmış ve saat gece birde Milena'ya mektubunu yazmıştır. 'Milena'ya Mektuplar' adlı eser her ne kadar edebi bir eser olarak alınırsa da aynı zamanda Kafka'nın hayatına dair gerçekleri de yansıtmaktadır. Bu anlamda bilgilendirici metin türü özelliklerini de taşımaktadır. Eseri Kafka'nın hayatı hakkında bilgi edinmek amacıyla inceleyecek bir araştırmacı için bu eserin estetik yönü ikinci plana düşerek, bilgilendirici yönü öne çıkacaktır. Yapılan çeviri bu bakış açısına göre değerlendirildiğinde Kafka'nın yaşamına dair verilen bilginin eksik aktarılmasından ziyade, hatalı bilgiye yol açacak bir aktarımın gerçekleştiği söylenebilir.

Ayrıca Tezel'in çevirisinde sanki Max geleceğini ancak saat dokuzda haber vermiş gibi bir anlam çıkmaktayken, Cimcoz'un çevirisinde Max'ın saat dokuzda geleceğini daha önceden bildirmiş anlamı çıkmaktadır. Kaynak metinde kullanılan zaman Plusquam Perfekt, yani daha önce yaşanan bir durum söz konusudur. Kullanılan zaman kipinden yola çıkıldığına Cimcoz'un çevirisinin kabul edilebilir olduğunu söylemek mümkündür.

6. Sonuç

Çevirmen, edebi metinlerin çevirisinde sanatsal bir eylem gerçekleştirmekte ve dolayısıyla bir sanat eseri ortaya koymaktadır. Çünkü bir edebi eser ne sıradan bir dil kullanımına ne sözcük seçimine ne de cümle dizimine sahiptir. Ve çevirmene düşen görev, ilgili edebi eseri sanatsal dil kullanımıyla erek dilde ortaya koyarak yeniden yaratım süreci gerçekleştirmektir. Modern Alman Edebiyatının en büyük temsilcilerinden olan Franz Kafka gibi bir yazarın eserini dilimize kazandırırken, Kafka'nın özgün eserde kullandığı dili, eserin estetik boyutunu, eserde çizdiği dünyayı Türkçede verebilmek, onun biçimini korumak, çevirmenin en büyük sorumluluklarından biridir.

Bu çalışmada 20. yy'ın önde gelen yazarlarından biri olan F. Kafka'nın *Briefe an Milena* adlı eserinin Türkçe çevirilerine karşılaştırmalı olarak yer verilmiştir. Öncelikle her iki çeviri eserin ve daha sonrasında özgün eserin baştan sona okunarak ve bir sonraki adımda çeviri eserlerdeki çeviri sorunlarının özgün eserle karşılaştırılarak tespit edilmesinin amaçlandığı bu çalışmada elde edilen örnekler kültürel, sosyolojik, dönemsel gibi farklı boyutlardan incelenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Seçilen örneklerin değerlendirilmesi sonucunda Adalet Cimcoz'un çeviri eserin kaleme alındığı dönem içerisinde bütünsel olarak değerlendirildiğinde Eser Tezel'e nazaran erek odaklı bir çeviri yaptığı, kimi cümleleri böldüğü, erek okuyucunun yabancı olarak algılamayacağı bir dile dönüştürdüğü söylenebilir. Buna karşın Eser Tezel'in kaynak metne gerek söz dizimi gerek anlamsal bakımdan bağlı kaldığı ve bu nedenle Türk dilinin dilsel ve anlamsal sınırlarını ve olanaklarını zorladığı ifade edilebilir. Tezel'in çevirisiyle erek okur karşısındaki metnin kendi kültürü içerisinde doğmadığı ve farklı bir kültürün ürünü olduğunu fark edebilmektedir. Cimcoz'un çevirisinde erek okur alışık olduğu biçem ve söylem türleriyle daha fazla karşı karşıya kalmaktadır.

Burada yer verilmeyen fakat çeviri eserler bir bütün olarak değerlendirilip, mektupların geneli göz önüne alındığında Cimcoz'un çevirilerinde dönemin dil politikasının izlerinin bulunduğu ve sözcük tercihlerini daha çok Türkçe dilinden yaptığı (ör: yin), Tezel'in ise zaman içerisinde toplumun dil kullanımına yerleşmiş olan sözcükleri tercih ettiği görülmektedir (Ör: Arapça: vücut). Sözcük seçimi bağlamında Cimcoz'un çevirisi erek dilde geçerli bir seçim olmasına rağmen *bugün* okunduğunda okuyucuların kimi sözcüklerin anlamı için sözlüğe ihtiyaç duyacakları söylenebilir. Buna karşın Arapça sözcük seçiminde bulunan Tezel'in çevirisi ise bu bağlamda daha anlaşılırdır. Çünkü günümüz Türkçesinde bazı kelimelerin her ne kadar Türkçe karşılığı olsa da kullanılmadıklarından dolayı yadırgatıcı bir etki bıraktığı, Arapça gibi yabancı dil kökenli sözcüklerin ise toplum tarafından kabul gördüğü için daha anlaşılır olduğunu söylemek mümkündür.

Ayrıca Cimcoz çeviri eserinde erek dil ve kültüre, dolayısıyla okura daha yakın bir noktada durarak bir çeviri yapmış olmasına rağmen bugünün Türkiye'sinde okunduğunda çevirmenin çeviri eserde görünür olduğu söylenebilir. Öte yandan Tezel'in kaynak metin yazarına daha yakın bir noktada durarak ve bu bakımdan kaynak metne bağlı kalarak bir çeviri stratejisi izlemesi ise L. Venuti'nin (2008) bakış açısıyla değerlendirildiğinde çevirmeni çeviri eserinde görünür kılmaktadır.

Çevirmenlerin dil ile ilgili seçimlerindeki farklılıklar ile üslup bakımından sahip oldukları farklılıklar üzerinden hareketle erek metni nasıl şekillendirdiklerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada araştırmaya konu olan çeviri eserlerden ele alınan örneklerin incelenmesi ve değerlendirilmesinde doğru ya da hatalı çeviri tutumunun aranmasından ziyade, neden ve nasıl yapıldığı üzerinde durulmaya çalışılmış ve elde edilen bulgular ve çalışmaya alınamayan diğer örnekler de göz önüne alındığında, her iki çeviri eserde de çevirmenlerin kimi zaman kaynak metne bağlı kalma çabasında ötürü kimi zaman özgün eseri anlayamamasından ötürü çeviri sorunlarının ortaya çıktığı gözlemlenmiştir.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Nesrin Şevik %50 (Literatür Taraması, Veri Analizi/Yorumlama)

İkinci Yazar: Ayla Akın %50 (Çalışma Konsepti/Tasarım, Veri Toplama, Düzenleme)

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Aksoy, B. (2001). Çeviride çevirmen seçimleri ışığında çeviri eleştirisi, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1-16.
- Amman, M. (1990). Anmerkung zu einer theorie der übersetzungskritik und ihre praktischen anwendung, *TEXTconTEXT*, 3/4, 209-250
- Berk, Ö. (2001). Ulusların ve ulusal kimliklerinin oluşturulmasında çeviri yöntemlerinin rol ve işlevi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 0-0.

- Berk, Ö., & Meriç, A. (2005). Kaynak ve erek metinler arasındaki çizgide çeviri stratejileri. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 15, 27-44.
- Duden. (t.y.). Erdgeschoss. *Duden*. Erişim: 30 Temmuz 2022, <https://www.duden.de/rechtschreibung/Erdgeschoss>
- Gerzymisch-Arbogast, H. (1994). *Übersetzungswissenschaftliches Propädeutikum*. Franke Verlag.
- Gülendam, R. (2006). Modern Türk edebiyatında Çanakkeleli şair ve yazarlar. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, 4(4), 225-257.
- Hofreiter, C. (2002). Übersetzungskritik und empirische Verstaendlichkeit, Lew. N. Zybatow (Ed.), *Translation zwischen Theorie und Praxis* içinde (ss. 325-351), Peter Lang.
- Kafka, F. (1961). *Milena'ya mektuplar* (Çev. Adalet Cimcoz). Ataç Kitapevi Yayınları.
- Kafka, F. (2017). *Milena'ya mektuplar* (Çev. Esen Tezel). Can Yayınları.
- Kafka, F. (2018). *Briefe an Milena*. Karbon Kitaplar.
- Kaindl, K. (2006). Übersetzungskritik. M. Snell-Hornby, H. G. Höning, P. Kußmaul, & P. A. Schmitt (Ed.), *Handbuch Translation* içinde (ss. 373-378). Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Karantay, S (1993). Çeviri eleştirisinin bilimsel konumu üzerine eleştirel görüşler ve bir model önerisi, *Dilbilim Araştırmaları*, 4, 19-25.
- Kautz, U. (2002). *Handbuch didaktik des übersetzens und dolmetschens* (2. Baskı). Iudicium Verlag.
- Konmuş, S. (2007). *Türkçe'de Franz Kafka ve dönüşüm. Çeviribilimsel karşılaştırmalı bir inceleme* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Reiss, K. (1986). *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*, Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen (3. Baskı). Max Huber Verlag.
- Reiss, K. (2000). *Grundfragen der Übersetzungswissenschaft. Wiener Vorlesungen*. WUV Universitaetverlag.
- Schleiermacher, F. (1963). Über die verschiedenen methoden des übersetzens (1813). H. J. Störig (Ed.) *Das Problem des Übersetzens* içinde (ss. 38-70). Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Siever, H. (2010). *Übersetzen und interpretation*, Peter Lang.
- Sommerfeld, B. (2016). *Übersetzungskritik; modelle, perspektiven, didaktik*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Söğüt, M. (2018). *Adalet Cimcoz bir yaşamöyküsü denemesi*. YKY Yayınları.
- Sunar, Ş. (2009). Babalar ve oğulları, oğullar ve sevgilileri. Franz Kafka ve Babaya Mektup. *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi- Studien zur deutschen Sprache und Literatur XXI*: 2009. 31-39.
- Tosun, M. (2017). *İşlevsel çeviribilim*, Değişim Yayınları.
- Tosun, M. (2013). *Çeviri eleştirisi kuramının temelleri*. Sakarya Yayıncılık.
- Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. John Benjamin.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü. (t.y). Bodrum. *Türk Dil Kurumu sözlükleri*. Erişim: 30 Temmuz 2022, <https://sozluk.gov.tr>

Van den Broeck, R. (1985). Second thoughts on translation criticism, A model of its analytic function. Theo Hermans (Ed.), *The Manipulation of Literature, Studies in literart taranslation* içinde (ss. 54-62). Rotledge Revivals.

Venuti, L. (2008). *The translator's invisibility: A history of translation* (2. Baskı). Routledge.

Vermeer, J.H. (2006). *Versuch einer intertheorie der translation*. Frank Time.

Yücel, F. (2007). Çeviri eleştirisi neyi eleştirir. *Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(12), 39-58.

Kültür Çevirisi Kavramına Felsefi bir Yaklaşım

A Philosophical Take on Cultural Translation

Araştırma / Research

Duygu TEKGÜL AKIN

Dr. Öğr. Üyesi, Bahçeşehir Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, perihanduygu.tekgulakin@eas.bau.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-6577-4272

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, kültür çevirisi kavramına felsefi bir bakış açısı sunmaktır. Dillerarası yazılı çeviri birçok açıdan ele alınmış ve çevirinin olasılığı felsefi açıdan da irdelenmiştir. Öte yandan, Çeviribilim’de son yıllarda gittikçe merkezi bir konuma yerleşen kültür çevirisi kavramı felsefi bir zemine oturtulmamıştır. Makalenin amaçlarından biri, bu alandaki boşluğu doldurmaktır. Çalışmanın çözümü aradığı araştırma sorusu, kültür çevirisinin ne ölçüde olanaklı olduğudur; bu soruya yanıt ararken öncelikle bir kültürü anlamının olanaklılığı ele alınacaktır. Çalışmanın bir başka amacı ise kültür çevirisi kavramını felsefi açıdan ele almanın Çeviribilim alanına yapacağı katkılar konusunda farkındalık yaratmaktır. Çalışmada kültür çevirisi kavramı Antropoloji’deki kökenleriyle birlikte ele alınacak, Çeviribilim literatüründe konumlandırılacaktır. İngiliz antropolog Evans-Pritchard’ın Azande toplumuna dair analizine Peter Winch, H.O. Mounce, William P. Brandon ve Nigel Pleasants gibi Anglo-Amerikan felsefecilerin verdikleri yanıtlar karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Çalışma kapsamında Kültür Antropolojisi, Çeviribilim ve Felsefe alanlarında kaynak taraması yapılmış, ayrıca Birleşik Krallık’ta kitap kulüpleriyle yapılmış saha araştırması aracılığıyla toplanmış etnografik veriden yararlanılmıştır. Kitap kulüplerinin John Wyndham’ın *The Kraken Wakes* ve Gabriel García Márquez’in *One Hundred Years of Solitude* kitaplarını tartıştığı toplantılardan kesitler sunularak kültür çevirisinin olanaklılığı sorgulanmıştır. Bu etnografik analizin amacı, kültür çevirisi kavramını, çeviri roman okuma gibi bir çeviri eylemi bağlamında konumlandırmaktır. Yöntemsel açıdan çalışma, kuramsal tartışmayla etnografik veri analizini bir araya getirmiştir.

Anahtar Sözcükler: kültür çevirisi, Felsefe, Antropoloji, okuma, kitap kulüpleri

ABSTRACT

The study aims to provide a philosophical perspective on the concept of cultural translation. Interlingual translation has been discussed from a multiplicity of perspectives and the possibility of translation has been investigated from a philosophical perspective. On the other hand, the

concept of cultural translation, which has increasingly occupied a central position in Translation Studies recently, has not been contextualized philosophically. One of the aims of the paper is to help fill this gap. The research question that the study seeks to answer is the degree to which cultural translation is possible; while answering this question, addressing the possibility of understanding a culture is in order. Another aim of the article is to raise awareness on the contribution of a philosophical take on cultural translation to the discipline of Translation Studies. The study provides an overview of the concept of cultural translation with its roots in Anthropology and locates it within Translation Studies. The analysis of the British anthropologist Evans-Pritchard on the Azande society will form the basis of a comparative discussion of the responses of Anglo-American philosophers such as Peter Winch, H.O. Mounce, William P. Brandon and Nigel Pleasants. The study covers a literature review in Cultural Anthropology, Translation Studies and Philosophy; moreover, it draws on ethnographic data collected through fieldwork with book clubs in the UK. Excerpts from discussions on John Wyndham's novel *The Kraken Wakes* and Gabriel García Márquez's book *One Hundred Years of Solitude* have been provided in order to help investigate the possibility of cultural translation. The purpose of the ethnographic analysis is to contextualize the concept of cultural translation within the translational act of reading translated novels. Methodologically, the study combines theoretical commentary with the analysis of ethnographic data.

Keywords: cultural translation, philosophy, anthropology, reading, book clubs

1. Giriş

Bu çalışmanın amacı, kültür çevirisi kavramına felsefi bir bakış açısı sunmaktır. Dillerarası yazılı çeviri birçok açıdan ele alınmış ve çevirinin olasılığı felsefi açıdan da irdelenmiştir, fakat Çeviribilim'de son yıllarda gittikçe merkezi bir konuma yerleşen kültür çevirisi kavramı felsefi bir zemine oturtulmamıştır. Makalenin amaçlarından biri, bu alandaki boşluğu doldurmaktır. Çeviribilim'deki kültürel dönemeç ve beşeri bilimlerdeki çeviri dönemeci (bkz. Bassnett, 1998), kültür çevirisinin olanaklılığı varsayımına dayanır. Buna rağmen kültür çevirisi kavramı hem Çeviribilim'de hem de diğer disiplinlerde muğlaklığını büyük ölçüde korur: Kyle Conway (2012) bu konudaki tartışmaların "dairesele" bir şekilde ilerlediğini çünkü terimi kullanan araştırmacıların neyi kastettiğini açıkça ifade etmediğini (s. 264), kavramın tanımının "kendinden menkul" [self-evident] kabul edildiğini (s. 276) hatırlatır. Öte yandan Doris Bachmann-Medick'e göre (2006, s. 36) kültür çevirisinin başarısından ziyade başarısızlığı, Kültür Antropolojisi disiplini için daha büyük ve daha ilginç sonuçlar doğurmuştur. Aynı minvalde çevrilebilirlik/çevrilemezlik kavram çiftini temel bir hareket noktasından değerlendirmek Çeviribilim'deki kültür çevirisi tartışmalarına da düşünömsellik katacaktır; bu yüzden çevrilemezlik kavramı ve bu kavramın açtığı kapılar da makale kapsamında kısaca değerlendirilecektir.

Çalışmanın çözüm aradığı araştırma sorusu, kültür çevirisinin ne ölçüde olanaklı olduğudur; bu soruya yanıt ararken öncelikle bir kültürü anlamının olanaklılığı ele alınacaktır. Burada amaç, "kültürel anlayış" kavramıyla "kültür çevirisi" kavramları arasındaki analitik ayrımı ortadan kaldırmak değildir; ikisi arasında yöntemsel nedenlerle bir araçsallık ilişkisi varsayılmıştır: Bir kişinin kültürel eşdeğerlikler kurabilmesi, hem kendi kültürünü, hem de başka bir kültürü anladığını

göstergelerinden biridir. Kültür çevirisiyle kültürel eşdeğerlik arasındaki bağlantıyı sağlayan dayanak noktası da şu şekilde özetlenebilir: Çeviri için eşdeğerliğin temel bir ölçüt olduğunu kabul edersek (bkz. Leal, 2019), kültür çevirisini de olanaklı kılan kültürel eşdeğerliktir. Çalışmanın bir başka amacı ise kültür çevirisi kavramını felsefi açıdan ele almanın Çeviribilim alanına yapacağı katkılar konusunda farkındalık yaratmaktır.

Çalışmada kültür çevirisi kavramı Antropoloji'deki kökenleriyle birlikte ele alınacak, Çeviribilim literatüründe konumlandırılacaktır. Başka bir kültürü anlamaya dair Antropoloji alanından alınmış tartışmalar felsefi bir çerçevede değerlendirilecek, ardından iki uzun örnek üzerinden tartışılacaktır. Çalışma kapsamında Kültür Antropolojisi, Çeviribilim ve Felsefe alanlarında kaynak taraması yapılmış, ayrıca Birleşik Krallık'ta kitap kulüpleriyle yapılmış saha araştırması aracılığıyla toplanmış etnografik veriden yararlanılmıştır. (Bu verinin toplanış şekli, örneklerin verildiği bölümde ayrıntılı biçimde açıklanacaktır.) Bu etnografik analizin amacı, kültür çevirisi kavramını, çeviri roman okuma gibi bir çeviri eylemi bağlamında konumlandırmaktır. Yöntemsel açıdan çalışma, kuramsal tartışmayla etnografik veri analizini bir araya getirmiştir.

1. Antropoloji'de Çeviri ve Kültür Çevirisi

Kültür çevirisi kavramının, biri Kültür Antropolojisi, biri de Kültür Çalışmaları olmak üzere başlıca iki kullanım alanı vardır. Kültür Antropolojisi'nde bir kültürün, başka bir kültürün üyeleri için anlaşılır kılınması anlamını taşıyan terim, Kültür Çalışmaları'nda bir bireyin, farklı bir kültür alanında var olma, tutunma ve kendine yer edinme amacıyla giriştiği müzakere çalışmalarına işaret eder (Conway, 2016). Harish Trivedi (2007, s. 282) Kültür Çalışmaları alanının, Çeviribilim'in çokdillilik ilkesini aynı ölçüde benimsemediğini ve kültür çevirisi olarak tanımladığı olgunun, aynı doğal dil içinde gerçekleşmesine izin verdiğini hatırlatır. Bu çalışma kapsamında kavramın Antropoloji'deki kullanımı üzerinde durulacaktır. Antropoloji'nin temel yöntemi olan etnografide dillerarası sözlü ve yazılı çevirinin yadsınamaz bir yeri vardır, bir yazılı etnografi üretmek amacıyla girilen sözlü ve yazılı çeviri etkinliği bu çalışmanın kapsamı dışında kalmakla birlikte, araç olarak kullanılan dillerarası çeviriyle amaç olarak görülen kültür çevirisi arasındaki benzerlikler aşikârdır.

Kültür Antropolojisi alanında kültür çevirisine dair en temel metinlerden biri, Talal Asad'ın "Britanya Sosyal Antropolojisinde Kültürel Tercüme Kavramı" (1993/2014, Çev. Ayet Aram Tekin)¹ başlıklı makalesidir. Asad burada kavramın bir tarihçesini çıkararak kültür çevirisinin bu disiplinde bir metodoloji olarak kullanımına değinir. Kültür çevirisinin, 1950'lerden bu yana Antropoloji'nin kendine özgü görevinin

¹ İngilizce özgün metnin başlığında "cultural anthropology" ifadesi kullanılmış olmasına rağmen Ayet Aram Tekin'in çevirisinde "sosyal antropoloji" terimi tercih edilmiştir. Kültür Antropolojisi'yle Sosyal Antropoloji arasındaki farklar bu çalışmanın kapsamı açısından büyük bir önem arz etmese de metin boyunca toplumların simgesel üretiminin ve bu ürünlere yüklenen anlamların araştırıldığı alan Kültür Antropolojisi adıyla anılacaktır.

neredeyse banal bir tarifi haline geldiğini hatırlatan yazar (a.g.e., s. 193), kavramın çıkış noktasını “uzak bir kabilenin üyelerinin nasıl düşündüğünü başkaları için betimleme meselesi” (a.g.e., s. 194) olarak belirler. Asad’ın tartışmasında söz konusu olan dil ile kültür arasındaki ayrımın ortadan kalkması değil, kültürün, dil aracılığıyla cisim bulmasıdır. Bu araçsallık kuşkusuz dolayımıdır, basit ve sorunsuz olmaktan çok uzaktır, ama kavramsal açıdan gereklidir. Çeviribilim disiplininde de kültür çevirisi kavramının Çeviribilim’e uyarlanabilmesi için ihtiyaç duyulan kavramsal sıçrama, “metin olarak kültür” anlayışıyla sağlanır. Kate Sturge’e göre “Eğer ‘kültürün çevrilmesi,’ anlamın bir kültürel kategoriden bir başkasına aktarılarak yeniden çerçevelenmesi anlamına geliyorsa, ‘metin olarak kültür’ kavramının eklenmesi, kültür çevirisini geleneksel çeviri anlayışına bir adım daha yaklaştırır” (2007, s. 7).² Bu alıntıdan da anlaşılacağı gibi, bir kültürün adeta bir metin gibi okunması, yazılması veya oluşturulması olanaklı görünüyorsa, çevrilmesi de olanaklıdır. Asad’ın metninde ön plana çıkan izleklerden biri iç tutarlılıktır: farklı bir kültür, tutarlı bir varsayımlar bütününe dayanıyorsa bu tutarlılığın eksenlerini saptayıp (yeniden) ifade etmek hem dillerarası hem de kültürlerarası çevirinin amacı olmalıdır. Bu saptama ve yeniden ifade etme işinde de yol gösterici olan bağlamsal yorumlamadır.

Kültür çevirisi kavramının çeviri tartışmaları içinde merkezi bir konuma yerleşmesi ise 2009 yılında *Translation Studies* dergisinde Boris Buden ve Stefan Nowotny’nin editörlüğünde yayımlanmış disiplinlerarası tartışma forumu niteliğindeki çok yazarlı makaledir. Çarpıcı kuramsal önermelerin yapıldığı bu metinde Buden ve Nowotny kültür çevirisi kavramının birçok açıdan ele alındığına ve kullanımının değişken olduğuna dikkat çeker (2009, s. 196). Bu iki yazar kavrama Kültür Çalışmaları açısından yaklaşmış olsa da onların ortaya attığı temel savlara Çeviribilim’i temsilen Sherry Simon ve Michael Cronin yanıt vermiştir. Sherry Simon bir kaynak taraması aracılığıyla kültür çevirisini Çeviribilim disiplininde konumlandırırken kavramın totolojik olduğunu ileri sürer (s. 209). Cronin ise terimi göç, vatandaşlık ve diğer güncel olgularla ilişkilendirerek eleştirel bir değerlendirme yapar.

Kültür çevirisi belirli toplumsal bağlamlarda, özgül koşullarda biçimlenir. Bu çalışmaya örnek teşkil eden kitap kulüplerini bu açıdan ele alalım: Okurların farklı dönemlerde veya kültürlerde geçen romanları okuyup tartıştığı kulüp toplantıları Mary Louise Pratt’in “temas bölgesi” adını verdiği kültürel alanlara dâhil dileyebilir. Pratt’e göre bunlar “farklı coğrafyalar ve tarihlerde yaşayan halkların birbiriyle temas edip ilişkiler kurduğu, bazen de zorlama, radikal eşitsizlik ve çözümsüz çatışmalar içeren emperyal karşılaşma alanları”dır (1992/2008, s. 8). Pratt’in kendi çalışmasında kullandığı gezi yazısının alınması açıkça “emperyal” bir bağlamda gerçekleşir ama İngiliz okurların telif veya çeviri romanlar aracılığıyla kurduğu Kendi/Öteki ilişkileri de bu bağlamda ele alınabilir. Bu anlamda kitap kulüpleri katılımcılarına kültürel Öteki’yle ilgili yorumlar yapma fırsatı verir ve hem Öteki’nin, hem de Kendi’nin bireysel ve kolektif düzeyde kimlik inşasını pekiştirir (bkz. Tekgül, 2012, s. 207, Tekgül, 2019, ss. 383-384).

² Aksi belirtilmedikçe İngilizce yazılmış veya İngilizceye çevrilmiş ikincil kaynaklardan yapılan alıntıların Türkçe çevirisi yazara aittir.

3. Diğer Kültürleri Anlamanın Olasılığı Üzerine

Bu bölümde antropolog Edward Evans-Pritchard'ın Azande toplumundaki cadılık kurumuyla ilgili analizinden hareketle farklı kültürleri anlamanın olasılığı üzerinde duracağız. Azandeler Orta Afrika'da³ yaşayan bir topluluktur ve günlük hayatlarında büyü yaptırmak, büyücülere danışmak gibi doğaüstü inanış ve uygulamaların önemli bir yeri vardır. Aşağıda Evans-Pritchard'ın Azande analizine Peter Winch, H.O. Mounce, William P. Brandon ve Nigel Pleasants gibi Anglo-Amerikan felsefecilerin verdiği yanıtları karşılaştırmalı olarak inceleyeceğiz. Bu incelemenin amacı, ontolojik varsayımları radikal biçimde farklı olan toplumları anlamanın felsefi açıdan olanaklılığını değerlendirmektir.

1937'de yazdığı *Witchcraft, Oracles and Magic among the Azande* [Azanelerde Cadılık, Kâhinler ve Büyü] kitabında Evans-Pritchard, Azande toplumundaki doğaüstü inanışlar ve mistik ritüeller kültürünü ayrıntılı bir biçimde ele almıştır. Evans-Pritchard, Azande toplumuyla ilgili ilk kapsamlı çalışmayı yürüten Batılı araştırmacı olarak bu konunun kavrayış biçimine dair ilk çerçeveyi çizmiştir. Yazar kendisi büyüye inanmadığı halde büyücülük kurumunun Azande toplumunda belirli bir işlevi olduğu fikrini benimsemiştir: “Büyücülerin Azandelerin inandığı şekilde var olması şüphesiz mümkün değildir. Buna rağmen büyü kavramı, insanlarla talihsiz olaylar arasındaki ilişkileri açıklamaya yarayan ve bu olaylara tepki olarak benimsenecek hazır düşünce ve davranış kalıpları sunan bir doğal felsefe zemini oluşturmaktadır” (1937, s. 18). Anlamayı açıklamanın bir önkoşulu varsayarsak bu vesileyle Evans-Pritchard, kendi inanmadığı olgulara açıklama getirmeye ilişkin de bir çerçeve çizmiş olur. Evans-Pritchard'ın yorumuna göre Azandeler, büyücülüğü gerçekleşen talihsiz olayların sadece nedeni olarak görmez. Örneğin bir tahıl ambarının çökmesi sonucu altında oturanlar yaralanırsa, şu iki nedensellik ilişkisini kurarlar: ambarı ayakta tutan direkleri karıncalar yediği için ambar çöktü, altında oturan insanlar ise gölge diye orada oturuyordu. Öte yandan Azandeler bu iki olay arasındaki tesadüfü büyüyle açıklarlar (s. 22). Bir başka deyişle, Azande düşünüşüne göre büyücülük neden-sonuç ilişkisini olanaklı kılan ampirik bilgiyle çelişmez, ama gerçekliğe, doğaya ve doğaüstü olaylara dair farklı bir bakış açısı sunar (s. 30).

Evans-Pritchard, Batılı düşünce kalıplarıyla uyuşmayan bu inanç düzenine Azandelerin güveninin tam olduğunu açıklıyor. Örneğin, Azandelere göre büyü gücü, bir büyücünün karaciğerine yapışık halde bulunan bir kesedeki bir maddeden geliyor, kişinin yaşı ilerledikçe de bu maddenin miktarı artıyor. Dolayısıyla bu maddeyi vücudunda taşıyan çocuklar başkalarına ciddi zarar veremezler, bir kâhine danışıldığında da çocuklar büyücülükle suçlanmazlar. Öte yandan, büyüü kimin yaptırdığı sorusuna birçok denemeden sonra hâlâ yanıt bulunamazsa bir çocuğun adı geçebilir. Bir kâhinin bir çocuğu büyücü ilan etmesi durumunda, çocuğun gerçekten büyü yaptığını inanılmaz; büyücünün bir çocuğun arkasına saklanıp büyü yaptığını, bu

³ Evans-Pritchard, 1937 tarihli kitabında Azandelerin Sudan'ın güneyinde yaşadığını bildirir.

şekilde hedef şaşırttığına inanılır (ss. 7-8). Bu örnekten anlaşılıyor ki Azande mantığına göre kâhinler kendi içlerinde çelişmezler.

Azande düşünüş sistemi Batı mantığına uymasa da Evans-Pritchard sistemin kendi içinde tutarlı olduğuna inanır: “Zande zihni, kendi kültürü çerçevesinde mantıklı ve sorgulayıcı, kendi dilinin tutarlılığı konusunda da ısrarcıdır” (1937, s. 16). Bir başka deyişle Evans-Pritchard’a göre, bir başka kültürü anlamak, düşünüş şeklindeki iç tutarlığı yakalamaktan geçer. Bu ilke, bir başka kültürü anlamının olanaklılığı konusundaki değerlendirmemize ışık tutabilir.

1964 yılında yayımlanan “Understanding a Primitive Society” (İlkel Bir Toplumu Anlamak) başlıklı makalesinde felsefeci Peter Winch, bir başka kültür hakkında araştırma yapan bir sosyal bilimcinin, kavramlarla uygulamaları kendisi için anlaşılır kılmaya çalıştığını iddia eder. Bunun için de, sosyal bilimcinin kendi kültürünün rasyonalitesinin ölçütlerine tekabül edecek bir açıklama bulması gerekir. Winch, Evans-Pritchard’ın benimsemiş olduğu “bağımsız gerçekliğe uygunluk” ilkesine işaret eder (1964, s. 308).

Hem Evans-Pritchard hem de Winch’e göre bir inanç tutarlıysa, bağımsız bir gerçeklikle karşılaştırılarak gerekçelendirilebilir. Öte yandan Winch, bunun Batı’daki bilginin temeli olan ampirik yöntemlerle sınırlı olmadığını ileri sürer (Winch, 1964, s. 308). Evans-Pritchard’ın bağımsız gerçekliğe uygunluk ilkesinin Batı söylem evrenine ait olduğunu ve dolayısıyla dile bağımlı olduğunu iddia eder Winch. Winch’e göre “dile anlam kazandıran şey gerçeklik değildir. Neyin gerçek olup neyin olmadığı dilin sahip olduğu anlam çerçevesinde belirlenir” (s. 309). Buradan dilin, gerçekliği anlamamıza yarayan bir araç olduğunu, ama bir geçerlilik sınavında kullanılmaması gerektiğini anlıyoruz. Winch’in Evans-Pritchard’dan ayrıldığı nokta burasıdır; Winch, Evans-Pritchard’ı başkalarının inanç ve uygulamalarını kendi diline bağlı bir söylem evreninde sınamakla, yani etnosantrizmle suçlar.

Azande kavramlarını açıklamaya çalışırken Winch, Evans-Pritchard’ın verdiği, kâhinlerin çocukları büyücü ilan etmesi örneğine benzer bir örnek verir. Batı mantık standartlarına göre bu çelişkili bir durum teşkil etse de Winch’e göre “çelişkiye dair önermenin bağlamı, yani bizim bilimsel kültürümüzün bağlamı, büyücülüğe dair inanışların hüküm sürdüğü bağlamla aynı düzeyde değildir” (1964, s. 315). Winch’in kültürel görecilik eğilimi de bu alıntıda kendini gösterir.

Winch’e göre farklı kültürler gerçekliğe dair farklı algılara sahiptir ve bu algıları farklı düşünce sistemleri içinde işler. Winch’in, Evans-Pritchard’ın Azande büyücülüğüne dair açıklamasıyla ilgili yorumundan da anlaşıldığı gibi başka bir kültürü anlamaya çalışan gözlemci öz-düşünsel bir tutumla kendi varsayımlarını görünür kılıp yalıtılabilmelidir.

Öte yandan, kültür farkı, yalnızca farklı toplumlar arasında gözlemlenebilecek bir özellik değildir, zira küçük ölçekli toplumlarda bile farklı düşünce tarzları vardır. Winch, “kendi kültürümüz” ile “yabancı kültürler” arasındaki ayrımı yapay bulur (1997, s. 198). Nihayetinde tarihsel ve coğrafi koşullar gereği bazı kimseler kendi toplumlarının bazı kesimlerine başka toplumlardan daha “yabancı” olabilirler. Toplumdaki ayrımlar gereği

kişiler “farklı dünyaların insanları” oldukları sonucuna varabilirler. Winch, Weber’in *deutend verstehen* (yorumlamacı anlama) ve *kausal erklären* (nedensel açıklama) kavramlarına atıfta bulunarak sosyal bilimlerin amacının açıklamak değil, anlamak olduğunu ileri sürer (1958/1990, s. 111).

H. O. Mounce (1973), farklı toplumlarda gerçeklik algısını ele almak için mantığı devreye sokar. Azandelerle Avrupalıların dünyayı anlamak için aynı mantıksal süreçleri kullandığı, yani aynı adımları takip ederek sonuçlara vardıkları konusunda Evans-Pritchard ve Winch’le aynı görüşü paylaşır. Mounce’un Winch’ten ayrıldığı nokta, Azade büyücülüğünü Avrupa biliminin çarpıtılmış bir versiyonu olarak görmemesi: “Büyükçe bilimin değerlendirilmesinde kullanılabilir ortak bir gerçeklik ölçütüne gerek yok. Bilime göre neyin gerçek olduğunun ölçütü, büyüye göre neyin gerçek olduğu ölçütünden farklı olabilir” (s. 348). Mounce farklı akıl yürütme yöntemlerini açıklarken kültür farklarını ön plana çıkarıyor. Düşünürce göre insanlar doğadaki olguları açıklayabilmek için kendi kültürlerinde hazır bulunan açıklamaları kullanır. Örneğin, bir Avrupalı yağmuru meteoroloji bilgisiyle açıklarken bir Azade neden olarak büyüye öne sürebilir (s. 347). Mounce, Wittgenstein’a dayanarak mantığın dünyanın önsel bir düzeni olmadığını, öğrenilmiş bir yeti olduğunu ileri sürüyor (s. 349). Mantıksal varsayımlar çocuklukta dil edinimi sırasında içselleştirilir; Farklı kültürlerde büyüyen bireylerin farklı akıl yürütme yöntemleri kullanmaları bu nedenden olabilir.

Mounce’a göre Azade ritüellerinin bir kısmı araçsal değil, dışavurumsal eylemlerdir. Buna örnek olarak kâhin seanslarını verebiliriz: Burada kâhinin yorumları birer tahmin olarak anlaşılabilir. Kişinin duygu ve düşüncelerini ifade etmeye yönelik bu eylemler, niyetin gerçekleşip gerçekleşmemesine göre değerlendirilmemelidir. Dışavurumsal eylemler, nedensellik ilişkisi beklentisiyle yorumlanırsa araçsal eylemlerin kötü birer örneği gibi görünebilir (Mounce, 1973, s. 349). Aslında Azandeler kahinlere geleceğe dair tahminler edinmek için danışmazlar. Özetle, Mounce’a göre Azandelerin büyü uygulamalarını, Batı’da uygulandığı şekliyle araçsal bilimle aynı kefeye koymak, Batılı araştırmacıları yanlış yola götürür.

Rasyonalite tartışmasında Mounce bütün insan eylemlerinin rasyonaliteyle açıklanmayacağını ileri sürer. Avrupa kültüründe şans, tesadüf ve önsezi gibi inanışları örnek veren Mounce’a göre (1973, ss. 353-355) insanlar hem rasyonel hem de irrasyonel sayılabilecek tepkiler verir, bu açıdan da bütün Azade tutumları rasyonalite sınavına tabi tutulmamalıdır. Öte yandan, farklı kültürlerdeki inanışların biçimsel benzerliklerine göre karşılaştırma yapmanın ne kadar sağlıklı olduğu da tartışılabilir. Winch’te de paralel bir düşünce bulabiliriz. Winch, bu durumu “başka bir yaşam biçimini ciddi bir biçimde araştırmak için kendimizinkinin sınırlarını genişletmemiz şart – yalnızca diğer yaşam biçimini kendi yaşam biçimimizin sınırları içine getirmemiz yetmez, çünkü şimdiki haliyle bu ikisi varsayımsal olarak birbirinin sınırları dışındadır” şeklinde ifade etmektedir (Winch, 1964, s. 318). Schleiermacher’in ünlü “[Ç]evirmen ya yazarı mümkün olduğunca rahat bırakıp okuru ona götürür, ya da okuru mümkün olduğunca rahat bırakır, yazarı ona götürür” (1977, s. 74) sözüne benzeyen bu argümanda kültürel mesafe kat etmenin önemine vurgu yapılmaktadır.

Evans-Pritchard, Winch ve Mounce'un bakış açılarını karşılaştırdıktan sonra şimdi William Brandon'ın Winch eleştirisine bir göz atalım. Winch'e yönelik görecelik iddialarını ele alan Brandon, Winch'in betimleyici bir yaklaşıma sahip olduğunu ileri sürer. Brandon, farklı düşünce biçimlerini anlamak için dilin önemine vurgu yapar: "Farklı kültürlerin 'rasyonalite'yi değerlendirmek için kullandığı farklı ölçütleri ve 'gerçek' olanla 'gerçek dışı' olana tekabül eden farklı sözcükleri vardır; bizimkileri kullanmayı beceremiyor değiller, ölçütleri ve sözcüklerinin amaca uygun olmaması da söz konusu değil. Aslında onların 'amaçlarının' bizimki gibi bilimsel bir kültür tarafından anlaşılması olanaksız bile olabilir" (Brandon, 1982, s. 233). Brandon'a göre Winch, doğadaki olguların insan olgularından farklı olduğunu öne sürmektedir. Doğayı "bilmek" için yalnızca olayların fiziksel özelliklerini anlamak yeterlidir, insana ait olguların ise hem fiziksel özellikleri hem de bir içeriği mevcuttur. Winch, başkalarını anlamamız için elimizdeki tek aracın gözlem olduğunu iddia eder (1997, s. 195). Bu yüzden de gözlemci bağlamı iyi anlamak durumundadır.

Bu noktada, insanın kendisini anlamasıyla başkalarını anlaması arasındaki farka dikkat çekelim. Winch bu durumu şu şekilde ifade eder: "Kendimi anlayışım, başkasına yöneltmediğim ve yöneltilmediğim bir yetidir. Demem o ki insanın kendisini anlaması, insanları anlamaya yönelik bir standart oluşturur ama söz konusu olan bir başkasını anlamak olunca bu standarda ulaşmak olanaklı değildir" (1997, s. 194). Buradan anlaşılıyor ki biralalım bir başka kültürü, bir başka insanı bile kendimizi anladığımız gibi anlamak olanaklı değildir. Her kültürün farklı rasyonalite, gerçeklik ve doğruluk ölçütleri olduğu konusunda Brandon'la Winch aynı görüştedir. Brandon Winch'in tutumunu kültürel çoğulculuk olarak nitelendirir, bu da bir kültürün rasyonalite ve gerçeklik kavramlarını bir başkasına uyarlamamayı gerektirir (Brandon, 1982 s. 236).

Son olarak Pleasants'ın görüşlerine yer vereceğiz. Pleasants, Winch'in göreciliğini kabul edip Winch'in "epistemolojik açıdan ayrıcalıklı, evrensel açıdan geçerli (Batılı-bilimsel) rasyonalite" (Pleasants, 2000, s. 290) olarak adlandırdığı yetiye yanıt olarak Habermas'ın iletişimsel eylem kuramına gönderme yapar. Burada betimleyici ve metafizik yaklaşımları karşılaştıran yazar Winch'i ilk gruba, Evans-Pritchard'la Habermas'ı ise ikinci gruba dâhil eder. Betimleyici yaklaşımın başka dünyaları anlamak için daha sağlıklı olduğunu savunan Pleasants, Azande toplumundan büyü ve cadılığa ilişkin örnekler verir. Pleasants'ın cadılık kurumuna yönelik analizinde örnek verdiği sosyoekonomik koşullar, betimleyici yaklaşımı yansıtır. Bu örneğe göre kendisine büyü yapan kişiyi bulmak isteyen birinin zehir kâhinine danışması gerekir. Zehir kâhini de büyü'nün kaynağını tespit edebilmek için pahalı olan ve zor bulunan *benge* zehrini bir tavuğa uygular ve bir evet-hayır sorusu sorar. Cevap, hayvanın ölüp ölmemesine göre belirlenir (s. 301). Pleasants burada *benge*'yi yalnızca zengin ve soylu kişilerin temin edebildiği bilgisini ön plana çıkararak zehir kâhininin seçkinlerin denetiminde olduğunu ve dolayısıyla bu yüksek sınıf üyelerinin hiçbir zaman cadılıkla suçlanmadığını açıklıyor. Burada bağlamsal bir açıklamayla karşı karşıyayız.

Pleasants, Winch'in dışavurumsal eylemi açıklamak için kullandığı dua analogjisini ele alırken dua gibi eylemlerin hem dışavurumsal hem de araçsal işlevleri olduğunu ileri sürer (Pleasants, 2000, s. 299). Pleasants'a göre hem dua eden Batılılar hem de büyüye

inanılan Azandeler, mantıksal bir açıklamasını yapamadıkları bir eyleme girişirler (s. 300). Buradan “rasyonalite” ve “nesnel gerçekliğe uyum” tartışmalarının başka kültürleri anlamaya çalışırken çok yardımcı olmadığı sonucuna varılabilir. Pleasants, bir davranışın bağlamını anlamının, işlevini anlamada kilit öneme sahip olduğu konusunda ve kültürler arasında eşdeğerlikler kurarken dikkatli olunması gerektiği konusunda Winch’le hemfikir. Pleasants’a göre “Zande toplumuna karşı eleştirel bir tavır takınmak için ‘nesnel gerçeklikle uyum’un metafizik bir değerlendirmesi gerekmez” (2000, s. 302). Bunun yerine bir toplumdaki çeşitli kavramlar, süreçler ve kurumların kapsamlı bir biçimde ele alınması gerekir.

Yukarıdaki kaynak taramasından şu sonuca varılabilir: farklı toplumların farklı gerçeklik algıları ve düşünce yapıları vardır. Bunları anlamak için bağlama dayalı betimleyici açıklamalar getirilmeli ve kültürler arasında biçimsel benzerlikler ekseninde benzerlikler kurmaktan kaçınılmalıdır.

Anlamanın, açıklama için bir önkoşul olduğu varsayımına dönersek, farklı kültürleri anlayıp açıklamanın kültür çevirisini olanaklı kıldığı sonucuna varabiliriz. Kültürel eşdeğerlilik ise ulaşması zor bir ideal olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı kültürleri anlayıp açıklamak yalnızca olanaklı değil, sömürgecilik sonrası akıma bağlı kimi yazarlara göre gereklidir de. Stuart Hall (1991) ve Homi Bhabha, (1994/2004) Öteki’yle karşılaşmanın kimliği pekiştirdiğini öne sürer. Stuart Hall’un (1991, s. 21) somut bir dille ifade ettiği gibi:

İngiliz olmak Fransızlardan ve kanı kaynayan Akdenizlilerden, tutkulu, travmalı Rus ruhundan farklı yönlerini tanıyabilmektir. Bütün dünyanı dolaşırsınız: Herkesin ne olduğunu gördükçe siz de ne olmadığınızı anlarsınız. Kimlik bu açıdan her zaman pozitif negatifi dar merceğinden gösteren yapılandırılmış bir temsildir. (1991, s. 21)

Bhabha ise kültür çevirisini “yeniliğin dünyaya giriş şekli” (1994/2004, ss. 212-235) olarak tanımlar.

4. Örnekler: Farklı “Kültürlerde” Geçen Romanları Okumak

Bu bölümde, yukarıdaki tartışmalar örnekler aracılığıyla bağlama oturtulacaktır. Okurların roman okuma, romanlarda betimlenen olaylarla toplumsal ilişkileri anlamlandırma, kendileri ve birbirleri için yeniden ifade etme biçimleri bir kültür çevirisi girişimi olarak ele alınacaktır. Öte yandan roman karakterlerinin duygu ve düşüncelerini anlamaları, başka bir kültürü anlama potansiyellerinin bir göstergesi olarak değerlendirilecektir. Ayrıca romanlarda karşılaştıkları olgularla kendi hayatları arasında paralellikler kurmaları bir kültürel eşdeğerlik kurma denemesi olarak görülecektir.

Sıradan okurların roman karakterlerini anlamlandırma çabası tabii ki bir antropoloğun bilimsel amaçlarla yöntemli bir biçimde incelediği bir toplumu anlama ve açıklama girişimiyle aynı kefeyle konamaz. Aşağıdaki örnekler, bağlamsal betimleyici yaklaşımın gerçek hayatta nasıl tezahür edebileceğini gösterme amacını taşır.

Örneklerin bir başka işlevi, kültür çevirisi kavramını, çeviri roman okuma gibi bir çeviri eylemi bağlamında konumlandırmaktır.

Bu çalışmada ampirik veri olarak kapsamlı bir çalışma için 2009-2011 yılları arasında İngiltere’de kitap kulüpleriyle katılımcı gözlem⁴ yoluyla topladığım etnografik verinin daha önce hiç incelemediğim bir bölümüyle daha önce ayrıntılı bir biçimde incelemediğim bir bölümünü kullanacağım.⁵ Saha araştırması için başka kitap kulüplerinin yanı sıra İngiltere’nin güneybatısında bir halk kütüphanesinin düzenlediği bir kitap kulübüne⁶ üye oldum. Ayda bir defa öğleden sonraları toplanan bu kulübün moderatörlüğünü bir kütüphane çalışanı üstleniyordu. Kitaplar genellikle kütüphanedeki kitap kulübü koleksiyonundan seçiliyor ve genel okur kitlesine hitap edebilecek kurgu edebiyat eserlerine ağırlık veriliyordu. Çoğunlukla 50 yaşın üzerinde emekli kişilerden oluşan bu grubun 20 kadar üyesi vardı, demografik özellikleri ise bir üye şu şekilde özetlemişti: “beyaz, orta sınıf, meslek sahibi ve çoğunlukla kadın.” Kitap kulübünde benden başka tüm üyeler Britanyalıydı. Katılımlı gözlem yönteminin bir gereği olarak kitaplara dair yaptığım kişisel yorumlara her zaman saygı ve nezaket çerçevesinde tepkiler verdiler, benim bir kültürel Öteki olarak varlığımın da, romanlarda betimlenen toplumların temsil ettiği kültürel farkın bir devamı niteliğinde gördüklerini söylemek mümkündür (bkz. Tekgül, 2009, ss. 385-386).

Kitap kulübünün üyeleri ayda bir kez toplantılara gelmeyi kültürel bir etkinliğin yanı sıra bir sosyalleşme vesilesi olarak da görüyorlardı. Dostane bir atmosferde çay, kahve ve bisküvi ikramı eşliğinde sohbet ediliyordu. Bu çalışmaya örnek teşkil etmesi için kitap kulübünün 3 Aralık 2009 günkü buluşmasında ele aldığı *The Kraken Wakes* (*Kraken Uyanıyor*) romanıyla 2 Ocak 2010 tarihli toplantıda tartıştığı *One Hundred Years of Solitude* (*Yüz Yıllık Yalnızlık*) eserine dair yorumları inceleyeceğim.⁷

The Kraken Wakes İngiliz yazar John Wyndham’ın ilk olarak 1953’te yayımlanmış bir bilim kurgu eseridir.⁸ Romanda dünya uzaylılar tarafından işgal edilmiştir ve İngiltere’ye kaos hâkimdir. Deniz seviyesi yükselerek ada sakinlerini zor durumda bırakmıştır. Siyasi krizlerden ekolojik felakete, medyanın toplumdaki rolüne birçok toplumsal olguya değinen eser, gazeteci bir çiftin gözünden İngiliz toplumunu betimlemeyi amaçlamaktadır.

One Hundred Years of Solitude (*Cien años de soledad*) ise Kolombiyalı romancı Gabriel García Márquez’in 1967 yılında büyülü gerçekçilik akımına bağlı olarak yazdığı

⁴ Saha çalışması için Exeter Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Etik Kurulu’ndan 14 Aralık 2009’da 02.12.08/v numaralı Etik Sertifikası alınmıştır.

⁵ Bu araştırma hakkında daha fazla bilgi edinmek için bkz. Tekgül (2012). *One Hundred Years of Solitude*’la ilgili verinin bir kısmını doktora tezimde (Tekgül 2012) kullandım, *Kraken Wakes*’le ilgili veriyi şimdiye kadar hiçbir çalışmamda analiz etmedim.

⁶ Katılımcıların anonim kalabilmesi için kütüphanenin adı verilmemiştir.

⁷ Her toplantıya katılan üyelerin bir listesini çıkarmasam da gündüzleri toplanan bu grup emeklilerden oluştuğu için genellikle katılım yüksek oluyordu. Her iki toplantıya katılan üyelerin belki bir iki farkla aynı olduğunu varsayabiliriz.

⁸ Metin *Kraken Uyanıyor* başlığıyla ve Niran Elçi çevirisiyle 2020 yılında DeliDolu tarafından Türkçede yayımlanmıştır.

bir romandır.⁹ Kitap Macondo adındaki hayali bir kasabada geçmekte, burada yaşayan Buendía ailesini konu edinmektedir. İlk başta dünyanın geri kalanıyla sınırlı iletişimi olan huzur dolu kasaba savaşlar nedeniyle kaosa sürüklenir. Kitabın sonunda kasabanın, başından belli olan döngüsel bir kaderi yaşamakta olduğu ortaya çıkar.

Bu iki kitap, sırasıyla okurların doğup büyüdüğü kültürü ve okurlara coğrafi açıdan uzak, farklı bir kültürü anlattığı için seçilmiştir. Daha doğrusu bu iki kitap kulübü toplantısı, okurların kendi toplumlarına dair içgörüler ve başka bir toplumla dair izlenimlere verdiği tepkileri yansıttığı için bu çalışmaya dâhil edilmiştir. Hatta, *Kraken Wakes*, bir uzaylı istilasını konu edindiği için tanıdık olanla belirsiz bir yabancı arasındaki kültürel karşılaşmayı da kapsamaktadır. Ama aynı zamanda 1950'ler İngiltere'sini konu edindiği için, aradan geçen 50'den fazla yılda toplumsal normlar, kabuller, varsayımlar, kısaca kültür kısmen değiştiği için, aşağıda okurların da ifade ettiği gibi bir kültür farkı da söz konusudur. Aşağıdaki tartışma için toplantılardan okurların romandaki kişi ve olayları kendileri ve birbirleri için anlaşılır kılma çabalarına örnek teşkil eden kesitler alınmıştır.

4.1 The Kraken Wakes/Kraken Uyanıyor

3 Aralık 2009 tarihli toplantıda okurlar genel olarak kitabı beğendiklerini söylediler. Hem konusu, hem de anlatımı itibariyle kitap, grubun zevkine hitap etmiş benziyordu. Birkaç okur zorlandıklarını, birkaç okur da kitabı bitirmediklerini ifade ettiler. Bazı okurlar bilim-kurgu türünü sevdiğini, bazıları ise sevmediğini itiraf etti, tür eksenindeki yorumlar genel olarak kitabın ne derece gerçekçi olduğuna odaklandı. Roman uzaylı istilası gibi gerçek dışı bir olguyu ele alsada okurların bazıları romanla kendi yaşam koşulları arasında benzerlikler yakalamayı başarmıştı. Okurlardan biri, kitabı neden sevdiğini anlatırken şu ifadeleri kullandı: “Alternatif gelecek tahayyüllerinden biriyle karşılaşmak, şimdi yaşadığımız dünyayla aralarındaki farkı görmemizi sağlıyor. [...] Bu [kitap] beni gerçekten şaşırttı, çok güncel aslında, çünkü [anlatılanlar] küresel ısınmaya ve siyasetçilerin [küresel ısınma karşısında] ne yaptıklarına benziyor.”¹⁰

Bir başkasının görüşleri ise şöyleydi: “Günümüzle belirgin benzerlikler taşıyordu” [...] “Birkaç hafta önce radyoda balina büyüklüğünde devasa bir denizanasıyla ilgili bir şey duydum. Siz duymuş muydunuz?” Bu okur belli ki büyüklüğüyle adeta doğaüstü bir yaratığı andıran denizanasını *The Kraken Wakes*'te dünyayı istila eden uzaylılara benzetmiş. Hem küresel ısınma, hem de denizanası analogjilerin, okurların bir tür (kültürel) eşdeğerlik kurma çabası olarak yorumlayabiliriz.

⁹ Kitap kulübü toplantılarında bazı okurlar kütüphane nüshalarını kullanırken bazı okurlar kendi nüshalarını getiriyordu. Bazı üyeler ise okuma güçlüğü çektiği için sesli kitap veya büyük fontlu kitap gibi özel formatlar kullanıyordu. Katılımlı gözlem yöntemi gereği okurlara yapılandırılmış sorular sormaktan kaçındığım için hangi edisyonu/çeviriyi okuduklarını sormadım, ama bir noktada hepsi Gregory Rabassa çevirisi okuduklarını ifade ettiler. Ek bilgi olarak, kitap ilk olarak 1984 yılında Seçkin Selvi tarafından Türkçeye çevirilerek *Yüzyıllık Yalnızlık* başlığıyla Can Yayınları tarafından yayımlanmıştır.

¹⁰ İngilizce kitap kulübü toplantı kayıtları yazar tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Bir başka okur ise, kitaba yönelik eleştirisini ifade ederken dönem farkına vurgu yaptı:

Karı-koca arasındaki diyalogları pek sevmedim. 1950’lerin İngiliz ketumluğu [stiff upper lip] gibi geldi bana [...] duygulardan eser yoktu. Yani tabii ki de vardı duygular [...] insanı kahreden şeyler de oluyordu, 18 aylık oğulları vardı mesela, öldü, ama ölüm olayı iki üç cümleyle geçiştirildi. Klinik buldum metni, ama inandırıcı değil. Zorlandım yani.

Bu son yorumda, okurun ketumlukla ilgili bağlamsal bir yorum yaparak duyguların belli edilmeyişini dönemin kültürüne atfettiğini görüyoruz. Sırası geldiğinde başka bir okur da “ketumluk” [stiff upper lip] ifadesini kullanarak dönemin kadın-erkek ilişkilerini eleştirdi.

Toplantının daha ileri bir noktasında başka bir okur, çiftin oğullarını kaybetmesini, anlatıdaki duygusuzluğun nedeni olarak ileri sürdü. Bu okura göre bir uzaylı istilası durumunda çocuğu olan yetişkinler daha büyük bir telaşa kapılır; ancak korumak ve kollamakla yükümlü oldukları bir çocuğu olmayanlar ise bir gazetecinin soğukkanlı yaklaşımıyla aktarabilir olayları. Okurun bakış açısında, yine betimleyici bir bağlamsal yorum dikkati çekiyor.

Okurlardan birisi, öz-düşünümsel bir yaklaşımla roman karakterlerinin romanda olup bitenleri anlamlandırma çabasıyla kendisinin dünyada olup bitenleri anlamlandırma çabası arasında bir ilişki kurdu: “Bana ilginç gelen şey, açıklanamayan doğa olaylarını nasıl anlamlandırdığımız – biz de aslında şu anda aynıısını yapıyoruz, değil mi? İklim değişikliği, küresel ısınma, nasıl yorumlanabilir?”

The Kraken Wakes Soğuk Savaş döneminde geçtiği için arka planı bir yanda ABD ve İngiltere, diğer yanda da SSCB arasındaki gerilim oluşturmaktadır. Bir okur kitapta “Moskova’dakiler”le ilgili ısrarcı yorumların artık toplum için rahatsız edici olmadığına dikkat çekti, buradan da okurun gözünde metne yansıyan toplumsal dinamiklerin artık geçerli olmadığını anlıyoruz. Aynı okur BBC’nin 1950’lerde tek TV kanalı olduğunu ve yayın politikası konusunda pek de özgürlüğe sahip olmadığını hatırlattı. Bir başka deyişle okur benzerlikten çok farklılıklara vurgu yaptı. Aynı okura göre yazarın bir dünya yaratıp burada insanların bir felaket senaryosuna nasıl tepki verdiklerini göstermesi kitabı değerli kılardı ama okur John Wyndham’ı bu açıdan başarılı bulmadı. Kitaba dair olumsuz yorumlar yapan okurların bile bağlamsal unsurları ön plana çıkardığını gördüğümüzü söyleyebiliriz.

4.2 One Hundred Years of Solitude/Yüzyıllık Yalnızlık

One Hundred Years of Solitude’a verilen tepkiler genel olarak olumsuzdu. Okurlar ya metne “ısınamadıklarını” ve neden bir dünya klasiği mertebesine yükseldiğini anlamadıklarını, ya da beğendiklerini ama kafalarının karıştığını, metni “tuhaf” bulduklarını söylediler.¹¹ Birçoğu kitabı bitirememişti. Kitabı okumadaki zorluk, kısmen metnin büyümlü gerçekçilik akımına bağlı kalınarak yazılmış olmasından kaynaklanabilir.

¹¹ Bu kitap kulübü toplantısında ses kayıt cihazı kullanmadım, sadece yazılı not aldım. Dolayısıyla üyelerden cümle düzeyinde değil, sözcük düzeyinde alıntılar aktarmak durumundayım.

Birden fazla kez dile getirilen konuların başında yabancı isimlerin yoğunluğu, olay örgüsünde şiddet unsurlarının sıklığı ve karakterlerin acımasızlığı geliyordu. Okurlar kitabın açık bir ana fikri olmadığından, yazarın olaylara yönelik net bir duruş sergilemediğinden, karakterlerin yalnızca etraflarında gördüklerini aktardıklarından şikayetçiydi. Metnin “uzayıp gittiği,” okumasının da bu nedenle zor olduğu, anlatımın yoğun olduğu okurların yaptığı olumsuz yorumlar arasındaydı. Bir noktada bu özelliğin Güney Amerika'nın yazınsal geleneğini ve yerel kültürü yansıtıyor olabileceği tartışıldı.

Öte yandan bazı okurlar anlatımı beğendiklerini ve kendilerinde güçlü duygular uyandırdığını ifade ettiler. Toplantının sonuna doğru, ellerindeki nüshaların çevirmenin aynı olup olmadığını kontrol etme ihtiyacı hissettiler, ama hepsi Gregory Rabassa tarafından çevrilmişti.

Kültür farkı eksenine dönecek olursak, sohbet arasında okurlar Kolombiya hakkında bildikleri bilgileri paylaştı ve ortak kanı, ülkenin kültürünün çok farklı olduğuydu. Kitabın bu kadar anlaşılmasız olmasının nedeni olarak yazarın kültürünün uzaklığı öne sürüldü. Birden fazla karakter aynı isme sahipti, okurlardan biri bu yüzden zorlandığını ifade etti. Romanın birçok özelliği nedeniyle epey zorlandıktan sonra “artık zorlanmak istenmediğine” karar verip kitabı bıraktığını anlattı: “Bütün bu insanlar ve yerler çok kafamı karıştırdı [...] bir cümle şimdiki zamanda başlayıp geçmiş zamanda bitiyordu – hepsini aynı anda aklımda tutamadım.” Okur bu noktada Wikipedia'ya girip “kitabın neden bu kadar ünlü olduğunu öğrenmek istediğini” söyledi. Metnin; zamanın, insanların ve yerlerin döngüselliklerini konu aldığını öğrendiğinde kitabı biraz anlamaya başlamış, ama kitabı okumaya devam ettiğini söylemedi.

Buradan anlıyoruz ki, okurların kitaptan keyif almaması, kitabı anlamamasına, kitabı anlamaması metnin edebi özelliklerinin yanı sıra tasvir edilen kültürün uzaklığına dayanıyor. Tabii metnin edebi özelliklerini de, okurların yaptığı gibi kültürün bir yansıması olarak görmek mümkündür. Dolayısıyla kitap kulübü üyeleri kendileri ve birbirleri için kültür çevirisi eylemlerine girişememiş ve kitapta geçen olay ve olgulara ilişkin açıklamalar getirememiştir. Metnin hem dilsel özelliklerine yönelik getirilen dilsel eleştiriler, hem de içeriğinin anlaşılmasızlığı yönündeki yakınmalar, kitaptaki zaman temsiline bağlanabilir. Döngüsel zaman anlayışı hem cümlelerin uzunluğu ve anlatımın yoğunluğu, hem birden fazla karakterin aynı adla okurların karşısına çıkması, olay örgüsünün en sonunda başa dönmesi zamanın çizgisel bir düzlemde ilerlemeyip döngüler tamamlamasından ileri geliyor olabilir.

Döngüsel zaman algısı, Evans-Pritchard'ın 1940'ta güney Sudan'da yaşayan Nuer toplumuyla ilgili yaptığı araştırmada kullandığı bir kavramdır. Döngüsel zaman, çizgisel zamanın aksine olaylar, süreçler ve toplumsal ilişkilerde yapısal zamanı temsil eder. Hatta bu kavram, Antropoloji literatüründe geleneksel toplumları modern toplumlardan ayıran özelliklerden biri olarak yerini almıştır: Batı kozmolojisi geçmiş, şimdiki zaman ve gelecekte oluşan üçlü sacayağı üzerine inşa edilmişken geleneksel toplumların zaman algısı nicel olmaktan çok niteldir, mekanik saatlerle değil rutinler ve

günlük alışkanlıklarla ölçülür, değişimden ziyade istikrara odaklanır ve takvim ritminden ziyade doğanın ritmini takip eder (Adam, 1994, ss. 504-507).¹²

Kolombiya kültüründeki zaman algısının döngüsel olduğunu keşfedip metnin çeşitli estetik ve kültürel özelliklerini bu algıya atfeden okur, bağlamı betimlemeye yönelik bir açıklamanın kapısını aralamış oluyor. Öte yandan, İngiliz kültürüyle şekillenmiş kendi zaman algısına yönelik herhangi bir öz-düşünümsellik sergilediğine şahit olmuyoruz.

5. Tartışma

Yukarıdaki örnekler sıradan okurların kültür çevirisi girişimlerine örnek teşkil ediyor. Okurlardan alınan kesitler, kültür çevirisi için betimleyici, bağlamsal yorumlamanın ve öz-düşünümselliğin önemine vurgu yapmaktadır. Beklendik bir biçimde okurların kendi toplumlarına benzer toplumları daha iyi anladıkları anlaşılmaktadır. Öte yandan, verilen örneklerde okurların kendi toplumlarını ve başka toplumları anlamak için farklı araçlar kullandıkları görülmüyor.

Kültür çevirisinin büyük ölçüde olanaklı olduğu, *The Kraken Wakes* örneğinden anlaşılmaktadır. Öte yandan Kyle Conway'e göre (2012, s. 277) "tüm tezahürleriyle birlikte kültür çevirisinin analitik değeri, terimin sınırlarını kabulümüze bağlıdır ve nihayetinde kavramı kullanım biçimimiz kültür çevirisinin olanaklarına ve olanaksızlıklarına dair eleştirel bir sorgulamayla pekişecektir." Dolayısıyla bu çalışmanın amaçları için kültür çevirisinin olanaksızlığını da ele alacağız. *One Hundred Years of Solitude* okurları, romana konu edinilen toplumun kozmolojik varsayımlarını paylaşmadıkları için metinden zevk almadılar. Kitabı okumayı bırakan, Wikipedia'ya girip kitapla ilgili bilgi edindikten sonra da yeniden devam etmemeye karar veren okur, Winch'in "başka bir yaşam biçimini ciddi bir biçimde araştırmak için kendimizinkinin sınırlarını genişletmemiz şart" (1964, s. 318) öğüdünü tutmamış oluyor. Şimdi, Macondo kültürünün İngiliz okurlar için çevrilemezliği üzerinde duralım.

Çevrilemezlik kavramı, Çeviribilim disiplininde zül addedilir. Gramling (2019), bu kavramın hem günlük dilde hem de akademik çevrelerde neden hoşnutsuzlukla karşılandığını açık ve net bir biçimde ortaya koymaktadır. Öte yandan, çevrilemezlik kavramı, bir dizi kavramla ilişkili olarak analitik düşünmeye esin kaynağı olabilir. Kirsten Malmkjær (2019, s. 48) çevrilemezliğin "incelemek için ilginç bir kavram" olarak görülmesinin yararına inanır. Örneğin Emily Apter'in karşılaştırmalı edebiyat bağlamında ortaya attığı "çevrilememe hakkı" kavramı (2011), kültür çevirisi konusunda uyarlanabilir. Bu haliyle Avrupamerkezcilik ve küreselleşme gibi hegemonik güçlere karşı bir tür başkaldırı niteliğine bürünebilir. Talal Asad doğal dillerin eşitsizliğine vurgu yaparken (1993/2014, ss. 213-218) Maria Tymoczko da çeviriye dair belirlediği on ilkenin ilkinde diller ve kültürler arasındaki asimetriye dikkat çeker (2019, s. 174). Bu çerçevede Venuti, yerleştirmenin etik açısından sonuçlarını etraflı bir

¹² Barbara Adam, bu çizgisel-döngüsel zaman algısı ayrımının yapay ve yanıltıcı olduğu görüşündedir (bkz. 1994, ss. 510-511).

biçimde ele almıştır (1995/2008). Venuti, çeviride yabancılaştırmayı ve dilsel ayrışıklıkta cisim bulan kültür farkını savunsa da kültürel çevrilemezlik hakkı Venuti'nin (s. 16) "çevirinin etnosantrik şiddeti" adını verdiği asimilasyoncu güçlere karşı bir denge unsuru teşkil edebilir. Bu açıdan bakıldığında, alegori yoluyla Kolombiya gibi gelişmekte olan bir Güney Amerika toplumunu temsil eden Macondo'nun, Birleşik Krallık gibi hegemonik bir geçmişi olan bir Batı toplumunun ontolojik varsayımları çerçevesinde ifade edilmesi arzu edilir bir durum gibi görünmüyor.

6. Sonuç

Bu çalışma kültür çevirisi kavramını Antropoloji ve Felsefe disiplinlerindeki tartışmalardan yararlanarak eleştirel bir biçimde ele almıştır. Kültürel çevrilebilirlik de, çevrilemezlik de, Homi Bhabha'nın (1994/2004) "üçüncü alan" adını verdiği alana işaret eder. Kültürel etkileşim, anlayış veya etnosantrizm bu alanda gerçekleşir. Kültür çevirisinin olanaklılığının felsefi bir açıdan irdelenmesi, bu kavramların birbirine yakınlığı göz önünde bulundurulduğunda "üçüncü alan"daki tüm kültürel süreçlerin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Bachmann-Medick'e göre "çeviri kategorisinin, kültürün araştırılması açısından önemi, araştırma nesnesinin kültür çevirisini ve kültürler arasındaki çeviriyi kapsayacak şekilde genişletilmesinden ibaret değildir. Çeviri kategorisi, kültür nesnelerinde haiz bulunan çeviriye, bütünsel olmaktan uzak yapılarına, melezliklerine ve karmaşıklıklarına yeniden ışık tutar" (2016, s. 181). Bu nedenle buradaki değerlendirme yalnızca Çeviribilim alanı için değil, kültür çevirisi olgusunun masaya yatırıldığı diğer beşeri bilimler alanları için de anlamlıdır.

Kyle Conway'e göre (2012, s. 277) "kültür çevirisine ilişkin ampirik temelli tartışmalar, çeviriyi dilsel yeniden ifadenin ötesine götürdüğümüzde neler olacağını örneklerini sunar." Makalenin kavramsal bölümü, kültür çevirisine ilişkin kuramsal tartışmalara katkıda bulunacağı gibi, ampirik bölümü de kültür çevirisinin günlük hayattaki yansımalarına ilişkin bir fikir verebilir.

Daha önce de ifade edildiği gibi, çalışmanın amaçlarından biri de kültür çevirisi kavramını felsefi açıdan ele almanın Çeviribilim disiplinine yapacağı katkılar konusunda farkındalık yaratmaktır. Aynı sosyo-kültürel bağlamdan alınmış iki örnekle sınırlı olan makale, daha sonra başka bağlamlarda, başka yöntemlerle yürütülecek çalışmalara esin kaynağı oluşturabilir.

Kaynakça

- Adam, B. (1994). Perceptions of time. T. Ingold (Ed.), *Companion encyclopedia of anthropology: Humanity, culture and social life* içinde (ss. 503-526). Routledge.
- Apter, E. (2011, 22 Şubat). Against world literature: The right to untranslatability in comparative literature. [konuşma]. Lizbon Üniversitesi, Portekiz.

- Asad, T. (2014). Britanya sosyal antropolojisinde kültürel tercüme kavramı. *Dinin soykütükleri: Hıristiyanlıkta ve İslamda iktidarın nedenleri ve disiplin* (Çev. Ayet Aram Tekin) içinde (ss. 193–224). Metis.
- Bachmann-Medick, D. (2006). Meanings of translation in cultural anthropology (Çev. Kate Sturge). T. Hermans (Ed.), *Translating Others (Cilt 1)* içinde (ss. 33-42). St Jerome.
- Bachmann-Medick, D. (2016). *Cultural turns: New orientations in the study of cultures* (Çev. Adam Blauhut). De Gruyter.
- Bassnett, S. (1998). The translation turn in cultural studies. S. Bassnett & A. Lefevere (Ed.), *Constructing cultures: Essays on literary translation* içinde (ss. 123-140). Multilingual Matters.
- Bhabha, H. (1994/2004). *The location of culture*. Routledge.
- Buden, B., Nowotny, S., Simon, S., Bery, A., & Cronin, M. (2009). Cultural translation: An introduction to the problem, and responses. *Translation Studies*, 2(2), 196-219. <https://doi.org/10.1080/14781700902937730>
- Brandon, William P. (1982). "Fact" and "Value" in the thought of Peter Winch: Linguistic analysis broaches metaphysical questions. *Political Theory*, 10(2), 215-44. <https://doi.org/10.1177/0090591782010002004>
- Conway, K. (2012). A conceptual and empirical approach to cultural translation. *Translation Studies* 5(3), 264-279, <https://doi.org/10.1080/14781700.2012.701938>
- Conway, K. (2016). Kültür çevirisi (Çev. P. S. İskurt & D. Tekgül). Y. Gambier & L. van Doorslaer (Ed.), *Handbook of translation studies online* içinde. <https://benjamins.com/online/hts/articles/cul2.tr>
- Evans-Pritchard, E.E. (1937/1976). *Witchcraft, oracles and magic among the Azande*. Clarendon Press.
- Evans-Pritchard, E.E. (1940/1969). *The Nuer*. Oxford University Press.
- Gramling, D. (2019). The affront of untranslatability: Ten Scenarios. D. Large, M. Akashi, W. Józwiowska & E. Rose (Ed.) *Untranslatability: Interdisciplinary perspectives* içinde (ss. 80-96). Routledge.
- Hall, S. (1991) The local and the global: Globalization and ethnicity. A. D. King (Ed.) *Culture, globalization and the world system* içinde (ss. 19-40). MacMillan.
- Leal, A. (2019). Equivalence. P. Rawling & P. Wilson (Ed.), *The Routledge handbook of translation and philosophy* içinde (ss. 224-242). Routledge.
- Malmkjær, K. (2019). On the (im)possibility of untranslatability. D. Large, M. Akashi, W. Józwiowska & E. Rose (Ed.) *Untranslatability: Interdisciplinary perspectives* içinde (ss. 41-49) Routledge.

- Mounce, H.O. (1973). Understanding a primitive society. *Philosophy*, 48, 347-62. <http://www.jstor.org/stable/3749687>
- Pleasants, N. (2000). Winch and Wittgenstein on understanding ourselves critically: Descriptive not metaphysical. *Inquiry*, 43, 289-318. <https://doi.org/10.1080/002017400414872>
- Pratt, M. L. (1992/2008). *Imperial eyes: Travel writing and transculturation* (2. Baskı). Routledge.
- Schleiermacher, F. (1838/1977). On the different methods of translating. A. Lefevere (Çev. ve Ed.) *Translating literature: The German tradition from Luther to Rosenzweig* içinde (ss. 67-89). Van Gorcum.
- Sturge, K. (2007). *Representing others: Translation, ethnography and the museum*. St. Jerome.
- Tekgöl, D. (2012). Around the World in English: The Production and Consumption of Translated Fiction in the UK between Cosmopolitanism and Orientalism. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Exeter Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi. https://ore.exeter.ac.uk/repository/bitstream/handle/10871/9701/TekgulPD_TPC.pdf?sequence=3
- Tekgöl, D. (2019). Book clubs as micro-public spheres: Translated literature and cosmopolitanism. *Language and Intercultural Communication*, 19(5), 380-392, <https://doi.org/10.1080/14708477.2019.1581794>
- Trivedi, H. (2007). Translating culture vs. cultural translation. P. St-Pierre & P. C. Kar (Ed.), *In Translation – reflections, refractions, transformations* içinde (ss. 277-287). John Benjamins.
- Tymoczko, M. (2019). Translation theory and philosophy. P. Rawling & P. Wilson (Ed.), *The Routledge handbook of translation and philosophy* içinde (ss. 173-194). Routledge.
- Winch, P. (1964). Understanding a primitive society. *American Philosophical Quarterly*, 1(4): 307-23. <https://www.jstor.org/stable/20009143>
- Winch, P. (1958/1990). *The Idea of a social science and its relation to philosophy*. Routledge.
- Winch, P. (1997). Can we understand ourselves? *Philosophical Investigations* 20(3), 193-204. <https://doi.org/10.1111/1467-9205.00038>
- Venuti, L. (1995/2008). *The translator's invisibility: A history of translation* (2. Baskı). Routledge.

Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi
Journal of Translation Studies
Sayı/Number 33 (2022 Güz / Fall), 233-236
Gönderme tarihi / Received: 30.09.2022
Kabul tarihi / Accepted: 28.11.2022
DOI: 10.37599/ceviri.1182563

Mazzei, Cristiano & Jay-Rayon Ibrahim Aibo, Laurence. (2022). *The Routledge Guide to Teaching Translation and Interpreting Online*. Routledge, pp. 153. ISBN: 978-0-367-71103-0.

Book review / Kitap tanıtımı

Volga YILMAZ GÜMÜŞ

Asst. Prof. Dr., Anadolu University, Faculty of Humanities, Department of Translation and Interpreting, vygumus@anadolu.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-9075-6634

The global COVID-19 pandemic has had substantial implications on all aspects of our lives including teaching and learning. Interest in online education has grown unprecedentedly as online-only teaching was the only option for continuing education at all levels for several months when countries went into lockdown in March 2020. Higher education was not an exception. As put by Mazzei and Jay-Rayon Ibrahim Aibo (2022), due to the global pandemic, “[t]hose who had never considered teaching online “were forced” to do so, and now we have a more informed idea of the demands and realities of this type of educational space” (p. 14). The assertion is that online education is here to stay and will keep growing in a post pandemic world. Thus, I would not be wrong in saying that *The Routledge Guide to Teaching Translation and Interpreting Online* by Cristiano Mazzei and Laurence Jay-Rayon Ibrahim Aibo is a timely and much-needed contribution to translator and interpreter training research and practice.

Comprising an *Introduction* by Kelly Washbourne and seven chapters authored by two translation scholars with hands-on experience in designing and teaching online translation and interpreting (T&I) courses, this monograph is a comprehensive guide to online translator and interpreter training. The monograph covers a broad spectrum of topics from basics of online education, e.g. technology literacy, Universal Design for

Learning (UDL) and online student engagement, to specifics of online translation and interpreting courses (course development, instructor presence, assessment, and ethics). The first book-length resource on teaching T&I online, this work is an essential guide for T&I instructors aspiring to design online courses and improve their online teaching skills.

The thought-provoking introduction by Kelly Washbourne highlights well the shift from teaching *how to translate or interpret* to learning *how to be a translator or an interpreter*. He elaborates on concepts such as authenticity, dialogue and collaboration in translation classes. Social members of an online learning community, future translators must play an active role in the learning process. Drawing attention to similarities between translation, interpreting, and education, Washbourne stresses the significance of learners and setting in education:

And I realized that poor tasks are poor for various reasons (e.g., timing, execution, and set-up), like poor translations, but the poorest task is any task for the wrong audience. “What works” in education depends on the setting, and on the students, not on the universal applicability of a given design or approach. There is an instructional action, a skopos, just as there is a translatorial action. The skopos of the classroom is a living thing, ever-changing [...]” (pp. 9-10)

Chapter 1, *Online Translation and Interpreting Education*, presents an overview of main considerations in online teaching with specific references to translator and interpreter training. Touching upon the democratizing power of online learning as well as challenges encountered by learners with no or limited access to technologies, this chapter makes an eye-opening and critical introduction to online learning. The chapter then provides discussions on a wide spectrum of practical issues regarding teaching T&I online, including multilingual and language-specific classes, technology literacy, culturally responsive pedagogy, universal design, student engagement and building a learning community in synchronous and asynchronous learning settings, and the role of artificial intelligence in online courses. The authors further emphasize the ever-changing nature of online teaching and learning, but contend that the ideas and concepts they presented in this chapter are adaptable to new settings and technologies.

In Chapter 2, *Process-Oriented and Skill-Building Pedagogy*, after explaining that T&I are skills that develop over time through practice, the authors enlarge on the role of reflective practice in T&I teaching and learning. Providing examples of questions and templates that encourage learners to reflect on T&I process and products and good examples of student reflections and instructor feedback on reflections, this chapter includes some practical resources for instructors to help students think deeply about their translation and interpreting practice and to comment on their translation decisions. This allows learners to have solid evidence of what they have learned from the experience. In this chapter, the authors further take a stand on multilingual, namely language-neutral, online T&I classes, referring especially to their advantages for learners who speak languages of lesser diffusion. Main takeaways of Chapter 2 are the power of reflective practice and the advantages of multilingual T&I classes.

Chapter 3, *Online Course Development*, presents practical information that instructors can use when designing an online course. Learning stations, self-reflections, self-evaluations and selection of readings are presented as powerful tools for ensuring student engagement in online teaching. The authors emphasize the significance of designing a detailed syllabus “especially for fully asynchronous courses where regular virtual meetings between students and instructors are not incorporated into the instruction” (Mazzei & Jay-Rayon Ibrahim Aibo, 2022, p. 49), and describe the components that need to be included in the syllabus. Then, they elaborate on the design of learning outcomes, selection of a learning management system (LMS) for the online course, and incorporation of other digital tools such as video captures, VoiceThread and Quizlet into course design.

Chapter 4, related with *Instructor Presence in Online Courses*, provides theoretical foundation and practical tools for establishing instructor presence in online courses with specific examples for synchronous and asynchronous classes. The Community of Inquiry model developed by Garrison, Anderson, and Archer lays the foundation of ensuring “constructivist and collaborative learning experience” (Mazzei & Jay-Rayon Ibrahim Aibo, 2022, p. 67) in online settings. The authors provide practical tips to enhance instructor presence particularly in asynchronous classes. The highlights of this section are examples of instructor and peer feedback on translation and interpreting assignments and reflection tasks with a specific focus on the importance of positive elements in feedback to reinforce learning. The chapter ends by presenting some key issues regarding communication in online courses.

Chapter 5, *Assessments, Rubrics, and Assignments*, presents a great deal of practical information for assessing learner performance in online translation and interpreting classes. Defining assessment as a critical component of teaching and learning, the authors note that assessments not only enable learners to demonstrate what they have learned throughout the course but also “engage and motivate students in the learning process and help instructors establish relationship with their students and among themselves if peer-to-peer feedback or group projects are also incorporated” (Mazzei & Jay-Rayon Ibrahim Aibo, 2022, p. 86). This chapter enlarges upon significant considerations with regard to assessment: the alignment of assessments with learning objectives, a few categories of assessment that can be used in online translation and interpreting classes (discussion forums for theoretical discussions, translation of texts and reflections on the translation task, interpretation of pre-recorded audio or video files, subtitling exercises, and live/synchronous interpreting exams), and examples of rubrics for each category of assessment.

Chapter 6, *Ethics in Online Translation and Interpreting Courses*, focuses on one of the major issues in the modern world. For long years, ethics related to T&I were discussed from the narrow perspective of faithfulness to the source text. However, as also corroborated in this chapter, ethics is a multifaceted issue and is an integral part of T&I profession. Therefore, it must be integrated into training programs. Emphasizing that

ethics should not be addressed solely in specifically designed ethics courses, the authors suggest ways of dealing with ethics throughout the program. This chapter starts with a discussion on the impact of the work of translators and interpreters on the lives of other people with references to real-life ethical dilemmas that they are likely to encounter in professional life. This is followed by drawing attention to the impact of the global economy on the status, rates and livelihood of translators and interpreters, and to ethical implications of machine translation. This chapter finally provides some ways of helping learners develop T&I skills with specific focus on ethics outside the classroom, and presents examples of T&I assignments that can be used in the ethics class “to raise students’ awareness of the everyday ethical implications of their work as translators and/or interpreters” (Mazzei & Jay-Rayon Ibrahim Aibo, 2022, p. 134).

In the last chapter, *Final Considerations*, the authors draw attention to the diversity of T&I programs in terms of students’ educational, linguistic and cultural background, level of education (ranging from workshops or short modules to doctoral programs), and language (i.e. multilingual vs. language-specific programs), indicating that the monograph can address to the needs of instructors and course designers “in different scenarios”. If government agencies and educational institutions adopt online education policies and provide relevant resources, it will be less discouraging for course instructors and designers to develop effective online courses and to ensure student engagement in these courses. The authors conclude the monograph with reiterating some *sine qua non* components and principles of teaching T&I online, including designing a detailed course syllabus, encouraging active participation of students, establishing instructor presence and social presence (learner-learner communication and instructor-learner communication), providing timely feedback, setting expectations clearly, defining clear learning outcomes and designing effective rubrics to assess achievement of learning outcomes, and integrating ethics into T&I classes. As a final note, the authors remind online course designers and instructors to take care of themselves and to ask for help, which is a well-justified advice!

To wrap up, covering a wide spectrum of topics on teaching online, some of which address specifically to T&I classes, *The Routledge Guide to Teaching Translation and Interpreting Online* is a useful resource for T&I program directors, course designers, and instructors. The authors provided substantial theoretical evidence to support their hands-on experience in designing and teaching online T&I courses, and came up with some best practices applicable and adaptable to online T&I classes in various levels of education. One of the highlights of this guide is that it includes a great deal of practical information with regard to course design, and numerous good examples of syllabi, assignments, rubrics and feedback specific to online T&I classes.

As the first monograph fully dedicated to teaching T&I online, I believe, this work is a guide not only for practitioners in the field but also for T&I scholars who undertake to make further contributions to online teaching.